T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME

Hazırlayan
Aybüke GÜZAY

Danışman
Doç. Dr. Hava SELÇUK

Yüksek Lisans Tezi

Ağustos -2014
KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME

Hazırlayan
Aybüke GÜZAY

Danışman
Doç. Dr. Hava SELÇUK

Yüksek Lisans Tezi

Ağustos-2014
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmamdaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Aybüke GÜZAY

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

"TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME" adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü tez önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan	Danışman
Aybüke GÜZAY	**Doç. Dr. Hava SELÇUK**

Tarih Bölümü ABD Başkanı

Prof. Dr. Abdülkadir YUVALI

Doç. Dr. Hava Selçuk'un danışmanlığında Aybüke Güzay tarafından hazırlanan "TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME" adlı bu çalışma jurimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

18/08/2014

Tez Savunma Tarihi

JÜRİ:

Danışman :Doç. Dr. Hava SELÇUK .....

Üye :Doç. Dr. Özen TOK .....

Üye :Yrd. Doç. Dr. Erhan YOSKA .....

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü yönetim kurulunun..19/09/2014..... tarih ve .....24..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

19/09/2014

Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ

Enstitü Müdürü

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

ÖNSÖZ

Türk milleti, Dünya milletleri içerisinde kültürlerini yaşamış ve bu kültür unsurlarının içerisinde yer alan "hediye" geleneğini de yaygın bir biçimde sürdürmüştür. Türk milletinin cömertliğinin bir göstergesi olarak nitelendirilen bu gelenek, insan ilişkilerinde faydası görülen bir uygulama olarak yerini almıştır. Dargınların barışmasında gönül almaya aracılık etmiş; hasta ziyaretlerinde hasta olan kişinin moralinin düzelmesine vesile olmuş; düğünlerde ve bayramlarda halk arasında gelenek hâlini almıştır. Bu gelenek, devletlerarası ilişkilerde de yerini almış; iki devlet arasındaki iyi ilişkileri sürdürmede, yapılan anlaşmaların olumlu bir şekilde uygulanmasında, ticari ilişkilerin gelişmesinde büyük yararı olmuştur. Ayrıca "Hediye", Türk devletlerini birbirine yaklaştıran, barış sağlamada, karşı devlete olan saygıyı sunmada ve devletin zenginliğini ve cömertliğini ortaya çıkarmada çok önemli bir unsur olagelmiştir. Millet içerisinde de saygının, sevginin, hoşgörünün, hatırlanmanın bir vesilesi olmuştur. Günümüze kadar da bu gelenek var olmuş, "hediye" kavramı önemini korumuştur.

"Türk Devlet Geleneğinde Hediyeleşme" konusu ile ilgili olarak Türk devletlerinin karşı devletlerle olan ilişkilerini ve hangi koşullarda hediye alınıp-verildiğini ortaya çıkarmak düşüncesiyle bu konuyu tez konumuz olarak seçtik ve elimizden geldiği kadar sunmaya çalıştık.

Bu durumlardan ve düşüncelerden hareket ederek oluşturduğumuz tezimiz Hunlar'dan başlayarak günümüze kadar olan tarihi süreci kapsamakta; Türk devletlerindeki hediye geleneğinin ve hediyelerin zenginliğinin anlatıldığı bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde tezimizin konusu, amacı ve kullanılan yöntemler hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde hediyenin Türk kültüründeki yeri ve önemine değinilmiştir. Bu bağlamda Türk milletinin özel günlerinde birbirlerine sundukları hediyelere; İlk Türk devletlerinin dinsel amaçlarla sunmuş oldukları hediyelere örnekler verilmiştir. Zaman zaman halkın da devleti idare eden kimselere vermiş oldukları hediyelere de değinilmiştir. Ayrıca bilindiği üzere Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra İslamiyet'e büyük hizmet vermiş olan bir millettir. İslamiyet'ten önce ve sonraki hediyelerde elbette bazı benzerlikler ya da farklı yanlar olacaktır. Buradan hareketle İslamiyet'ten önce ve

sonraki hediye geleneğine çeşitli örnekler verilerek birinci bölüme katkıda bulunulmuştur.

İkinci bölüm İslamiyet'ten önceki Türk devletlerinde Hediye Geleneğinin anlatıldığı bölümdür. Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Avarlar, Hazarlar, Türgişler ve diğer Türk Boylarındaki hediye geleneğine yer verilmiştir.

Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise İslamiyet'ten sonraki Türk-İslam devletlerinde Hediye Geleneği anlatılmıştır. Bu bölümler diğer bölümlere göre daha kapsamlıdır. Bunun sebebi ise Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra ortaya çıkarmış oldukları Türk-İslam sentezinin her alanda kendini gösterdiği gibi hediye geleneğinde de zenginliğini sunmuş olmasıdır. Bununla birlikte Türk-İslam devletlerinin elbette ki maddi-manevi zenginlikleri tartışılmaz bir durumdur ve bu durum hediye geleneğine de yansımıştır. Bu bölümde, bu zenginlik ve Türk-İslam devletlerinin hediye anlayışı ortaya konulmuştur.

Çalışma süresince çeşitli üniversite kütüphanelerinden ve elektronik ortamdaki mevcut makalelerden yararlanarak tezimi meydana getirdim. Bu çalışma ile ilim ve kültür hayatına bir katkıda bulunduğuma inanıyorum.

Bu çalışmanın konusunun seçiminde bana yardımcı olan ve çalışmalarım boyunca desteklerini esirgemeyen Saygıdeğer Hocam Doç. Dr. Hava Selçuk'a, ayrıca ders döneminde yardımlarından dolayı Çok Değerli Hocalarım Prof.Dr. Mustafa Keskin'e ve Prof. Dr. Abdülkadir Yuvalı'ya şükranlarımı sunarım. Tez çalışmalarım sırasında maddi-manevi desteklerinden ve yardımlarından dolayı aileme ve değerli arkadaşlarım Rasim Başpınar, Fatma Arı Şahingöz, Ayşe Senem Keser ve İsmail Kalburcu'ya da teşekkürlerimi sunuyorum.

TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME

Aybüke GÜZAY,

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalı,

Yüksek Lisans Tezi

Kayseri 2014. Danışman: Doç Dr. Hava SELÇUK

ÖZET

Konusu "Türk Devlet Geleneğinde Hediyeleşme" olan bu çalışmanın amacı, Türk devletlerinin hediyeye verdiği önemi ve hediyelerin devletlerin maddi güçleri hakkında verdiği fikri ortaya koymak; gerek hanedan içerisinde gerek devletlerarasında sunulan hediyelerin veriliş amaçlarını ve önemini, devletlerarasında gidip gelen elçiler vasıtasıyla takdim edilen hediyelerin işlevlerini ve hangi koşullarda hediyenin alınıp-verildiğini belirlemektir. Çalışmanın kapsamında Türk Kültüründe hediye konusuna da değinilmiştir.

Çalışma, Asya Hun Devleti'nden başlayarak İslamiyet'ten önceki Türk devletlerini ve İslamiyet'in kabulünden sonra kurulan Türk-İslam devletlerini içermekte ve günümüze kadar olan tarihi süreci kapsamakta; bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışma süresince ana kaynaklar taranmış, tetkik eserlerden ve makalelerden yararlanılmıştır.

"Türk Devlet Geleneğinde Hediyeleşme" adlı bu çalışmada Türk devletlerinin hangi koşullarda hediye alıp verdiği, bu hediyelerin siyasi ve ekonomik açıdan işlevi belirlenmiş; hediyenin diplomasideki yeri ve önemi vurgulanmış; Türk devletlerinin zenginliği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hediye, Armağan, Hediyeleşme, Kültür, Türk Devleti, Vergi, Ödül.

DIE TRADITIONELLE GESCHENKVERGABE INNERHALB DER TÜRKISCHEN REPUBLIK

Aybüke GÜZAY

Erciyes UniversitätInstitut der Sozialwissenschaften,

Türkische Geschichte als Hauptfachzweig, Masterthese,

Kayseri 2014. Berater(in):

Dozent Dr. Hava SELÇUK

ZUSAMMENFASSUNG

Das Thema dieser Arbeit “die traditionelle Geschenkvergabe innerhalb der Türkischen Republik” hat zum Ziel, den Wichtigkeitsgrad der Geschenkvergabe darzulegen und somit die finanzielle Macht der Staaten zu zeigen. Außerdem wird damit auch der Zweck der Geschenkvergabe innerhalb und auch außerhalb der Staaten durch die Botschafter verdeutlicht und unter welchen Bedingungen diese Vorgehensweisen sattfinden.

Der Umfang der Arbeit besteht aus einer Einleitung und vier Teilen, die beginnend sich geschichtlich mit dem Asiatischen Hunnen-Reich, anschließend den Türkischen Staaten vor- und nach der Entstehung des Islams bis zur heutigen Zeit befasst.

Außerdem wird auch die Geschenkvergabe in der Türkischen Tradition und ihre Funktion erwähnt.

In Bezug auf die Arbeit hat man sich aus Quellen, Studien und Artikeln gezogen.

In der Arbeit “die traditionelle Geschenkvergabe innerhalb der Türkischen Republik” wird angeführt, unter welchen Umständen die Türkischen Staaten sich untereinander Geschenke vergeben, ihre politische und wirtschaftliche Funktion, der Stellenwert der Geschenkvergabe in der Diplomatie und somit der Reichtum der Türkischen Staaten.

Schlüsselwörter: Geschenk, Geschenkvergabe, Kultur, Türkischer Staat, Steuer, Belohnung,

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK i
YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI ii
ONAY iii
ÖNSÖZ iv
ÖZET vi
ZUSAMMENFASSUNG vii
İÇİNDEKİLER viii
KISALTMALAR xi
GİRİŞ 1
I. BÖLÜM 5
1.HEDİYENİN TANIMI VE ANLAMI 5
1.1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE HEDİYENİN YERİ VE ÖNEMİ 7
1.2.TÜRKLERİN ÖZEL GÜNLERİNDE BİRBİRLERİNE SUNDUKLARI HEDİYELER 14
1.3. İSLAM DİNİNİN HEDİYE GELENEĞİNE VERDİĞİ ÖNEM VE TÜRK KÜLTÜRÜNE YANSIMASI 18
1.4.TÜRKLERİN DİNSEL AMAÇLARLA SUNMUŞ OLDUKLARI HEDİYELER. 21
1.5. HALKIN HÜKÜMDARLARA VE HÜKÜMDARLARIN ÖZEL KİŞİLERE SUNMUŞ OLDUKLARI HEDİYELER 25
II. BÖLÜM 31
2.İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME 31
2.1.HUN DEVLETİ'NDE HEDİYELEŞME GELENEĞİ 31
2.1.1.Asya Hun Devleti 32
2.1.2 Avrupa Hun Devleti 36
2.2.GÖKTÜRKLERDE HEDİYELEŞME GELENEĞİ 39
2.2.1.Birinci Göktürk Devleti 40
2.2.2.İkinci Göktürk Devleti 43
2.3.UYGUR DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME 46
2.4.AVAR KAĞANLIĞI 51
2.5.HAZAR İMPARATORLUĞU 53

2.6.TÜRGİŞLER 55
2.7.DİĞER TÜRK BOYLARINDA HEDİYE GELENEĞİ..... 58
BÖLÜM 3 64
3.İSLAMİYET SONRASI TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME(X.-XVI. Yüzyıllar)..... 64
3.1.KARAHANLILAR..... 64
3.2.GAZNELİLER..... 67
3.3.TOLUNOĞULLARI VE İHŞİDİLER..... 71
3.4.HARZEMŞAHLAR..... 74
3.5.ANADOLU BEYLİKLER DEVRİ 77
3.6.SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE HEDİYE GELENEĞİ 80
3.6.1.Büyük Selçuklu Devleti..... 81
3.6.2. Türkiye Selçuklu Devleti..... 84
3.7.MOĞOL İSTİLASI SONRASI KURULAN TÜRK BEYLİKLERİ..... 89
3.8.AK KOYUNLULAR 94
3.9.KARAKOYUNLULAR..... 97
3.10.TİMUR DEVLETİ..... 99
3.11.SAFEVİ DEVLETİ..... 103
BÖLÜM 4 107
4. İSLAMİYET SONRASI TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME 107
(XVI. ve XXI. yüzyıllar)..... 107
4.1. OSMANLI DEVLETİNDE HEDİYE GELENEĞİ..... 107
4.2.BABÜR DEVLETİ..... 121
4.3. TÜRKİSTAN HANLIKLARI..... 124
4.3.1.Buhara Hanlığı..... 124
4.3.2.Harezm Hive Hanlığı 125
4.3.3. Hokand Hanlığı..... 126
4.3.4.Kaşgar Hanlığı..... 127
4.4. AZERBAYCAN HANLIKLARI..... 127
4.4.1.Bakü Hanlığı..... 127
4.4.2.Karabağ Hanlığı..... 128
4.4.3.İrevan (Revan) Hanlığı..... 128
4.4.4.Guba Hanlığı..... 129

4.4.5.Talış (Lenkeran) Hanlığı 129
4.5.ALTINORDA DEVLETİ'NİN YIKILMASINDAN SONRA KURULAN TÜRK HANLIKLARI..... 130
4.5.1.Astrahan Hanlığı 130
4.5.2.Kasım Hanlığı 130
4.5.3.Kırım Hanlığı 131
4.5.4. Sibir Hanlığı..... 133
4.6.TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ..... 133
SONUÇ 147
İNDEKS 150
KAYNAKÇA 154
EKLER..... 173
ÖZGEÇMİŞ..... 178

KISALTMALAR

age	Adı geçen eser
a.g.mad.	Adı geçen madde
a.g.t.	Adı geçen tez
a.g.m.	Adı geçen makale
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi
b.	bin, ibn
bk.	Bakınız
C	Cilt
D.İ.A.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
D.İ.B.	Diyanet İşleri Başkanlığı
H	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa
Çev.	Çeviren
PAÜ	Pamukkale Üniversitesi
MÖ	Milattan önce
MS	Milattan sonra
Vs.	Vesaire

GİRİŞ

Hediye geleneğinin; ilkel olsun, çağdaş olsun tüm toplumlarda önemli olduğu kadar özellikle Türk milleti ve Türk devletlerinde ayrı bir önemi vardır. Küçük de olsa karşı tarafa sunulan bir hediyenin ne anlama geldiği ve kişileri ne kadar mutlu ettiği aşikârdır. Türk toplumunda da çeşitli vesilelerle insanlar birbirlerine hediyeler sunmuşlardır. Bazen özel günlerde, düğünlerde, bayramlarda, sünnetlerde bir tebrik manası taşımış; bazen bir gönül alma vesilesi olmuştur. Özellikle devletlerarası ilişkilerde çok büyük rol oynamış; devletin gücünün, zenginliğinin bir göstergesi sayılmış; itibar vesilesi olmuştur. Bu durum bazen alay etme, hakir görme ve küçük düşürme amaçlarını da taşımıştır. Yani "hediye" dediğimiz zaman daima güllük gülistanlık bir tablo ile karşılaşılmayacağı da kesindir. Ancak şu da bir gerçektir ki, Türk milletinde ve devletlerinde "hediye geleneği" İslamiyet'ten önce kurulan Türk devletlerinde var olmakla beraber, İslamiyet'ten sonra kurulan Türk devletlerinde de aynı önemini sürdürmüş ve Türklerin cömertliğini, inancını, misafirperverliğini gösteren manevi bir güç hâlini almıştır. Ülke liderleri birbirlerine kazanılan zaferleri kutlamak, barışın sağlanmasına vesile olmak, hâkimiyetini ve gücünü göstermek, yardım etmek gibi amaçlarla armağanlar göndermişlerdir. Gönderilen bu armağanlar çeşitli vesilelerle takdim olunmuştur. Kimi zaman yapılan savaşlar sonucunda elde edilen ganimetler hediye olarak gönderilmiş; kimi zaman da düzenlenen toy'lar münasebetiyle hediyeler takdim edilmiştir. Ganimet kavramı; harpte düşmandan ele geçmiş olan her türlü mühimmat, levazım ve eşya'yı karşılar niteliktedir.[1] Türklerde hükümdarların yurttaşlarına toy (ziyafet) vermesi ise eski bir gelenektir. Toylar; doğum, bey oğlunun ilk avı, bir dilekte bulunma, bir felaketten kurtulma, elçi kabulü gibi nedenlerle olurdu. Bu tür şenliklerin amacı millette birlik ve beraberlik yaratır, hakanlara saygı ve güvence doğardı. Şölenler büyük bir düzen içinde yapılırdı. Davetlilerin oturacakları yerler, yiyecekler belliydi ve hiyerarşik sıraya uyulurdu. Toylarda davetliler yemekleri ve

[1] Mehmet Zeki Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Basımevi, Cilt I, İstanbul 1983, s. 644.

yemekte bulunan eşyaları yağmalarlardı. Yağmadan sonra davetliler hükümdarı selamlarlar ve atlarına binip giderlerdi.[2]

Eskiden Ramazanlarda iftara gidilen yerlerde misafirlere hediye olarak verilen para hakkında kullanılan tabire de "diş kirası" denmekteydi.[3]

Osmanlı Devleti'nde Padişahlar, muhtelif vesilelerle saray ve hükümet hizmetinde bulunanlara atiye verirlerdi. Buna Atiyye-i Seniyye denirdi. Bu tabir, padişahların verdikleri hediyeler hakkında kullanılan bir tabirdi. Atiye olarak para, kılıç, saat gibi eşyalar verilirdi.[4]

Bunun dışında Osmanlılarda Kutsal topraklara gönderilen hediyeler için ayrı bir özen gösterilmekteydi. Surre Alayı, Surre-i Hümayun'un, Harameyn'e (Mekke ile Medine'ye) gönderilmesi münasebetiyle yapılan merasimdi. Surre-i Hümayun "Surre Emini" adı verilen dindar ve namuskârlıkla tanınmış devlet adamlarından birinin idaresinde olmak ve epeyce maiyyet halkıyla beraber muhafız askerlerle birlikte gönderilirdi. İlk kez Çelebi Mehmed zamanında gönderilmişti.[5]

Hediyeler devletlerarasında kimi zaman da rüşvet amacıyla kullanılmış; olması zor olan bir isteğin yerine getirilmesi, makam ve mevki elde edilmesi, bir kuşatmanın kaldırılması ya da hükümdarın sefere çıkmasının engellenmesi gibi durumlara da aracılık etmiştir.

“Türk Devlet Geleneğinde Hediyeleşme” adlı tezimizde amacımız Türk devletlerinin kendi aralarında veya yabancı devletler ile aralarındaki münasebeti açığa çıkarmak, Türk devletlerinin maddi-manevi zenginliklerini ayrıca varsa eksikliklerini ve yanlışlarını ortaya koyabilmektir. Hediyenin devletlerarası ilişkilerde ya da alınan kararlarda herhangi bir etkisi oluyor muydu? Hediyenin miktarı ya da özelliği Hükümdarın itibarını arttırıyor ya da azaltıyor muydu? İslamiyet’in hediye üzerinde etkileri neler olmuştu? İslamiyet’ten önce hediyenin sınırı neydi ve dini amaçlarla sunulan hediyeler ne anlam taşımaktaydı? Bunlar ve daha birçok soruya cevap arayacağımız ve devletlerarası ilişkilerde hediyenin rolünü ortaya çıkarmaya çalışacağımız tezimiz için elde bulunan mevcut makalelerden, birinci elden kaynaklardan ve tetkik eserlerden yararlanacağız. Ayrıca ulaşabildiğimiz ve tezimizde

[2] Posta Gazetesi, 4 Temmuz 2014, s.6.
[3] Pakalın, s.455.
[4] Pakalın, s.110-11.
[5] Pakalın, Cilt III, s.280.

kullandığımız bilgilerle uyuşması doğrultusunda herhangi bir hediyenin resminini de tezimize ekleyecek ve görsel olarak tezimizi desteklemeye çalışacağız.

Hediye konusu ile ilgili çalışmalar mevcut olmakla birlikte, Doç Dr. Hava Selçuk'un "Türklerde Hediyeleşme Geleneği ve Bu Bağlamda Osmanlı Devleti-Türkistan Hanlıkları Münasebetleri" adlı çalışmasında Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları arasında hangi vesilelerle hediye alınıp-verildiği anlatılmış; bunun dışında Hunlardan başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar olan hediye geleneğine de değinilmiştir. Bundan başka İslamiyet'ten önce ve sonraki Türklerde kale anlayışının anlatıldığı "Türk Kültüründe Kale" (Kale Anahtarından Temsili Şehir Anahtarına Uzanan Bir Gelenek Üzerine) adlı çalışmasında da Osmanlı Devleti'ndeki kale anahtarları ve Türkiye Cumhuriyeti'nde hediye olarak verilen şehir anahtarları anlatılmıştır.

Fatma Ünyay Açıkgöz'ün "XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hediye ve Hediyeleşme (Padişahlara Sunulan ve Padişahların Verdiği Hediyeler Üzerine Bir Araştırma)" adlı 2012 yılında hazırlanmış olan doktora tezinde Osmanlı Padişahlarına verilen hediyeler, bu hediyelerin kimler tarafından ne amaçla verildiği, Osmanlı Devleti'nde hediyenin ne anlama geldiği anlatılmıştır. Ayrıca hediye kültürüne ve Osmanlılara gelinceye kadar Türk Devletlerinde Hediyeleşme Geleneğine de değinilmiştir.

Candal Işıl Sakarya'nın "Türk Kültüründe Hediyeleşme Geleneği ve Hediyeler" adlı 2006 yılında hazırlanmış olan yüksek lisans tezi de mevcut olmakla birlikte hediyenin Türk kültüründe ne anlama geldiği ve özel günlerde verilen hediyelere değinilmiştir.

Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç'un editörlüğünde hazırlanmış olan "Hediye Kitabı", Türk kültüründe ve devletlerinde hediye anlayışının ortaya konulduğu çeşitli makalelerden oluşmaktadır.

Emine Dingenç'in "Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği: Yeni Yılda Hediyeleşme", adlı makalesinde Nevruz gününde Osmanlı Devleti'nde sarayda takdim edilen hediyelere yer verilmiştir.

Mehmet Okur'un "Atatürk Tarafından Yabancı Devlet Başkanlarına Verilen Hediyeler" adlı çalışmada, Atatürk'ün aldığı ve yabancı devlet başkanlarına vermiş olduğu hediyeler anlatılmıştır.

Mehmet Ersan tarafından hazırlanmış "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I ve II" adlı çalışmalarda Türkiye Selçukluları'nın komşu hükümdarlar ile hediyeleşmeleri ve bu hediyelerin ne amaçla gönderildiği ve alındığına değinilmiştir.

Çulpan Zaripova Çetin'in "Tatar Halk Destanlarında Hediye Çeşitleri" adlı makalesinde ise bir bahadıra takdim edilen hediyelerin amaçları ve bu hediyelerin ne olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca Türklerde hediye olarak sunulan eşyalar onların yaşam tarzlarıyla ilgilidir.

I. BÖLÜM

1.HEDİYENİN TANIMI VE ANLAMI

Türk kültüründe hediye geleneği, insanlarımızı birbirine bağlayan güzel hasletlerden biridir.

"*İhsan, lütuf, inayet, hibe, bağı, bahş, behiyye, yadigâr, hörmet, bahşiş, eşantiyon, çorba parası, çay puli" ve benzeri sözcüklerle de ifade edilen armağan ya da hediye ve dolayısıyla hediyeleşme, kültürü oluşturan bir gelenek, sosyal yaşamı meydana getiren ve ayakta tutan karmaşık bir sistem olarak kabul edilmelidir.*[6]

Arapça'da "doğru yola iletmek, yol göstermek" manasındaki hidâyet (hüdâ, hedy) kökünden türemiş olan hediye, lütuf ve iyilikle yakından ilgili olmakla birlikte, insanlar arasında sevgi ve dostluk nişanesi olarak veya muaşeret kuralına göre karşılıksız verilen nesne anlamını taşır.[7]

İslam ahlakçıları hediye sunmanın ve hediyeye hediye ile karşılık vermenin güzel bir davranış olduğunu, taraflar arasında sevgi ve dostluk bağını güçlendirdiğini, bu sebeple de verilen hediyeyi geri istemenin veya hediyeden karşılık beklemenin doğru olmadığını ifade etmişlerdir. [8]

İslam kültüründe hediye, Allah'ın gönderdiği bir rızık olarak kabul edilmiş, bu yüzden reddedilmesi hoş karşılanmamıştır. Hediyeleşmenin, kin ve nefreti gideren bir unsur olduğu ve insanlar arasında sevginin oluşmasını sağladığı bilhassa vurgulanan hususlar

[6]Nebi Özdemir, "Türk Hediyeleşme Geleneği ve Medya", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, The Journal Of Internatıonal Social Research, Volume ¼, Summer 2008, s.468.
[7] Ali Bardakoğlu, "Hediye", Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XVII, İstanbul 1998, s.151.
[8]Bardakoğlu s.152.

arasında yer almıştır[9]. Ayrıca hediyeleşme, bütün toplumlarda farklı amaçlarla da olsa görülen bir uygulamadır.[10]

Hediye, insanlar arasında bir yardımlaşma ve yakınlaşma vasıtasıdır. İnsanlar tarih boyunca ellerindeki çeşitli mal ve eşyaları birbirlerine karşılık beklemeden verip hediyeleşmişlerdir. Toplumların din, örf, âdet, gelenek görenek ve ekonomik durumlarına göre çeşitli mal ve eşyalar hediye metaı olabilmiştir. Bunlar arasında kumaşdan mücevherlere, taştan topraktan mamul basit eşyadan hayvanlara kadar her çeşit mal görülür. Hediye, her zaman verilebildiği gibi bilhassa bir başarı, bayram, düğün gibi vesilelerle verilir. Bazı memleketlerde, böyle zamanlarda hediye vermek, anane halini almıştır. Bilhassa Müslüman Türkler arasında hediyeleşmek, mühim bir örf ve âdettir. [11]

Pakalın'ın "Hedaya" deyimi hakkında verdiği malumat ise şöyledir: *"Türklerde hediye ananevi bir teamüldür. Misafir ağırlamak, tanıdık bildiğe muhtelif vesilelerle peşkeş vermek güzel huylardandır. Medeni memleketlerde de yılbaşı, düğün, seyahat münasebetiyle birbirine hediye vermek usuldendir*".[12]

Ödül kelimesi ise bugün, Türkiye Türkçesinde "*İyi bir işe karşılık olarak verilen armağan ya da edilen iyilik ve mükâfat*" [13] anlamlarında kullanılmaktadır.

Bir diğer tanım ise: "*İnsanların önemli günlerini hatırlatmak ve dostluğu belirtmek için verilen şeylerdir.*"[14] denmektedir.

"Hemen hemen her toplumda görülen hediyeleşme âdetinin neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir geçmişi vardır. Modern antropoloji çalışmalarında, iptidai topluluklarda karşılık beklemeden hediye vermenin yanı sıra hediye değişimi ve hediye ile sosyal bağ kurma, sosyal itibar ve onur kazanma amaçlı hediye şekillerinin de bir hayli yaygın olduğundan söz edilir. Bu sebeple de ilk dönemlerde hediyeleşme geleneğinin, sosyal dayanışmayı temin eden mal değişimine dayalı ilkel ekonomi kültürünün bir uzantısı

[9]Levent Öztürk, "İbn Yahya el-Veşşa (ö.325/937)'ya Göre Abbasi Toplumunda Hediyelerin Gizli Dili", *İstem,* Yıl:6, Sayı:12, 2008, s.9-10.
[10]Fider Balta, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Siyasal Kültür Unsurları", Cumhuriyet Üniversitesi SBE (Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2006, s.106.
[11] Türkiye Gazetesi Yeni Rehber Ansiklopedisi Cilt IX, İstanbul: İhlâs Yayıncılık, 1993, s.40.
[12] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s.794.
[13] Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Sayı:403, Ankara 1979, s. 625.
[14] Tezcan, s.29.

olduğu düşünülebilir. Dinlerde Tanrı'ya adanan hediyeler, onun koruma ve yardımına sığınma, ondan daha büyük karşılık bekleme amacıyla açıklanır."[15]

Devletlerarası münasebetlerde hediye takdimi ise ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine katkı sağladığı gibi, bu ilişkilerin bozulmasına da neden olabilmektedir. Kimi zaman verilen kararların değişmesinde rol oynamakta, kimi zaman da barışın tesis edilmesine vesile olmaktadır. Hükümdarın tahta çıkışı veya vefatı dolayısıyla hediyeler alınıp verildiği gibi, yapılan eğlencelerde, sünnet törenlerinde, evlilik merasimlerinde de devletler birbirlerine hediyeler sunmaktadırlar. Güç durumda kalmış olan bir devletin karşı devletten askerî yardım talep ederken hediye sunması ise doğal bir olgu olarak karşılanmaktadır.

1.1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE HEDİYENİN YERİ VE ÖNEMİ

Türkler, tarihin ilk zamanlarından beri var olmuş; üç kıtada varlığını ispatlamış ve kültür unsurlarını mevcut oldukları bölgelerde her alanda işlemiş büyük bir millettir.

Ziya Gökalp'ın "hars" olarak adlandırdığı kültürün tanımı şöyledir : "*Hars, yalnız bir milletin dinî, ahlaki, hukuki, muakelevi (intellectuel), bedii (estetique), iktisadi ve fennî (thecnique) hayatlarının ahenkli bir mecmuasıdır.* [16]

Bir milletin bayramları, gelenek-görenekleri, âdetleri, yaşam tarzı, toplumun kabul görüp görmediği değerler, oyunları, giyimleri, o milletin sahip olduğu kültür değerleridir. Türkler, bu değerlerini gittikleri her alanda yaymayı ve korumayı bilmiş; kendi maddi izleri silinmiş olsa bile manevi izleri asırlarca o topraklarda devam etmiştir. İbrahim Kafesoğlu kültür ile ilgili: "*Türk milleti de dili, töresi, dini, hukuku, düşüncesi ve hadiseler karşısındaki hususi davranışları ile asırlardan beri yaşamakta olduğuna göre bir millî Türk kültürü mevcut demektir.*[17]" şeklinde açıklama yapmaktadır. "*Sosyal Bilimlerde kültür denince bir topluluğun kendi hayati problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun yıllar içinde standart hâle getirdiği usuller ve vasıtalar anlaşılır.*"[18] *"Dünyada Türkler kadar eski bir tarihe sahip olan pek az millet gösterilebilir. Bu kadar uzun bir macerası olan bir millet hâlâ yaşadığına ve*

[15] Bardakoğlu, s.151.
[16] Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, (Haz. Mehmet Kaplan), Milli Eğitim Basımevi, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, İstanbul 1976, s.25.; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s. 16.
[17] Kafesoğlu, s.16.
[18] Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997, s.68.

yakın zamana kadar dünyanın en büyük imparatorluğunu yaşattığına göre, her şeyden önce eşi az görülür bir hayat gücüne sahip demektir."[19]

Türkler her zaman "hediye, armağan" gibi kavramlara ayrıca özen göstermiş; insan sevindirmeye itina etmiş bir millettir. "Yarım elma gönül alma" veya "Çam sakızı çoban armağanı" gibi deyimler de bu özeni kanıtlar niteliktedir. Özel günlerde, düğünlerde, bayramlarda, sünnetlerde birbirlerine küçük de olsa bir armağan sunan Türk milleti, bu güzel geleneği özümsemiş, kendi kültür daireleri içine dâhil etmiş ve devam ettirmişlerdir. İnsan sevindirme ve mutlu etmenin de Türk milletinde ayrı bir yeri ve önemi vardır. İçten, samimi duygularla küçük de olsa sevdiğin insanlara bir armağan sunabilmenin, o armağanı veren kişiyi de çok mutlu ettiği nadir milletlerden biridir. Bu gelenek Türklerin tarih sahnesine çıktığı anlardan beri var olmuş, farklı yönlerde şeklini alarak devam etmiş ve günümüzde de hâlen devam etmektedir. Türk kültürünün vazgeçilmez bir parçası olan düğünlerde veya sünnetlerde mutlaka bir hediye alınmakta, eli boş gidilmemektedir. Türkler bu hususa çok dikkat etmiş, karşı tarafın kendilerine ne hediye getirdiklerini hatırlayarak ona denk bir hediye götürmeye gayret etmişlerdir. Ayrıca yeni ev alan ailelere ev hediyesi götürülmesi de âdettendir. Bayramlarda çocukları sevindirmek, onlara hediyeler sunmak da Türk milletinin büyüklüğünü gösteren ayrı bir örnek olmaktadır. Bu tür âdetler artık Türk milletiyle özdeşleşmiştir. Hediye geleneği, Türklerin cömertliğini ve gönül zenginliğini gösteren en açık delillerden bir tanesidir. Bu gelenek onların yaşam biçimlerine yansımış, olmazsa olmazları arasına girmiştir. Hikâyelerinde, destanlarında, hatta şarkı, türkü, masal, efsane, atasözleri, bilmeceler, fıkra ve mânilerinde dahi yer almıştır. Bu köklü gelenek Türk milletine esaslı vasıflar kazandırmış ve manevi olarak cömertlik, dürüstlük, paylaşma gibi duyguların yükselmesine de büyük etki etmiş, geleneksel hâle gelmiştir.

Yukarıda değinildiği gibi, Türk toplumunda düğünlerde de hediye alınıp verilmekte, düğün evine tebrik manası taşıyan bir davranış olmak üzere eli boş gidilmemektedir.

"Örneğin Kıpçaklar'da düğüne mahsus ne tür eğlence yapıldığına dair bilgiler yoktur. Ancak toplananlara düğünde yemek verildiğine dair işaretler vardır. Gelin, evine giderken çeyiz eşyasının bir kısmını çevreden getirilen hediyelerin oluşturduğu anlaşılıyor."[20]

---

[19] Güngör, s.69.

[20] Ahmet Gökbel, *Kıpçak Türkleri (Siyasi ve Dini Tarihi),* Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s.184-185.

"Kazaklar'da düğün merasimlerinde kız tarafından oğlanın anne, baba ve tüm akrabalarına halı, kürk, ceket ve elbiselik kumaş gibi şeyler hediye olarak sunulmaktadır. Bu hediyeler dağıtılınca düğün sona ermiş sayılır. Fakat akrabaların gelini ziyafete çağırması ve bu ziyafet merasimi epey sürmektedir. Gelin, gideceği her yere hediye götürür, eli boş gitmez. En azından mendil gibi birer hediye vermesi gerekmektedir."[21]

Yukarıda Türklerin Hediye Geleneklerinin destanlara dahi yansıdığını vurgulamıştık. Bu destanlardan bir tanesi de Manas Destanıdır. Hediye ve kurban Türk Kültürü içinde yaşamsal öneme sahip Manas Destanında, dileklerin yerine getirilmesi için gerekli unsurlar arasında bulunmaktadır. Mülkiyet değişimi sadece insanlarla değil, aynı zamanda ölülerin ruhları ve tanrılar ile de yapılır, çünkü bu mülklerin asıl sahipleri bunlardır. Değiş tokuşun yapılması zorunlu, aksi ise tehlikelidir çünkü genel itibarıyla insanoğlunca kurban olarak adlandırılan ve tanrısına sunulan her tür sununun amacı onun rızasını almaktır. Sunulan hediyeler ve kurbanlar, tanrılar ve insanlar arasındaki bağı kuvvetlendirir, kötü ruhları ve bu ruhların olumsuz etkilerini giderir, barışı sağlar."[22]

Aşağıda, Manas Destanında yer alan bir hediye örneğine yer verilmiştir. Bu örnekten anlaşılmaktadır ki; en sevdiği atını, gelen misafirine hediye eden Manas, daha önce bahsedilen "cömertlik ve gönül zenginliği" kavramlarını açıklayan uygun bir örnek niteliğindedir:

"Kalmuk Hanı Aziz Hanın oğlu Almambet'i Manas'ın çadırına soktular. Manas, onun çok bitkin olduğunu görüp yemek hazırlattı. Yemekten sonra Manas ona: "Ey silahlar asınmış bahadır yiğit! Vatanınız neresidir? Bu ülkeye ne vakit geldiniz? Doğduğunuz memleket hangi memleket? Boyunuz soyunuz nerede bulunuyor?" diye sordu. Almambet ona cevap vererek şöyle dedi: " İnsanın aklı ermeyen işler arayıp gezen, kendi ilinden sürülmüş olan bir kişiyim. Büyük atam Çiloba, Çiloba'dan Soloba, onun oğlu Soordunduk'tu. Ben ise Aziz Han'ın oğlu Almambet'im. Yolda yatsam gören bulunmaz, ölecek olsam gömecek adam bulunmaz. Benim gibi zavallıların Tanrı'dan başka dayanağı yok." Bu sayın misafirinin gözlerinin yaşardığını gören Manas, yiğitlerine:

[21] Halife Altay, *Anayurt'tan Anadolu'ya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Dünyası Eserleri Serisi, Ankara 1981, s.177.
[22] Kürşat Öncül, "Manas Destanında Sihirsel Düşünüş Sistemi", *Internatıonal Periodical For The Languages*, Literature and History of Turkish or Turkıc, V. 4/3, Spring 2009, s.1691.

"Aziz misafirim için hazırladığım hediyeleri getiriniz!" dedi. Yiğitler, Manas'ın hazırladığı hediyeleri Almambet'in önüne koydular. Bu hediyeler Manas'ın en sevdiği atı Akkula, altınlı ipekli kumaştan yapılmış entari (halat), Manas'ın taşıdığı zırh tüfek idi."[23]

Tatar halk destanlarında ise genelde hediye olarak at, kürk, verilir. Bunların dışında ok, kılıç, gürz, gibi savaş aletleri, av kuşu, beylik, köleler, bazen de kız verilmektedir.[24]

Ayrıca hediye olarak bir bahadıra kürk ve atın yanında savaş giysileri, beylik, kılıç ve kölelerin verilmesi de Türklerin hayat tarzı ile ilgili değerlendirilebilir. Türklerin hayatlarının büyük bir kısmı savaşla geçtiğinden destanlarda savaş kıyafetleri özel olarak vurgulanmaktadır. Kızların bir kahramana hediye olarak verilmesine ise eski çağlarda ortaya çıkan masallarda sık sık rastlanmaktadır. Bir hükümdar, kahramanı kendi kızı veya devletinden başka bir kız ile evlendirerek onu kendi boyuna kazandırmış, evlilik bağı ile devleti kuvvetlendirme gibi bir amaç gözde tutulmuştur.[25]

Kuşatmalar sonucunda zor durumda kalınması da hediye sunularak barış talep edilmesinde önemli rol oynamıştır. Karşı konulamayacağının anlaşılması üzerine en etkili çözüm karşı tarafa çeşitli hediyeler sunarak barış istenmesi durumudur. Burada hediyenin barış tesis edilmesindeki rolü de ortaya çıkmaktadır:

"Yaz aylarından ilkbahara kadar orada kalarak Derbend'i kuşattılar. Derbend halkı, bu durumu görünce perişanlık ve çaresizlik içinde kaldılar. Sekiz ay süren kuşatmadan sonra barış yapmak için hep beraber Oğuz'un huzuruna geldiler. Ona, dokuz tane kır at hediye olarak getirdiler."[26]

Bunun dışında Bahaeddin Ögel'in "Türk Mitolojisi" adlı eserinden içinde hediye motifini barındıran örneği de şu dizelerle paylaşalım:

"Oğuz Kağan baktı ki, erkek kurt önler gider,

Ordunun Öncüleri, Gökkurt'u gözler gider,

Görünce Oğuz bunu, ne çok sevinmiş idi,

---

[23]Manas Destanı, (Çev. Abdülkadir İnan), Tarih Dizisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992, s.34.
[24] Çulpan Zaripova Çetin, "Tatar Halk Destanlarında Hediye Çeşitleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* İstanbul 2005, s.184.
[25]Çetin, s.191.
[26] Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı*, Enderun Yayınları, İstanbul 1982, s.28.

Alaca aygırına, çabucak binmiş idi.

Apalaca aygırı, Oğuz severdi özden

Ama at dağa kaçtı, kaybolup gitti gözden,

Bu dağbuzlarla kaplı, çok büyük bir dağ idi

Soğuğun şiddetinden, başı da ap ağ idi.

Çok cesur çok alp bir bey, ordu içinde vardı,

Ne Tanrı ne Şeytandan, korku içinde vardı.

Ne yorgunluk ne soğuk erişmez idi ona,

Bu bey dağlara girdi, dokuz gün erdi sona.

Aygırı yakaladı, memnun etti Oğuz'u,

Atamadı üstünden, dağlardaki soğuğu.

Olmuştu kardan adam, kar ile sarılmıştı,

Oğuz onu görünce, gülerek katılmıştı.

Dedi: "Baş ol beylere, artık sen burada kal!"

"Sana Karluk diyeyim, ölümsüz adını al!"

Çok mücevher, çok altın hediye etti ona,

Bir bey yaptı Karluk'u, devam etti yoluna.[27]

Bu örnekte mücevherler ve altınlar hediye edilmesi maddi açıdan zenginliği öne çıkardığı gibi, Oğuz Han'ın memnuniyetinin sonucu olarak verilen hediyelerdir.

"Hediyeler, söylenmeyen duyguların tercümanı olup, akıldan ve gönülden geçirilen hislerin somutlaşmış şeklidir. Hediyeleşme kültürünün temelinde mutlu etme, maddi ve manevi destek verme yatmaktadır." [28]

Türk milletinin bir iyilik gördüğü zaman karşılığında içlerinden gelerek bir hediye sunması da sık sık karşılaşılan durumlardandır. Aşağıdaki örnek de bu durumun varlığını açıkça göstermektedir:

---

[27]Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Cilt I, TTK. Yayınları, Ankara 2003, s.122-123.

[28]Emine Dingeç, "Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği: Yeni Yılda Hediyeleşme", *Turkish Studies, Internatıonal Periodical Fort pense he Languages*, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/8, Fall 2009, s. 1057.

"*Aya Nikola adlı bir kâfir, İnegöl'de Osman Gazi, yaylaya ve kışlaya gittikleri zamanda bunların göçünü yağmalayıp zarar verirdi. Osman Gazi, Bilecik Tekfuru'na bundan şikâyette bulundu ve: "sizden dileğimiz, biz yaylaya gittiğimiz vakit, eşyalarımızı sizde emanet koyalım" dedi. O da kabul etti. Ne zaman yaylaya gidecek olursa, Osman Gazi bütün eşyalarını öküzlere yükletir ve bir nice hatun kişiyle gönderir, onlar da varıp kalede emanet korlardı. Yayladan döndükleri vakit ise peynir, halı, kilim ve kuzular hediye getirip emanetlerini alır giderlerdi."*[29] Osman Gazi, Bilecik Tekfuru'na, eşyalarını emanet bırakıp, gözetmesini istemiş, karşılığında ise bu gözetmeden dolayı yayladan hediyeler getirmiştir. Burada hediyelerin sosyal ve siyasal yaşamda ne kadar ehemmiyeti olduğunu, ayrıca sosyal hayatı ayakta tutan vesilelerden bir tanesinin de "hediye" olduğunu görmekteyiz.

Barış ve armağan dağıtmak, iyilik ve cömertlik, ulu Tanrı'nın yüce niteliklerindendir. Bu nitelikleri taşıyan büyükler ve bilginler, başkanlar, özellikle de hükümdarlar, elbette sevilegelmişler, halk arasında iyi vasıflarıyla tanınmışlardır.[30]

Orhan Bey de İznik ve Bursa'daki imarethanelerinde, yeni göçmenlere kendi eliyle yemek dağıtır, muhabbet duyduğu dervişler, özellikle Geyikli Baba için zaviyeler yaptırırdı.[31]

Sultan Süleyman Mohaç gazasına yöneldiğinde, tavuk ve poğaçasını askere satmak için getiren reayaya ve bu alışverişi eden kadınlara avuç avuç altın vermişti.[32]

Sultan II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu ise şu bilgileri vermektedir: "*Babam bir iskemle ile ancak 35 santimetre boyunda küçücük, zarif bir çekmeceli dolap yapmıştı. Bunlardan başka yapmış olduğu büyük bir dolabın üzerinden sökülmüş, sedefle işlenmiş, köy manzarası gösteren dört parçayı İstanbul'dan götürmüş, ikisini merhum hemşirem Refia Sultan (1891-1938)'a hediye etmiştim.*"[33]

---

[29] Âşık paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman*, (Haz. Kemal Yavuz, M.A. Yekta Saraç), Gök kubbe Yayınları, İstanbul 2010, s. 48.

[30] Gelibolulu Mustafa Ali, *Meva'idü'n-Nefais fi Kava'idi'l-Mecalis,* XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Gelenek-Görenekler ve Sosyal Hayat, (Çev. Cemil Yener), Hünkâr Kitabevi, İstanbul 1975, s.183.

[31] Nevzat Kösoğlu, *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1991, s 137.

[32] Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Cilt I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.13.

[33] Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid (Hatıralarım)*, Selçuk Yayınları, Ankara 1986, s.30.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi hediye, yardımlaşma, bağış gibi kavramlar Türk toplumunda önem verilen hususlardır. Zenginin fakirine gerek halk içerisinde gerekse hanedan mensuplarında olsun, aynı etkide varlığını sürdüren bu davranışlar ve hemen her vesile ile hediye takdim edilmesi şüphesiz cömertlikten ve karşı tarafı hoşnut etme arzusundan ileri gelmektedir.

Osmanlı Devleti'nde bayramlara tanıklık etmiş ve bu özel günleri yakından izleme fırsatı bulmuş olan yabancı seyyahların da gözlemleri dikkat çekicidir. Gerlach, Osmanlı toplumuyla ilgili: *"Bütün ülkelerden 70.000 Hacı Mekke'de bir araya gelirler. Bayramda Türkler birbirlerine koyunlar, büyük tepsiler içinde tatlılar, güzel toprak vazolar içinde çiçekler ve buna benzer armağanlar gönderirler."*[34] demektedir. Bayramlarda Osmanlı toplumunun durumunu izleme fırsatı bulan diğer bir seyyah da Schweigger'dir. Adı geçen seyyah gördüklerini şöyle anlatır: "*Birkaç yeniçeri ve acemi oğlanı, berberlerde kullanılan içi gülsuyu dolu cam şişelerle sokakta dolaşır ve gelen geçenlerin üzerine gül suyu serperler. Böyle yapmaları karşılığında tanıdıklardan ve zenginlerden harçlık koparmayı umarlar. Bazıları da gül suyu yerine güzel kokulu bir çiçek sunar. Bunu geri çevirmek töreye aykırıdır." [35]*

Bu bilgilerden Osmanlı toplumunda bayramların neşe dolu ve coşku içinde geçtiği anlaşılmaktadır. İnsanların bayramlarını birbirlerine sundukları hediyeler ile güzelleştirdikleri ve zenginleştirdikleri görülmektedir. Aradan asırlar geçmesine rağmen aynı tarzda inanç ve uygulamaların hâlâ yaygın olduğu fakat çağın gereklerine uygun olarak değişebildiğini; ayrıca insanların birbirlerine tatlı, börek götürmelerini, gül suyu serpmelerini ve bayramlarda en yeni elbiselerini giymelerini okuduğumuz vakit ise günümüze hiç de yabancı olmayan motifler olduğunu görmekteyiz.

Günümüzdeki hediyeleşme kültürünün geçmişten gelen geleneklerimize bağlı kalarak bazı yörelerde devam ettiğinini gördüğümüz örnekler de mevcuttur:

---

[34] Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, Cilt I, (Çev. Türkis Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s.289.; Firdevs Çetin, "XVI. Asır Alman Seyyahlarına Göre Osmanlı Toplumu (Müslüman Davranış ve Törenleri ile Dini Mekânlar)", *Vakıflar Dergisi*, Aralık 2010, Sayı 34, s.30.

[35] Çetin, s.30.

Örneğin, doğumdan önce bebeğin babaannesinin ve anneannesinin birer bohça hazırlamaları âdettir. Hediye olarak verilen bu bohçada, bebek için patik, zıbınlar, kundak, değişik giyecekler ve mendil mutlaka bulunur.[36]

Askere gidecek genç eğer sözlüyse, sözlüsü ona bir mendil hediye eder. Genç kız, bu dantelli mendili kendi eliyle işler. Askere gidecek genç ise bunu kesinlikle kullanmaz. Askerdeyken, askerden döndükten sonra, hatta evlendikten sonra bile bu mendili saklamak gelenektir.[37]

Dinî bayramlardan Kurban Bayramı ve Ramazan Bayramında, büyükleri ziyarete gidip el öpen çocuklara aile büyükleri tarafından çorap, mendil gibi küçük hediyeler veya harçlık verilir.[38]

Günümüzde Batıdan "yayılma" yolu ile kültürümüze geçen hediye verme durumlarından birkaçı ise şunlardır:

1.Yılbaşında hediye vermek

2.Doğum gününde hediye vermek

3.Evlenme yıldönümünde

4.Üniversite personelinin akademik unvanı aldığı zaman

5.Bir kurumdan emekli olurken

6.Anneler gününde anneye

7.Babalar gününde babaya[39]

1.2.TÜRKLERİN ÖZEL GÜNLERİNDE BİRBİRLERİNE SUNDUKLARI HEDİYELER

Türklerin örf ve âdetleri içerisinde yer alan özel günleri, onların ilk zamanlardan beri var olan, kendi kültür değerleri içinde yaşayıp geliştirdikleri ve günümüze kadar gelen değerlerindendir. Bu özel günlerinde Türkler, birbirlerine özel armağanlar sunmuşlardır. Bu armağanların dışında Türkler, özel günlerde yardımseverliklerinin bir göstergesi

[36] Refiye Okuşluk Şenesen, "Mendil", *Hediye Kitabı*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç, Kitabevi Yayını, İstanbul 2007, s.350.
[37] Şenesen, s.351.
[38] Şenesen, s.357.
[39] Mahmut Tezcan, "Folklorik ve Antropolojik Yönleriyle Hediye Geleneği ve Türk Kültüründeki Yeri", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi Yayını*, Cilt XXII, Sayı 1, Ankara 1989, s.32.

olarak birbirlerine ihsanlarda bulunmuşlar ve bağışlar yapmışlardır. Bu durum zoraki bir gelişme olmayıp, içten gelen bir duygunun ürünüdür. "Hediye" kelimesinin "bağış, ihsan, lütuf.." gibi karşılıklarının da olduğuna bakılırsa, yapılan bağışları ve sunulan ihsanları da "hediye" kavramı dairesi içine almak mümkün olmaktadır.

Selçuklu Devleti'nde en yaygın sevinç tezahürü, cülus, veliaht tayini merasimlerinde, evlenme ve sünnet düğünlerinde, mücevher ve para saçılmasıdır. "Saçı" bunun Türkçe adıdır. Türkiye'de bugün bile "Saçı" âdeti düğünlerde tatbik edilmektedir.[40]

Alparslan'ın kızı ile Halife Kaim'in torunu ve veliahtı Udetü'd-din'in evlenme merasimi Nişapur'da yapılmış, bu esnada bir dişi fil süslenmiş ve at gösterileri tertip edilmişti. Sultan Alparslan nikâh merasiminden sonra saltanat tahtına oturmuş olduğu halde, iki yanında konulmuş iki tabaktan diziler halinde inci saçtı. Bununla yetinmeyen Alparslan paltosunun kuşağından içinde mücevher bulunan üç kese çıkardı. Bunları da damadın vekili olan Amidu'd-devle İbn Cehir'e atarak, *"saçtığım incilere elini uzatmadığın için bunlar da senin hissen"* dedi. Amidu'd-devle ayağa kalktı, verileni öptü, *"kabul ettim, onu da bu saçı'ya ilave etmeyi tercih eyliyorum"* dedi. Sultan'ın kendisine verdiği mücevherleri de saçtı.[41]

Türkler için Nevruz Bayramı da önemli günler arasında yer almaktadır. Yüzyıllardan beri Türklerin kutladıkları önemli günlerden biridir. Bu özel günü Kazaklar da çok önemseyerek kutlayan milletler arasındadır. Nevruz gününde, arasında dokuz ya da yedi çeşit yiyecek olan (darı, kuru üzüm, buğday, pirinç...) bir çorba pişirmektedirler. Bayramlaşmaya gelen herkesin bu çorbadan içtiği gibi gelemeyenlere de bu çorbadan dağıtılmaktadır. Kurban kesilmesi de bu özel günde gelenek hâlini almıştır. Ekonomik duruma bağlı olarak koyun, keçi veya at kesilir. Çocukların alnına kurbanın kanı sürülür. Kurbanda bulunan bereket ve kut'un bu yolla insana geçeceğine ve kötülüklerin yok olacağına inanılır. Kesilen kurbanlar kazanlarda pişirilir ve misafirlere sunulur.[42]

Sırderya ve Amuderya'nın eski zamanlarda kurulan kanallarla sulanan Özbekistan toprakları çiftçiliğe elverişliydi. Nevruz ile birlikte bu bereketli topraklar bereketli ürünler vermekte ve dünyaya yeniden doğmakta idi. Baharın gelişinde çocukların sevincine sevinç katmak üzere aksakallı, yeşil elbiseli ihtiyar "Babadehkan" –çiftçi

[40] Mehmet Altay Köymen, *Alparslan ve Zamanı II,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s.95.
[41] Köymen, s.95.
[42] Zeyneş İsmail, *Kazak Türkleri,* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.447.

dede- hediyeler dağıtmakta idi. [43] Azerbaycan'da ise bayram hediyesi olarak semeni helvası yapılır ve dağıtılırdı.[44]

Osmanlı sarayındaki nevruz törenleriyle ilgili olarak Sultan II Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu ise şöyle bilgi vermektedir: "*Nevruz, baharın ilk günü olduğundan bir gün önceden Eczane-i Hümayun'da hazırlanmış olan "nevruz macunu" denilen, üzerine altın tozu dökülmüş, kırmızı renkte nevruz şekeri hazırlanır, tüllerle bağlı güzel kâseler içinde Hanedan azasına, vükelâya, mevki sahiplerine, bendegâna dağıtılırdı."* Lezzeti pek güzeldi. Sabah erken, aç karnına yemesi şifali imiş. Bunun için gümüş tepsilere konur, yanına da "S" ile başlayan 7 türlü yiyecek dizilir, getirilirdi. "S" ile başlayan 7 türlü yiyecek şunlardı: Susam, süt, simit, su, salep, safran, sarımsak. Bunlardan birer parça yalanınca şifa getireceğine inanılırdı.[45]

Bu iki bin yıllık gelenek bugün de özünü ve canlılığını koruyarak devam etmektedir. Baharın gelişini Türk dünyası, Nevruz Bayramıyla ilk yaz dönümü olarak kutlamaktadır. [46]

Türk Devletleri için Ramazan Bayramları da önemli günler arasında yer almaktaydı. Gazneli Sultanı Mesud Ramazan ayında bir defasında fakirlere bir milyon dirhem para dağıtmıştı.[47]

Bayramlar Mısır'da, Müslim-gayrimüslim ayrımı yapılmadan kutlanırdı. Yerli halk olan Kıptilerin "Nevruz-ı Kıpti" dedikleri bir bayramları vardı. Yeni yılın ilk ayında geceleri ateşler yakılır, gündüzleri de yerlere su serpilirdi. Unucur bu su serpme âdetini yasaklamıştı. Bu bayramda, çocuklara ve kadınlara bahşişler verilir, hediyeler alınırdı.[48]

Ramazan gelince, Osmanlı'da saray ve haremde yaşayanların hepsi oruç tutarlar; okuyup yazma bilenler hatim indirirlerdi. Hükümdar, devlet erkânını iftara çağırır, kadın efendi ve sultanlar da haremde bulunan öbür kadınları iftara çağırırlar, derecelerine uygun birer diş kirası verirlerdi.[49]

---

[43] Yahya Aksoy, *Si-An'dan Tiran'a İpek Yolu Tarihi*, Kripto Kitaplar Yayınları, Ankara 2009, s.142.
[44] Aksoy, s.143.
[45] Osmanoğlu, s.106; Abdülhaluk M.Çay, *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1991, s.42.
[46]Aksoy, s.138.
[47] Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi,* TTK Yayınları, Ankara 1989, s.77.
[48] Nadir Özkuyumcu, "İhşidiler", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt III, Ankara 2002, s.378.
[49] Ahmet Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007, s.186.

Yıldız Sarayının iftarları da meşhurdur. Sultan Hamid, payitahtın ve makam-ı saltanatın muhafazasına memur olan askerleri de bu iftar yemeğinden ve atiyesinden mahrum bırakmazdı. Birinci ve ikinci fırkaya mensup ümera, zabitan ve efradı, Ramazanın muayyen günlerinde iftara davet olunur, her birine iftardan sonra birer maaş nisbetinde atiye dağıtılırdı. [50]

Osmanlı Devleti'nde özel günlerde hediyeleşmeye, özel merasimlere ve teşrifata çok önem verilirdi. Örnekler açısından çok zengin bir içeriği olması bakımından ele alınsa ayrı bir tez konusu olacağı malumdur. Bunun için Osmanlı Devleti'ne dair son bir-iki örnek verip diğer konuya geçmek yerinde olacaktır.

Osmanlı Hükümdarlarından birinin evladı dünyaya geldiğinde buna mahsus bazı âdetler vardı ve merasim yapılırdı. İlk olarak Kızlar Ağası'nın oda lalası doğumu Silahtar Ağa'ya bildirirdi. O da müjdelik olarak ona bir bohça içinde bazı eşyalar hediye ederdi. Hazine kethüdası tarafından gümüş kabartmalı beşik hususi merasimle Harem'e gönderilir, bu hizmette bulunanlara çocuğun annesi bahşişler verir, münasip ihsanlarda bulunurdu.[51]

III. Ahmed'in oğullarının on beş gün on beş gece süren büyük sünnet düğünü Ok Meydanı'nda yapılmıştı. Bu on beş gün içinde şehzadelerle beraber 5000 fakir çocuk sünnet edildi. Ok Meydanı'nda üzerinde yemek yemek için 10.000 tahta sini, 1000 ördek, 8000 tavuk, 2000 hindi, 3000 horoz, 2000 güvercin, şeker dağıtımı için 100 tepsi, şerbet için 10.000 kap, aydınlatma için 15.000 lamba fanusu, mahyalar için 10.000 kandil camı, Bayezid'de şehzadelere gelen hediyeleri halka sergilemek için "Eski Saray'ın" avlusunda kurulan çadırlar ve kurulan düğün sofraları için de 10.000 şerbet kavanozu, 10.000 ağaç sepet, 1.000 ördek, 2.000 hindi, 2.000 güvercin, 3.000 tavuk, 8.000 kaz, mahyaları kurmak için 15.000 kandil camı vardı. Bu ziyafetlerin özelliği Orta Asya'dan Osmanlılara kadar gelmesi ve "toy" biçiminde yapılmasıdır. Davetliler ve halk kendilerine ayrılmış yerlere mevkilerine göre otururlardı. Sofra üzerindeki eşyalar yemeğin bitiminde yağmalanırdı. Bununla beraber devlet erkânı ve rical'in oluşturdukları heyetler her gün hediyeleriyle tebrik için teşrifat-ı kadime'ye göre belirlenmiş düzen içinde Padişah'a arza çıkarlar, yemeklerini beraber yerler. Ancak

[50] Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, s.142.
[51] Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, (Haz. Niyazi Ahmet Banoğlu), Tercüman Yayınları, İstanbul 1973, s.39.

halkın ziyafet sofraları civarına geldiği ve Padişah'ın uygun gördüğü bir zamanda "yağma" başlatılırdı.[52] Ayrıca bu sünnet düğününde Şehzade Sultan Süleyman Hazretlerine Sadrazam, cildi kıymetli taşlarla bezenmiş bir Kur'an, Şeyh hattıyla pek güzel ciltli bir En'am suresi, dini bilgiler edinmek için kaynak değerinde olan çeşit çeşit nice risaleler, yine cildi kıymetli taşlarla süslenmiş, tezhipli Yusuf u Züleyha hediye etmişti. Bu kitaplardan başka hediye ettikleri arasında şunlar bulunuyordu: siyah abanoz üzerine elmas ve yakutla bezemeli bir hançer, hünkârlara yaraşır, altın telli hamam takımı, mükemmel donanımlı, soyunda benzeri görülmedik bir at.[53]

Örneklerden anlaşılmaktadır ki; Türklerin dinî bayramlarında gelenek hâline getirdikleri hediyeleşme geleneği, örf ve âdet hâline gelen bayramlarında; düğün, sünnet gibi özel günlerinde de aynı şekilde önemini korumuştur. Halk arasında ne kadar mühim bir gelenekse, devlet erkânı içerisinde de o denli mühim bir yeri olmuştur. Bazı toplumlarda bayramlarda verilen hediyelerin geleneksel bir tarzda uygulanmaya devam etmesi, bu geleneğe verilen önemden kaynaklanmaktadır. Temelinde insanları mutlu etme düşüncesi olan hediyelerin sunuluş biçimleri, devlet protokolünde rastgele olmamakta, teşrifata ve kademeye uygun olmasına dikkat edilmektedir. Halk arasında ise devlet içerisinde olduğu gibi bazı ayrıntılar söz konusu olmamakta, daha doğal ve dağınık bir uygulama olarak hediyeler takdim edilmektedir.

1.3. İSLAM DİNİNİN HEDİYE GELENEĞİNE VERDİĞİ ÖNEM VE TÜRK KÜLTÜRÜNE YANSIMASI

İslamiyet-Türklük manevi birliğinin sağladığı, İslam dinini yüceltmek, Türk'ün kudret ve şanını yükseltmek gibi bir gaye ortaklığında gelişen bu yeni ruh, Türk-İslam devlet ve topluluklarının ana siyaset çizgilerinden birini tespit etmiştir. [54]

Hz. Muhammed'in: "*Hediyeleşiniz, çünkü hediye gönül kırgınlığını giderir.*"[55] şeklindeki hadisinden de İslam dininin bu geleneğe vermiş olduğu önemi anlamaktayız.

Kur'an-ı Kerim'de hediye alıp-verme hususunda has bir hükme rastlanmamaktadır. Neml Suresi'nin 35 ve 36. ayetlerinde Sebe Melikesi tarafından Hz. Süleyman'a,

---

[52] Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı (Adab-ı Osmaniyye),* İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 525.
[53] Vehbi, *Surname Sultan Ahmed'in Düğün Kitabı*, (Haz. Mertal Tulum), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2007, s.81-82.
[54] Kafesoğlu, s.361.
[55] Tirmizli Ebu İsa Muhammed Bin İsa Bin Sevre, *Sünen-i Tirmizi Tercemesi*, (Çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu), Yunus Emre Yayınları, İstanbul, Cild:IV Sh:441 Hadis no: 2130.

gönderilen hediyelerden ve geri çevrilişinden bahsedilmektedir. Hadis -i Şeriflerde ise hediye ve hediyeleşme ile ilgili son derece ayrıntılı bilgi ve hükümlere ulaşmak mümkündür.[56]

Hadis-i Şeriflerde bildirildiği üzere insan, kendine iyilik yapanı sevme fıtratı üzerine yaratılmıştır. Hz. Muhammed; hediyeleşmenin insanlar arasındaki sevgi ve muhabbeti artırdığını, cimrilik, bencillik ve kıskançlık gibi olumsuz duyguları giderdiğini ve rızkı celbettiğini bildirerek Müslümanlara hediyeleşmeyi tavsiye etmiştir.[57] Kendisi de aile fertlerine, sahabeleri ve arkadaşları ile komşu ülke hükümdarlarına muhtelif hediyeler göndermiştir. Kendisine gönderilen hediyeleri temiz ve helal olması kaydı ve sadaka olmamasına dikkat ederek kabul etmiş, karşılığında muhataplarına hediye ile karşılık vermiştir.[58]

"Bize Abdurrahman b. Sellam El-Cumahi rivayet etti. (Dedi ki): Bize Rabi' yani İbn-i Müslim, Muhammed yani İbni Ziyad'dan, o da Ebu Hüreyre'den naklen rivayet etti ki, Peygamber'e (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) bir yiyecek getirildiği vakit onu sorar; (hediyedir) denilirse ondan yer, (sadakadır) denilirse yemezmiş".[59]

İnsanlara, İlahi dinlerin hepsi birbirleriyle hediyeleşmelerini tavsiye etmiştir. İslam dini ise hediye üzerinde önemle durmaktadır. Müslümanların, birbirleriyle hediyeleşerek aralarındaki muhabbet bağını kuvvetlendirmelerini emretmekte ve tavsiye etmektedir. Hz. Muhammed: "*Birbirinize hediye veriniz ki, birbirinizi sevmeye vesile olur."* buyurmuştur. Kendisine ikramda, iyilikte ve ihsanda bulunulan kimsenin kalbinde, iyilik sahibine karşı insan tabiatının bir icabı olarak bir sevgi ve yakınlık hasıl olur. Bu durum, toplumda insanların birbirine yakınlaşmasını, aralarındaki husumet, kin, düşmanlık, hased ve nefret gibi kötülüklerin ortadan kalkmasını sağlar.[60]

Hz. Muhammed'in emrine örnek olarak Solak-zade tarihinde şu bilgiler verilmektedir: "*Saadet burcundan ve ikbal yıldızları evcinden olan şehzadeleri, Yıldırım Bayezid Han, Yakub Çelebi ve Savcı Bey'dir. Onların sünnet olduğu hayatlarının ilk devirlerinde görmüş ve âlimler ile şeyhlere zengin hediyeler ikram edip, fukara ve miskinlere her*

---

[56] Bardakoğlu, s.151.
[57] İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, Cilt XVI, İstanbul: Akçağ Yayınları, 161.
[58] Canan, s.162-163.
[59] Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Cilt V, Sönmez Neşriyat Yayınları, İstanbul, s.551-552.
[60] Türkiye Gazetesi Yeni Rehber Ansiklopedisi, Cilt IX, İstanbul: İhlâs Yayıncılık, 1993, s.40.

gün yemekler yedirmiş, böylece Hazret-i Peygamber'in sünnet emri tam olarak yerine getirilmiştir."[61]

Türklerin İslam Dini ile tanışmadan önceki ve sonraki hediye anlayışlarında benzerlikler daha fazla olmakla birlikte; İslamiyet ile birlikte sunulan hediyelerin niteliklerinde birtakım değişmeler olmuştur. Zira bu dinin kabul edilmesi ile beraber sunulan hediyelerin karakterleri bu din ile örtüşmektedir. Dinî boyutta olan hediyelerde artış olmuş; işin içine dinî motifler de eklenmiştir.

Örneğin İslamiyet'ten önce Türkler arasında uygulanan ve başlık olarak verilen eşya, hayvan ve para olan "kalın", Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra "mehir" olarak uygulanmaya devam etmiş, kültürün bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür. [62]

İbn Fazlan Seyahatnamesine baktığımız zaman, adı geçen seyyahın 10. asırda Türkistan seyahatinden Türkler hakkında birçok bilgiye ulaşabildiğimiz gibi, onların cömertlikleri ve misafirperverlikleri hakkında da bilgi sahibi olmaktayız. Örneğin İbn Fazlan Oğuzlar hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Onlar, kıl çadırlarda oturan ve konup göçen Yörüklerdi. Göçebelerde âdet olduğu gibi, sık sık yer değiştirdikleri için yer yer onlara ait çadırlar görülüyordu. Çok güç şartlarda yaşıyorlardı*."[63] Daha sonra aynı bölümde Seyyahımız Ordu Kumandanlarının (Subaşı) yanlarına gittiklerinden bahseder. *"Ona el-Katağan oğlu Etrak derler"* şeklinde yazar ve devam eder: *"Etrak bizim için Türk çadırları kurdurdu. Bizi onlarda misafir etti. Onun büyük bir ailesi, kalabalık bir maiyeti ve pek çok evleri vardı. Kesmemiz için koyun, binmemiz için hayvan getirtti. Ailesinden ve yakınlarından büyük bir kalabalığı davet ederek onların yemeleri için pek çok koyun kestirdi. Gece olunca tercümanla beraber Etrak'ın yanına girdim. Kubbeli çadırında oturuyordu. Yanımızda Nezir el-Harami'nin ona yazdığı mektup vardı. Nezir bu mektubunda onu Müslümanlığa davet ve teşvik ediyordu. Ayrıca, ona içinde müseyyebi altınları da bulunan elli altınla, üç miskal misk, tabaklanmış deriler, kendisi için iki hırka kestiğimiz Merv kumaşları, tabaklanmış deriden bir çift ayakkabı ve beş*

---

[61] Solak-zade Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solak-zade Tarihi* , (Haz. Vahid Çabuk), Cilt I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s.45.

[62] Mehmet Ali Yargı, "Mehir", *Hediye Kitabı,* Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Kitabevi Yayını, İstanbul 2007, s.189.

[63] İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi Tercümesi,* (Haz. Ramazan Şeşen), Bedir Yayınevi, İstanbul 1975, s.30.

kat ipekli elbise göndermişti. Bu hediyelerin hepsini ona verdik. Karısına da bir baş örtüsü ile bir yüzük hediye ettik"[64]

Osmanlı Devleti'nden örnek verecek olursak, Çelebi Sultan Mehmed, Cuma günleri mahzun gönülleri sıkıntıdan azat eder, muhtaçlara yemek dağıtır, halka ihsanlarda bulunurdu.[65]

Sultan Hamid'in iltizam ve himaye ettiği müesseselerden biri olan Hereke fabrikasında çok nefis ve kıymetli halılar imal olunurdu. Fabrikanın faaliyetini Sultan Hamid'in yakından takip etmekte olduğundan dolayı müdür Akif Bey'in teşviki ile fabrikada çalışan kızlardan Agavni ve Mediha hanımlar Bursa'nın manzarasını gösterir bir ipek seccade yapmışlar ve bunu Hünkâr'a takdim etmişlerdi. Sultan Hamid'de bundan çok memnun olduğu gibi seccadeyi işleyen o iki hanımı sanayi madalyasıyla taltif etti.[66]

II. Abdülhamid dönemindeki eğitim müesseselerinde halifenin hediyesi olarak dinî ders kitapları dağıtılmıştır.[67] Arap vilayetleri ve Afrika'daki nüfuzlu tarikat şeyhlerine nişan ve rütbeler ihsan etmenin yanında maaşlar da bağlamıştır.[68]

1.4.TÜRKLERİN DİNSEL AMAÇLARLA SUNMUŞ OLDUKLARI HEDİYELER

İslamiyet'in Türkler arasında yayılmaya başladığı IX.-X. yy.'larda kurban sözcüğünün Türk boyları arasında kullanılmaya başlandığı yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır.[69] Orta Asya Türk boylarının İslamiyet öncesi, dağınık ve genelde göçebe bir yaşam sürdürmeleri, onların çok çeşitli inanç sistemlerine sahip olmalarının nedenlerinden sadece birisidir. Kültürlerarası temaslar sonucunda ortaya çıkan değişimler, bu Türk boylarının inanç sistemlerine de yansımıştır. [70]

---

[64] İbn Fazlan, s.37-38.
[65] Solakzade, s.188.
[66] Tahsin Paşa, s.213.
[67] Seda Yılmaz, "Özbek Tekkeleri", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007, (Yüksek Lisans Tezi), s.31.
[68] Vahdettin Engin, *Pazarlık*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, s.7.
[69] Gürbüz Erginer, *Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1977, s.16.
[70]Erginer, s.117.

Türklerin sosyal yaşamının her aşamasında önemli bir yeri bulunan kurban; ata ruhlarını anma, bereket dilekleri, Tanrı'ya yakarış, toy-düğün, şölen, doğum, bayramlar, antlaşmalar, ölüm ve mezar ziyareti gibi çeşitli durumlarda sunuluyordu.[71]

Eski Türk boylarında da tüm toplumlarda olduğu gibi belirli yer, zaman ve koşulda doğaüstü güçlere kanlı ve kansız olmak üzere iki çeşit kurban sunulmuş; "Saçı" denen kansız kurbanda, her kavmin en kıymet verip mübarek saydığı kımız, bulgur, süt, yağ, rakı, şarap vb. çeşitli yiyecek ve içecek maddelerinin saçılması veya belirli bir yere bırakılması söz konusudur.[72]

Kansız kurbanların en önemlisi başıboş salıverilerek ruhlara bağışlanan hayvanlardır. Eski Türkler bunlara "ıduk" demişlerdir. Kelime olarak karşılığı "salıverilmiş", "gönderilmiş"; terim olarak karşılığı ise "Tanrı'ya gönderilmiş, Tanrı'ya bağışlanmış hayvan" demektir. Bu hayvanın sütü sağılmaz, yünü kırpılmaz ve bu hayvana yük vurulmazdı. Kansız kurbanlardan olan saçı ise bütün Türk boylarında müşterektir. Saçıya dini terim olarak "saçılga" veyahut "çaçılga" da denir. Saçı, her boyun en kıymet verdiği ve kutlu saydığı nimetlerden biri olmaktadır. Konar-göçer Türkler'de yağ, süt, kımız; çiftçi Türkler'de şarap, darı, buğday; tüccarlarda ise para olabilir.[73]

İlk Türk devletlerinde verilen kurbanlar genellikle teşekkür amaçlıdır. Çoğu zaman Tanrı'ya şükür amacını taşıyan kurbanlar, genellikle Türklerin eğlencelerinde, bayramlarda düzenlenen yarışlarda veya festivallerde kurban edilmekteydiler.

Türklerin Hunlardan beri bayram ve festival türünden birçok tören ve faaliyetleri vardı. Hun Türkleri beşinci ayda yani ilkbaharda "Lung-cıng" adı verilen yerde büyük bir bayram yaparlardı ve bu bayramda inançla ilgili âdetler yerine getirildiği gibi çeşitli müsabakalar da düzenlenirdi. Dinî âdet olarak evrenin yaratıcısı "Göktanrı" ve kutsal sayılan "yer" için at kurban edilirdi.[74]

Manas Destanında da birçok yerde at kurbanı geçmektedir: "*Manas'ın oğlu Semetey Talas'ta Zülfikar dağında oturan Bayoğlu Bakay'ı ziyaret eder. Bakay sevinir. Tanrı yoluna atlar kurban eder.*"[75]

---

[71] Durmuş Arık, "Kırgızlar'da Kurban Fenomeni", *AÜİFD* XLVI (2005), Sayı I, s.158.
[72] Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevîlik ve Bektâşîlik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1977, s.294-295.
[73] Sadettin Gömeç, "Şamanizm ve Eski Türk Dini", *PAÜ. Eğitim Fak. Dergisi,* 1998, Sayı:4, s.44.
[74] Salim Koca, "Eski Türklerde Bayram ve Festivaller" Türkler 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,2002, s.51.
[75] Ögel, s.534.

Ayrıca Türklerin ölüm ve defin merasimlerinde de kurbanlar kesilmekte idi. Gök Türklerde ölünün cesedi çadırın içinde yatarken, akrabaları da kendisine koyun ve at kurban ederlerdi. Ceset, kurban ettikleri atın külleri ve ölünün silahları ile birlikte gömülürdü. Kişinin bu ata binerek cennete gideceğine inanılırdı.[76] Yılın beşinci ayında (mayıs, bahar) göğe, koyunlar ile atlar kurban ederlerdi.[77]

At, dinî törenlerde tanrılara sunulan en önemli havyan olarak görülmüş ve eti de tercih edilen et olmuştur.[78]

"At kurbanına en güzel örneklerden biri de Pazırık Kurganlarıdır. Kurganlardan birinde bulunan on adet at ilginç özellikler taşımaktadır. Bunlar kulaklarında işaretlerin aynı olmaması, kuyruk, yele ve topuk saçaklarının kesik olmaları ve hepsinin aygır olmasıdır. Kuyruklarının kesilmiş olması matem işareti iken hepsinin aygır olması hayvan kurbanlarında dişi hayvan yerine erkek hayvan tercih edilmesine dayanmaktadır." [79]

Yukarıdaki bilgide açıkça görüldüğü gibi ilaveten şunu da söylemek gerekir ki, dişi hayvanlar kurban edilmezlerdi, Türkler genellikle erkek hayvan kurban ederlerdi.[80]

Türk-Bulgarlar'ın insan kurban ettiklerine dair bir rivayet vardır: Kurum Han İstanbul'u kuşattığı zaman büyük bir törenle çabalarının mutlu sona ulaşması için surların önünde insanlar kurban etmiştir.[81]

Ayrıca Bulgar Hanı Omurtag ile İmparator Ermeni V. Leon arasında 30 yıllık barış ve ticaret andlaşması imzalanmış, bu münasebetle kılıç üzerine and içme töreni düzenlenmiş ve bir köpek kurban edilmiştir.[82]

Bazen Hükümdarların Tanrı'ya sunmuş oldukları bu hediye maiyetindeki kurbanlar haricinde, Tanrı tarafından da kendisine hediye edildiği düşünülen eşyalar mevcuttu. Attila, bir çoban tarafından bulunup kendisine verilen kılıcı Tanrı'nın kendisine verdiği

---

[76] Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009, s.74.
[77] Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.166.
[78] Orhan Doğan, "Bozkır Kavimlerinin Kültür ve Mitolojilerinde At", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s.136.
[79] Tilla Deniza Baykuzu, "IV ve V. Yüzyıllarda Çindeki Birkaç Hun Hükümdar Kurganı ve Türbesi Hakkında", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt/Volume 20, Sayı/Number 2, Aralık/ December 2005, 1-15, s.11.
[80] Ögel, s.351.
[81] İbrahim Kafesoğlu, *Bulgarların Kökeni,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1985, s.40.
[82] Kafesoğlu, s.39.

bir hediye olarak görmekteydi.[83] Bahaeddin Ögel ise bu konuyla ilgili şunları yazmaktadır : "*Ta İskitler'den beri tanınan kutsal bir kılıç vardı. Bütün Kuzey kavimlerinin inançlarına göre bu kılıç kimin eline geçerse; o, yeryüzünün hâkimi olacaktı. Yine onların inançlarına göre, bu kılıcın keskin yeri dışarıda ve sapı da toprağa gömülü olarak bozkırlardan birinde duruyordu. Attila'nın çobanlarından biri bir gün, iki yaşlarında dişi bir düvenin ayaklarından kanlar boşandığını ve düvenin topallayarak gittiğini görüyor. Neyin nesidir diye etrafa bakarken, bu arada yere sapından gömülü kılıcı buluyor. Kılıcı aldığı gibi hemen Attila'ya götürüp sunuyor. Attila, kılıcı görünce, kaderin kendisine güldüğünü anlıyor. Bundan sonra da Dünya hâkimiyetinin kendisine Tanrı tarafından verildiğini kalbinden ve kafasından çıkarmıyor.*[84]

Göktürkler'in Ötüken'in batısında 267 km. mesafede kutsal Po-teng-ning-li (Budin inli) adlı dağı vardı ve "ilin koruyucu ruhu" demekti. Bu dağın üzerinde ot ve ağaç yoktu. Hakanın çadırı Ötüken dağındaydı ve kapısı doğuya bakardı. Göktürkler, Tanrı'ya kurban merasimini işte bu "Budun inli" dağının yakınındaki nehir kıyısında yaparlardı.[85]

Göktürklerin deriden ve keçeden tözler yaptıkları ve bunları iç yağıyla yağladıktan sonra sırıklara asıp, yılın dört mevsiminde kurban kestikleri Çin kaynaklarında kayıtlıdır. Merkezleri kutlu Ötüken olan Göktürkler, Kutlu Atalar mezarlığında kendilerinden önceki Türkler gibi kurban keserlerdi.[86]

Uygurlar ölülerin ardından cenaze törenleri düzenlerlerdi. Ölümden sonraki hayata inandıkları için ölünün silahları, bindiği atı ve değerli eşyaları da kurganına konmuştur. Yuğ törenleri düzenleme, at kurban etme Uygurlar'ın da inanç ve geleneklerinin bir gereğiydi.[87]

Uygur Türklerinden beş gurup M.S. 450 yılında birleşerek Çin'in kuzeyinde büyük bir tören yapmışlar, Göktanrı'ya at kurban etmişlerdi.[88]

---

[83] Turan, s.104.
[84] Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Cilt I, s.208.
[85] Âdem Aydemir, "Ötüken ve Ötüken Adı Üzerine", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 187, Ağustos 2010, s.202.
[86] Sadettin Gömeç, "Şamanizm ve Eski Türk Dini", *PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı IV, 1998, s.39.
[87] Doğan , s.128.
[88] Koca, s.51.

Ayrıca Karlukların dibinde anlaşmazlıkları hallettikleri, mukaddes bildikleri ve kurban kestikleri yeşil bir taş vardır.[89]

İslam dininin kurbana vermiş olduğu önem ise Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtildiği gibi, Türklerin İslamiyet'i seçmesindeki nedenlerden bir tanesini oluşturmaktaydı:

"*Her ümmet için kurban kesmeyi meşru kıldık. Boğazlanan kurbanlık hayvanların ne eti, ne de kanı herhâlde Allah'a ulaşmayacaktır, ama Allah'a ulaşacak olan sizin takvanızdır.*[90]

Muhakkak biz sana Kevser'i verdik. Öyle ise Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.[91] denmek suretiyle ise Kevser Suresinin ikinci ayeti ile Müslümanlara; gerekli şartları taşıdığı takdirde kurban kesmek zorunlu kılınmıştır.

1.5. HALKIN HÜKÜMDARLARA VE HÜKÜMDARLARIN ÖZEL KİŞİLERE SUNMUŞ OLDUKLARI HEDİYELER

Türk milletinde hediyenin kime verileceği hususunda herhangi bir sınırlama olmadığı açıktır. Zira hükümdarlara halktan da hediyeler sunulduğunu görmek bizi bu kanıya ulaştırmaktadır.

Müslümanlığı kabul etmiş olan Türk Devletleri dışında, İslamiyet'ten önceki Türk devletlerinde de hükümdarın maiyetine ve sevip değer verdiği kişilere armağanlar verdiği muhakkaktır. Burada Avrupa'ya damgasını vurmuş ve asırlar geçmesine rağmen etkisini devam ettiren Attila'dan bahsetmek yerinde olacaktır. Şerif Baştav eserinde bu konu ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "*Attila, maiyetine iyi davranırdı. Stebde ancak cömert bir reis büyük bir maiyete sahip olabilir ve zayıf bir reis başarısız kalırdı. Bu yüzden stebde bir reisin çok hareketli olması ve maiyetinin de hareketsiz kalmasına engel olması, taraftarlarını pahalı hediyelerle memnun etmesi gerekirdi. Attila bu yüzden ganimetlerin önemli bir kısmını adamlarına dağıtır, onları İstanbul'a veya diğer yerlere elçi olarak gönderir ve oralardan zengin hediyeler almalarını sağlardı. Ziyafetlerde adamlarına bol et, unlu yiyecekler ve meyve ikram edilirdi. Ziyafet, akşam erken saatlerde başlar ve geç saatlere kadar sürerdi."*[92]

---

[89] Hikmet Tanyu, *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul,1986, s.91.
[90] Celal Yıldırım, *Kur-an-ı Kerim Meal ve Tefsiri, Hac Suresi 37. Ayet*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1982.
[91] Yıldırım, *Kevser Suresi 2. Ayet.*
[92] Şerif Baştav, *Büyük Hun Kağanı Attila*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.155.

Halk, bir dileğini iletmek ya da şikâyetlerini bildirmek için belirli koşullar dâhilinde hükümdara ulaşabilmekteydi. Örneğin Karahanlılarda halka açık sofralar kurulurdu. Bu sofralar hanedan mensuplarının düğünleri için, bayramlar vesilesiyle, ya da hükümdarın ülke gezileri münasebetiyle olabilirdi. Ziyafete katılanlara yemek ve hediyeler verilirdi. Bu hediyelere ise "diş kirası" denmekteydi.[93]

Nevzat Kösoğlu'nun eserinde geçtiği üzere: *"O zamanın bir müellifi Karahanlı Hükümdarı Hızır Han'ın, her birinde iki yüzer altın bulunan dört tepsiyi bir şaire hediye ettiğini kaydeder."*denmektedir. [94]

Hükümdarların eşlerine, vezirlerine, şairlere, bilginlere hediyeler verdikleri kaynaklarda sık sık geçmektedir. Bu durum hükümdarların eşlerine verdikleri değerden, bilgin ve şairlerin göstermiş oldukları yararlılıklardan ve Türk kültürüne olan katkılarından kaynaklanmaktadır. Ortaya çıkarmış oldukları eserler için hükümdar tarafından ödüllendirilmektedirler. Örneğin: "*Melikşah, kurduğu medrese ve kültür merkezlerinin yanı sıra, her yıl âlim ve mutasavvıflara üç yüz bin altın ihsan ederdi. Sultan Sancar'ın sarayı âlim ve sanatkârlarla dolar; beş gün içinde yedi yüz bin altın, bin atlas elbise, pek çok atlar ve kıymetli eşyalar ihsan ettiği kaydedilir".*[95]

"Hükümdarlar tahta çıkacakları zaman Konya'ya doğru harekete geçtiklerinde takip ettikleri istikamet üzerinde bulunan şehirlerde yaşayanlar, yeni hükümdarın tahta çıkışını kutlamak için harekete geçerlerdi. Hükümdarı yol üzerinde karşılayan halk arasında şehrin ileri gelenleri ve müzisyenleri de yer alır, bunlar hep birlikte eğlence düzenleyerek bu müjdeli haberi kutlarlardı. Bu törenler için özenle hazırlanan halk, hükümdarın karşılanacağı mevkiye seyyar ya da sabit köşklerle ve hediyelerle gelirdi. Tahta çıkma müjdesi kurbanlar kesilerek ve hükümdara pişkeş sunularak kutlanırdı. Bununla birlikte dinar (altın), dirhem (gümüş), kıymetli mücevher ya da inci gibi saçılar saçılırdı." [96]

"İzzeddin Keykavus'un ikinci kez tahta geçişi için Konya halkı ve ileri gelen devlet adamları Konya ile Sultanhanı arasındaki Obruk mevkiinde karşılamışlardır. Sultan, halk ile şehre girmiş burada tekrar tahta oturmuştur. Tahta oturmanın müjdesi olarak

---

[93] Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005, s.142.
[94]Nevzat Kösoğlu, *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler,* Ötüken Yayınları, İstanbul 1991, s.49.
[95] Kösoğlu, *s.* 68.
[96]Züriye Çelik, "Anadolu Halkının Tahta Çıkacak Türkiye Selçuklu Hükümdarlarını Karşılama Törenleri (İbn-i Bibi Evreninde)", *History Studies Internatıonal Journal of History*, Volume 3/3 2011, s.87.

kurbanlar kesilmiş ve Sultan'a ayakbastı vergisi olarak 100 bin dirhem, 5 bin dinar kızıl altın, 100 kat altın işlemeli giysi, her cins ve renkten 50 kat elbise, her renkten 150 top tam boy atlas kumaş, 30 baş at, 20 baş katır ve 50 hörgüçlü deve sunulmuştur." [97]

Halkın hükümdarlara sunmuş oldukları hediye ve vergilerin bir başka boyutu da Tuncer Baykara'nın eserinde şöyle geçmektedir: "*Gıyaseddin Keyhüsrev devrinin ülke zenginliğini vergiler (na'l-baha)*[98] *ve armağanlar vesilesi ile daha açık bilebiliyoruz. Bu vergi ve hediyeler şüphesiz, ülkenin o andaki maddi ve parasal varlığını göstermektedir. 1196'da Gıyaseddin Keyhüsrev ile Rükneddin Süleyman-şah arasındaki taht kavgası sonunda, Konya halkının na'l-baha vergisi olarak takdim etmek istediklerinden öğrenilebilir. Konya halkının Süleyman Şah'a sefer masrafları, na'l-baha ve çetr ihracatı olarak takdim etmek istediklerinin listesi şöyledir: 500.000 aded nakid para, 300 kat İstanbul atlasından her renk elbise, 200 kat altın işlemeli elbise (zer-beft), 3000 gez (arşın=76cm) her renk çuka, 10.000 gez her nevi keten, 200 baş katır, 2000 baş sığır, 300 baş deve, 10.000 baş koyun. Konya halkı bunları, üç defada Süleyman-Şah'ın hazinesine, ahırlarına ve mutfağına teslim edeceklerdi.*[99]

Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislam Ebussuud Efendi padişaha Kur'an tefsiri yapmış; bu tefsiri Sultan Süleyman'a yollamıştır. Padişah ise tefsiri getiren oğlanı zengin ikram ve armağanlarla ödüllendirmiş, Şeyhülislam Hazretleri'nin ödeneği günde üç yüz iken, iki yüz akçe daha yükseltilmiştir.[100]

Osmanlı Devleti'nde padişah ile en yüksek dini ve ilmi makamı temsil eden şeyhülislam arasında muhtelif vesilelerle karşılıklı hediyeleşmeler gerçekleşmiştir. Kuruluş devirlerinden itibaren Osmanlı padişahları ilme ve ilim adamlarına büyük ehemmiyet vermiş, şeyhülislamların gönlünü almak ve onları her zaman takdir ettiklerini belirtmek için elmas yüzükten konağa varıncaya kadar muhtelif hediyeler vermişlerdir. Şeyhülislam tarafından da buna mukabil, padişaha daha çok kitap hediye edilmiştir.[101]

Barbaros Hayreddin Paşa, Tunus-Hindistan-Cezayir'e uğrayıp seferden İstanbul'a döndükten sonra Cihan Hakanı Hazretlerinin huzuruna çıkmış, Sultan Süleyman

---

[97] Çelik, s.88-89.
[98] Tuncer Baykara, *I.Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit,* T.T.K. Yayınları, Ankara 1997, s.60.
[99] Baykara, s.57.
[100] Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi,* (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Cilt I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.42.
[101] Murat Akgündüz, "Padişah ile Şeyhülislam Arasındaki Hediyeleşmeler", *Hediye Kitabı*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Kitabevi Yayını, İstanbul 2007, s.134.

kendisini yalnız karşılamış, bütün seferin hikâyesini anlattıktan sonra bir inci tesbih, bir pırlanta mühür, bir mücevherli altın saat, üç değerli kuş hediye olarak sunmuştur ve bu hediyelerin değeri 12.000 kese akçe idi. [102]

Fatih Sultan Mehmet, devrin ileri gelen âlimlerini huzurunda sık sık tartıştırırdı. Osmanlı ülkesi dışında bulunan âlimleri, ilme değer verdiği için büyük paralar vererek memleketine çağırırdı.[103]

İbn Rüşd ile Filozoflara yönelttiği tenkitlerle tanınan İslam düşünürü Gazali'nin akıl ile ilgili tartışmaları Fatih döneminde de canlılığını sürdürüyordu. Fatih, "Hocazade" diye anılan Muslihiddin Mustafa ve Ali Tusi'den bu konu ile ilgili eserler yazmalarını istedi. Hocazade dört, Tusi ise altı ay içerisinde birer kitap yazıp Hükümdar'a takdim ettiler. Padişah, her iki âlimi de 10 biner dirhemle ödüllendirdi fakat; Hocazade'nin eseri daha değerli bulundu. Hocazade'ye bir de kaftan hediye etti. Kendisinin aşağı görüldüğünü düşünen Ali Tusi İstanbul'u terk edip İran'a gitti.[104]

Ali Kuşçu, 1449'da Semerkant'tan Uluğ Bey'in vefatından sonra ayrıldı. Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan tarafından kendisine büyük ilgi gösterildi ve Fatih Sultan Mehmed'e elçi olarak gönderildi. Fatih Sultan Mehmet, Ali Kuşçu'nun ilmine hayran oldu ve Osmanlı hizmetine girmesi için ısrar etti. Ali Kuşçu, Uzun Hasan'ın yanına geri dönüp, elçilik görevini tamamladıktan sonra Fatih'in davetini yerine getirmek üzere Osmanlı ülkesine hareket etti. Yol boyunca büyük törenler yapıldı ve armağanlarla karşılandı. Fatih, geldiği mesafe miktarınca, büyük Türk âlimine para verdi.[105]

"Kumaş, terzilik mesleğinin veya sanatının en başta gelen malzemelerinden biridir. Kumaşın kalitesi, ham maddesinden ve dokuma özelliğinden ileri gelir. Osmanlılarda üstün hizmeti görülen kişilere veya devlet erkânına padişahın hediye ettiği hilat veya kaftan, değerli kumaştan yapılan bir elbise idi."[106]

III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmet'in sünnet töreni kırk gün sürmüştü. Bu sürenin bitiminde Şehzadeyi sünnet eden Cerrah Mehmet Paşa'ya Padişah III. Murad on bin

[102] Yılmaz Öztuna, *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1989, s.91.
[103] Erhan Afyoncu, *Truva'nın İntikamı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 157-158.
[104] Afyoncu, s.137.
[105] Afyoncu, s.138-139.
[106] Necdet Öztürk, "Türk Kültüründe Terzilik", "Osmanlı Kroniklerinde Terziliğe Dair İlk Kayıtlar (Kuruluştan 1502'ye kadar)", *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2/2, Temmuz 2009, s.61.

altın vermiş, Valide Sultan da çok değerli kumaş, giysi ve kaftanlar ve üç bin altın ile Cerrah Mehmet Paşa'yı ödüllendirmişti.[107]

Sultan II. Mustafa (1695-1703), aynı zamanda hocası olan Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi için Ekim-Kasım 1700 tarihinde Edirne'deki Saray-ı Hümayun yanına özel bir çadır kurdurmuş ve baş başa görüşmüş, ardından kendisine bir kese altın ve samur kürk hediye etmişti.[108]

Osmanlı sarayı içinde devlet erkânı arasındaki hediyeleşmede, değerli kumaşlar, kürk, at ve at koşum aksesuarları ön plana çıkmıştır. Eski Türk kültüründe önemli olan at, günün koşullarına göre Osmanlı Devleti'nde önemini korumuş ve üst düzey devlet ricalinin hediye seçiminde tercih edilmiştir. Padişah tabi kullarına, sadrazam padişaha, defterdar darüssaade ağa'sına, vs. Türkmen, Rum ve Mısri atlar hediye etmiştir. Bu hediyelere ek olarak değerli kumaş ve taşlarla hazırlanan at koşum takımları armağan olarak verilmiştir.[109] Örnekte görüldüğü üzere atın hediye olarak verilmesi de çok yaygındı. At, İlk Türk devletlerinden beri, sosyal ve siyasal yaşamın bir parçası olmuş, en uzak mesafelere at sırtında ulaşılmıştır. Atlara ayrı bir önem veren Türk milleti, onların bakımlarına da ayrı bir özen göstermiş, atları armağan olarak da sunmuşlardır.

II. Meşrutiyet devrinin başlarında, 14 Şubat 1909'da Sultan Abdülhamit tarafından hükümetin istifasıyla görevini bırakan Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'nin yerine tayin edilen Mehmet Ziyaeddin Efendi (1846-1917)'ye "kupa" denilen bir atlı fayton arabası hediye edilmişti. Şeyhülislam Mehmet Ziyaeddin Efendi, Sultan II. Abdülhamid tahttan indirildikten sonra faytonun atlarını saraya iade etmişti.[110] Padişah ile Şeyhülislam arasında böyle hediyeleşmelerin yaşanması, devletin en yüksek iki makamının uyum içinde çalıştığını gösterdiği gibi bu hediyeler vasıtasıyla Osmanlı padişahları şeyhülislamın şahsında ulemaya karşı duydukları muhabbet ve hürmeti ifade etmişlerdir.[111]

---

[107] Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi,* (Haz. Bekir Sıtkı Baykal) Cilt II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1000 Temel Eser Dizisi, Ankara 1982, s.66.
[108] Akgündüz, s.135.
[109] Emine Dingenç, "Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği: Yeni Yılda Hediyeleşme", *Turkish Studies, Internatıonal Periodical Fort pense he Languages,* Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/8, Fall 2009, s. 1065.
[110] Akgündüz, s.138.
[111] Akgündüz, s.138.

Çalışmalarını ve şahsiyeti çok takdir edilen Şeyhülislam İsmail Efendi-zade İshak Efendi (1679-1734)'ye Sultan I. Mahmud (1730-1754) tarafından Eminönü civarındaki Bahçekapı dışında bir saray hediye edilmişti.[112]

Saray içi münasebetlerde evlilikler dolayısıyla da bazı hediyelerin takdim edilmesi mevcuttu: Mısır Valisi İbrahim Paşa, Sultan III. Murat'ın kızı Ayşe Sultan ile nişanlanmıştı. İbrahim Paşa, 9 Haziran 1586 yılında düğünlerinin yapılması için İstanbul'a gelmiş; kayınvalidesi Safiye Sultan'a ve nişanlısı Ayşe Sultan'a oldukça pahalı hediyeler getirmişti. Bu hediyeler içerisinde kalın altın levhaların birleştirilmesi ile oluşturulmuş saltanat tahtı vardı ki, yapımına seksen bin altın harcanmıştı. İbrahim Paşa'nın hediyeleri arasında bu hediyenin yanında iki milyon küsür altın ve 63 Arap atı, 117 köle ile bir zürafa, bir fil, değerli kumaşlar ve mücevherler de bulunuyordu. Babası III. Murat Ayşe Sultan'a çeyiz olarak üç yüz bin altın vermişti.[113]

Ayrıca İlk Türk devletlerinde mevcut olduğu gibi, İslamiyet'ten sonra kurulan Türk devletlerinde de yapılacak olan anlaşmalarda, yardım talep edildiğinde veya elçilik heyetlerinde kadınların nüfzunun kullanıldığı pek muhtemeldi. Bu da hediyeler aracılığıyla oluyordu.

Dönemin Avrupa'sının en güçlü devleti olan İspanya'nın olası saldırısına karşı Kraliçe Elizabeth, Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesini talep etmekte idi. Bu sebeple padişahın bu yönde iknasının Safiye Sultan vasıtasıyla olacağını biliyordu. Safiye Sultan'a mektuplar yazıp hediyeler göndererek desteklerini istiyordu.[114]

[112] Akgündüz, s.135.
[113] Yıldıray Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2010, s.85-86.
[114] Kara, s.114.

II. BÖLÜM

2.İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME

Türkler, devlete "il" veya "el" adını veriyorlardı. Devlet idare etmeyi "il tutmak", devlet kurmayı "illemek", devletten yoksun kalmayı da "ilsiremek" gibi deyimlerle ifade ediyorlardı. Türklerde devlet kurma ve siyasi teşkilatlanma düşüncesi, zaruret ve hayati bir ihtiyaç sonucunda ortaya çıkmıştır: Orta Asya'da tarıma elverişli saha yok denecek kadar az idi. İklim de tıpkı toprak gibi tarıma müsait değildi. Tarımda kullanılabilecek su da pek az idi. Bu topraklarda ne sebze ne de meyve yetişmekteydi. Sadece hayvancılığa elverişliydi. Eski Türkler, büyük hayvan sürüleri besliyorlar ve bu sürülerden çok çeşitli yiyecek maddeleri üretiyorlardı. Buna rağmen, onlara bu ürünler bir sene geçinmeleri için yetmiyordu. Üstelik, sık sık kitle hâlinde hayvan kırımları (yud), doğal afet ve düşman saldırıları da meydana gelmekteydi. İşte Türkler, böyle durumlarda düzeni ve iç barışı sağlayacak, kendilerini koruyup varlıklarını devam ettirtecek çareler aramışlardır. Bu arayış sonucunda askerî ve siyasi teşkilatın önemini fark etmişler, idari teşkilatlar kurmuşlar, büyük ordular meydana getirmişlerdir.[115]

2.1.HUN DEVLETİ'NDE HEDİYELEŞME GELENEĞİ

Hun İmparatorluğu M.Ö. 224 senesinde kurulan, devletin topraklarının Japon Denizinden Volga Nehrine kadar uzandığı, Türk tarihinde bilinen teşkilatlı ilk Türk Devleti'dir. Sivil-askerî teşkilatı, dini, ordusu, iç-dış siyasası, ve diğer yapılarıyla kendinden sonra kurulan devletlere örnek olmuştur.[116] Büyük Hun İmparatorluğu'nun güçten düşmesi ile dalga dalga Batı'ya giden Hunlar, Volga kıyılarında birikmiş, sonra da Avrupa içlerine yayılmışlardır.[117]

---

[115] Salim Koca, "Tarihte Türk, Türklük ve Türk Kültürü", *Türkiye Cumhuriyeti'nin Tarihi Temelleri-Seçilmiş Makaleler-*,Genel Kurmay Atase Başkanlığı, 2006, s.9.

[116] Yasemin Yayla, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Yapı(1520-1566)",Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta 2001,(Yüksek Lisans Tezi), s.22.

[117] Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.80.

2.1.1.Asya Hun Devleti

Hunların ekonomisi; fethettikleri yerlerde yaşayan insanlardan aldıkları paralar, dost ülkelerden gelen hediyeler ve yabancı ülkelerle yapılan ticaretler olmak üzere üç temele dayanmaktaydı.[118] Çinliler Hunlar'a hediye olarak ipek verip karşılığında at almaktaydılar.[119]

Orta Asya'da Hunlar gibi büyük devletler kuran Türk toplulukları zaman zaman buğday, ipek ve pirinç gibi ekonomilerinin eksiği olan temel ürünleri Çin'den vergi ve hediye olarak temin etmekteydiler. Buna rağmen onlar buğday gibi tarım ürünlerinde Çin ekonomisine tamamen bağımlı değillerdi. Bu ürünü onlar da yetiştirmekteydiler.[120]

Bunun dışında Çin ve Hunlar arasında uygulanan bir anlaşma vardı. Çin İmparatoru Hun liderine bir eş vermekte ve bu eşle birlikte değerli hediyeler göndermekte idi. Karşılığında ise Hun lideri Çin'in kuzey sınırlarını koruyacağına dair güvence veriyordu. Çin'in amacı, sınır güvenliğini korumak ve gönderdiği hediyelerle kendi gücünü ve zenginliğini diğer uluslara göstermekti. Hun lideri ise bu evlilik anlaşmasıyla başkasında olmayan değerli mallara sahip olma imkânı bulacak, Han Hanedanlığı'nın damadı olacak ve böylelikle diğer uluslar arasında saygınlık kazanacaktı.[121] Göçebe yaşam süren Hunlar her zaman doğa ile mücadele içindeydiler ve büyük bir savaş istemiyorlardı. Bu nedenle diğer kavimlerde olmayan hediyelere sahip olmak ve bunun için anlaşma yapmak Hunlar için önemlidir.[122]

Hun tarihinin en meşhur ve kudretli hükümdarı, Mo-tun (Mete) Yabgu'dur. Babası Tuman, kendinden sonra kardeşini yerine geçirmek istemiş, o da emrindeki bir tümen kuvvet ile harekete geçip, babasını bir sürek avında öldürtmüş ve devletin başına geçmiştir. (M.Ö. 209).[123]

Mete'nin Çin ile olan ilişkilerine baktığımız zaman karşılıklı hediyeler alınıp verilmekte ve bu hediyelerin kıymeti de büyük olmaktadır. M.Ö. 176'dan az önce Hun ve Çin ilişkileri bozulmuş; Mete, Çin İmparatoru'na mektup yazmış ve hava yumuşamıştı.

---

[118] Doğan, s.72.
[119] Doğan, s.72-73.
[120] Ayhan Balaban," İskit, Hun ve Göktürklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat," Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2006, (Yüksek Lisans Tezi), s.83.
[121] Nurcan Türker, "He Qın Politikası Çerçevesinde Hun-Çin İlişikileri ve Wang Zhao Jun", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* Journal of the Human and Social Science Researches | 2013 | Cilt II, Sayı: 2 – Volume. 2, Issue: 2, s.219.
[122] Türker, s.222.
[123] Saadettin Gömeç, *Kök Türk Tarihi,* Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s.1.

Mete'nin, Çin İmparatoru'na gönderdiği armağanlar arasında bir binek atı ve bir deve baş sırayı almaktadır. Çin İmparatoru'nun Mete'ye yolladığı armağanlar arasında ise bir saç tokası oldukça mühimdir. Bu altın tokalar örgülü ve kıvrılmış saçlarda kullanılmaktaydı. Ayrıca Mete'ye, Çin İmparatoru, kendisinin giyindiği on altın işlemeli ipek bir elbise göndermişti.[124] Yine başka bir eserde bu hediyelerle ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

"M.Ö. 176 yılında Mete, Çin'e gönderdiği elçi ile birlikte mütevazı bir hediye, bir deve, iki küheylan ve dörder adetten oluşan iki grup at göndermiş; buna karşılık, gönderilen karşı elçiyle birlikte kendisine şu hediyeler takdim edilmiştir: Astarlı ve süslemeli bir kaftan, bir adet uzun simli kaftan, altından yapılmış bir taç, altın işlemeli bir kemer, gergedan boynuzundan yapılmış bir kemer tokası, on top koyu kırmızı ve yeşil renkli işlemeli ipek kumaş"[125]

Bu örnekten anlaşılmaktadır ki, Hunlar'da barış tesisinde hediyelerin rolü büyüktü. Hunlar tarafından barışın sağlanması için gönderilen mektup yanında çok değerli armağanlar da gönderilmiş; Çin İmparatoru da karşılık olarak çeşitli hediyeler takdim etmişti.

Diğer bir örnek ise Hun ile Çin arasındaki siyasi ve askerî ilişkileri ortaya koyması açısından önemlidir. M.Ö. 200 yılında Çin'e karşı yapılan savaşta Mete, Çin İmparatorluğu'nu 400 bin civarındaki ordusuyla kuşatmış ve İmparator Kao-tsu zor durumda kalmış, Mete'nin Hatununa elçiler göndererek, bir çıkış yolu bulmasını istemiştir. Bunun üzerine Baş Kadın, Mete'ye; "*Çin toprakları senin eline düşmüş gibidir. Onun hepsini almış olsan bile, Çin İmparatorları'nın kendi halkı arasında ilahi bir güce sahip olduğunu unutmamalısın. Ey Hun Hakanı, ne yapacağını düşün ve ona göre planını yap!*" uyarısında bulunmuştur. Baş Kadının barıştan yana tavır koyup, Hakan'a yol göstermesi, dünya tarihinde o zamana kadar eşi benzeri pek görülmüş bir olay değildir. Mete, Baş Kadının uyarılarını dikkate almış, askerlerini kuşatmanın bir köşesinden çekip, Çin ile anlaşma yolunu tercih etmiştir. Bu anlaşmaya göre; Çin İmparatoru Hun Devleti'ne bozkır bölgelerini terk etmeye razı olmuş; yeteri kadar gıda maddesi ve ipekli kumaş yanında, Hunlar'a yıllık vergi ödemeyi kabul etmiştir. Böylece kendisini ve ordusunu kurtarmıştır. Bu olayda Mete'nin komutan, Baş Kadının ise iyi

[124] Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.445-446.
[125] Lev Nikolayeviç Gumilev, *Hunlar,* Selenge Yayınları, İstanbul 2005, s.97.

bir diplomat olduğu gözlenmektedir.[126] Anlaşma sonucunda Hun Devleti'nin ihtiyacı olan gıda maddesi ve ipekli kumaş temin edilmiş ve Çin yıllık vergiye bağlanmıştır. Burada önemli olan Hunlar'ın çeşitli vesilelerle ihtiyacı olan maddeleri hediye veya vergi olarak Çin'den temin etmeleri hususudur.

Fedakârlığı her zaman ön planda tutan Hun halkı, özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar savaş sırasında çıplak ve aç kalma pahasına, en son yiyeceklerini, en kalın elbiselerini, askere giden akrabalarına seve seve vermeyi görev saymışlardır. Bu duyguları anlayamayan Çin elçisi: "*Siz yaşlılarınıza yeterince değer vermiyorsunuz, onlara karşı gerekli saygıyı göstermiyorsunuz*" diyerek, ordu-millet ilişkileri konusunda Hunları tenkit etmiştir. Bu açıklamaları dikkatle dinleyen Hun veziri: "*Çin geleneklerine göre, yaşlı akrabaları arasında, savaşa katılan gençlerin giymesi için en iyi elbiselerinden vazgeçen veya yolda yesinler, içsinler diye, en iyi yiyeceklerini hediye eden bir kimse bulunabilir mi?"* deyince, Çin elçisi: *"Evet doğru, bizim toplumuzda bulunmaz"* diye cevap vermiştir.[127]

Kimi zaman da yenilgiye uğramış olan devletler tarafından Hunlar'a bazı ürünlerin vergi olarak takdimine rastlamaktayız: "*Wuhuanlar, Mete tarafından yenilgiye uğratılmışlardı. Bundan sonra Hunlar'a bağlı kaldılar ve her yıl Hunlar'a, sığır, at ve koyun gibi şeyleri vergi olarak verdiler. Vergi ödeme zamanı gelip de bunu ödeyemezler ise, kadınları ile çocukları hemen köle olarak alınıp Hunlar'a götürülüyorlardı."*[128]

İslamiyet'ten önceki Türk devletlerinde "kurgân" adı verilen mezarların çok önemli olduğunu biliyoruz. Aşağıdaki örnekte kurganların zarar görmesinden dolayı çıkan bir ayaklanma ve Hükümdar'ın bu ayaklanmayı bastırmak için yürüdüğü sırada düşmanları olan Tibetlilerle karşılaşmaları anlatılmaktadır. Tibetlilerin burada Hun Hükümdarı'na saygı çerçevesinde davranıp hediyeler sunması Hunlar'ın gücünü gösteren bir örnek olarak algılanabilir. Hun Hükümdarının da unvanla taltif ettiğine dikkat edecek olursak Hunlar'ın siyasi gücünü daha iyi anlayabiliriz:

"Hun İmparatoru Yao, hükümranlık yıllarında ölmüş babası ve eşi için birer kurgan yaptırmak istemiş, bunun için büyük hacimli hazırlıklar yaptırmış, fakat ilk adımda kurgan için kazılan çukurun dibinde üç adet kaynak çıkması durumu zorlaştırmıştır.

---

[126] Faris Çerçi, "Hunlar'da Sosyal, Siyasi Hayat ve Devlet- Halk İlişkileri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi,* Cilt:V, Sayı:1 Yıl:2003, s.92.
[127] Çerçi, s.91.
[128] Ögel, s.253.

Kaynaklar mezar içine yani cesede ve eşyalara zarar verebileceğinden öncelikle bunların kapatılması gerekiyordu. Mezarın dibine taş yığılarak su kaynaklarının kapatılması için işçiler çevrede bulunan atalara, büyük kişilere ait kurganlardan taş topladılar. Bu yüzden birçok kurgan harap oldu. Bu olay üzerine halk arasında büyük infial çıkmış, kalabalık guruplar hâlinde yollara dökülen insanlar ağlayarak haykırarak bu duruma isyan etmişlerdir. Hun İmparatoru Liu Yao, kurganları tamamlamak için gerekli olan parayı bulmuş ve bir süre sonra son isyanları da yok etmek için bir gövde gösterisi yaparak büyük ordusuyla Ho-hsi bölgesine girmişti. Düşmanlar panik içerisindeydi. Bunlardan biri olan Ssu-pi, aslında kendi bölgesine doğru gelen büyük Hun ordusunu sadık bir lider olarak karşılamakla yükümlüydü. Ayaklanma planları yapan, ayaklanma ve itaat arasında kalan bu Tibetli, Hun ordusunun heybeti karşısında çaresiz kalarak korku içindeki birlikleriyle sınıra gelerek Hun İmparatoru'nu karşıladı. Üstelik ona 1500 at, 3000 sığır, 10000 koyun, 380 chin altın, 700 chin gümüş, 12 kadın köle ile birçok değerli mücevher, inci, yeşim taşı ile topraklarında yetişen güzel ürünlerden hediye etti. Bunun karşılığında Yao, onu birçok unvanla taltif etti."[129]

M.Ö. 58 - M.Ö. 53 yıllarında Hun Devleti, kardeşler arasındaki iktidar kavgası sonucu doğu ve batı olmak üzere ikiye bölünmüştür. Zhi Zhi, halkıyla birlikte kuzeybatıya doğru gitmiş, Hu Han Ye ise Han ulusuyla iyi geçinmeyi tercih etmiş, M.Ö. 51 yılından itibaren bizzat saray ziyaretlerinde bulunup Han Hanedanlığı'na bağlılığını bildirmiştir. Hu Han Ye çok güzel karşılanmış, tören düzenlenmiş ve Han İmparatoru tarafından birçok değerli unvan ve hediye ile ödüllendirilerek övülmüştür.[130] Çin İmparatorluğu, Hunlar'ın zayıf hâllerinden yararlanmayı ihmal etmemiş ve ikiye ayrılan devleti kontrolü altında tutabilmek amacıyla bir tarafa destek vermiştir. Bu durumu kendi çıkarı için kullanmış; bunu da hediyeler, unvanlar vererek ve törenler düzenleyerek yapmışdır.

Bazen de bir esirin geri gönderilmesi amacıyla değerli hediyeler verildiğinden kaynaklar bahsetmektedir:

"Hanedanlığın en karışık yıllarından olan M.S. 194 yılında bir Hun birliği Çin başkentine saldırmış, hatta saraya kadar girerek yağma yapmıştı. Bu yağma sırasında Ts'ai Wen-chi de yakalandı ve Hun topraklarına esir olarak götürüldü. Zarafeti ve güzelliğiyle Hunların Sol Bilge Prensinin dikkatini çeken genç kız, onun cariyesi

[129] Tilla Deniz Baykuzu, "IV. ve V. Yüzyıllarda Çin'deki Birkaç Hun Hükümdar Kurganı ve Türbesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XX, Sayı 2, Aralık 2005, s. 5-6.
[130] Türker, s.223.

yapıldı. Tam on iki yıl Hunlarla birlikte yaşayan Wen-chi, prense iki erkek evlat verdi. Babasının arkadaşı olan ünlü General Ts'ao Ts'ao, altın ve değerli hediyelerle bedelini ödeyerek, O'nu ülkesine geri getirtti. Ancak Wen-chi, bırakmak zorunda kaldığı çocuklarının acısını hep yaşadı."[131] Aynı bilgi şu şekilde de ifade edilmiştir: *"12 yıl sonra babasının yakın arkadaşı olan General Ts'ao Ts'ao, Doğu Han Hanedanlığı'nın perde arkasındaki yöneticisi durumuna gelmiş, tüm güçleri eline geçirmişti. Ts'ao Ts'ao, çok sevdiği arkadaşının kızının Hunlar'ın elinde olduğunu öğrenince derhal harekete geçmiştir. Güney Hunları'na bir heyetle birlikte bir savaş esiri sayılan Wen-chi'nin özgürlük bedeli olarak yüklüce bir miktarda altın ve değerli hediyeler gönderdi, O'nun geri gönderilmesini istedi."*[132]

2.1.2 Avrupa Hun Devleti

Her Türk devletinde olduğu gibi Avrupa Hun Devleti'nde de çeşitli sebeplerle hediye alınıp veriliyordu. Teşekkür amaçlı hediyelerin gönderilmesi de karşılaşılan durumlardan bir tanesiydi:

"399 yılından beri bir araya toplanan Got paralı askerlerinin komutanı Gainas'ın müfrezesi İstanbul'un çevresini yakıp yıkıyordu. Korkunç bir Aralık soğuğunda hiçbir saldırı beklemedikleri sırada Hunlar, Gainas'ın ordusunu şaşkına çevirip, etrafını sararak düzenlerini bozdular ve yerle bir ettiler. Bu sırada Hunlar'ın Batı Kanadı reisi olan Uldız, Gainas'ın kafasını yeni yıl armağanı olarak İstanbul'a gönderdi. İki yıl boyunca öylesine çok zararlar vermiş olan haydut sürüsü beyi'nin ölümü kadar sevindirici yeni yıl armağanı tahayyül edilemezdi. İmparator Arkadius, teşekkür olarak bir sürü hediyeler gönderdi."[133]

Attila, ağabeyi Bleda'nın ölümü ile Hunlar'ın tek Kralı oldu.[134] *"İktidarının doruğunda bulunan Attila'nın yerinde başka birisi olsaydı, muhteşem libaslar içinde gezer ve altın, gümüş içinde yüzerdi. Lakin Attila böyle yapmadı, sadeliği severdi. Elçilik arkadaşlarıyla birlikte ilk defa Priskos'u huzuruna kabul ettiği zaman, Attila alelade tahta bir koltukta oturuyordu ve ikamet ettiği çadır da herhâlde fevkalade bir şey değildi. Hiçbir tarafta ihtişamdan eser yoktu. Kendisine, başkentinde layıkıyla işlenmiş*

---

[131] Tilla Deniz Baykuzu, "Güney Hunları ve"Hun Flütünden On Sekiz Şarkı", *bilig Bahar* / 2005, Sayı 33, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, s.102.
[132] Baykuzu, s. 104-105.
[133] Ali Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, TTK Yayınları, Ankara 2001, s.45-46.
[134] Manole Neagoe, *Bozkırın Üç Atlısı*, Çatı Kitapları, İstanbul 2011, s.45.

ahşap bir saray yaptırdığı hakikatti. Lakin bu şaşaalı muhitte hükümdar Attila herhangi adi bir Hun kadar sade yaşardı. Misafirlerine gümüş tabaklar içinde çok çeşitli yemekleri ikram ettiği halde, kendisi tahta bir tabak içinde sadece et yemeğiyle yetinmiştir. Priskos, Attila'nın diğer hususlarda da ölçülü olduğunu itiraf eder. Misafirlerin önüne çok miktarda altın ve gümüş kadehler koymuşlar. Attila ise tahta bir kap kullanmıştır."[135]

Attila'nın sarayında kendisine ait gayet gösterişli ve süslü köşkte oturan Attila'nın ilk eşi Arıkan, Hun ülkesine gelen elçileri kabul ederek görüşmekteydi. Elçiler, Attila ile birlikte kendisine de hediyeler getirmekte idi.[136]

Hükümdarın ilk eşi olan Hatun'dan başka Hun devlet teşkilatında diğer kadınların da yeri vardı. Nitekim Bleda'nın ölümünden sonra eşi, yaşadığı köyün sahibesi ve idarecisi idi. Şiddetli yağmur ve fırtınadan dolayı yollarını kaybederek köyüne gelmiş olan Bizans elçilik heyetini kabul etmiş, onlara çeşitli hediyeler göndermişti.[137]

Ali Ahmetbeyoğlu'nun eserinde Priskos'un anlatımına dair şu bilgiler yer almaktadır: *"Şimşek ve rüzgârın şiddetinden ve başımıza gelen talihsiz olaydan korkarak her birimiz bir tarafa dağıldık. Karanlık ve yağmurda herkes uygun gördüğü yolu takip etmiş ve köye gelebilmiştik. Hepimiz ayrı yollardan gelmemize rağmen belirli istikamette yürüdüğümüzden köyde buluşabilmiştik. Köyde toplandıktan sonra bağırarak kaybettiğimiz eşyalarımızı aramaya başladık. Köyün sahibesi Bleda'nın dul karılarından biri idi. Bu kadın bizim geldiğimizi duyunca, bize yiyecek ve güzel kadınlar gönderdi ki, bu bir saygı ifadesi idi. Biz bu hanımları önümüzde olan yiyeceklerle misafir ettik. Fakat onlarla eğlenceye girmedik. O günü eşyalarımızı kurutmakla uğraşarak köyde geçirdik. Çünkü fırtına durmuş, güneş açmıştı. Sonra atlarımızı ve diğer hayvanlarımızı hazırlayıp, bu soylu kadına gittik. Onu selamlayıp, kendisine üç gümüş fincan, kırmızı deriler, Hind biberi, palmiye meyvesi ve bunlardan başka o yerde olmayan uzak memleketlerden gelen yiyecekler de hediye ettik. Barbarlardan bazıları kendilerinde olmadığından bunları çok kıymetli buldular. Sonra misafir ettikleri için teşekkür ederek, iyi dilekte bulunup ayrıldık."*[138] *"Ertesi günü Attila'nın sarayına*

---

[135] Gyula Nemeth, *Attila ve Hunları*, (Trcm. Şerif Baştav), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s.103.
[136] Ahmetbeyoğlu, s.151.
[137] Ahmetbeyoğlu, s.151.
[138] Ali Ahmetbeyoğlu, *Attila'nın Sarayında Bir Romalı (Grek Seyyahı Priskos'a Göre Avrupa Hunları)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014, s.37-38.

giderek Cerca (Greca) diye adlandırılan hanımına hediyeler götürdüm. Sarayın içerisi çeşitli köşklerle, tahtalar ve ince oyma ipleriyle süslenmiş, zarif, kusursuz kirişler ustaca birleştirilmiş, yerde dairevi şekilde yükselmişti. Orada Attila'nın hanımı oturuyordu."[139]

Yukarıdaki örnek, Avrupa Hunları'nın misafirperverliklerini ortaya koyan bir durumdur. Buna karşılık misafirler tarafından da teşekkür amaçlı hediyeler kendilerine karşılık olarak takdim edilmiştir. Ayrıca bu örnekten kadınların devlet yönetiminde söz sahibi oldukları da, elçileri ve hediyelerini kabul etmelerinden anlaşılmaktadır.

Attila'ya gelen nişan yüzüğünü de bir hediye olarak kabul etmekteyiz. Ayrıca vuku bulan olaylardan sonra Attila'nın çeyiz olarak istediği topraklar da dikkate değerdir:

"Attila, gözlerini Batı Roma'ya çevirdiğinde ise Batı Roma'da hak iddia edenler Attila'ya sığınmışlardı. İmparator III. Valentiniaus'un kız kardeşi Prenses Honoria, doğacak çocukları tahta rakip olmasın diye evlenmemeye mahkûm edilmişti. Bunun üzerine intikam almak isteyen prenses, Attila'ya bir nişan yüzüğü gönderdi. Attila, prensesin bu teklifine cevap bile vermedi. Fakat Batı Roma ile bozuşmak için bahane ararken aklına yıllar önce cereyan eden bu hadise geldi. Bu sıralarda Prenses Honoria, saray adamlarından biriyle seviştiği iddiası ile annesi İmparatoriçe Placidia tarafından önce İstanbul'a sonra da İtalya'ya gönderilmişti ve göz hapsindeydi. Bunu öğrenen Attila, Batı Roma İmparatorluğu'na elçi gönderdi; nişanlısının hemen serbest bırakılmasını, müstakbel zevcesi olan Prenses Honoria'nın miras ve çeyizi olarak da Batı Roma İmparatorluğu'nun yarısının kendisine verilmesini istedi. "[140]

Hun Türklerinde Saray büyüklerine musiki aletlerinin hediye olarak verilmesi âdeti de vardı. Attila, çalgı çalan ve şarkılar söyleyen bir musiki heyetini Borgonya Kralı'na göndermişti.[141]

Bu örneklerin dışında Bizans tarafından "vergi" ya da "haraç" şeklinde telaffuz edilmeyen, bunun yerine "hediye" kavramının kullanıldığı örnekler de çoğunluktadır:

"Attila, çevresine toplanan Hunlar'la birlikte, esasen kendisine katılan kabilelerle beraber Balkan Yarımadası'na akınlar düzenleyerek Konstantinopol surlarına dayandı.

---

[139] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s.173.

[140] Yılmaz Öztuna, "Attila" Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, Cilt I, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1977, s.185-186.

[141] Bayram Akdoğan, "Türk Din Musikisi Tarihine Bir Bakış", *AÜİFD XLIX* (2008), Sayı I, s. 151-190, s. 153.

447'de Theodosios Attila ile çok kötü şartlarda bir anlaşma imzalayarak, yıllık vergi vermeyi ve Güney Tuna sahillerini bırakmayı kabul etti. Ancak onun yerine gelen Markianus, hediyenin dostlar için olduğunu, düşmanları için ise silahları bulunduğunu kaydederek 450'de bu anlaşmayı bozdu."[142]

Romalılar haraç ödemeyi bir türlü kabul etmemişler, bu durumu Bizans anlayışında vergi olarak değil, destekleme olarak değerlendirmişlerdir.[143]

Güçlenmeye başlayan ya da etkisinden korkulan ve sıranın kendisine geleceğinden endişe edilen devleti kontrol altında ve hoş tutmak amacıyla gönderilen hediyeler de bulunmakta idi.

Attila'nın bütün dünyayı silahlanmaya götürdüğünü anladığında, Vandal Kralı Geiserik, ona hediyeler vermeye başlamıştı.[144]

Verilen hediyeler çoğu zaman göz dolduran zenginlikte olmakta ve bu hediyeler ile yetinilmediği durumlar da meydana gelebilmekteydi. Böyle zamanlarda yeniden elçi heyetleri gönderilmekte ve daha fazla hediye alınarak hazineyi zenginleştirme gibi bir amaç göz önünde tutulmakta idi. Elbette ki elçi heyetleri gönderip yeniden hediye istemek için o devletin güçlü olması gerekliydi.

Attila, Roma ile barış anlaşması yaptıktan sonra Constantinopol'a bir elçi heyeti gönderdi. Romalılar, Hun elçi heyetini pahalı hediyelere boğdular ve altınla zenginleştirdiler. Heyet hediyelerle ve altınlarla yüklü olarak döndüğü anda Attila, Constantinopol'a yeni bir elçi heyeti gönderiyordu. Attila, bu yoldan kendi hazinesine dokunmadan yüksek mevkide bulunan yakınlarını ve tebaalarını zenginleştiriyordu.[145]

2.2.GÖKTÜRKLERDE HEDİYELEŞME GELENEĞİ

"Asya "Büyük Hun" İmparatorluğu'ndan sonra, her bakımdan temsil ettiği Türk kültürü itibariyle "süper" Türk İmparatorluğu niteliğinde olan Göktürk Hakanlığı, "Türk" sözünü ilk defa resmî devlet adı olarak benimsemekle bütün bir millete ad vermek şerefini kazanmış, Doğu Sibirya'daki Yakut Türkleri ile batıda Ogur (Bulgar)

[142] Lev Nikolayeviç Gumilev, *Hazar Çevresinde Bin Yıl,* (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2002, s.181.
[143] Ahmetbeyoğlu, s.55.
[144] Ahmetbeyoğlu, s.86.
[145]Neagoe, s.53.

Türklerinin bir kısmı dışındaki Türk asıllı bütün kütleleri kendi idaresinde birleştirmiştir."[146]

2.2.1.Birinci Göktürk Devleti

"Yaklaşık 200 yıl süren Göktürkler'in siyasi tarihini dört ana devreye ayırmak mümkündür. Bunları I. Göktürk Devleti (542-582), Doğu ve Batı Göktürk Devletleri (582-630), Fetret Devi (630-681) ve nihayet II. Göktürk Devleti (682-744) şeklinde tanımlayabiliriz."[147]

Türk devletlerinde hediye sunulmasının sebeplerinden bir tanesi de taziye idi. At ise en çok gönderilen hediyelerdendi:

Wei İmparatoru 551 yılının sonunda ölmüş, Bumin Kağan, İmparator'un ölümünden dolayı bir elçi yollayarak, taziyelerini ve de iki yüz baş at sunmuştu.[148]

Kara Kağan, 553 yılının mayısında Batı Wei Devleti'ne elçi gönderip, elli bin baş atı hediye olarak İmparator'a sundu.[149]

Devletlerarasında yapılan anlaşmalar sonucunda da "vergi" olarak birtakım ürünlerin gönderilmesi söz konusu olmuştur. Siyasi ve askerî üstünlüğü elinde bulunduran devlete karşı ödenen bu vergiler, eşitlik söz konusu olduğu zaman "karşılıklı gönderilen hediyeler" olarak adlandırılıyordu.

Göktürklerle Kuzey Ch'i devleti arasında 553 sonlarında yapılan barışa göre, her iki ülke kendi topraklarında yetişen mallardan yıllık hediye gönderecekti.[150]

Devletlerarası münasebetlerde çoğunlukla devletin çıkarları ön planda tutulmakta, bu çıkarlara göre politikalar izlenmekteydi. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi bazen gönderilen hediyeler az gelmekte ve daha fazlası da istenebilmekte, bu durum ekonomik çıkar vesilesi hâline gelebilmekteydi:

"Batı Wei İmparatorluğu Kung zamanında Mukan'ın kızının prenses olarak, Chou-'ların kurucusu Wen'a gelin olarak gelmesine Göktürkler rıza göstermişlerdi. Ancak evlilik işi daha gerçekleşmeden İmparator ölmüş, bu sebepten tamamlanamamıştı. 563 yılına doğru Chou'larla Ch'i'ler arasındaki mücadele kızıştığı zaman her iki Çin

---

[146] Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s.92.
[147] Ahmet Taşağıl, *Göktürkler III*, TTK Yayınları, Ankara 2004, s.1.
[148] Ahmet Taşağıl, *Göktürkler*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1995, s.17.
[149] Taşağıl, s.19.
[150] Taşağıl, s.19.

Devleti de Göktürkler'den yardım alma yarışına giriştiler. Chou Devleti sarayında yapılan müzakereler sırasında eskiden Göktürkler ile yapılan anlaşma hatırlatıldı. Yeniden teşebbüse geçmek için karar vermişlerdi. Ancak bu sefer Ch'i'ler Chou'ların niyetini duymuşlar ve daha önce harekete geçmişlerdi. Çok fazla hediyelerle bir elçiyi Mukan'a gönderip evlilik teklifinde bulundular. Zengin hediyeleri gören Mukan, bunu ülkesi için ekonomik çıkar sağlama işine çevirdi. Chou'lara, onlardan daha fazla hediye istediğini, aksi takdirde Ch'i'lerin teklifini kabul edeceğini bildirdi."[151]

Göktürk Kağanlığı, Taspar Kağan tahta çıktığında ise en kudretli çağında bulunuyordu. Doğudaki orduların idaresini yeğeni İşbara'ya, batıdakileri de küçük kardeşine verdi. 572 yılında Chou'lar, çeşitli hediyelerle Türk başkentine geldiler, aynı zamanda Taspar Kağan'ın huzuruna Ch'ilerin bir elçisi de çıktı. Kağan, Ch'ilere daha fazla ilgi göstermiş ve Ch'i İmparatorları için "oğullarım" diye hitap etmiştir.[152]

Hediyelerin önemli olmadığı ve hiç bir şey ifade etmediği durumlar da mevcuttur. Devletlerin çıkarlarına yararı olmayan bir durumda veya daha büyük bir çıkar elde edileceği zamanlarda, gelen hediyelerin yaktırıldığı dahi görülmüştür:

"562'de Sasanilerle yaptığı ittifak doğrultusunda İstemi Kağan, Eftalitlere üstünlük sağlar ve ortadan kaldırılan bu devletin toprakları Hüsrev Anüşirvan ile İstemi arasında paylaşılır. Bu savaşta ana kaygı ipek ticaretinden elde edilecek gelirlerdir. Ancak Hüsrev Anüşirvan bu gelirlere tek başına sahip olmak istediğinden, bir süre sonra İstemi'nin gönderdiği elçilere sert davranmış, hediye getirilen ipekleri yaktırmış ve gelen Göktürk elçilerinden bazılarını zehirletmiştir."[153]

Göktürkler, sadece Çin ile değil Bizans ile de ilişkilerini sürdürüyordu. Diğer örneklerde olduğu gibi devletlerin siyasi ve ekonomik çıkarlarına göre ittifak yolunu seçmelerinin doğal bir olgu olmasının yanında, hediyelerin gönderilmesi bu ittifakların zorunlu birer unsuru haline gelmişlerdi:

"Kurulacak Bizans-Göktürk ittifakı neticesinde Sasaniler zor durumda kalabilirlerdi. Göktürk elçileri ellerinde bir Türkçe mektupla vardıkları İstanbul'da çok iyi

[151] Taşağıl, s.22.
[152] Gömeç, s.20-21.
[153] Gömeç, s.17-19.

karşılandılar. Bizans'a ilk defa bilinmeyen bir ülkeden elçi geliyordu. Elçiler, yanlarında çok kıymetli hediyeler de getirmişlerdi."[154]

İşbara, Kağan olduktan sonra Çin ile ilişkilere de başlamış, 581 Kasımında Sui Hanedanına elçi göndererek hediye sunmuştu.[155]

I.Göktürk Kağanlığı Çin himayesine girdiğinde Türkleri büsbütün yozlaştırmak maksadı ile durumu kendi çıkarına kıyasıya sömürmeyi tasarladığı anlaşılan Çin, halkını Çinliler gibi giyinmeye, Çince konuşturmaya, Çin âdetlerini kabule teşvik ve mecbur etmesi için İşbara üzerinde baskısını artırdı. İmparator'a gönderdiği 585 tarihli mektupta Hakan, bu talepleri şöyle cevaplandırmaktaydı: "*Size bağlı kalacak, haraç verecek, kıymetli atlar hediye edeceğim. Fakat dilimizi değiştiremem, dalgalanan saçlarımızı sizinkine benzetemem, halkıma Çinli elbisesi giydiremem, Çin âdetlerini alamam. İmkân yoktur, çünkü bu bakımlardan milletim fevkalade hassastır, adeta çarpan tek bir kalp gibidir."*[156] demiştir. Göktürk Kağanlığı'nın zor durumundan her seferinde istifade etmeyi bilen Çin, bu durumu kendi çıkarına kullanmıştır. Çin İmparatoru'nun İşbara'ya karşı, Tardu'ya altın başlı bir sancak gönderip onu Göktürk Hakanı olarak tanıdığını bildirmesi bunun en açık delilidir. [157]

Bunun dışında ilişkilerin daha çok yardımlaşma etrafında olduğu görülmekte ve yapılan yardımlar sonucunda verilen hediyeler de göze çarpmaktadır:

"Ta-nai Tegin ile beraber 611 yılında Çin İmparatorluğu'na sığınan Tch'ou-lo Kağan, bu devletin 612 yılında yaptığı Kore seferine katıldı ve İmparator Yang-ti'ye yaptığı askerî yardımlardan dolayı kendisine çok seçkin hediyeler sunuldu. Buna karşılık o da sefer dönüşünde Çin İmparatoru'na iri bir inci takdim etti."[158]

Çin'de ikamet eden Tch'ou-lo Kağan'a saray tarafından 614 yılının 1. ayında karışık ipekten 10.000 top ile Sin-i isimli bir prenses hediye edildi.[159]

---

[154] Taşağıl, s.32.
[155] Taşağıl, s.35.
[156] Gülçin Çandarlıoğlu, *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2003,s.46; Kafesoğlu, s.103.
[157] Çandarlıoğlu, s.45.
[158] Hüseyin Salman, "Göktürk ve Türgiş Devletlerinin Çin ile Hediyeleşmesi", *Hediye Kitabı*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Kitabevi Yayını, İstanbul 2007, s.5.
[159] Salman, s.5.

618 yılında Tai-tsung'a askerî yönden yardım eden Ta-nai Tegin'e yaptığı bu yardımın karşılığı olarak değişik cins ipekten mamul 10.000 top kumaş ve Çin sarayından üç kız takdim olundu.[160]

T'ong Yabgu Kağan, 622 yılının 4. ayında Çin İmparatorluğu'nun merkezine hediye olarak bir arslan derisi gönderdi.[161]

T'ong Yabgu Kağan 630 yılında öldüğünde Çin İmparatoru T'ai-tsung (627-649) tarafından hem hediye ve hem de cenaze merasimi ile ilgili olarak yada taşı ve ipekli kumaş gönderildi. Ancak bu hediyeler, Batı Göktürk Devleti'nde karışıklıklar çıktığından dolayı Batı Göktürk Devleti'nin merkezine ulaşmadı.[162]

Batı Göktürk Devleti Kağanı Tie-li-che 635 yılında 500 at hediye etmek ve bir evlilik akdi yapmak için Çin sarayına başvurdu. Saray, evliliğe razı olmadı ancak hediyeleri kabul etti.[163]

Çin İmparatoru Tai-tsung, 641 yılının 7. ayında Batı Göktürk Devleti'nin ileri gelen beylerinden I-pi Cha-po-lo Yabgu'ya, elçi olarak ordusunun sol kanat kumandanı Ta-che'yi gönderdi. I-pi Cha-po-lo Yabgu'ya bu kumandan, bir davul ve bir flama hediye etti.[164]

2.2.2.İkinci Göktürk Devleti

"552 yılında kurulan I.Göktürk Devleti 630 yılında Çin'e karşı büyük bir yenilgiye uğradı. Bunun sonucunda Orta Asya'daki Türk egemenliği sona erdi. Bunu hazmedemeyen birçok Türk büyükleri hayatlarına kendi elleriyle son verdiler. Böylece Türklük dünyası büyük bir ümitsizliğe kapıldı. 682 yılında Bilge Kağan ile Kültigin'in babaları İlteriş Kağan'ın II. Göktürk Devleti'ni kuruşunu, Türkler "Türk milleti yok olmasın diye Tanrı İlteriş Kağan'ı Türk Milleti'nin başına getiriyor" şeklinde değerlendirmişlerdi."[165]

"Orhun Abideleri" ya da "Göktürk Yazıtları" denilen; Türk tarihinin, kültürünün ve edebiyatının ilk eserleri olan bu kitabelerin yazıldığı Bilge Kağan ve Kültigin dönemi II.

---

[160] Salman, s.5.
[161] Salman, s.5.
[162] Salman, s.6.
[163] Salman, s.6.
[164] Salman, s.7.
[165] Hicret Yer, "Orta Asya Türk Kavimlerinde Devlet-Halk İlişkileri (En Eski Çağlardan İslamiyetin Kabülüne Kadar)", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996 (Yüksek Lisans Tezi), s.9.

Göktürk Devleti'nde, devletlerarası ilişkiler ve ortaya konulan eserler bakımından önemli bir süreçtir. Yapılan araştırmalara göre Bahaeddin Ögel, Bilge Kağan ve Kültigin'in mezarları ile ilgili birtakım bilgileri verdikten sonra şu yorumu yapmıştır: "*Mezarların yanında ayrıca küçük kaplumbağa heykelleri de görülür. Bu heykellerin, Çin İmparatoru tarafından hediye edilmiş olması çok muhtemeldir."*[166] Bozkır kültüründe seçilen hediyelerin hayvan figürleri ya da hayvanların kendisi olması durumu da Türklerin hayvanlara ne kadar önem verdiğinin bir kanıtıdır.

Hunlar'da olduğu gibi Göktürkler'de de Çin ile ilişkiler mevcut olmakla birlikte bu ilişkiler hediye alışverişi şeklinde gerçekleşse bile Çin'e karşı bir güvensizlik söz konusudur.

Göktürkler tarafından dikilen Orhun Abidelerinde Türk Devleti'nin Çin'e karşı dikkatli olması şu şekilde ifade edilmektedir: *"(Çinliler) Altun, gümüş, darı(?), ipek(?) gibi bunca şeyleri kesretle verir. Çin kavminin sözü tatlı, hediyesi mülayim imiş. Tatlı sözü, mülayim hediyesi ile uzak kavimleri böylece yakınlaştırır imiş… Tatlı sözüne, mülayim hediyesine aldanıp, çok Türk kavmi öldün. Türk kavmi ölerek cenupta Çogay ormanına değil ovaya konayım dersen, Türk Milleti ölesince(diye) orada müfsit kişi(ler) böylece kışkırtır imiş; uzak ise fena hediye verir, yakın ise iyi hediye verir diyüp böylece kışkırtır imiş…*[167] "*Çin Milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırırmış. Yaklaştırıp konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş..*"[168] Bu güvensizliğe rağmen yaşadıkları coğrafya ister istemez iki devleti karşı karşıya getirmiş; elçiler gidip gelmiş ve hediyeler takdim edilmiştir.

Türkler veya Çin tarafından hediye verilmesindeki amaçlar şunlardı: Türk Kağanları veya Çin İmparatorları tarafından dostane münasebetlerin devamı amacıyla gönderilen hediyeler; Çin İmparatorluğu'na yapılan askerî yardımın karşılığı olarak saray tarafından verilen hediyeler; Çin İmparatoru tarafından, kendi sempatizanı olarak gördüğü Türk tekinlerini hükümdar olarak tanıdığını belirtmek için gönderilen hediyeler; evlenmek için prenses talep edildiğinde Çin İmparatoru'nu razı etmek için gönderilen hediyeler; Çin İmparatorluğu'na sığınmayı, bağlanmayı, teslimiyeti ve "Göğün oğlu" lakabına

---

[166] Bahaeddin Ögel, *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.135-136.
[167] Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1986, s.24-25.
[168] Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1986, 2.baskı, s.18.

sahip olan Çin İmparatoru'nun lakabının kutsiyetine duyulan aşırı saygıyı teşvik amacıyla Çin sarayı tarafından verilen hediyeler, Çin İmparatorluğu devlet görevlilerine rüşvet amacıyla gönderilen hediyeler; Türk Kağanları tarafından ticaret yapmak amacıyla Çin'e gönderilen mal, ürün ve hediyeler.[169]

Göktürkler, İpek yolu ticareti üzerindeki uygulamalarda ise, İpek yoluna hâkim oldukları zamanlarda Çin'e saldırılarda bulunuyorlar, Çin'deki hanedanlara baskı oluşturuyorlardı. Karşılıklı görüşmeler sonucunda haraç ya da hediye şeklinde alınan ipek ile Göktürk hazinesine katkıda bulunulmaktaydı.[170]

Yeri gelmişken İpek yolunun Türk devletleri ve Çin'in başlıca anlaşmazlık sebeplerinden biri olduğunu ve bu kıymetli yol üzerinde sadece hediyelerin ve eşyaların değil, birçok örnekten anlaşılacağı gibi kültürlerin de taşınmış olduğunu belirtelim.

Hediyeler cenaze merasimleri dolayısıyla da takdim edilmekte, üzüntülerine ortak olunmakta ve gönderilen elçiler vasıtasıyla taziye dilekleri sunulmakta idi:

"Kültegin'in cenaze törenine Göktürkler'in komşularının hepsinden katılımlar olmuştur. Doğuda Kıtan ve Tatabılar temsilciler göndermişlerdi. Başlarında Uder vardı. Çin İmparatoru ise binlerce ipekli kumaş altın ve gümüş eşya yollamıştı. Bilge Kağan'ın cenaze töreninde ise Çin'den Lisün Tay Sengün kumandasında beş yüz kişi gelmişti. Altın ve gümüşten bol miktarda getirmişti. Sandal ağacı da getirmişlerdi. Bütün millet cenaze töreninde saçlarını kulaklarını kestiği gibi, en iyi cins atlarını, kara samurlarını, gök sincaplarını (kürklerini) hediye olarak sunmuşlardı."[171]

"Göktürk Hakanı Bilge Kağan'ın cenaze törenine katılan Bukag Tutuk'un armağanları arasında iyi cins atları getirmesi ise, atın armağan olarak kullanıldığını gösteren iyi bir örnektir."[172] Atın armağan olarak seçilmesinde atın hızı ve gücü etkilidir. Bunun dışında sadık bir dost olması da armağan olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

Esaret döneminden sonra da Çin ile olan ilişkilerin değişmez bir yönü yardım sonucu verilen hediyelerdir. Aşağıdaki örnekte mevzu olan Göktürk Kağanı'nın öldürülmesi ya

[169] Salman, s.11.
[170] Cengiz Yıldızdağ, "VII-X. Yüzyıllarda İpek Yolu Ticaretinin Türk Tarihine Etkileri", İstanbul 2005, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s.3.
[171] Ahmet Taşağıl, *Göktürkler III*, TTK Yayınları, Ankara 2004, s.51-53.
[172] Ş.Elçin, "Türklerde Atın Armağan Olması", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl 1, Sayı 1, Ankara 1964, s.142.

da esir edilmesi sonucunda, bunlardan herhangi bir eylemi gerçekleştirene unvan ve hediyeler verilmesi hususu da dikkate değerdir:

"Kapagan Kağan (692-716), tahta çıktıktan bir yıl sonra Çin'e olan Göktürk akınlarını tekrar başlattı. Amacı sadece ganimet ve yeni topraklar elde etmek değildi. Asıl gayesi, esirlik döneminde, Çin'e yerleştirilmiş olan Türkler'in iadesini sağlamaktı. Nitekim o, Moğol soyundan Kıtaylar'ın Çin'e saldıracakları haberini alınca, vakit kaybetmeden harekete geçerek, bu kavmi ağır bir yenilgiye uğrattı. Böylece Çin'i büyük bir tehlikeden kurtarmış oldu (696). Zaferden hemen sonra Çin'e elçi gönderen Kapagan Kağan, gördüğü hizmetin karşılığı olarak, Çin İmparatoriçesi'nden ülkesinde bulunan Türkler'in iadesi ile birlikte 1250 ton tohumluk buğday, 3000 adet tarım aleti, 50.000 parça çeşitli kumaş ve 10.000 libre demir istedi. İmparatoriçe bunu kabul edilemez bulduysa da, Çin devlet meclisinde yapılan uzun tartışmaların sonunda Kapagan Kağan'ın bütün isteklerinin karşılanmasına karar verildi ve Göktürkler ile barış sağlandı."[173]

Ayrıca Kapgan Kağan çeşitli Çin eyaletlerine 702'de 20 sefer yaptı. 80 bin kişilik Çin ordusunu iki yıl sonra büyük bir yenilgiye uğrattı ve diğer eyaletlere 11 akın daha tertipledi. Çin İmparatoru yayınladığı bir emirle Kapgan'ı esir edene veya öldürene 2 bin top ipek ile prens unvanı vereceğini ilan etti. [174]

713-716 yılları II. Göktürk Devleti'nin ve Batı'da Türgiş Devletleri'nin karışıklık içinde bulunduğu yıllardı. On-okların Tou-lou gurubundan Chou-ni-che kabilesinin beyi Tsien-yeou ile Türgişlerin ileri gelen beylerinden Ho-le-ko-lo 714 yılının 7. ayında Çin sarayına bağlılıklarını bildirmeye geldiler. [175] Burada Çin İmparatoru tarafından kendilerine 50 bin top ipek hediye verildi. Bu durumun Çin'e bağlanmanın karşılığı olduğu aşikârdır.[176]

2.3.UYGUR DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME

"Uygurlar, kendinden önce kurulmuş olan Hunlar'ın ve Göktürkler'in kültür mirası üzerine kurulmuş olmakla beraber, bu devletlere nazaran tam bir yerleşik hayata

[173]Çandarlıoğlu, s. 53-54. ; Ekrem Memiş, *Eski Çağ'da Türkler*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2002, s.132-133.
[174]Çandarlıoğlu, s.55.
[175]Salman, ,s.8.
[176]Salman, s.8.

geçmesi ve artık taş üzerine yazılmış belgeler yerine kâğıtlar üzerine yazılmış belgeler bırakmaları, eski Türk kültür hayatı bakımından çok önemli neticeler doğurmuştur."[177]*"*

"Uygurlar ile yazı kullanımı artmış ve en verimli çağını yaşamıştır. Uygurlar, geleneksel Türk yazısı ile yetinmeyip, temas kurduğu tüm kültürlerin yazılarını geliştirerek, farklı alfabeler geliştirmişler ve bunları değişik kullanım alanlarında yazıya geçirmişlerdir. Genel kullanımdaki Uygurcayı da zenginleştirerek, temas kurduğu diğer uluslara hediye etmişlerdir."[178]

Uygurlar zamanında devletin üst düzey yönetiminde bulunan kişiler, diğer devletlerle olan ilişkilerini sağlamlaştırmak, kazanılan bir zaferi kutlamak, siyasal üstünlüklerini göstermek gibi değişik vesilelerle kendi halkı ya da diğer devletlerle hediyeleşmekteydiler.[179]

Ötügen'de 744 senesinde kurulan yeni devletin ilk kağanı "Kutluk Bilge Kül Kağan" dır. Kendisine T'ang İmparatoru tarafından "Feng-ı Wang" adı ve "Hui-jen" unvanı verilmiştir.[180]

Uygurların diğer bir hükümdarı olan Moyun Çur Kağan'ın en büyük faaliyet alanı Çin'in sınır bölgeleriydi. Kendisi tahta çıktığı zaman Çin'de büyük karışıklıklar hüküm sürüyordu. Bu sırada Karluklar tarafından desteklenen Arap kuvvetleri ile Çinliler arasında Talas'ta 751 senesinde meydana gelen savaşta Çinliler ağır bir mağlubiyete uğramışlardı. Aynı zamanda Tarım bölgesi Uygurlar'ın eline geçmiş ve Çin'de büyük olaylar cereyan etmiştir. Çin'in bu iç karışıklığından da istifade eden ve annesi Türk olan An-lu-shan ismindeki bir Çin generali isyan etmiş ve Çin İmparatorluğu büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalmıştır. Bu isyan üzerine Çinliler önce Araplardan yardım istemişler, fakat Araplar yardım etmemişlerdir. Bunun üzerine bu yardımı Uygurlar kendilerine sağlamıştır. Çin İmparatoru öz kızını, isyanın bastırılması üzerine Moyun Çur Kağan ile evlendirmiştir. Uygurlar'ın bu başarılarından sonra Çin İmparatoru tarafından kendilerine her yıl 20 bin top ipek verilmeye başlanmıştır.[181]

---

[177] Özkan İzgi, *Çin Elçisi Wang Yen-te'nin Uygur Seyahatnamesi*, TTK Yayınları, Ankara 1989, s.13.
[178] Yusuf Cem Şencan, "İslamiyet Öncesi Türk Devlet Geleneği", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2007, (Yüksek Lisans Tezi), s.50.
[179] Candan Işıl Sakarya, "Türk Kültüründe Hediyeleşme Geleneği ve Hediyeler", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, (Yüksek Lisans Tezi), s.35.
[180] İzgi, s.16.
[181] Özkan İzgi, *Kutluk Bilge Kül Kağan-Böğü Kağan ve Uygurlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s.18.

Yardımlaşma sonucu verilen diğer bir hediye örneği de Bögü Kağan zamanındadır. Bögü Kağan'ın Çin'e yaptığı yardımların karşılığı olarak İmparator Taitsung O'na pek çok hediyeler ve teşekkür name vermiştir.[182]

Uygur askerleri 765 yılında Tibet askerlerine karşı Çin ordusuyla beraber savaşmıştır. Savaş bittikten sonra Çin, Uygur Devleti'ne hediye olarak yüz bin top ipek göndermiştir.[183] Bu da Uygurlar'ın savaşta Çin'e yardımlarının bir karşılığı ve teşekkürü olsa gerektir.

Ayrıca diğer Türk devletlerinde de zaman zaman rastlanılan 9 çeşit hediye uygulaması hususunda Gülçin Çandarlıoğlu, "Ch'en Ch'en'in Raporunda Ziyaret Ettiği Şehirlerde Gördüğü Şeylerden Bahseden İkinci Kısmın Metin Tercümesi" başlığı altında şu bilgileri aktarmaktadır: *"Bir şey hediye edildiği, bir şey lütfedildiği, bir şey armağan olarak sunulduğu zaman, ne olursa olsun (tane olarak) dokuz'un katları sayı sistemi vardı. 9'dan 99'a kadar âdetleri böyle idi."*[184]

Uygurlar tarafından Çin'e hediye edilenler arasında sadece cansız nesneler bulunmamaktadır. Çoğu zaman Çin prenseslerinin Türklere hediye olarak sunulduğu örneğine rastlanmaktadır fakat; Türkler tarafından da Çin'e askerî bir sefer sırasında hediye edilen bir insan örneğini de Uygurlar'da görmekteyiz:

"Tibet seferi muhtelif aralıklı seferlerle devam etmişti. Nihayet Aralık ayında Uygurlar Çin sarayına elçiler göndererek Tibet zaferinde ele geçen büyük Tibet Şefi Chieh-hsin'i Çin'e hediye ettiler."[185]

Çin yıllıklarında adı İnançu biçiminde yazılan Uygur elçisi, 810 yılında, Çin sarayına 30 kişilik bir heyet ile gitmiş ve İmparator ile görüşmüştür. Elçilere, İmparator tarafından ipekli kumaşlar hediye edilmiştir.[186]

Hasar Tegin 821 senesinde tahta çıktığında, Çin sarayına 2000 kabile başkanı ile 1000 deve ve 20.000 at götürülmüştür. Bu giden heyet Çin'e bu zamana kadar giden en kalabalık heyet olarak Çin tarihinde önemli bir yer işgal etmiştir.[187]

---

[182] Gülçin Çandarlıoğlu, "Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, Cilt II, s. 16.

[183]Hisaji Tokuda, "Uygur-Çin Ticari İlişkilerinin Gelişimi (VIII ve IX. Yüzyıllarda)", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, (Doktora Tezi), s.120.

[184] Gülçin Çandarlıoğlu, *Orta Asya'da Timuriler, Çin'de Ming Münasebetleri, Ch'en Ch'eng Elçilik Raporu,* Mimar Sinan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1995, s.56.

[185] Çandarlıoğlu, s.25.

[186] Saadettin Gömeç, *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s.50.

Çin İmparatoru, 822 senesinin Şubat ayında Uygurlar'a atların bedeli olarak 50.000 parça ipek ve bir prenses vermiştir. İmparator, aynı senenin üçüncü ayında atların bedeli olarak 70.000 parça ipek daha vermiştir.[188]

Çin İmparatoru 827 senesinde bir harem ağasını 200.000 parça ipekli ile elçi olarak yola çıkarmış ve bunları Uygurlar'ın atlarının bedeli olarak yollamıştır.[189]

Uygurlar Çin'e, 875 senesinin Kasım ayında bir elçi yollayarak haraç sundular. Buna karşılık olarak Çin İmparatoru da 10.000 parça ipekli kumaş hediye etti.[190]

Diğer Türk devletlerinde yeri geldikçe verdiğimiz örnekler gibi Uygurlar'da da taht değişikliğinde yeni Hükümdar'ı kutlamak amacı ile hediyeler sunulmuştur:

"820'de Karabalgasun yazıtında adı "Tengride Kut Bolmuş Küçlüğ Bilge Kağan" şeklinde geçen kişi Uygur tahtına çıktı. Bu sırada Çin İmparatoru Hsien-tsung ölmüş, yerine Mu-tsung geçmişti. O daha önce Uygurlar'a verilmiş olan sözü yerine getirmek üzere kız kardeşini T'ai-ho Konçuy olarak Uygur Kağanı ile evlendirmeye hazırlanıyordu. Kağan tahta çıktığı zaman hem yeni İmparator'u tebrik etmek, hem de konçuyu karşılamak için büyük elçi İnançu Külüg Çigşi, Tudun Sekel, Buyruk Ssu-ma, bir prenses (konçuy), yabgu ve diğer bazı ileri gelenleri saraya gönderdi. Bunlarla beraber hediye olarak 20.000 at ve 1000 deve verildi."[191]

Verilen hediyeler dolayısıyla masrafların arttığını, ekonomik olarak zor durumda kalındığını gördüğümüz örnekler de mevcuttur. Buna nazaran Çin, ekonomik olarak zor durumda kalma pahasına dahi, Uygurlar'ı zayıflatmak amacı ile çeşitli oyunlar oynamış, göz boyamak amacıyla zengin hediyeler göndermekten de vazgeçmemişlerdir:

"763 tarihinden sonraki ilişkilerde Uygurlar, T'ang Hanedanı'nın batı başkentini geri aldıkları için İmparator T'ai tsung tarafından çok iyi karşılanmış ve Kağan, Çin İmparatoru ile evlilik ilişkileri kurmuş, her sene yüz bin tane atı Çin'e göndermiştir. T'ang Hanedanı buna karşılık olarak bir milyondan fazla top ipeği Uygurlar'a

---

[187]Özkan İzgi, *Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre),* Tütk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987, s.33.
[188] İzgi, s.33.
[189] İzgi, s.33.
[190] İzgi, s.34.
[191] Gömeç, s.52.

vermiştir. Bu yüzden Çin'in hazinesi bozulmuş ekonomik durumu sarsılmış, her sene at karşılığında verilen hediyeler dolayısıyla masrafları artmıştı."[192]

"Kün Tengride Ülüg Bulmış Alp Küçlüğ Bilge Kağan ölünce yerine küçük erkek kardeşi Hazar Tegin geçti. Kağanlık unvanı Ay Tengride Kut Bulmış Bilge Kağan idi. 825'te Çin İmparatoru yeni Uygur Kağanı'nı tebrik için elçiler ve hediye olarak on iki araba dolusu ipekli kumaş gönderdi. Hazar Tekin'in kötü yaradılışı ve zayıf iradesi yüzünden Uygur Devleti'nin gerileme hızı süratle arttı. Bu Kağan devrinde iki ülke arasında bol bol elçiler gelip gitmiş, Çin İmparatoru sık sık Uygur elçileri şerefine ziyafetler vermiş, at ticareti karşılığında çok miktarda ipekli kumaş hediye edilmişti. Çin Sarayı bir taraftan Uygurlar'ı zayıflatmak için türlü entrikalar çevirirken diğer taraftan Uygurlar'ın şüphesini çekmemek için Uygur atlarına karşılık gayet yüksek ücretler ödemeğe, kıymetli hediyeler göndermeğe devam ediyordu."[193]

Jen-mei Kağan'ın 924'te Çin'e elçi göndermesine Çin İmparatoru çok memnun oldu. Hediye olarak "yeşim taşı, amonyak tuzu, antilop boynuzları, Pers brokarları, keçe kumaş, pamuklu kumaş, yeşil ve beyaz şap" götürüldü. Bu durum, bölgenin kıymetli ticaret malları olduğunu göstermektedir.[194]

Uygurlar'ın ilişkileri sadece Çin ile değildi. Çeşitli vesilelerle başka devletler ile de münasebetler kurulmuştur:

"Uygurlar'ın Padişahı İdikut, Karahitay Padişahı Gürhan'a tabi idi ve ona vergi veriyordu. Gürhan, Şadkem mevkiini kolayladıktan sonra zulme başladı. O kadar ki Uygurlar takat getiremez oldular. Bu esnada Cengiz'in namı dünyayı tutmuştu. Buna rağmen İdikut, Şadkam'ı öldürdü. Fakat Cengiz Han'a bir elçi gönderip daima kendisine muhabbet beslediğini ve ölünceye kadar itaat ve hizmetine devam edeceğini bildirdi. İdikut, bir çok hediyelerle gelip Han'ı ziyaret etti. Cengiz Han da ona ziyadesiyle iltifat etti. Bunun üzerine İdikut arz etti ki;

_Cihan Padişahı'nın kereminden ümit ederim ki ben beşinci oğlu olayım.

Cengiz Han bu sözünden İdikut'un kendi kızını istediğini anladı ve bir kızını ona verdi."[195]

---

[192] Tokuda, s.94-95.
[193] Çandarlıoğlu, s.29.
[194] Çandarlıoğlu, s.32.
[195] Ebu'l Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Türk*, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009, s.78.

2.4.AVAR KAĞANLIĞI

Avar (Juan-Juan) devleti V. yüzyılda kurulmuş ve Orta Asya'yı az zamanda egemenliği altına almıştı. Orta Asya'nın güneydoğu kesimlerinde toparlanıp, başkentlerini Orhun kıyılarına devletlerini kurduktan sonra naklettiler.[196]

Avarlar, dış politikada ülkelerine kendilerinden önce egemen olan Batı Hun İmparatorluğu'nun yolunu izlemişlerdir. Bizans İmparatorluğu ile Avar Kağanları arasındaki ilişki her zaman gergin olmuştur. Her iki devlet, birbirlerine karşı sürekli olarak kurnazlık ve iki yüzlülük politikası izlemiştir. Avar devletine Bizans İmparatorlarının ödedikleri yıllık yardım paraları, gerçekte ağır yıllık vergilerden başka bir şey değildi. Bizans İmparatorları, her zaman Avar ülkesini Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası sayarlardı. Kaçak oldukları için Bizans koruması altına giren Avarlar'a bu toprakları armağan olarak verdiklerini ileri sürerlerdi. [197]

Avarlar, ilk önce Kuzey Kafkaslar'da Alanlar'la temasa geldiler. Alanlar'ın başlarında Zaros adlı bir başbuğları vardı ve Terek boyunda idiler. Bizans kumandanlarından Justin adlı bir zat bu sırada Laz ilinde asker toplamakla meşguldü. Alanlar'ın reisi Zaros, Justin'e adamlar gönderdi ve Avarlar'ın Bizans İmparatorluğu ile dostça münasebetlere girişmek istediğini belirtti. Bu haberi Justin İstanbul'a ulaştırdı. İmparator Justinian Avarlar'ın İstanbul'a bir elçi heyeti göndermelerine muvafakat etti. Bunun üzerine Kandik adlı bir Avar elçisi 558 yılında İstanbul'a geldi. Avar elçisi, hiçbir kavmin ona karşı duramayacağından ve kendi kavminin kudretinden öğünerek bahsetmişti. Bizans'a ait Balkan vilayetleri Kutrigur Bulgarları tarafından saldırılara uğruyordu ve Bizanslılar Avarlar'dan istifade etmeye karar verdiler. İstanbul'a gelen Avar elçisine bundan ötürü azami derecede itina gösterilmiş, Avar elçisi memnun edilmeye çalışılmıştır. Hediye olarak Elçi Kandik'e yataklar, ipekli elbiseler, kilimler ve altından halkalar verilmişti.[198]

Justinian 565 yılında ölmüş, II. Justin geçmişti. Bayan Kağan, Justinian zamanında ödenegelen verginin devamını istemek için hemen bir elçi göndermiş, hatta arttırılması talebinde bulunmuştu. Talep edilen vergiler arasında: kilimler (yataklar), kaçaklara

---

[196] Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.153.
[197] Anıl Çeçen, *Türk Devletleri*, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul 1986, s.96.
[198] Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1972, s.26.

vurulan zincir ve diğer makbul eşya da vardı. Bizans İmparatoru bu vergiyi yollamaya devam etmezse, Trakya'nın Avarlar tarafından hücuma uğrayacağını bildirmişti. Bizans İmparatoru'nun Kağan'ın talebini reddettiği ve bu tehdide ehemmiyet vermediği bildiriliyor.[199]

İstanbul ahalisi tarafından "paradoks" (tezatlarla dolu) bir kavim olarak adlandırılan Avarlar, giyimleri ve uzun saç örgüleriyle diğer "Hun" lara benzemiyorlardı. Bütün İstanbul ahalisi bu tuhaf kıyafetli adamları görmek maksadıyla sokaklara dökülmüştü. Bu defa da Avar elçileri ile Bizans arasında bir anlaşmaya varıldığı biliniyor. Buna göre: Avarlar'ın, sonraları Dobruca adı verilen, Karadeniz'in Tuna bölgesine yakın sahasında kalmalarına Bizans Hükümeti ses çıkarmayacaklardı; Avarlar da o sıralarda Bizans sahasına yapılan Slav ve Bulgar akınlarını önleyeceklerdi. Avar büyüklerine Bizans'ın bir miktar "vergi" göndermeyi de kabul ettiği anlaşılıyor.[200]

Güçlerinin çoğunun doğuda Sasaniler'e karşı savaştığı gerçeği karşısında İmparator Maurice, batıda (yeni) kağanı yatıştırarak durumu kurtarmaya çalıştı. Avarlar'la pazarlıklar bazı garip detayları da içermektedir. Maurice, onlara yıllık 80.000 altın madenî para vermeyi kabul etmiş ve Justinyen zamanında yapılan anlaşmaya uymuştu. Kağan, İmparator'dan bir altın kanepe ve bir fil olmak üzere iki tane çok abartılı hediye istemişti. Kendisine her ikisi de gönderildi. Ancak kağan kanepeyi değersiz olduğunu iddia ederek; file de bir bakışta onu geri gönderdi. Anlaşmaya varılan 80,000'in üstüne 20.000 daha altın para istedi. Maurice reddetti; bunun üzerine Avarlar, (584 yılında) Augusta ve Vaminacium şehirleriyle beraber Singidunum'u (bugünkü Belgrad) aldılar.[201]

Priskus'un, kıtaları ile Singidunum'a geldiği duyulunca Avar Kağanı bir baskın şeklinde 600 yılının Mart ayında Mizya'ya girip, Tomosia şehrini ele geçirmek için mücadeleye girişti. Priskus bu vaziyet karşısında, Singidunum'u bırakarak tehdit edilen şehrin yardımına koştu. Bayan Kağan tarafından, Tomosia yakınında cereyan eden mücadele münasebetiyle şu centilmence hareketin yapıldığı bildirilmektedir: Avar kuvvetleri Tomosia'yı kuşattığında Paskalya yortusu gelmişti. Şehirde büyük bir kıtlık ve sıkıntı hüküm sürmekte idi. Bayan Kağan tarafından şehirdekilerin, yortularını rahatça

[199] Akdes Nimet Kurat, "Avarlar", (Yayına Hazırlayan: Serkan Acar), *Tarih İncelemeri Degisi,* Cilt/Volume XXVI, Sayı/Number 1, Temmuz/July 2011, s.85.
[200] Kurat*, IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, s.27.
[201] Emıl Hersak, "Avarlar: Etnik Yaratılış Tarihlerine Bir Bakış", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt II, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s.230.

geçirebilmelerini temin maksadıyla şehre erzak yollanacağı bildirildi. Bu maksatla hemen arabalar gönderilmesi istendi. Bizans Kumandanı Priskus, derhal 400 araba yollamış, Bayan Kağan da bunları erzakla doldurup şehre göndermişti. Priskus da buna mukabele etmiş; o zaman nadirattan sayılan Hindistan'dan ithal edilen muhtelif baharat (biber, baharat yaprağı vb.) Kağan'a hediye edilmişti.[202]

Bizans İmparatorluğu Avarlar'a yönelik politikasında çıkar amacı gütmüş; Avarlar'ın kendilerine yardım etme ihtimalleri dâhilinde Avar elçisini hoş tutmuş ve hediyeler takdim etmişlerdir. Daha sonra vergi vermeyi reddetmeleri ve Avarları ciddiye almamaları gibi tutumlarında farklılık arz etmelerini tamamen bu kurnazlık politikasına bağlayabiliriz.

2.5.HAZAR İMPARATORLUĞU

"VII.-X. yüzyıllarda kuvvetli teşkilatı, canlı ticari faaliyeti, dinî hoşgörüsü ve iktisadi refahı ile Kafkaslar ve Karadeniz'in kuzey düzlüklerinde İtil (Volga)'den Özü (Dnyeper)'ye, Çolman (Kama)'a ve Kiyef'e uzanan sahada siyasi istikrar sağlayan Hazar Hakanlığı Doğu Avrupa tarihinde büyük rol oynamış en mühim Türk devleti olarak görülmektedir."[203]

Hazarlar, ülkeleri Karadeniz ile Hazar Denizi arasında önemli geçit niteliğinde, stratejik, kilit bir noktada bulunan, Türk kökenli bir ulustu. [204]

Hazarlar'da çeşitli evlilikler münasebetiyle çeyiz olarak bazı hediyeler götürülmekte idi. Bu hediyeler elbiselerden, çadırlara kadar çeşitli eşyalardan oluşmaktaydı. Burada önemli olan çeyiz olarak götürülen hediyelerin hayranlık uyandıracak kadar güzel olmalarıydı:

"İleride İmparator Constantine V adıyla tahta geçecek olan Bizans Prensi, Hazar Kağanı'nın kızıyla evlendiğinde prenses, çeyizi içinde Bizans sarayını dehşetli etkileyen bir de elbise getirmişti. Bu elbise öylesine hayranlık uyandırdı ki; erkeklerin törenlerde giydiği giysi olarak kabul edildi. Adına Çiçokyan dediler. Bu sözün kökü Hazarlar'ın Prenseslerine Türkçe olarak Çiçek diye ad takmış olmalarına dayanıyordu. Bir başka Hazar Prensesi Ermenistan'ın Müslüman Valisi ile evlenmeye giderken kervanında

[202]Kurat, "Avarlar", s.94-95.
[203]Kafesoğlu, s.161.
[204] Arthur Koestler, *Onüçüncü Kabile (Hazar İmparatorluğu Ve Mirası),* (Çev. Belkıs Çorakçı), Say Kitap Pazarlama, 4. Baskı, İstanbul 1984, s.10.

hizmetkârlara ve esirlere ek olarak, tekerler üstüne kurulmuş tam on çadır götürüyordu. Her birinin altın ve gümüş ipliklerle dokunmuş kapıları vardı. Tabanları samur kürklerle döşenmişti. Bunlardan başka, yirmi çadır dolusu da altın ve gümüş kupalar, kaplar ve prensesin çeyizine dâhil başka değerli eşya vardı. Kağan yolculuğa çıktığı zaman bunlardan da daha değerli bir çadırla çıkardı. Onun çadırının tepesinde altından bir nar takılıydı."[205]

İlk Türk devletlerinde kız alıp-verme gibi durumlarla da karşı karşıya kalmaktayız. Eş olarak kız gönderme durumu kimi zaman yapılan bir yardım karşılığında kimi zaman da dostluk ilişkilerini sürdürebilmek amacıyla çeşitli sebeplerden dolayı meydana gelmiştir. Hazarlar'ın Roma ve Perslilerle olan münasebetlerine bakıldığı zaman bu münasebetlerin daha çok kız alıp verme etrafında olduğu görülmektedir:

"Önceleri Romalılara karşı düşmanca bir tavır sergileyen Hazarlar, Perslilerin emperyalist emellerini anladıktan sonra onlara karşı tavır almış, Roma'ya yaklaşmaya başlamışlardır. Roma İmparatorluğu'nun uzantısı durumunda olan Bizans İmparatorluğu ile Hazarlar, bazı ittifaklar yapmışlar, iki saray arasında kız alıp vermeler yolu ile akrabalıklar kurularak dostluklar pekiştirilmiştir. M.S. 627 yılında Perslilere saldırmak isteyen Bizans İmparatoru Heraclius, bu savaşta Hazarlar'dan yardım alabilmek için kızı Eudocia'yı Hazar Hakanı Ziebel'e vermeyi teklif etmiştir. Savaş sırasında Ziebel, Heraclius'u karşılarken yerlere kadar eğilip onun eteklerini öpmüş, Heraclius da onu kucaklayıp selamlamış ve ona "oğlum" diye hitab etmiştir. Daha sonra cebinden kızı Eudocia'nın resmini çıkaran Heraclius, kızını kendisine eş olarak vereceğini söylemiştir. Ancak, Eudocia'nın gelin alayı Hazar ülkesine gelirken, Ziebel'in ölüm haberi geldiğinden bu evlilik gerçekleşememiştir."[206]

"M.S. 704 yılında Justinianos, Bizans İmparatorluğu'ndan azledilerek sürgüne gönderilince sürüldüğü yerden kaçarak Hazar ülkesine sığındı. Hazar Hakan'ı onu himayesine alarak koruduğu gibi, kızı Teodora'yı da ona eş olarak verdi."[207]

"Pers Kralı Anuşirvan (M.S. 531-579), Hazarlar'ı savaş yolu ile yenemeyeceğini anlayınca hile yolu ile onları durdurmaya çalışmıştır. Anuşirvan, Hazarlarla dostluk kurarak onlardan gelecek tehlikeyi önlemeye çalışmış ve bu uğurda kız alıp verme dâhil

[205] Koestler, s.54.
[206] Koestler, s.26.; Şaban Kuzgun, *Hazar ve Karay Türkleri*, Alıç Matbaacılık Tic. Sanayi A. Ş, Ankara 1993, s.81.
[207] Kuzgun, s.51.

her yolu denemiştir. Ancak o, Hazar Hakanı'na cariyesini kendi kızı imiş gibi takdim etmek istemiş, durumun Hakan tarafından anlaşılması üzerine birtakım olaylar meydana gelmiştir." [208]

Hazarlar'ın diğer devletlerle olan münasebetlerine bakıldığı zaman evlilik münasebetleriyle çeyiz olarak gönderilen hediyeler dışında, Hazar askerî gücünden çekinen diğer devletlerin Hazarlar ile iyi ilişkilerini sürdürebilmek, dostluk ilişkilerini bozmamak, barışı sağlayabilmek amacı ile hediyeler gönderdikleri görülmektedir:

"Hazar askerî gücünü çok iyi anlayan Abbasi Halifesi Ebu Cafer El-Mansur (754-775) Hazarlarla barış içerisinde yaşamak için büyük bir gayret sarfetmiş ve bu gaye ile kendisinin H. 141'de (M. 758) Daryal'da kurmuş olduğu Ermenistan vilayet merkezine vali olan Yezid b. Useyd al-Sulami'ye Hazar Hakanı'nın kızı ile evlenmesini tavsiye etmiştir. Valinin bu tavsiyeyi kabul etmesi üzerine Hakan, Tarhanlar refakatinde ağır çeyizi ve çeşitli hediyelerle birlikte kızını vilayet merkezi olan Berdaa'ya göndermiştir. Böylece Araplarla Hazarlar arasında çok kısa süreli de olsa bir dostluk kurulmuştur. Ancak prensesin bir müddet sonra doğum esnasında çocuğu ile beraber ölmesi, Hakan'ı bunun gerçekte bir ihanet sonucu olabileceği düşüncesine sevk etmiş ve bu bir savaş sebebi sayılmıştır."[209]

2.6.TÜRGİŞLER

Çin İmparatorluğu Türk devletlerini zayıflatmak ya da kendi çıkarı doğrultusunda yönlendirebilmek amacı ile hükümdara karşı bir komutanı ya da hükümdarın kardeşini desteklemiş ve hediyeler vermiştir. Çin İmparatorluğu'nun bu siyasetine imkân veren ise Türk devletindeki hükümdarlara karşı, kendisi hükümdar olmak isteyen kişilerin Çin'den yardım istemesi, Çin'e sığınması gibi durumlardır. Çin'den yardım talebinde bulunan Türk komutanlar da kimi zaman Çin'e hediyeler sunmuşlardır:

"Sarı Türgiş Kağanlığı'nda (690-712), 707-708 yıllarında Souo-ko Kağan (706-710) kumandanlarından Külçur Tchong-tsie ile bir anlaşmazlığa düştü. Külçur yönetimde daha fazla söz sahibi olmak istiyordu. Bu yüzden aralarında birkaç kez savaş oldu. Yapılan savaşlarda Souo-ko Kağan galip geldiğinden Külçur, devlet merkezinden kaçmış ve Po-sien şehrine gitmişti. Külçur bu son şehirde Çinli kumandan Tche-ou-ı-ti

[208] Kuzgun, s.25.
[209] Mualla Uydu Yücel, "Hazar Hakanlığı", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt II, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 154-155.

ile karşılaştı. Bu Çinli kumandan ona, rakibine karşı Çin İmparatorluğu'nun desteğini sağlamak için o sıralarda Çin'de Başbakanlık görevinde bulunan Tsong Tchou-k'o'ya hediyeler göndermesini tavsiye etti. Külçur, bu tavsiyeleri dinledi ve gizli yollardan Çin Başbakanına 1000 altın hediye gönderdi. Hediyeyi alan Çin Başbakanı bir Çin askerî birliğini Külçur'a yardım için gönderdi, ancak bunu önceden haber alan Souo-ko Kağan bu iki askerî kıtanın birleşmesine fırsat vermeden ani bir hareketle Külçur'un üzerine yürüdü."[210]

"Türgişlerin hâkim olduğu sahada 715 yılında bir başka bey ortaya çıkmıştı. Ch'e-pi-shih-su-lu adındaki bu bey arta kalan Türgiş kütlelerini etrafında toplamış ve kendini kağan ilan ettirmişti. O'nun insanları idaresindeki olağanüstü yeteneği sayesinde kendisine bağlananların sayısı hızla arttı ve kısa zamanda iki yüz bin kişiye ulaştı. Batı ülkelerinin hâkimi oldu. 717 yılında Çin sarayı ile temas kurdu. Çinliler kendisine Sağ Muhafızları Generalliği ve Türgiş Askerî Valisi gibi unvanlar verdiler. Arkasından Wang Huei isimli bir elçi Su-lu'ya bazı Çin unvanları ve nakış işlemeli bir gömlek ile altın işlemeli bir kemer ve balık şeklinde 7 kese vermekle görevlendirildi. Ertesi yıl Çinliler yine ona itaatkâr ve sadık Kağan unvanlarını tevcih etti. İmparator, daha önce Çin'e sığınmış, A-shih-na Huai-tao'nun kızını Su-lu ile evlendirdi. [211] *A-shi-na Huai-tao Göktürk beylerindendir. Kızının adı ise A-shi-na chih'dir."*[212]

"729 yılının 6. ayında Kara Türgiş Devleti'nin yüksek rütbedeki bir devlet görevlisi olan Che-tche A-pu-se, Çin sarayına gitti. Kendisine İmparator tarafından "Lang-tsiang" unvanı verildi, ayrıca balık şeklinde bir kese, altından mamul bir kayış ve mor renkli bir kumaş hediye edildi."[213]

Bunun haricinde Çin sarayından hediye olarak kız gönderilmesi de sık sık karşılaştığımız durumlar arasındadır:

"Wu-chih-le 706 yılında ölünce yerine oğlu Suo-ke geçti. Suo-ke'nin askerlerinin sayısı üç yüz bine ulaştığında Çinliler On Ok Kağanı A-shih-na Huai-tao özel elçi olarak gönderdi ve Çin sarayındaki kızlardan da dört tane gönderdi. 708 yılında Çin sarayına elçi gönderdiğinde İmparator Chung-tsung, sarayın önünde Türgiş elçisini karşıladı.

---

[210] Salman, *"Göktürk ve Türgiş Devletlerinin Çin ile Hediyeleşmesi*", s.7.
[211] Ahmet Taşağıl, *Çin kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları*, TTK Yayınları, Ankara 2004, s.123-124.
[212] Tilla Deniz Baykuzu, "Çin Topraklarındaki Bazı Türk Soylularının Kurganları (7-8.yy)", *Tarih İncelemeri Dergisi*, Cilt/Volume XXI, Sayı/Number 1, Temmuz/July 2006, s.5.
[213] Salman, s.10.

On bin kişiden oluşan iki süvari birliği ile refakat ettirerek huzuruna kabul ettirdi ve olağanüstü ihsanlarda bulundu."[214]

Türgiş Devleti'nin daha ziyade Çin ile münasebetlerinin varlığı göze çarpmaktadır. Bu münasebetler genellikle siyasi olaylar çerçevesinde varlığını sürdürmektedir.

Kara Türgiş Devleti'nin Kağanı Sou-lou, 736 yılının 8. ayında Çin sarayına yüksek derecedeki devlet memuru Hou-lou Tarkan'ı iyi niyet elçisi olarak gönderdi. Elçiye, imparatorluk sarayında bir ziyafet verildi. Ayrıca 100 top düz ve nakışlı ipek ve ipekten bir elbise hediye edildi.[215]

Türgiş Hakanı I-po Çin'e 749 yılında üç defa elçi gönderdi. Giden ilk Türgiş elçisine "Tchong-lang-tsiang" unvanı ve altın bir kayış, balık şeklinde bir kese, ipekli kumaş ve yedi kıymetli eşya verildi. [216]

Kara Türgiş Devleti'nin Kağanı Sou-lou (716-737), 717 yılının 3. ayında Çin sarayına atlar ve develer sunmak için bir elçi gönderdi.[217] Görüldüğü gibi Türk Devletleri'nde iyi cins atlar, develer ve diğer hayvanlar da hediye olarak yerini almaktaydı.

Ayrıca yeni Hakan tahta çıktığı zaman, yeni bir hükümdarın varlığını beyan etmek, karşı devlet ile olan ilişkileri, dostluğu pekiştirmek ve hediyeler takdim etmek amacıyla elçi heyetleri gönderiliyordu:

"Ou-tche-le'den sonra Türgiş tahtına oğlu Souo-ko geçti. Yeni Türgiş Hakanı Çin ile olan münasebetlerine babası gibi devam etmiş, Çin sarayına bir elçi heyeti ile birlikte hediye olarak ülkesinin ürünlerinden bazı şeyler ve 50 at gönderdi."[218]

"*Kara Türgiş Devleti'nin ilk kuruluş yıllarında Çin İmparatorluğu onlarla direkt bir savaşa girmekten çekinmiş; İmparatorluk, sözde unvan, makam, kumandanlık vererek bu yeni komşularının dostluğunu kazanma politikası takip etmiştir. 717'lerde başlayan bu siyaset, 722'de Batı Türkleri'nin daha önce Çin'e sığınmış kağanı Ache-na Hoai-tao'nun kızı Kiao-ho'ya "Prenses" unvanının verilip Kağan Sou-lou ile evlendirilmesiyle devam ettirilmeye çalışılmıştır".*[219]

---

[214] Taşağıl, s.122.
[215] Salman, s.10.
[216] Hüseyin Salman, *Türgişler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.81.
[217] Salman, *"Göktürk ve Türgiş Devletlerinin Çin ile Hediyeleşmesi"* s.9.
[218] Salman, *Türgişler*, s.26.
[219] Salman, s.45-46.

Çin İmparatorluğu'nun Türk devletleri üzerindeki değişmez politikalarından bir tanesi de tarihte pek çok örneğinin mevcut bulunduğu gibi Türk devletlerini birbirine düşürme politikasıdır. Bunu kimi zaman kişileri destekleyip onlara ziyafetler tertip edip, hediyeler ve unvanlar vererek; kimi zaman da askerî kuvvet gönderip yardım ederek yapmıştır.

Türgişler, 735 yılının 10. ayında Beşbalık, Yakarık ve Kuça şehirlerine taarruz ederek bu şehirleri yakıp yıktılar. Bunun üzerine Çin İmparatoru Göktürkler'i de Türgişler üzerine saldırtmak için uğraştı fakat başaramadı. Her iki devlet aynı senenin 8. ayında barışmış, Türgiş Hakanı yüksek dereceli memurlarından Hou-lou-ta-kan'ı Çin sarayına göndermişti. Çin İmparatoru bu elçiye sarayda bir ziyafet verdi. Ayrıca ipekten bir elbise, 100 top düz nakışlı ipek verildi ve ülkesine uğurlandı.[220]

2.7.DİĞER TÜRK BOYLARINDA HEDİYE GELENEĞİ

"Volga'da yerleşen Bulgarlar, ilk İslamlaşan Türk kavimlerindendir. 921'de Bulgar Hanı Almuş, Hazar Türklerinden Abdullah Başto'yu Halife Muktedir'e elçi olarak göndermiş, Halife de içlerinde meşhur seyahatname müellifi İbn-i Fazlan'ın da bulunduğu bir Arap sefaret heyetini Bulgar Hanı'na yollamıştır. 2 Nisan 921'de Bağdat'tan hareket eden bu sefaret heyeti, Horosan-Harzem yoluyla İtil nehrini geçmiş, 12 Mayıs 922'de Bulgar ülkesine vasıl olmuştur."[221]

Almuş Hanın oğlu Ahmed Han 944 senesinde bir hac vazifesinde Bağdat'a uğrayıp Halife Muktedir'i ziyaret ederek hediyelerini takdim etmiştir. Bu hediyelerin arasında değerli kürkler ve bir sancak da bulunmaktadır.[222]

Ünlü müellif İbn Fazlan, X. asırda yapmış olduğu bu ziyaretinde şu bilgileri vermiştir: *"Elçilik vazifesiyle gitmekte olduğumuz Bulgar Hükümdarı'nın memleketine bir gün ve bir gecelik mesafe kalınca, hükümdar idaresi altındaki dört beyi, kardeşlerini ve çocuklarını bizi karşılamak için gönderdi. Bunlar, yanlarında ekmek, et ve darı olduğu halde bizi karşıladılar. Bizimle beraber yürüdüler. Hükümdarın bulunduğu yere iki fersah kalınca, bizzat onun tarafından karşılandık. Bizi görünce Allah'a şükürler olsun*

---

[220] Salman, s.63.
[221] Yılmaz Öztuna, "Volga Bulgar Hanlığı" *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*, Cilt I, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1977.s.232.
[222] Öztuna, s.233.

diye secdeye kapandı. Yeninde sakladığı gümüş paraları (darahim) üzerimize saçtı. Bizim için kubbeli çadırlar kurdurdu. Bu çadırlara indik."[223]

İbn Fazlan bunun dışında şu bilgileri de vermiştir: *"Buğday ve arpanın bol olmasına rağmen en çok darı ve at eti yerler. Bir kimse bir şey ekerse onu kendisi için hasad eder. Hükümdarın bundan hissesi yoktur. Yalnız, her ev senede bir, hükümdara bir samur kürk verir. Hükümdar, askerlerini herhangi bir yere akın yapmak için gönderir ve askerleri ganimet elde ederlerse bundan muayyen bir hisse alır."*[224]

Mesudi ise Bulgarlar ile alakalı : *"İçinde bulunduğumuz şu 332 (943/44) yılında Bulgar Hükümdarı Müslümandır. 310 (922) yılından sonra gördüğü bir rüya sebebiyle Muktedir Billah zamanında Müslüman olmuştur. Oğlu hacca gitmiş ve Bağdat'a uğramıştır. Halife Muktedir, ona siyah bir sancak ile hediyeler verdi."*[225] bilgisini vermektedir.

Tarih boyunca devletler kendi çıkarlarını ön planda tutmuş ve uygulayacakları siyaseti ve atacakları adımı bu çıkarlar doğrultusunda belirlemişlerdir.

Kubrat Han devleti kurduktan sonra Bizans İmparatoru Herakleios (610-641)'la anlaşma imzalamak için İstanbul'a bir elçi göndermiştir. İmparator Herakleios Avarlar'a ve Avar-Sasani ittifakına karşı Büyük Bulgar Devleti'nin varlığını kabul etmiş ve Kubrat Han'a "Patrik" unvanını vererek ona hediyeler göndermiştir.[226]

Diğer önemli Türk boylarından bir tanesi Peçenekler'dir. Peçenekler hiçbir zaman bağımsız bir devlet kuramamışlar, buna rağmen Türk tarihinde önemli rol oynayan boylardan bir tanesi olarak tarihe damgasını vurmuşlardır.

Peçenekler yabancı kavimlerden bilhassa Bizans'tan altından ve gümüşten yapılan eşyayı ticaret yaparak elde ediyorlardı. Bu eşyalar bazen hediye bazen de ücret olarak ele geçiriliyordu.[227]

"Peçenek-Bizans dostluğu, Ruslar'a ve Tuna Bulgarları'na karşı askerî desteğe ihtiyaç duyan İmparator Konstantinos Porphyrogennetos'un Güney Kırım'da Khersones'teki

---

[223] İbn Fazlan, s.43-44.
[224] İbn Fazlan, s.53.
[225] Mesudi, *Muruc Ez-Zeheb (Altın Bozkırlar),* (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2004, s.73.
[226] Ali Ahmetbeyoğlu, "Kubrat Han ve Büyük Bulgar Devleti'nin Kuruluşu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 13, 2007, s.40.
[227] Akdes Nimet Kurat, *Peçenek Tarihi,* İstanbul Devlet Basımevi, İstanbul 1937, s.68.

kumandanı aracılığıyla Peçeneklerle temas kurmak istemesi üzerine 915'de başlamıştı. İstanbul'dan Peçenek başbuğlarına sık sık elçiler, hediyeler gönderiliyordu. İki taraf arasında ticari faaliyet de canlı idi. Bizans'dan gelen kumaş, baharat, boya ve Peçenek kadınlarının çok düşkün oldukları süs eşyası ve mücevherata karşılık bal mumu, tutkal, kıymetli deri vb. satılıyordu."[228]

"İmparatorluk ordusunda ücretli asker olarak görev yapan çeşitli boylara mensup Türk topluluklarının Bizans hizmetine girmesi değişik yollarla olmuştur. İmparatorluğun Trakya'daki arazilerini yağmalayan Peçenek, Kuman ve Uzları askerî güç kullanarak durduramayan Bizans yönetimi genellikle arazi, para ve değerli hediyeler karşılığında onları kendi hizmetine alma yoluna gitmiştir."[229]

"Peçenekler Rus Knjazlerine ücretli kıtalar veriyorlardı. 944 yılında Knjaz Igorin Bizansa karşı yaptığı seferde ücretli Peçenek kıtalarının da mevcudiyeti bilinmektedir. Knjaz Igor 941'de Bizans'a karşı denizden bir sefer açmış fakat müthiş bir mağlubiyete uğramıştı. Bu mağlubiyetin acısını çıkarmak için 944'te Igor ikinci bir sefere çıkıyor. Igor'un ordusu Varjag-Ruslardan, Poljan, Sloven, Kriviç, ve Tivertz gibi muhtelif Slav unsurları ile birlikte ücretli Peçenek kıtalarından teşekkül ediyordu. Kiev Knjazi karadan Bizans üzerine yürümeğe başlarken Chersonesten ve Bulgaristan'dan bu hususta Bizans'a malumat veriliyor. Bunun üzerine Bizans İmparatoru Igore elçiler göndererek sulh yapmaya teşvik ediyor ve vaktiyle Bizans'ın Knjaz Oleg'e verdiği vergiyi fazlası ile vereceğini bildirince, Rus Knjazi harp yapmaktan vazgeçiyor. Bizanslılar bu esnada Peçeneklerle ayrıca müzakereye girişmiş; Bizanslılar Rus Knjazi ile birlikte sefere çıkan Peçenekler'e ayrıca kıymetli kumaş ve altın hediyeler göndererek onları barışmaya davet etmişlerdi."[230]

"Peçenekler 1121'lerde yeniden toparlanmaya çalıştılar. Fakat Bizanslılar çok akıllıca davrandılar. İmparator, bazı Peçenek beylerini kandırarak, kendi tarafına çekmeyi başardı. Onlara ziyafetler, ipekli elbiseler, altın ve gümüş hediyeler verip, gözlerini boyadı. İşte onları bu şekilde oyalayıp, ansızın saldırdılar. 1222 tarihinde ikinci defa

---

[228] İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s.176.
[229] Yusuf Ayönü, "Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* s.56.
[230] Kurat, *Peçenek Tarihi*, s.88.

Ioannes Komnenos (1118-1143) tarafından kılıçtan geçirildiler ve bu galibiyet söylendiğine göre "Peçenek Zaferi" diye kutlandı."[231]

Uygur ve Töleslere mensup 9 kabilenin beylerine Çin Sarayı tarafından 715 yılının 10. ayında çeşitli unvanlar verildi. Bu beylere bunun dışında altın kayışlar, ipekli elbiseler, yedi kıymetli eşya ve her birisine saf ve nakışlı 300 top ipek verildi.[232] Çin ipeği Türk boyları ve Türk devletleri arasında Çin'den gelen ve kabul gören kıymetli hediyeler arasında idi.

Karluk kabilesinin ileri gelenlerinden İnançu Pei ve diğer bazı boy temsilcileri 728 yılının 9. ayında Çin sarayına saygı sunmaya geldiler. Çin İmparatoru Huen-tsung tarafından hepsine "Tchong-lang-tsiang" (Fahri Albay) unvanı ve menekşe renkli elbiselerle gümüş süslü kayışlar hediye edildi.[233]

Hanlıklarının tanınması talebiyle on bir Töles kabilesi reisi Çin'e geldiler. İmparator onlara cüppeler ve kılıçlar hediye edip unvanlar verdi ve zil zurna sarhoş edinceye kadar şarap ikram etti. [234] Bu durumu Çin'in gücünü ve kuvvetini gösteren bir olay olarak yorumlamak mümkündür. Çin tarafından hediye verilmesindeki amaç da mutlaka Çin'in kendi çıkarına olabilecek bir durumun mevcudiyeti olmalıdır. Çin, Türk devletlerinin ya da boylarının güçsüz olduğu dönemlerde de kendi çıkarına uygun olarak birtakım politikalar izlemiş ve muhatabı olan Türk boyuna ya da yıkılmakta olan Türk Devleti'ne çeşitli hediyeler takdim etmiştir. Buna karşılık Türk boylarının da Çin'e takdim ettikleri hediyeler de mevcuttur:

"630 yılında Batı ve Doğu Göktürk Devletleri yıkılarak Çin'deki T'ang Hanedanı'na bağlanmışlardı. Neticede Orta Asya'da yaşayan Türk boyları bağımsız hareket etmeye başladılar. Sir Tarduşlar bunların en kuvvetlisi idi. 627 yılını takip eden zaman sürecinde Sir Tarduşlara bağlandığı anlaşılan Kırgızlar onlar tarafından gönderilen bir ilteber tarafından idare ediliyorlardı. Ayrıca Ch'i-hsi-pei, Chü-sha- p'o-pei ve A-mi-pei adlarında üç Kırgız idareci de yönetimde söz sahibi idi. Diğer boyların çoğu onlara itaat etmişti. Bu arada Göktürk hanedanından Ch'e-pi Tegin, Karluk ve Kırgız (Chie-ku) gibi Türk boylarını kendine bağlayarak kuvvetlendi. Daha sonra kendini kağan ilân

---

[231] Saadettin Gömeç, "Türk Tarihinde Peçenekler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 53, 1, 2013, s.260.
[232] Salman, s.9.
[233] Salman, s.9.
[234] Gumilev, *Eski Türkler*, s. 279.

eden söz konusu Tegin Çin'deki T'ang İmparatorluğu'nun entrikaları neticesinde pasifize edilmişti. 648 yılında cereyan eden bu hadiseler neticesine Karluk, Sir Tarduş, Bugut(P'u-ku) ve benzeri Türk boylarnı elçi gönderip Çin İmparatoru'na hediyeler sunmuşlardı. Kırgızlar da bu esnada elçi göndererek Çin İmparatoru'na kendi ülkelerinde yetişen mallardan hediye verdiler."[235]

Çoğu zaman iki Türk boyu arasında bir çıkar çatışması yaşandığı zaman, bu durumdan faydalanan genellikle Türk boylarını dağıtmak ve ortadan kaldırmak isteyen karşı devletler olmuştur. Bu devletlere örnek olarak Çin ve Bizans İmparatorluğu'nu verebiliriz. Türk boylarından bir tanesine verilen destek ve göz boyamak için verilen hediyelerle çeşitli şekillerde kendi siyasetlerini idame etme imkânı bulmuşlardır:

"863 yılında Ağustos ayında Kırgızlar, Ho-i-nan-chih (Alp İnanç) adlı bir devlet adamlarını Çin'e göndererek dediler ki: "Bize klasik kitaplar hediye etmenizi istiyoruz. Ayrıca her sene elçi göndererek Çin'i gezmek ve Çin takvimini öğrenmek isteriz. Bundan başka An-hsi bölgesinden itibaren bütün toprakları Çin hâkimiyetine döndürmek için Uygurlar'a taarruz ederek onları cezalandırmamızı kabul etmenizi dileriz." Fakat İmparator bunu kabul etmedi. 866 yılının sonunda Kırgızlar, İ-chih-lien-chih adlı bir elçi göndererek "biz değerli atlarımızı göndererek elçinizi karşılayacağız. Ayrıca Çin takvimini göndermenizi istiyoruz" dediler. 860-873 yılları arasında Kırgızlar Çin'e 3 defa elçi göndermişler ve hediye sunmuşlardı. Fakat en sonuna kadar Uygurlar'ı kendi idareleri altına alamadılar. Bu vakitten sonra hediye vermek, karşılığında unvan almak gibi konuları Çin tarihçi memurlar bir daha yazmadılar."[236]

Cengiz Han, Kırgızlar'a Altan ve Durmuş isminde iki elçi gönderdi ve kendisine biat etmelerini istedi. Kırgızlar Cengiz Han'a bir çok hediye gönderdiler ve biat ettiler. Hediyelerin başında ayağı, burnu ve gözü kızıl; kendisi ak bir doğan vardı.[237]

Kiev tahtına 1093 senesinde yeni bir knez atanması vesilesiyle Kıpçaklar hediye istediler; ama bu talebin reddedilmesi üzerine bir sefer kararı aldılar. Üstün Kuman kuvvetleri karşısında tutunamayan Rus güçleri yenildi ve 1094'te bir sulh imzalandı.[238]

Görüldüğü üzere diğer Türk devletleri ve boylarında da; yapılan yardımlar sonunda teşekkür amaçlı verilen hediyeler, yeni bir hükümdarın tahta çıkması vesilesiyle tebrik

[235] ahmettasagil.files.wordpress.com/2010/10/toles.pdf
[236] ahmettasagil.files.wordpress.com/2010/10/toles.pdf.
[237] Ebu'l Gazi Bahadır Han, s.77.
[238] Kafesoğlu, s.178.

amaçlı gönderilen hediyeler olduğu gibi, gelen konuklarına en güzel hediyelerini sunmak da misafirperverliklerinin bir gereğiydi. İlk Türk devletlerinin ve boylarının hediye anlayışlarında daha samimi ve iyi niyetli bir politika takip ettikleri görülmektedir.

Bunun dışında Çin ve Bizans gibi diğer devletler de iki Türk devletini birbirine düşürmek, zayıf duruma düşmüş bir Türk devletini hoş tutmak ve bu süre içinde ondan faydalanmak, bir devleti ya da boyu kendi yanında savaşa ikna etmek gibi sebeplerden ötürü Türk devletlerine hediyeler sunmaktaydılar. Genel olarak duruma bakıldığı zaman, Çin ve Bizans gibi devletler Türk devletlerine karşı siyasi ve askerî çıkarları doğrultusunda ve Türk devletlerini zayıflatmaya yönelik kurnaz bir politika izlemişler, buna yönelik olarak hediyeler göndermişlerdir.

BÖLÜM 3

3.İSLAMİYET SONRASI TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME (X.-XVI. Yüzyıllar)

3.1.KARAHANLILAR

Devlet içerisindeki uygulamalarda halkın hükümdara, hükümdarın bilgin ve şairlere hediyeler sunması gibi örneklerin mevcudiyetinin yanında hükümdarın da halka çeşitli vesilelerle sofralar kurdurmaları ve bu şekilde ihsanda bulunmaları da bir bağış ve lütufdur.

Bayramlar ve hanedan mensuplarının düğünleri münasebetiyle Karahanlı Hükümdarları halka açık sofralar kurdururlar, ziyafetler verirlerdi. [239]

Karahanlı Türkleri hakanlara ve beylere sefere giderlerken bazı hediyeler sunuyorlardı. Diğer zamanlarda da hangi vesile ile olduğu pek bilinmeyen başka hediyeler de takdim ediyorlardı. Beylere ve diğer ileri gelenlere sundukları at ve diğer çeşitli hediyelere "artut" adını veriyorlardı. Kaşgarlı ise bu kelimenin sonradan her türlü hediyeyi ifade eder hâle geldiğini söylemektedir. Halkın beye hediye verdiği gibi, bey de halka çeşitli sebeplerle hediyeler veriyordu.[240]

Maveraünnehr'de birçok medreseler, kervansaraylar, camiler ve türbeler yapılmakta; fikir ve sanat hayatı hakanların yüksek himayesinde gelişmekteydi. Karahanlı hükümdarı Hızır Han, her birinde iki yüz altın bulunan dört tepsiyi bir şaire hediye etmişti.[241]

Yusuf Has Hacib, Balasagun şehrinde dünyaya gelmiştir. Bu şehir Karahanlı Devleti'nin başkentlerinden biridir. Yusuf Has Hacib'in köklü bir aileden gelmiş olduğu ilim çevreleri tarafından tahmin edilmektedir. Kutadgu Bilig adlı eserini Uygur yazısı

---

[239] Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, TTK. Yayınları, s.175.
[240] Genç, s.123-124.
[241] Kösoğlu, s.49.

ile kaleme almış, 1069-1070 yıllarında Karahanlı Hükümdarı Tamgaç Buğra Han'a sunmuştur. Hakan, mükâfat olarak da Balasagunlu Yusuf'a "Has-Hacib" (mabeynci, bazı yazarlara göre "Uluğ Has-hacib, yani başmabeyinci") adını vermiştir. Bu da eseri çok beğendiğini göstermektedir.[242]

Yusuf Has Hacib'in kendi eserinde hediye motifi ile ilgili çok hoş, okunduğu zaman insanı derinden etkileyen cümleler bulunmaktadır:

"Büyük Tavgaç Buğra Han dünyaya hâkim oldu; adı kutlu olsun, Tanrı onu her iki cihanda aziz etsin. Hakan tahta oturunca, dünya asayiş buldu; bundan dolayı dünya ona şahane hediyeler gönderdi. Kimi doğudan binlerce armağan sunmaktadır; kimi batıdan hizmetine koşmaktadır. Binlerce el, hediye olarak ona nadide şeyler sundu; işte sen de bu Kutadgu Bilig'i hediye et. Onların hediyesi gelir, geçer; bu benim hediyem ise ebedi kalır."[243]

Gerçekten Yusuf Has Hacib'in yazmış olduğu bu eser ebedi kalmıştır. Bu da devlet ricali arasındaki hediyeleşmeye bir örnektir. Bilginlerin, yazdıkları eserlerini Hükümdarlara takdim etmelerindeki amaç ise devlet ve millete yapılan katkıları dışında hükümdarın övgü ve ilgisine mazhar olmaktır. Elbette ki Hükümdar da bilgin ve şairlerin bu emeklerini karşılıksız bırakmamış, çoğu zaman hediyeler sunarak ve çeşitli ihsanlarla onları ödüllendirmişlerdir.

Devletlerarasındaki münasebetlerde ise çeşitli uygulamalar ve kurallar mevcuttur. Bu uygulamalar ve kurallar elçilerin geliş-gidişleri, karşılanmaları, uğurlanmaları, hediyelerin takdimi hususundadır. Kendisine ihsan edilen Haciblik görevi ile ilgili de eserinde şu bilgiler yer almaktadır:

"Bu haciblik işi büyük iştir. Bunu ancak çok ehil insan başarabilir. Yabancı elçilerin geliş ve gidişine, onların istihkakları olan ihsan ve hediyelerin verilmesine o bakar. O, bunların kalacakları yeri ve yiyecekleri yemeği tayin eder, hediyeli veya hediyesizlerin usul ve çaresine bakar."[244]

Abbasi Devleti'nin Türk devletleri ile olan ilişkilerini ise "Halifelik" kurumunu ellerinde bulundurmaları belirlemekteydi. Örneklerden anlaşıldığı üzere, Türkler

---

[242] Erkin Alptekin, *Uygur Türkleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1978, 45-46.
[243] Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig II*, (Tercüme: Reşit Rahmeti Arat), TTK. Yayınları, Ankara 1959, s. 18-19.
[244] Yusuf Has Hacib, s.185.

İslamiyet'i kabul ettikten sonra bu dine ve dinin kutsal saydığı her şeye ve her uygulamaya saygı göstermiş; halifelik kurumuna ve bu kurumu elinde bulunduran devlete karşı saygıda kusur etmemek için büyük bir çaba göstermiştir.

Abbasi Halifelerinin Karahanlı Devleti ile olan ilişkileri ise sadece karşılıklı olarak alınıp verilen hediyelerden ibaret değildi. Karahanlı Devleti Hükümdarlarının manevi yönden halifelere olan bağlılıkları iki devlet arasındaki ilişkilere de yön veriyordu:

"Togan Han'ın adı devletin en büyük hükümdarlarından biri olarak Karahanlı tarihine geçmiştir. Kendisine ait sikkelerde Bağdat halifesinin ismi "Mevla Emir el-Müminin" şeklinde geçmektedir. Togan'ın İslam halifesini resmen tanıması Abbasi halifesi Ebu'l Abbas Ahmed el-Kadir'i (991-1031) de memnun etmiş olmalı ki, Karahanlı hakanını hilatler, çeşitli hediyeler ve İslami unvanlarla onurlandırmıştır."[245]

Karahanlıların Gazneli Devleti ile de yakın ilişki içinde oldukları mevcut olan örneklerden de anlaşılmaktadır. Burada dikkati çeken husus İlk Türk devletlerinde görülen bir uygulama olarak devletlerarasında eş olarak bayanların gönderilmesi hususudur. Buna dayanarak İlk Türk devletleriyle İslamiyet'i kabul eden Türk devletlerinde hediye anlayışındaki benzerliklerden bir tanesinin de eş gönderme durumu olduğunu görmekteyiz:

"Togan Han'ın ölümünden sonra Karahanlılar'ın başına Ebu Mansur Arslan-han Muhammed b. Ali geçti. Ebu Mansur Han ve Gazneli Sultanı Mahmud arasında sıkı bir dostluk ilişkisi kurulmuş; Ebu Mansur Arslan-Han yakın akrabalarından birinin kızını sultanın oğlu Mesud'a eş olarak Gazne sarayına göndermiş; bunun dışında Ebu Mansur-han Arslan'ın karısı Hatun her yıl hediye olarak Sultan Mahmud'a bir köle ve bir cariye gönderiyor; karşılığında ise Sultan ona arasında kıymetli parçalar, inciler, Rum di'balarının da bulunduğu hediyeler armağan etmekteydi." [246]

"Hediye" iki devlet arasında dostlukların pekiştirilmesi açısından da önemli bir rol oynamıştır. Türk kültüründeki misafirlik anlayışında gelen hediyenin miktarına ve cinsine göre ona denk bir hediye götürülmeye çalışılmıştır. Bu durum devletler açısından düşünüldüğü zaman elbette ki devletlerin birbirlerine verdikleri hediyeler bakımından karşılıklı olarak altta kalması düşünülemezdi. En azından bunun için mühim bir çaba söz konusuydu:

---

[245] Ekber Nadir Necef, *Karahanlılar,* Selenge Yayınları, İstanbul 2005, s.215.
[246] Necef, s.218.

"Ebu Mansur Arslan-han'ın kendi isteğiyle tahttan feragat etmesi üzerine Yusuf Kadir Han, 1024/25 yılında Büyük Karahanlı Devleti'nin hakanlar tahtına çıktı. Yusuf Kadir Han beraberindeki orduyla Semerkand'ı ele geçirip Sultan Mahmud'un bir fersah yakınlığında karargâh kurduktan sonra iki taraf arasında elçiler gelip gitmeye başladı. Sultan Mahmud, yanında bulunan hazinedara mücevherlerle süslenmiş kıymetli bir parçayı Kadir-han'a hediye olarak takdim etmesini emretti. Hediyeyi memnunlukla kabul eden Kadir-han, bu samimiyet karşısında heyecanlanarak kendisiyle getirdiği değerli mücevheri sultana vermeyi unutarak geri döndü. Ama bu durumu yolda fark edince hediyeyi yanında bulunan bir kölesiyle sultana gönderip özür diledi. Bir gün sonra Sultan Mahmud büyük bir otağ yapılmasını emretti ve Yusuf Kadir-han'ı davet ederek onuruna büyük bir ziyafet verdi. Ayrıca Kadir han'ın dikkatini çekmek için her türlü yemek ve nimetlerle donatılmış mükellef bir sofra açtırdı. Sazende ve hanendeler her iki hükümdarı eğlendirdikten sonra Yusuf Kadir Han gitmek için kalktı. Sultan Mahmud, gelişinden dolayı Yusuf Kadir-han'a her çeşit hediye sunmaktan geri durmadı. Altın ve gümüş kadehler, inci parçalar, mücevherler, değerli silahlar, altın kökreteli atlar, murassa asalar, on tane dişi fil, altın eyerli Berda'a katırları (şimdi Azerbaycan'da bulunan Berde şehri), kemerli altın ve gümüş asa, çeşitli dokuma kıymetli halılar, Hint kılıçları, anber, dişi eşekler, Berberi kaplan derileri, av köpekleri, turna, ceylan ve çeşitli av kuşları."[247]

Karahanlı Devleti'nin Çin Hanedanları ile de ilişkisi mevcuttu. 2 Aralık 1025 yılında (Tien Sheng saltanat devrinin 3.yılı) gelen elçi Lamcyan Yata, yardımcı elçi Anta, saraya teşrif ederek, yeşim taşından işlenmiş eyer-gem, beyaz yeşim taşı kemer, Hun (Türk) ipek kumaşları, tek hörgüçlü deve sunmuşlardı. Başkent batı mihmanhanesinde konuk edilmişler, ayrıca bir takım elbise, zerrin kemer, yüz ser kıymetinde gümüş eşyalar verilmişti. Lamcyan Yata'ya zerrin kemer verildi.[248]

3.2.GAZNELİLER

"XI. yüzyılın ilk yarısının büyük Müslüman-Türk devletlerinden birisi olan Gazneliler'in, kuruluşu sırasında Samaniler ile müşterek bir kaderi mevcuttu ve bu devletin içinden çıkmıştı. Devlete adını vermiş olan Gazne şehri her ne kadar Samani toprakları içinde değilse de, sonradan geliştikleri saha bu devletin mirası üzerinde

[247] Necef, s.220-224.
[248] Yakup Anat, Ahmet Yılmaz, *Karahanlılar Tarihi*, Oku Yayınları, İstanbul 2003, s.138.

bulunmaktaydı. Bu devlete "Sebükteginiler" denildiği gibi, Sultan Mahmud'un lakabı Yeminü'd-Devle'den dolayı "Yeminiler" adı ile de meşhurdu."[249]

Her Türk devletinde olduğu gibi Gaznelilerde de hem devlet içerisinde hem de devletlerarasında verilen hediyelerin önemi büyüktü. Şairlere ve âlimlere verilen değer ve önem doğrultusunda "hediye" hem ihtiyaç hem de vazgeçilmez bir gelenek hâlini almıştı. Kutlanılan bayramlarda da "hediye" bu kutlamaların değişmez ve vazgeçilmez bir parçası olmuştu:

"Gazneliler dönemindeki Nevruz kutlamalarında sultan genellikle bir resm-i kabul düzenler, törende valiler tarafından kendisine hediyeler sunulurdu. Bayram kutlamaları sırasında sultana hediye sunulması, gelenekten ziyade bir zorunluluk hâlini almıştı. En gözde hediyeler, Arap atları, cins develer ve değerli savaş aletleri idi. Hediyelerin sultana takdim edilmesinden sonra yeme-içme faslına geçilir, şairler şiir söyler ve müzisyenlerin çaldığı müzikler eşliğinde büyük eğlenceler tertip edilirdi."[250]

"Gazneliler döneminde kutlanılan bir diğer bayram da Mihrigan'dır. Mihrigan bayramının en önemli özelliği en üst seviyede hediyeleşmelerin yapılıyor olmasıdır. Özellikle sultana tabi bulunan kişilerin her Nevruz ve Mihrigan Bayramında hediye göndermesi zorunluluk olarak kabul edilmektedir. Öyle ki, vasal kişilerin yıllık olarak göndermesi gereken hediyeler hesaplanırken, bayramlarda gönderecekleri hediyeler hariç tutularak hesap yapılmaktadır. 29 Ramazan 422/19 Eylül 1031 tarihinde kutlanılan Mihrigan Bayramında Sultan Mesud için hesapsız miktarda saçılar saçılmış, ona zarif hediyeler ve binek hayvanları hediye edilmişti. Bununla birlikte diğer devlet ileri gelenleri, Horosan Sahib-i Divanı Suri, Harizmşah Altuntaş, Çağaniyan Valisi Ebu'l Kasım ve Gürgan hâkimleri, Küsdar ve Mükran valileri de pek çok hediye göndermişlerdi."[251]

Güçlü olan devleti hoş tutmak, ondan gelebilecek herhangi bir tehlikeyi önlemek amacıyla da devletler birbirlerine hediyeler göndermişlerdir:

"Sultan Mahmud'un ilk saltanat yıllarında Kirman Bölgesinde Büveyhi hanedanından Bahaüddevle, Ebu Nasr Firuz (990-1012) hâkimdi. Sultanın kudretli şahsiyeti ve

---

[249] Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi,* TTK Yayınları, Ankara 1989 , s.1.
[250] Cihan Piyadeoğlu, "Gazneliler ve Büyük Selçuklular'da Bayramlar ve Bayram Kutlamaları", *Turkish Studies, İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 5/4 Fall 2010,s.1415-1416.
[251] Piyadeoğlu, s.1416-1417.

faaliyetleri karşısında tutunamayacağını anlayan ve bu sebepten korku içinde yaşayan Bahaüddevle, hediyeler ve elçiler göndererek onunla dostluk kurmuş, böylece bir ittifak tesis edilmişti."[252]

Her Türk devletinde olduğu gibi Gazneliler'de de ünlü şairlere verilen değer doğrultusunda kıymetli hediyeler takdim edilmiş, sultanın övgüsüne mazhar olmuşlardır. Bu durumun dışında olarak Hükümdar ile şair arasında farklı münasebetler de cereyan edebilmiştir.

Firdevsi, ünlü Şehname'sini Sultan Mahmud için yazmasına rağmen Farsları övmüş, bu yüzden Sultan, bu esere pek itibar etmemiş ve beklediği kadar çok para da vermemiştir.[253]

Abbasilerin manevi nüfzunun Türk devletleri üzerindeki etkisi, yeni Hükümdarın tahta geçtiğinde ortaya çıkan durumlardan bir tanesiydi. Bağdat Halifesi, Gazneli Mahmud'a tac, bayrak ve hilat gönderdiğinde, büyük bir törenle tac ve hilatı giyen Gazneli Mahmud Sultan unvanını alan ilk hükümdar olmuştu.[254]

Kimi zaman gönderilen hediyelerin, amacı doğrultusunda işe yaramadığı da görülmektedir: *"Sultan Mahmut tahta oturduğu zaman Bağdat Halifesi Kadir Billah'tan lakap isteyince, Halife ona Yeminü'd-devle ismini verip, gönderdi. Sultan Mahmud Nimruz, Horasan, Hindistan'da birçok şehir ve vilayetler alarak Kuhistan-ı Irak'a gelip Rey, İsfahan, Hemedan'ı aldı, Tebaristan kendisine tabi olduğunu bildirince Bağdat'a Emirü'l müminin Kadir Billah'a pek çok hediyelerle birlikte elçi göndererek, saygılarını bildirdi ve unvanlarının artırılmasını istedi, fakat bu isteği uygun görülmedi. İki defadan fazla hediyelerle elçiler gönderdi ise de fayda etmedi."*[255]

Bunun dışında Gaznelilerin Abbasi Hilafetine karşı ne kadar duyarlı ve hassas bir politika takip ettiklerini görmekteyiz:

"Mekke'ye 1024 yılında gönderilen Horasan hacılarının başında Hacc Emiri olarak Nişabur'un ileri gelen ailesi Mikail oğullarından Hasenek denilen Ebu Ali Hasan b. Muhammed bulunuyordu. Hasenek dönüşte çöl yolunu tehlikeli bulduğundan Fatımi

---

[252]Erdoğan Merçil, "Gazneliler", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt III, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s.28.
[253] Kösoğlu, s.52.
[254] Kösoğlu, s.50.
[255] Nizamülmülk, *Siyasetname,* (Türkçesi: Nurettin Bayburtlugil), Dergâh Yayınları, İstanbul 1987, .s.209.

bölgesi içinde olan Suriye ve Filistin yolunu takip etti. Mısır Fatımi halifesi ez-Zahir onu ve öteki hacıları hararetle karşılamış, onlara hediyeler ve hilatler vermişti. Abbasi Halifesi Hasenek'e hediyeler verilmesini hoş karşılamamış, bunun Sultan Mahmud'un bir tertibi olmasından ve bir Gazneli-Fatımi yakınlaşmasından şüphelenmişti. Sultan Mahmud ise Abbasi Halifesini tatmin etmek için Fatımi Halifesi'nin Hasenek'e verdiği hediye ve hilatleri Bağdat'a yolladı ve bunlar halkın önünde yakıldı.(1025)."[256]

Sultan Mahmud gerek yaptığı seferler, gerek İslamiyet'in yayılması için gösterdiği çaba açısından tarihe adını altın harflerle yazdırmış bir Türk Hükümdarıdır. Karahanlı Devleti ile de çeşitli ilişkilerde bulunmuş, elçiler gidip gelmiş ve çeşitli hediyeler takdim edilmiştir:

"Karahanlı hükümdarı Nasr b. Ali Buhara'yı zabt ettikten sonra Sultan Mahmud ile birbirlerine dostluk mesajları gönderdiler. Daha sonra iki devlet arasında Ceyhun Nehrinin hudud olmasını kabul ettiler. Ayrıca aradaki bu dostluğu kuvvetlendirmek için de Sultan Mahmud, Nasr'ın kızı ile evlendi. Mahmud bir elçi heyetini kendi temsilcisi olarak Özkend'e yolladı. Bu elçi heyeti gelini oradan alarak Horasan'a getirdiler. Nasır bu elçileri değerli hediyeler ile geriye göndermişti. Onun verdiği hediyeler arasında; değerli mâdeni eşyalar, misk, atlar ve develer, her iki cinsten esirler, doğanlar, kürkler ve çeşitli Çin eşyaları bulunmaktaydı."[257]

Türk devletlerinin birbirlerine çeşitli nedenlerden dolayı gönderdikleri hediyeler Hükümdarların gücünün sembolü olarak da karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan karşı devlete zenginliğin bir ispatı olması bakımından da önemlidir:

"Gazneli elçilik heyetinin başında bulunan Mihter Reşid, Gazneli hükümdarı tarafından gönderilen hediyelerle beraber Melikşah'ın yanına vardı. Gazneli elçisi Mihter Reşid, hediye olarak develere yüklenmiş güzel ve kıymetli elbiseler, Shabar ve Lamgan, Kamar ve Nugh gibi Gazne'nin etrafındaki mıntakalardan elde edilen yüz eşek yükü fil armutları, olağanüstü hayvanlar ki bunların içinde Şahin türü bir kuş, papağanlar, tavus kuşları, deve kuşları, maymun ve bir fil olmak üzere birçok hediyeyi Melikşahın kampına getirdi. Daha sonra Mihter Reşid Sultan Melikşah'a getirmiş olduğu hediyeleri takdim etmeye başladı. Bunların içerisinde 100 eşek yükü (her bir eşek yükü 300 kg lık bir ağırlık) fil armudu, atlar, merkepler, sığırlar, bir dişi fil, bir çift deve kuşu, bir çift

[256] Merçil, s.47-48.
[257] Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s.31-32.

tavus kuşu, bir çift papağan, bir çift beyaz keçi ve bir çift siyah keçi vardır. Sultan İbrahim'in göndermiş olduğu bu hediyelerin çeşitliliği ve nadideliği karşısında Sultan Melikşah ve Selçuklu Devleti âyanı hayran kaldılar. Çünkü Onlar bu getirilen hediyelerden bazılarının benzerlerini daha önce görmemişlerdi. Örneğin bu hediyeler arasında yer alan bir fil bulunmakta idi ki Melikşah daha önce hiç fil görmemişti. Melikşah ilk defa gördüğü bu hayvandan dehşete kapılmıştı."[258]

İslamiyet'ten sonraki Türk devletlerinde de ilk Türk devletlerindeki gibi vergi vermenin önemli bir yere sahip olduğunu ve aksamalar söz konusu olduğu vakit savaşa bile sebebiyet verebildiğini görmekteyiz.

Gazne Sultanı Behram-şah Gazne'nin uzak olduğunu ve Sultan Sencer'in sefer yapamayacağını düşünmüştü. Bu yüzden yıllık vergisini göndermemişti. Sultan Sencer, anlaşmaya aykırı hareket edildiğinden ötürü şiddetli soğuğa ve mevsimin kış olmasına rağmen Gazne'ye yürümüştü.[259]

3.3.TOLUNOĞULLARI VE İHŞİDİLER

Mısır'da ilk bağımsız Türk-İslam Devleti, Oğuz Türklerinden Tolunoğlu Ahmed tarafından Abbasi halifeleri zamanında kurulmuştur.[260]

Vali olarak Mısır'a gittiği zaman Tolunoğlu Ahmed'e karşılama töreni yapılmış ve çeşitli armağanlar takdim edilmiştir. Böyle karşılama törenleri olduğu vakit hediye sunulması gerekli durumlardan bir tanesiydi:

"Ahmed b. Tolun Samerra'dan 15 Eylül 868'de Mısır'a gitti. Mısır'a gittiği zaman iki kuvvetli rakiple karşılaştı. Bunlardan biri, 856 yılından beri Mısır maliyesinin başında bulunan ve doğrudan doğruya halifeye karşı sorumlu olan Ahmed b. Müdebbir, diğeri de "berid" teşkilatının reisi Şukayr idi. Ahmed b. Müdebbir yeni valiyi büyük bir merasimle karşıladı ve ona hediye olarak 10.000 dinar ile köleler takdim etti, ancak Ahmed bunların hiçbirini kabul etmedi."[261]

---

[258] Kazım Paydaş, "Bilge Bir Hükümdar Gazneli Sultan İbrahim Bin Mesud (450-492/1059-1099)", *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science Doi number*: http://dx.doi.org/10,9761/JASSS1572 Volume 6 Issue 5, p. 455-475, May 2013,s.461-462.

[259] Ahmed bin Mahmud, *Selçuk-name II*, (Haz. Erdoğan Merçil), Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık Basın Yayın Sanayii ve Ticaret A.Ş. İstanbul 1977, s.48.

[260] Oktay Aslanapa, "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Kültür ve Sanat", Türkler Ansiklopedisi, Cilt VI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.s.15.

[261] Hakkı Dursun Yıldız, *"Ahmed b. Tolun"*, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt II, İstanbul 1989, s.141-142.

Yeni Halifeyi tebrik etmek amacıyla da Tolunoğulları tarafından hediyeler gönderilmiştir. Ayrıca evlilik merasimleri için gönderilen çeyizlerin de karşı devletten daha güçlü ve zengin olduklarını göstermek gibi bir amaç göz önünde tutularak hazırlandığını görmekteyiz:

"Humareveyh, 19 Receb 279'da (15 Ekim 892) Halife Mu-temid-Alellah'ın vefatını ve yerine yeğeni Ahmed b. Muvaffak'ın Mu'tazıd Billah lakabıyla halife olduğunu öğrenince ona tebrik mektubu ile kıymetli hediyeler gönderdi.Yeni Halife Mu'tazıd da Humareveyh'e on iki hil'at ve bir kılıçla karşılık verdi. Bu sırada Humareveyh, aralarındaki ilişkileri güçlendirmek ve yerini sağlamlaştırmak için kızı Katrünneda'yı halifenin oğlu ve veliahdı Ali'ye (Muktefi- Billah) vermeyi önerdi; Mu-tazıd-Billah ise kızı kendisi almak şartıyla bu teklifi olumlu karşıladı. Halife, Fırat'tan Berka'ya kadar olan toprakları Humareveyh'e verdi. Buna karşılık o da geçmişte vergisi ödenmemiş her yıl için 200.000 dinar ve sonraki her yıl için de 300.000 dinar ödemeyi kabul etti. Humareveyh, kızının çeyizini hazırlarken kendisinin Abbasi Halifesinden daha zengin ve Mısır'ın Bağdat'tan daha güçlü olduğunu göstermek için çok büyük meblağlar harcadı. Kızının Mısır'dan Bağdat'a gidinceye kadar yolda dinlenmesi amacıyla birçok konaklama yeri ve köşk inşa ettirdi. Aralarından baharat dövmek için 1000 adet altın havanın da bulunduğu çok sayıda altın eşya ve mücevher gönderen Humareveyh'in bu çeyize 1.000.000 dinar harcadığı söylenir. Gelin 8 Muharrem 282'de (9 Mart 895) Bağdat'a vardı ve muhteşem bir düğün yapıldı."[262]

Diğer Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi Tolunoğullarında da ilme çok önem verilmiş, teşekkür etmek amacıyla ve teşvik edilmesi konusunda âlimlere bahşişler verilmiştir.

Devrin âlimlerinden Ebu'l Hasan b. Hammad'a sorduğu bir soruya verdiği cevap karşılığında Ahmed b. Tolun tarafından 100 dinar bahşiş verilmiştir.[263]

"Ferganalı, hükümdar soyuna mensup bir Türk ailenin oğlu olarak dünyaya gelen ve asker olarak eğitilip yetiştirilen Muhammed b. Togaç (öl. 946) tarafından Mısır'da

[262] Ahmet Ağırakça, "*Humareveyh b. Ahmed b. Tolun"*, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XVIII, İstanbul 1998, s.348-349.
[263] Nadir Özkuyumcu, "Tolunoğulları*"*, Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt III, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.338.

kurulan İhşidiler Devleti (M. 935-969), Tolunoğullarının dağılmasından sonra, Abbasi İmparatorluğu'nun toprakları içerisinde oluşan ikinci yarı bağımsız Türk devletidir."[264]

Mısır'da kurulan Türk-İslam devletlerinin genellikle Abbasi ve Fatimi Halifeleriyle ilişki içinde olduklarını görmekteyiz:

"Muhammed b. Togaç'ın Mısır'da hâkimiyetini pekiştirmesinden ve özellikle de Fatimi halifelerine karşı başarılarından sonra Haziran-Temmuz 939'da Halife er-Razi Billâh, ona "el-Ihşid" unvanı vermiştir. Bu konuda, veziri Ebu'l Feth el-Fazl b. Cafer b. Muhammed b. El-Furat'ı Mısır'a gönderen halife, bazı hediyelerle beraber hilat da göndermiştir." [265]

"Kâfur'un İhşidiler'in başına geçtiği yılda (966) Hicaz'dan dönen Mısır hacıları Şam bölgesinde Hecer Karmatileri'nin baskınına uğramış ve pek çoğu öldürülerek malları yağmalanmıştır. Ancak Kâfur'un bu konuda herhangi bir girişimde ve tedbirde bulunduğuna dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Bu da Kafur'un içte güçlü olmasına rağmen dışta zayıfladığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir ki esasen onun bir taraftan Abbasi halifeleri ile iyi ilişkileri ve onlara bağlılığını sürdürürken, diğer taraftan gittikçe güçlenen ve Mısır'ı tehdit eden Fatimi halifelerine hediyeler göndererek, onlara meylettiğini açıkça gösterdiği dikkate alınırsa İhşidiler Devleti'nin dışa karşı eski gücünde olmadığı sonucuna varmak mümkündür. Ayrıca Kâfur, şairlere, musikişinaslara önem verirdi. Onun meclisinde şarkıcı kadınlar bulunur, şarkılar söylerlerdi. Meşhur şair Mütenebbi de onun meclisinde bulunup, kendisi için medihiye ve hicviyeler yazmıştır. Onun mutfağında her gün zengin bir sofra kurulur ve halka yedirilirdi."[266]

"Muhammed b. Togaç, 944 yılında Halife el-Muttaki'nin kendisini Şam'a davet eden bir mektubuna muhatap olur. Halifenin mektubunu alan Muhammed b. Togaç, Mısır'a kardeşi Ebul Muzaffer Hasan'ı bırakarak 4 Mart 944'te Mısır'dan çıkmış ve 2 Mayıs 944'te Şam'a ulaşmıştır. Halife Muttaki ile Rakka'da buluşan İhşid Muhammed, ona

---

[264] Hanifi Özcan, "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Düşünce", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt III, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.541.

[265] Nadir Özkuyumcu, "İhşidiler", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi*, Cilt III,* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.358.

[266]Özkuyumcu, "İhşidiler",s.369.

gerekli saygıyı ve bağlılığı gösterip, Mısır'dan getirdiği değerli hediyeleri ve bir miktar parayı sunmuştur."[267]

3.4.HARZEMŞAHLAR

Harezm bölgesinde 1097-1231 yılları arasında hüküm sürmüş bir Türk Devleti olan Harezmşahlar'ın başkenti Gürgenç'dir.[268]

Ceyhun (Amuderya) Nehrinin döküldüğü Aral Gölünün güneyinde bulunan Harezm, bu nehrin her iki tarafında uzanan arazinin adıdır. [269]

"Harizm Hükümdarlarının elçi kabul merasimlerini hacibler tanzim ve idare ederdi. Haciblerin başı olan Hacib-i Hass, hükümdarın huzurunda elçiyi takdim eder ve Sultana sunulan hediyelerin sesli olarak dökümünü yapardı. Gelen elçi Sultanın huzurunda yer öper, sonra Sultanın emri ne ise onu uygulardı."[270]

Sultanlar kabul ettiklerine, ziyaretçiler de sultanlara hediyeler verirlerdi. Çeşitli mücevheratla bezenmiş takılar, çeşitli kıyafetler, kumaşlar, at veya başka değerli binek hayvanları, eyer takımları silahlar, köleler, yemek takımları vs. hediye edilirdi. Hediyelerin seçiminde getirenin zenginliğini vurgulamak önemliydi ve Sultanlar da gösterecekleri itibar derecesine uygun hediyeler verirlerdi.[271]

Bir devlete tabi olduğunu bildirmek üzere gönderilen elçilere, memnuniyetlerinin bir sonucu olarak ve huzurlarına misafir olarak geldikleri için çeşitli hediyeler takdim edilmekteydi:

"Hârizmşâh Alâeddin Tekiş (1173-1200) devrinde, Müeyyed Ay-aba, Kadı Fahreddin'i, Harizmşah'a onun tabisi olduğunu bildirmek üzere gönderdiğinde kadı, Harizmşah Tekiş'in katında itibar görmüş ve ona kıymetli hediyeler verilmişti. Bunlar arasında gaşiyelerle süslenmiş cins atlar da bulunuyordu."[272]

Evlilik münasebetiyle Harzemşahlar'da da çeşitli hediyeler sunulmaktaydı:

---

[267] Özkuyumcu,"İhşidiler", s.362.
[268] Abdülkerim Özaydın, "Harezmşahlar", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt III, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.283.
[269] İbrahim Kafesoğlu, *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1984, s.30.
[270] Meryem Gürbüz, "Harizmşahlar'da Devlet Teşkilatı, Ekonomik ve Kültürel Hayat", İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2005,(Doktora Tezi), s.97.
[271] Gürbüz, s,100.
[272] Gürbüz, s.64.

"Müeyyed öldükten sonra İsfehbed ile Harezmşah'ın arası son derece iyileşmişti. Tekiş, Mazenderan elçilerini memnun eder ve onlarla hediyeler, "hata" kumaşları, gulamlar, rahvan atlar gönderirdi. Hatta mesele bir sıhriyet kurulmasına kadar ileri gitmişti. İsfehbed, Harezmşah'ın kızına talip olmuş, bu vazife ile Harezm'e giden elçi heyeti gayet müsait karşılanmış, ancak Tekiş, kızı Şah Hatun küçük olduğu için bir müddet beklemek icap ettiğini söylemişti. Takriben 3-4 sene sonra ve hadiselerin tetabukuna nazaran 1181-1182 yıllarında, aralarında Harezm'e sık sık gidip gelen Seyyid Cemal ü'd-din Ebu'l-Kasım ile müellif İbn İsfendiyar'ın amcası Sa'd ü'd-din Zahidi'nin de bulunduğu bir heyet kızı almak üzere, 100 bin "Nişabur altunu", Rum, Bağdat, Tiflis kumaşları, mücevherat gibi muazzam hediyelerle Gürganc'a gittiklerinde, kızın annesinin ve büyük ümeranın yol hazırlığı için, sekiz ay kadar orada kalmışlar, izaz ve ikram edilmişlerdi." [273]

"Sultan Celaleddin 1225 Temmuz'da Azerbaycan'ın başlıca şehirlerinden Meraga'yı zapt ettikten sonra Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'a bir elçi yolladı. Celaleddin'in Şiraz Atabeyi Sad'ın kızından olan kızının, Melik Gıyaseddin Keyhüsrev'e namzet olması kararlaştırıldı. Sultan elçiye pek çok hediye verdiği gibi, Celaleddin'e de 100.000 altın, 30.000 akçe, 10 köle ve halayık, 10 at, 5 katır ve hilatler yolladı."[274]

Sultan Celaleddin, Moğollar'a mağlup olmasına rağmen savaşta fedakârlık gösteren, canla başla savaşan rütbesiz askerlere meliklik hilatine kadar cömertçe hilat dağıtmıştı.[275]

Devletlerarasında gönderilen hediyeler çoğu zaman bir zenginlik ve güç gösterisi amacıyla kullanılmaktaydı. Karşı devletten daha zengin olduğunu ispatlamak amacıyla elçi heyetleriyle birlikte gönderilen hediyeler özenle hazırlanmakyadı:

"Selçuklu Sultanı, Emir Şems el-Din Altun-oba başkanlığında bir heyetini Sultan Celal el-Din'e gönderdi. Bu elçi heyetin beraberinde iki yüz deve ile malzemeler, ayrıca altın dinar, has hilatler, altın eşyalar, altın saplı Hindi kılıçlar, murassa kemerler, çeşitli cinste mücevherler ve nefis süs eşyalarıyla yüz katır bulunuyordu. Harezmliler ise bu zenginlik karşısında şaşkına dönmüşlerdi."[276]

---

[273] Kafesoğlu, s. 106-107.
[274] Aydın Taneri, *Harezmşahlar,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s.75-76.
[275] Alâeddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1998, s.361.
[276] Erdoğan Merçil, *Selçuklular'da Hükümdarlık Alametleri*, TTK Yayınları, Ankara 2007, s.176.

Makbul hediyelerden sayılan iyi cins atlar da gönderilmekteydi. Halife için hediyeler hazırlatırken, Sultan Celaleddin birkaç tane Tatari atı göndermenin çok uygun ve güzel olacağını düşünmüştü."[277]

Sultan Celaleddin, gelişinden haberdar etmek için Fars Atabeyi Sa'd b. Zengi'ye bir elçi gönderdi. Sa'd tarafından Şiraz'a yaklaştığı zaman kendisine hayvanlar, silahlar, tören elbiseleri, kâseler ve yemek takımları hediye edildi. Celalleddin de Şiraz'da Sa'd'ın kızı ile evlendi.[278]

Halife, Ahlat muhasarası sırasında Celaleddin'e elçileriyle birlikte bir hilat göndermiş, Celaleddin de Halife'ye çeşitli hediyeler göndermişti:

"1) İki Hilat: Birincisi, bir elbise, bir sarık ve omuz kayışı kıymetli taşlarla donatılmış bir Hint kayışı. İkincisi, bir libas, bir sarık, bir cübbe, omuz kayışı kıymetli taşlar ile süslü, üzerinde ejderha tasvirleri olan dinarlar bulunan "karaçuri" denilen altın bir kılıç.

2) İki At: Bu atların bütün takımları altın ile kaplı idi. Atlar takdim edilirken, tırnaklarına her biri 100 dinar kıymetinde altın halkalar konuldu.

3) Üzerinde kıymetli inciler bulunan bir kalkan: Bunun üzerinde, kırk adet yakut ve lal, ortasında da azametli bir firuze vardı.

4) Otuz at: Bu atların üzerinde zırhlı örtüler ve Rum (Bizans) çulları vardı. Gayişeleri Bağdat satenindendi. Her atın boyuna takılan ipek yuların üstünde, altmış adet halife dinarı vardı. Bu atlarla beraber yirmi, otuz tane seyis verilmişti.

5) Saten gayişeli, altın gerdanlıklı on tane yabani Hint kedisi.

6) Başlıkları ince işlemeli on tane şahin.

7) Her biri onar esvaplık yüz elli bakya kumaş.

8) Altından çemberi olan on adet amberden mamul top.

9) İki gulam tarafından taşınan beş altı arşın boyunda bir sarı sabır ağacı.

10) Hanlara on dört adet hilat. Her birine gem ve koşum takımları altınla kaplı birer at. Bu atların üzerinde Tiflis topuzu vardı.

---

[277] Gürbüz, s.159.
[278] Taneri, s.54.

11) Emirlere üç yüz adet hilat. Her emire bir libas ve bir sarık. Ayrıca divan azasına yirmi hilat."[279]

Harzemşahlar'ın İlhanlılar'la da çeşitli münasebetleri olduğunu görmekteyiz. 1218'de Cengiz Han tarafından Harezmşah'a gümüş avadanlık, misk, akik, altın yaldızlı kadeh ve beyez yünden elbiseler hediye edilmişti. Bu hediyeler onun verebileceği en kıymetli hediyelerdi.[280]

Bunların dışında Ravendi'nin eserinde Harezmşahlar ile ilgili : *"Harezmşah 590 yılı recep ayının dördünde Iraklılarla birlikte idare merkezi Hemedan'a geldi; tahta oturdu. Iraklıları zelil ve hakir tuttu. Kılıçlarını bıraktırdı. Irak'ın servetlerini tamamiyle kaldırdı, mamurluktan eser bırakmadı; ordu köylerden topraklar aldı.; Dezc ile Kasımabat arasında bir köşk yapılmasını emretti. Köşk bir ayda yapıldı. Harezmşah büyük bir tantana ile o köşkte kabul merasimi yaptı. Hemedan imamları cübbe ve sarıklarını hediye olarak gönderdiler."*[281] bilgileri yer almaktadır. İmamların sarık ve cübbelerini Harezm Hükümdarına göndermeleri, onun hakimiyetini tanıdıklarını göstermektedir. Ayrıca Irak'a birçok zarar vermiş olan Harezmşahlar'ın daha fazla zarar vermesini önlemek amacının da göz önünde tutularak hediyelerin gönderilmiş olduğu açıktır.

3.5.ANADOLU BEYLİKLER DEVRİ

Doğu Anadolu'da ilk beyliğin, Selçuklular'ın ilk fetihleri esnasında kurulan Saltuklular olduğu ve Malazgird zaferinin ardından Erzurum ve havalisini Ebu'l Kasım Saltuk'a Alparslan'ın ikta olarak verdiği ve 1071 yılında da onun hâkimiyetinin başladığı anlaşılıyor.[282]

"Müdhiş Moğol istilası karşısında çetin mücadele ve kahramanlıklar gösteren Celaleddin Harizmşah az zamanda İran, Azerbaycan, Gürcistan ve Ahlat ülkelerini alarak bu havalide bir devlet kurmuştu. Buna mukabil Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad da Moğol istilasına karşı memleketini korumak maksadı ile Şarki Anadolu'da bulunan küçük Türk Devletlerini kaldırarak bir birlik ve cephe kuruyordu. Bu maksadla da son olarak, 1228 senesinde Erzincan'ı alarak Mengücikler Devleti'ne nihayet vermiş

[279]Taneri, s.125-126.
[280] Bertold Spuler, *İran Moğolları*, (Çev. Cemal Köprülü), TTK Yayınları, Ankara 1957, s.407.
[281] Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Ravendi, *Rahat-üs- Sudur ve Ayet-üs-Sürur*, Cilt II, (Çev. Ahmed Ateş), TTK Yayınları, Ankara 1960, s.345.
[282] Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri* Tarihi, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2009, s.19.

ve Cihan-şah sıranın kendisine geldiğini kavrayarak tedbir almaya başlamıştır. Filhakika Erzurum Hükümdarı, Harizmşah ve Keykubad arasında başlayan dostluk münasebetlerine bakarak, ilk cülus günlerinde, Eyyubi Melik Eşref'e yaklaşmak istedi ise de tedricen Celaleddin Harizmşah ile dostluk ve ittifak kurarak onu amcazadesi Sultan Alâeddin aleyhinde kışkırtmağa çalıştı. Ahlat muhasarası esnasında Celaleddin'e giden Cihanşah Ahlat ile Malazgird arasında Nazük gölü kenarında konaklayınca Harizmşah devlet adamlarını istikbale gönderip ona yüksek alâkasını gösterdi. Burada Harizmli Vezir Şerefü'l-Mülk'ü otağında kabul eden Cihanşah, kendisine 10.000 dinar altun hediye etti. Sultan Celaleddin ile karşılaşınca atından inip kucaklaştılar; bu esnada sultanın elini öptü. Harizmşah, misafirini birkaç gün ağırladı. Kendisine ve adamlarına 200 hilat ve takımları ile de on sekiz at ihsan etti."[283]

Mengücik Beyliğinin kuruluşu da Selçuklu fetihleri sırasında Anadolu'da meydana çıkan hemen bütün hanedan ve devletler gibi Malazgird zaferine bağlanmıştır. Rivayete göre Alparslan zaferi kazanınca 1071 senesinde Erzincan, Kemah, Divriği, Şebinkarahisar şehir ve bölgeleri üzerinde Alparslan'ın memur etmesi üzerine Ahmed Gazi hâkimiyetini kurmuştur.[284]

"Mengücik Beyliğinde 1165 yılından itibaren idareyi ele alan ve altmış yıldan fazla devam ettiren Behram-şah'ın kızı ile Selçuklu Hükümdarı İzzeddin Keykavus'un evlenmesi iki hanedan arasındaki yakınlığı ve dostane münasebetleri kuvvetlendirmiştir. İzzeddin Keykavus, Selçuk Hatun'a ipekli ağır elbiseler, mücevherli yüzükler, gerdanlıklar, altın ve gümüş eşya, pek kıymetli hediyeler hazırlatmış; köleler, cariyeler, atlar ve katırlar seçilmiş, Sivas'dan meşhur âlimlerin refakati ile büyük bir düğün alayı Erzincan'a gönderilmiştir. Düğünde karşılıklı olarak defterler dolusu hediyeler takdim edildi. Behramşah Erzincan'a gelenlere dağıtılmak üzere 300 hilat, 300.000 dirhem para ve hediyeleri, Emir-i Meclis vasıtasıyla göndermiş, gelin alayı Erzincan'dan Sivas'a dönünce şehirde bir hafta görülmemiş bir düğün yapılmış, Sultan, memleketlerine dönen Erzincan Beylerine 100 at ve 100 katır dengi hediyeler, 200 at ve katır, 500 hilat ve 700.000 dinar altın hediye ve ihsan etmiştir."[285]

"Erzincan Mengücüklü Hükümdarı Davud-şah, ailesinin yıllarca sürdürdüğü siyaseti terk ederek bazı tertiblere girişiyor ve Selçuklular'a tabi olmaktan kurtulmak istiyordu.

[283] Turan, s. 42.
[284] Turan, s. 73.
[285] Turan, s.81.

Onu bu hevesinden vazgeçirmek isteyen emrindeki beylerin uyarıları ise başarılı olmamıştı. Buna mukabil Davud-şah beylerden bazılarını tutuklattı, geri kalanlar ise Sultan Ala el-Din Keykubad'a başvurdular. Ala el-Din Keykubad'ın gönderdiği iki elçinin Davud-şah'ı tehdit etmesi üzerine o tutuklu bulunan emirleri serbest bıraktı. Bu emirler elçiler ile beraber sultanın huzuruna geldiler. Ala el-Din Keykubad onların her birini şahane hilatler ve kıymetli hediyelerle şereflendirdi. Selçuklu sultanının bu emirlere karşı davranışlarından başına gelecekleri sezen Davud-şah kıymetli hediyelerle Kayseri'ye gitti. Onun huzura gelişinin dördüncü günü, sultanın emriyle "on bin dinar, murassa kemer, kıymetli taşlarla işlenmiş külah, şahane altın işlemeli bir cübbe, sultanın yedek atlarından alınmış gemi ve üzengisi altından koşumlu ve başlıklı bir Arap atı, hoş geldin geleneği olarak Davud-şah'a sunuldu."[286]

Ayrıca Fahreddin Behram Şah adına büyük şair Genceli Nizami tarafından "Mahzenül-esrar" adlı eser yazılmıştır. Bunun karşılığında ona Mengücik Beyi tarafından donanımlı 5 at, 5000 altın, 5 yüğrük katır, hilat ve elbise gönderilmiştir. [287]

Danişmend Gazi Kızılırmak ve Yeşilırmak bölgelerini Türklere açmış; Sivas, Amasya, Tokat, Niksar, Kayseri, Çorum şehir ve vilayetlerinde hâkimiyetini kurmuşdu.[288]

"Danişmendliler'in Anadolu'daki Bizans ve Franklar'a karşı aldığı başarılı sonuçlar, sahip oldukları siyasi ve askerî üstünlük neticesinde Abbasi Halifesi Müsterşid ile Büyük Selçuklu Hükümdarı Sencer tarafından Emir Gazi'ye (1105-1134) Melik unvanı tevcih edildi. Malatya'ya gelen elçiler Meliklik menşuru ile beraber altın asa, dört siyah sancak ve boynuna asılmak üzere bir altın gerdanlık sundular. Ancak Emir Gazi merasim yapılamayacak kadar hastaydı ve birkaç gün sonra da öldü. (1134)."[289]

Sökmenli Devleti Ahlat merkez olmak üzere 1100-1207 yılları arasında kurulmuş; Van, Erciş, Tatvan, Malazgirt, Muş ve Sason civarında hüküm sürmüştür.[290]

"Musul hâkimi İmadeddin Zengi ile Artuklular el-Cezire üzerinde mücadele halindeydiler. 1135 yılında beyliğe karşı asıl tehdit bizzat Irak Selçuklu Hükümdarı Mesud'dan geldi. Sultan, Sökmen iline göz dikmişti. O, Sökmenlilerin kendisine

---

[286] Merçil, s. 175.
[287] Faruk Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK Basımevi, TTK Yayınları, Ankara 1990, s.7.
[288] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* Ötüken Yayınları, İstanbul 2005, s.141.
[289] İlhan Erdem, "Doğu Anadolu Türk Devletleri", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s.97.
[290] Erdem, s.117.

muhalefet ettiğini düşünüyordu. Saldırılar üzerine İbrahim Bey, ülkesini terk etti. Mesud'un Sökmen ilini istila ettiği anlaşılıyor. Nihayet İbrahim Bey, ağır hediyeler vererek kendisini affettirdi ve tekrar eski yerine döndü. Sultan da Bağdat'a gitti."[291]

İnaloğulları Diyarbakır merkez olmak üzere, 1098-1183 yılları arasında Ergani, Talhum, Çermuk ve Zülkarneyn'de hüküm süren bir Türkmen beyliğidir.[292]

"Hısn-ı Keyfa hâkimi Fahreddin Kara Arslan Diyarbekir bölgesinde çok güçlenmiş, rakipleri ondan çekiniyor olmuştur. Onun, Suriye ve Mısır hâkimi Nureddin Mahmud'un yanında da büyük itibarı vardı. O, 1164 yılında Haçlılara karşı Suriye'ye yaptığı sefer dönüşünde kızını Mardin hâkimi Necmeddin Alpı'nın oğlu Kutbettin İlgazi ile evlendirdi. Bu evlilik tam bir Türkmen şölenine dönüşmüştür. Düğüne, Diyarbekir ve Ahlat yöresindeki bütün Türkmen emirleri ve maiyetleri katıldılar. İnaloğullarını temsilen de vezir Cemaüddevle Meyyafarikin'e geldi. Kendisi, ev sahiplerinden büyük ikram gördüğü gibi, Ahlatşah Sökmen'in ünlü eşi Şahbanu Hatun tarafından da hilatle ödüllendirildi." [293]

3.6.SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE HEDİYE GELENEĞİ

"Bizans İmparatorlarının Selçuklu Sultanlarına defalarca değişik türlerde, çok miktarda ve kıymetli armağanlar verdikleri görülür. Bu armağanlar Bizans yönetimi tarafından aradaki iyi ilişkilerin bir göstergesi olmaktan çok siyasi amaçla verilmekteydi. Askerî önlemlerle Selçuklu akınlarını durdurmayı başaramayan Bizans, farklı yöntemlerle doğudaki rakibinden gelecek tehlikeleri ortadan kaldırmaya çalışmıştı. Bizans yönetimi bunun için Selçuklular'a karşı müttefikler bulduğu gibi kimi zaman da Selçuklu Sultanlarına değerli armağanlar göndererek onları kazanmaya ve bu sayede akınlarını engellemeye çalışmıştır. Bizans kaynaklarında bu gibi durumlarda İmparatorlar tarafından Selçuklu Sultanlarına verilen para ve altınlar hediye olarak zikredilmektedir. Bizans yazarları muhtemelen, imparatorluk için yüz kızartıcı olan bu durumu kendilerini küçük düşürmeden ifadeye çalışmışlardır. Diğer bir sebep, Bizans yönetiminin imparatorluğunun düşmanlarına ya da ülke içindeki rakiplerine karşı Selçukluların yardımını sağlamaya çalışmasıydı."[294]

---

[291] Erdem, s.121.
[292] Erdem, s.128.
[293] Erdem, s.133.
[294] Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", *Hediye Kitabı*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali- Aylin Koç, Kitabevi Yayını, İstanbul 2007, s.45.

3.6.1.Büyük Selçuklu Devleti

Büyük Selçuklu Devleti Hükümdarları, Abbasi Halifeleri ile yakın ilişki içerisindeydi. Kimi zaman evlilikler münasebetiyle, kimi zaman yardım veya teşekkür amaçlı, kimi zaman da tahta geçiş gibi sebeplerden ötürü karşılıklı hediyeler gönderiliyordu.

Tuğrul Bey, 1052 yılının Ocak ayında Halife'nin kendisine gönderdiği mektuba cevap vermek ve ihsan ettiği hilat ve lakaplara teşekkür etmek için bir elçi heyeti göndermiş, ayrıca Halife'ye on bin dinar, nefis mücevher takılar, elbiseler, güzel kokular aile efradına da beş bin dinar göndermiştir.[295]

Hediye, Selçuklu Devleti'nde de barışın sağlanmasına vesile olmuş, esirlerin kurtuluşu için de yüklü miktarda hediyeler takdim edilmiştir:

"Vaspurakan sınırındaki Büyük Zap suyu kenarında Bizans kuvvetleri tarafından pusuya düşürülerek pek çok Selçuklu beyi ile birlikte şehit edilen Selçuklu şehzadesi Hasan'ın intikamını alması için Tuğrul Bey'in bölgeye gönderdiği kardeşi İbrahim Yınal, bu savaşta Bizans ordusunu mağlup, Bizans ordusunun komutanı Gürcü Prensi Liparit'i de esir etti. Bunun üzerine Bizans İmparatoru barışı sağlamak için harekete geçti. Bizans elçisi Liparit'in kurtuluş fidyesinin yanı sıra eski devirlerde eşi benzeri görülmemiş hediyeler de getirmişti. Bizans İmparatoru'nun Selçuklu Sultanına gönderdiği hediyeler arasında 1000 balya ipekli kumaş ile diğer kumaşlardan 500 çeşit, 500 at, 300 şehri ve 300 Mısır eşeği, 1000 keçi, 100 kalıp gümüş, 200.000 dinar (altın) para vardı."[296]

Melik Şah, medrese ve kültür merkezleri kurmasının dışında her yıl âlim ve mutasavvıflara üç yüz bin altın ihsan etmekteydi. Sultan Sancar şair, âlim, filozof ve sanatkârları himaye etmekteydi ve bunlara yaptığı ihsanlar hayranlık uyandıracak derecedeydi.[297] Sarayı âlim ve sanatkârlarla dolan Sultan Sancar, beş gün içinde bin atlas elbise, yedi yüz bin altın, pek çok atlar ve kıymetli eşyalar ihsan etmişti.[298] İlme verilen değer sonucunda âlimlere takdim edilen hediyeler burada da karşımıza çıkmaktadır. Bu durum diğer Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi Büyük Selçuklu

---

[295] İbnü'l Esir, *El-kâmil Fi't-Tarih Tercümesi,* (Çev. Abdülkerim Özaydın), Bahar Yayınları, Cilt IX, İstanbul 1987, s. 440.
[296] Ayönü, s. 37-38.
[297] Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009, s.192.
[298] Kösoğlu, s.68.

Devleti'nin de ilim, kültür, sanat yönünden gelişmeye çok önem verdiklerinin ve bu gelişmeleri desteklediklerinin bir kanıtıdır.

Sultan Alparslan'ın ise mutfağında her gün asker ve ümera sofrası için ihsan edilenden başka fukara için elli koyun pişerdi.[299] Sultan Alparslan Diyarbakır'a gittiğinde buranın emiri olan Nasr İbn-i Mervan kendisine itaat ederek yüz bin dinar takdim etmişti. Sultan Alparslan, itaatını kabul etmiş fakat gönderdiği hediyeyi geri çevirmişti. Çünkü bu paranın halktan zorla toplandığı anlaşılmıştı.[300] Selçuklu Devleti halka karşı da yeterince cömert ve insaflı, gönderilen hediyeler konusunda da mütevazi davranmışlardır. Halktan zorla toplanan paralarla alınmış hediyelerin geri çevrilmesi maddi boyutundan çok manevi yönünün ön planda olduğunu göstermektedir.

"Hükümdarlar arasında muhtelif vesilelerle, hediyeler alıp verilmesi, eskiden beri devam edegelen bir âdettir. Bir bakıma hilatleri de hediye saymak mümkündür. Hilatler, derece ve rütbe itibarıyle daha yüksek olan bir makamdan, daha aşağı kademelerdeki vasal hükümdarlara, devlet adamlarına, kendilerini yaptıkları hizmetlerden veya itaatlarından dolayı veyahut da sadece veren makamın teveccühünü kazanmış bulunmasından dolayı, mükâfatlandırmak için veriliyordu. Selçuklu Devleti'nde de hilatin hediye olarak kullanıldığı görülmektedir. Sultan Alparslan hediyeler veriyor ve kabul ediyordu. Halife'ye hiçbir sebep yokken de hediyeler gönderiyordu." [301]

"Hilat, hükümdarın taltif etmek istediği bir kimseye verdiği kıymetli elbisedir. Ayrıca hilat sadece bir elbiseden ibaret olmayıp görevin mahiyet ve önemine göre başka maddi unsurlardan da oluşmaktaydı. Tuğrul Bey, Irak'ta faaliyette bulunan İbrahim Yınal'a Musul ve buraya bağlı yerlerin yönetimiyle birlikte hilat, at ve yirmi bin dinar verdikten sonra Bağdat'a dönmüştü (449/1057-1058). Öte yandan Sultan Melikşah Suriye ve Filistin'e hâkim olan Emîr Atsız'ın yerine kardeşi Tutuş'u atamaya karar vermişti. Ancak Atsız'ın sultana tâbi olduğunu bildirmesi üzerine bu kararından vazgeçmiş ona

---

[299] Ahmet Kolbaşı, "Irak ve Horosan Selçukluları Adlı Eserde Selçuklu Kültür Ve Medeniyeti Hakkında Verilen Bilgilerin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Deneme", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 13, 2002, s.220.

[300] Mevdudi, *Selçuklular Tarihi 1*, (Çev. Ali Genceli), Hilal Yayınları, Ankara 1971, s.236.

[301] M.Altay Köymen, *Alparslan ve Zamanı*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s.84-85.

sultanî kaftan, külâh, kılıç ve kalkandan oluşan hilat göndermek suretiyle gönlünü almıştı (468/1075-1076)."[302]

İttat arz etme ve bağlılığı bildirme gibi sebepler de hediye sunulmasını gerekli kılmaktaydı. Bu hediyeler genellikle karşılıklı olarak takdim edilmekteydi.

Kafkas seferi sırasında Alparslan Gence'ye gelmiş, Nizamü'l Mülk'ün telkiniyle itaatini arz etmiş olan Fazlun'a hilatler verilmiştir. Fazlun da Sultan'a 50 at, 1000 deve, altun ve gümüşle işlenmiş muhtelif cinsten çizgili 50 elbise, ağaçları altun ve meyveleri -100.000 miskal ağırlığında- yakut ve mücevher olan bir bahçe (bostan) takdim etmiştir. Hediyelerin çok kıymetli ve orijinal olduğu görülmektedir. [303]

Hediyeler bazen istenmeyen bir durumun ortadan kaldırılması amacıyla da kullanılıyordu. Lakin bu gibi durumlar "rüşvet" olarak da değerlendirilmekte, özellikle makam ve mevki sağlanmasında rüşvet amaçlı hediyelerin aracılık ettiği ve önemli rol oynadığı bilinmektedir:

"Selçuklu sultanına bağlı bir grup asker 528/1133-1134 yılında Emir Erkuş komutasında Batınîlerin elinde bulunan Horasan'daki Girdkûh Kalesi'ni kuşatmıştı. Bu kuşatma Batınîleri çok güç durumda bırakmış ve kale Selçuklu askerlerinin eline geçmek üzereyken rivayete göre Emîr Erkuş Batınîlerden pek çok para ve değerli takılar alarak kuşatmayı kaldırmış, kaledekiler de kurtulmuştu."[304]

"Katvan Savaşında, Sultan Sancar'ın Karahanlı Hükümdarı Arslan Han'ın kızı olan karısı Türkan Hatun başta olmak üzere, sol cenah kumandanı Sistan Meliki Ebu'l-Fazl, sağ cenah kumandanı Kamac ve oğlu esir edilenler arasındaydı. Bunlar bir yıl esarette kaldılar. Sonradan 500.000 dinar diyet mukabilinde Türkan Hatun, 100.000 dinar diyet mukabilinde Kamac serbest bırakıldı."[305]

"Daha önceleri adil vezir Nizamülmülk bile, hazine adına da olsa memurlukları satmak istemişti. Bu meşhur vezirin oğlu Muayyad al-Mulk, Berkyaruk'a karşı diğer kardeşlerini ayaklandırdığı için 1100 yılında yakalanmış ancak 100.000 dinar vererek

---

[302] Erdoğan Merçil, "Selçuklularda Zengin Emirler", *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXVIII / 1, 2013, s.205.
[303] Köymen, s.85-86.
[304] Merçil, s.203.
[305] Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi,* Cilt II, T.T.K.Yayınları, Ankara 1984, s.332.

kurtulmuş ve gene vezir olmuştur. Böylece, memurlukların elde edilmesi için satın alma da bir yol haline gelmiştir."[306]

3.6.2. Türkiye Selçuklu Devleti

"Selçuklu Sultanlarının gönderdiği armağanlara nazaran, Bizans İmparatorlarının gönderdikleri hediyelerin çok daha fazla ve kıymetli olduğu görülür. Selçuklu Sultanları armağan olarak, at, gümüş eyer takımı, kılıç, işlemeli elbiseler (hilat) gönderirken Bizans İmparatorları hem çok çeşitli hem de çok değerli eşyalar göndermişlerdir. Bu durumu, Bizans'ın sürekli taarruz halinde bulunan Türkiye Selçuklu Sultanlarını kazanma ve doğrudan gelecek akınları en azından azaltma çabası olarak değerlendirebiliriz. Halifeler ile olan hediyeleşmelerde ise tarafların birbirlerine gönderdikleri armağanlarının kıymet olarak hemen hemen denk olması, karşılıklı saygının ifadesi olmalıdır."[307]

"Selçukluların süvari olarak kullandıkları atlar, Arap atlarından daha süratli koşmaya ve sıçramaya kabiliyetli idi. Bunların nesepleri malum idi. En iyileri Kastamonu'da ve Kütahya çevresinde yetiştiriliyordu. Türkiye'de her şey ucuz olduğu halde Anadolu iğdişleri 1.000 dinara satılıyor, başka ülkelere gönderiliyordu. Atlar bu kıymetleri dolayısıyla Selçuklu sultanlarının ağır hediyeleri arasında yer alıyordu. Türkiye Selçuklularında ata verilen önemi, at yetiştiriciliği olarak da karsımıza çıkmaktadır. Tayları alıp yetiştirdikten sonra satan bir meslek grubu vardı. Nitekim Mevlana'nın müritlerinden biri olan Celaleddin Kasap, Arap atlarının taylarını alıp yetiştirdikten sonra büyüklere satmaktaydı. Sultan II. Kılıç Aslan'ın Bizans İmparatoru Manuel Komneneos'a kendi ahırından Yörük atlar hediye ettiği de ulaşılan sonuçlardandır. Türkler IX. yüzyılda İslam âleminde binicilikte en mahir topluluk kabul ediyordu. Yine aynı yüzyılda Türk Hakanı da "binitlerin meliki" şeklinde vasıflandırılıyordu."[308]

"Anadolu (Türkiye) Selçuklu Sultanı I.Alaaddin Keykubat, sarayına gelen Sultan-ul Ulema'ya sarayının holünde yer hazırlamak ve orada misafir etmek istemişti. Mevlana Baha Veled ise bunu kabul etmemişti. Sultan Alaaddin Baha Veled'e para ve eşyadan çeşitli hediyeler göndermişti. Baha Veled ise padişahın içki içtiği ve çalgı sesi dinlediği

---

[306] Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Rüşvet (Özellikle Adli Rüşvet),* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1969, s.76.

[307] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçuklularında Hediye ve Hediyeleşme-I" *Tarih İncelemeleri Dergisi,* Sayı 14, 1999, s.75

[308] Deniz Erim, "Türkiye Selçuklularında Spor ve Eğlence Hayatı", Kocatepe Üniversitesi SBE, Afyon 2007, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s.34–35.

için: "Sizin mallarınız haramla karışık ve şüphelidir. Bana yetecek kadar esvabım vardır ve daha atalarımızın gaza suretiyle elde ettikleri malımız duruyor."demiş hiç bir şey kabul etmemiştir."[309]

Bu durumdan hareketle, bilginlerin ve âlimlerin Müslüman-Türk devletlerinde ne derecede etkili ve üstün olduklarını, onlara ne kadar çok değer verildiğini görmekteyiz. Baha Veled, Selçuklu Sultanından gelen hediyeleri, içki içtiği ve çalgı sesi dinlediği gerekçesiyle kabul etmemiş, geri çevirmiştir. Buradan da anlamaktayız ki Sultanlar, âlim ve Bilginlere hürmet göstermekte, onların ilimlerine sonsuz bir saygı duymakta, onları hoşnut etmek için çeşitli hediyeler göndermekte, kabul edilmediği takdirde dahi saygılarında kusur etmemekteydiler.

Rükneddin Süleyman Şah tarafından Zahireddin Faryabi'nin kasidesi 2 bin Sultani dinarı, 10 baş katır, 10 baş at, 12 hörgüçlü deve, 5 güzel yüzlü Rum cariye, 5 erkek köle altın işlemeli, atlas, pamuklu, Sakilatun, Attabi kumaşlarından oluşan 50 takım elbiseyle ödüllendirilmişti.[310]

Ayrıca Sultan Rükneddin Süleymanşah (1196-1204) ihsan ve bağış dağıtırken Nil Nehrini cimri, yağmur bulutunu yetersiz sayardı.[311]

II.Rükneddin Süleyman tarafından kendisine bir kaside sunan şair Faryabi'ye on cins at, beş katır, beş köle, beş cariye, iki bin altın ve elli kat elbise ihsan edilmişti. Ayrıca Sultan İzzeddin Keykavus da kendisine 72 beyitlik bir kaside gönderen Musul Emiri'nin şair kızına 7200 altın göndermişti.[312]

"Türkiye Selçuklu Sultanları, İslam dünyasının dinî lideri olarak gördükleri Abbasi Hilafeti'ne karşı saygı ve hürmette kusur etmemişler, bu sebeple iki taraf arasındaki ilişkiler gayet dostane geçmiştir. Nitekim Alâeddin Keykubad'ın Selçuklu tahtına oturduğu haberi elçiler tarafından Halife Nasır Lidinillah'a ulaşınca, derhal saltanat menşuru ile Rum ülkeleri hükümdarlığa ve sultanlık alameti olan kılıç, yüzük gibi kıymetli hediyeleri Şeyhü'l İslam Şihabeddin Ömer bin Muhammed el-Sühreverdi ile

[309]Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri,* Cilt. I, (Çev. Tahsin Yazıcı), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973,s.123.
[310] İbn Bibi (El-Hüseyin b. Muhammed b. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi*), El-Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-umuri'l-Ala'iye (Selçukname),* Cilt 1, (Çev. Mürsel Öztürk), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.82.
[311] İbn Bibi, s.77.
[312]Kösoğlu, s.103.

Konya'ya göndermiştir."[313] *"Şehre geldikleri zaman Alâeddin Keykubad, el-Sühreverdi'yi saraya davet etti. O da huzuruna gelip halifenin gönderdiği hilatı ve sarığı sultana giydirdi. Ayrıca, hilafet makamının âdeti gereği, bir değnekle halk huzurunda sultanın arkasına dört defa çubukla vurdu. Daha sonra halife tarafından Bağdad'tan gönderilen altın nallı, murassa eyerli bir at getirildi. Sultan Alâeddin Keykubat İslam âleminin halifesinin hediyesi olan atın üzengisinin kayışını öptükten sonra el-Sühreverdi ile birlikte ata binip, halk arasında dolaştılar."* [314]

Türkiye Selçukluları yaptıkları seferlerin olumlu ve fetihlerin de zaferle sonuçlanması sonucunda müjde vermek amacıyla çevre hükümdarlara ve Halife'ye hediyeler göndermişlerdir. Burada Selçuklu Sultanlarının amacı hem sevinçlerini paylaşmak hem de zaferlerini ilan ederek güç gösterisinde bulunmaktır. Bunu da yine hediyeler aracılığı ile yapmışlardır.

II. Kılıç Arslan Miryekefalon zaferinden sonra zaferi müjdelemek amacıyla Halife'ye, komşu hükümdarlara fetih-nameler ve hediyeler göndermişti.[315]

İzzeddin Keykavus da Sinop'un fethinden sonra âlimlerin şeyhi, Mecdeddin İshak'ı çok sayıda mücevherler, medeni atlaslar, altın sırmalı Rumi kumaşlar, Rus ketenleri, Kıbrıs malı kadın giysileri ve örtüleri, çok sayıda erkek ve kadın köleler, Arap atları, igdişler, rahvan merkepler, Bahti develeri, altın haçlar, sınırsız hediye ve armağanlarla büyük zaferin müjdesini vermek için göndermiş ve Halife'den de bir fütüvvet şalvarı istemişti.[316]

Ayrıca Halifelik müessesesinin manevi nüfzundan yararlanmak ve Halifelerden onay almak da Türkiye Selçukluları için çok önemliydi. Bu nedenle Türkiye Selçuklularının Abbasi Halifelerine hediye göndermelerindeki amaç, onlardan daha üstün olduğunu göstermek ya da meydan okumak, itaat istemek gibi sebepler değildi.

Barış tesis edilmesi için hediyelerin gönderilmesi her devlette olduğu gibi Türkiye Selçuklularında da önemli bir yer işgal etmekteydi. Bunun dışında ittifak yapmak ya da bir istekte bulunmak amaçlı olarak da hediyeler gönderiliyordu.

---

[313] Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 79.
[314] Uyumaz, s.80.
[315] Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçuklu Sultanlarının Kitabelerde Geçen Bazı Ünvanları ve Bunların Selçuklu Siyasetine Yansımaları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s.180.
[316] İbn Bibi, s.176.

I. Haçlı Seferi Batı Anadolu'daki Türk varlığına büyük darbe indirmişti. Bunun ardından Selçuklular İznik'i terk ederek iç bölgelere çekilmek zorunda kalmıştı. Onlar, bu fırtınayı atlattıktan sonra Bizans'a yeniden karşı saldırıya geçmişler, Selçuklu akınlarından bunalan I.Aleksios Komnenos, Melikşah'ı (1110-1116) çok miktarda hediyeler vererek barışa razı etmeye çalışmıştı. 1116 yılında Afyonkarahisar yakınlarında meydana gelen savaşın ardından İmparator, barış şartlarını görüşmek üzere yanına gelen Melikşah'a kendi pelerinini, değerli bir at, uzun bir şamdan ve yüklü miktarda para hediye etmişti.[317]

Ayrıca Melikşah'ın ardından Selçuklu tahtına geçen I.Mesud (1116-1155) devrinde de Bizans İmparatorlarının Selçuklu Sultanlarına armağanlar gönderdiğine dair kaynaklarda bilgiler bulunmaktadır. I. Manuel'in, 1152-1153 yılında Komnenos'un Ermeniler üzere sefere çıkmasını ikna etmek için I. Mesud'a iki defa hediye gönderdiği bilinmektedir.[318]

1176'da I. Manuel Miryokefalon savaşını kaybetmiş, II. Kılıç Arslan'ın barış görüşmelerini yürütmesi için gönderdiği Gabras'a üzerinde bulunan sarı renkli, altın işlemeli çiçeklerle süslü giysisini hediye etmiş; Sultana da 100 bin dirhem gümüş, 100 bin altın, atlar, çuha ve çeşitli eşyalar göndermeyi taahhüt ettikten sonra ülkesine dönmüştü.[319]

Tokat'ta bulunan Melik Alaaddin Keykubad Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in vefat haberini aldığında üzülmüş, üç gün taziyet törenini yerine getirmiş ve amcası Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrulşah'a, Tekfur Leon'a haberciler göndererek onları Kayseri'ye çağırmıştı. Hediyelerle birlikte her tarafa mektuplar göndererek, güç ve kuvvet toplamak için mümkün olan her şeye başvurmuştu. Kalabalık bir ordu ile Kayseri'ye yönelerek orada kardeşi İzzeddin Keykavus'u kuşatma altına altı.[320]

1185 yılında Bizans tahtına II. Isaakios Angelos (1185-1195) geçmiş, özellikle Menderes havzasında yoğunlaşan Selçuklu akınları karşısında II. Kılıç Arslan'a yıllık vergi ve armağanlar göndererek bu saldırıları engellemeye çalışmıştır.[321]

---

[317] Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", s.40.
[318] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* Ötüken Yayınları, İstanbul 2005, s.191; Ayönü, s.40.
[319] Ayönü, s.42.
[320] İbn Bibi, s.134-135.
[321] Ayönü, s.42.

Hediyeler bazen de kötü amaçlarla kullanılıyordu. Özellikle Bizans İmparatorluğu, Türkiye Selçuklularını zayıflatmak amacıyla taht kavgalarını desteklemiş, kendilerine sığınan ya da tahttan uzaklaştırılan, mücadeleyi kaybeden Sultanlara değerli hediyeler takdim etmişlerdir. Bu durum Bizans İmparatorluğu'nun değişmez politikalarından biriydi. Dolayısıyla hediye, devletlerarasındaki münasebetlerde çıkar çatışması olduğu zamanlarda çok etkili bir silah olarak kullanılmaktaydı.

"1196 yılında kardeşi Rükneddin Süleyman Şah (1197-1204), tarafından iktidardan uzaklaştırılan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, bir süre Anadolu'da dolaştıktan sonra kurtuluşu Bizans'a sığınmakta bulmuştur. İstanbul'da dokuz yıl kalan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Hristiyan ve Müslümanlardan oluşan bir topluluğun birlikte seyrettiği bir düelloda daha önce imparatorun huzurunda kendisine küstahlık eden Frenk'i öldürmüştü. Sultanın bu başarısına çok sevinen Bizans İmparatoru III. Aleksios, ona dev yapılı atlardan, saklatun (Iskarlat) kumaşlardan, Rum ipeklilerinden, Dakyanus keselerinden, gümüş tenli Kıpçak kölelerden, ay yüzlü cariyelerden, ev ve mutfak aletlerinden oluşan çok miktarda hediyeler sunmuş; ayrıca sultanın yakınlarına da aynı şekilde hediyeler vermiştir."[322]

Sultan II. Kılıç Arslan 1162'de Bizans'a geldiğinde İstanbul'da çok iyi karşılanarak kendisine büyük bir tören yapılmıştı. Bizans'ta kendisi ve maiyeti 80 gün misafir edilmiş, günde iki defa altın ve gümüş kaplarla yemek getirilmiş, daha sonra bu kaplar II. Kılıç Arslan'a hediye edilmişti. Sultanın Bizans'ta kaldığı sürece bu armağanlar verilmeye devam etmiştir.[323]

"Tekrar vezirlik isteme sevdası gönlüne yerleşen Pervane Muineddin, sınır işlerinin tedbirini almak için Elbistan tarafına gittiği zaman ansızın fırsatını bulup orduya (Moğol Karargahına) hareket etti. Bir ay sonra Cihan Padişahı Abaka'nın huzurunda kulluk gösterme şerefini kazandı. Nakitten, şahlara layık eşyadan neyi varsa, hepsini orada hediye olarak sununca tekrar iltifatlara mazhar oldu."[324]

---

[322] Ayönü, s.42-43.
[323] Abdülhaluk Çay, *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 39.
[324] Kerimüddin Mahmud-i Aksarayi, *Müsameretü'l Ahbar*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK Yayınları, Ankara 2000, s.72.

3.7.MOĞOL İSTİLASI SONRASI KURULAN TÜRK BEYLİKLERİ

XIV. asır ortalarına doğru Orta Anadolu'da kurulmuş olan Eretna Devleti, yarım asra yakın kısa bir müddet (1335-1381) devam etmiştir. [325]

Eretna, Darende'yi geri alma düşüncesiyle Dulkadir-oğlu Karaca Bey üzerine yürümüş, meydana gelen çarpışmada Eretna yenilmişti. Karaca Bey, sayısız ganimetler elde etmiş, 20.000 koyun, deve ve at karşılığı Eretna ile barışa razı olmuştu.[326]

"Eretna beyliğinin zayıflaması sonucu idareyi ele alan ve kendi adıyla anılan devleti kuran Kadı Burhaneddin, 1345 yılı ocak ayında Kayseri'de dünyaya gelmiştir. Doğduktan kısa bir süre sonra annesini kaybetmiş olan Burhaneddin'in yetişmesinde babasının emeği büyük olmuştur. Dört yaşında öğrenime başlamış, kısa süre içinde Arapça ve Farsça eserleri okumuştur. Rahatlıkla okuyup anlama yeteneğini geliştirdiği için devrinin büyüklerinden çeşitli hediyeler almıştır."[327]

"Sultan, mutlu ve muzaffer olarak emirlik makamına sağlam bir şekilde oturunca, din ve devlet işlerini yoluna koymak, ülkede adli durumu düzenlemekte tam bir yetkiye sahip oldu. Allah'ın izniyle durumu bildirmek için şehirlere ve bölgelere elçiler ve mektuplar gönderdi. Dağılmış olan askerleri yanına çağırıp onlardan biat aldı. Bağış ve cömertlik elini açarak gelenlere altın, gümüş at, elbise, silah vb. şeyleri hiç çekinmeden dağıttı. Büyük emirlerin, devlet erkânının, memleket ayanının her birine iltifatlarda ve vaadlerde bulunarak onları ümitli ve mutlu olarak geri gönderdi. Bu biat, 14 Zilkade 782 (9 Şubat 1381) tarihinde oldu."[328]

Yakup bin Alişir tarafından kurulan kurulan Germiyan Beyliği'nin merkezi Kütahya olup, Denizli ve havalisi de kendi hududu dâhilindedir. Bizans İmparatorluğu bu beyliğe her sene yüz bin altın ile kıymetli hediyeler vermektedir. [329]

Süleymanşah'ın yerine Germiyanoğulları Beyliği'nin başına 1388'de oğlu Yakup Çelebi geçmiştir. Kendisi ihsanı bol, eli açık ve çok cömert bir insandı. Pek çok vakfiyelerde misafirlik üç gün olarak kabul edilmesine rağmen kendisi bunu kabul etmemiş ve

---

[325] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri,* TTK yayınları, Ankara 1984, s. 155.
[326] Yaşar Yücel, Anadolu *Beylikleri Hakkında Araştırmalar, Eretna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmet ve Devleti, Mutahharten ve Erzincan Emirliği 2,* TTK Yayınları, Ankara 1989, s.9-10.
[327] Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s.1.
[328] Aziz B. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.210.
[329] Uzunçarşılı, s. 41.

misafirin istediği kadar oturmasını, hasta olursa hekim getirilmesini, ölürse defnedilmesini vakfiyesine koydurmuştur.[330]

Germiyanoğlu çok ihtiyarlayınca oğlu Yakup Bey'i yanına çağırdı. Ülkesinin devamlılığı için Osmanoğluyla birlik etmesini ve kızlarından birinin de Osmanoğullarından Bayezid'e verilmesini istedi. İshak Fakih elçi olarak Murad Han'a geldi ve hediye olarak iyi cins atlar ile Denizli'nin meşhur bezlerinden getirdi. Kızının Bayezid ile evlenmesine karşılık çeyiz olarak birkaç parça şehir vermeyi vaat etti.[331]

On üçüncü asırda Konya ve havalisine hâkim olan Karamanoğulları, 1487 senesine kadar devam eden büyük Türk beyliğidir.[332]

"Bayezid Paşa, Karamanoğlu Mehmed Bey'i yakalayıp, Sultan Mehmed'e arzedince sultan: Ey Karamanoğlu, ben seni neyliyeyim? dedi Karamanoğlu: "Sultanımın eli bağlu günahkâr kuluyum. Ben kuluna her ne siyaset emretse, iki o kadar siyasete layıkım. Baki, ferman sultanındır" dedi. Sultan Mehmed, kerim kişi idi, (onu) esirgedi; "bir daha Müslümanlara zarar etmeyesin" dedi. Bunun üzerine Karamanoğlu Mehmet Bey, "baş üzerine" diyerek, elini göğsüne koydu. "şu can bu bedende olduğu müddetçe, Osman'ın memleketine yaramaz gözle bakmayayım; eğer bakarsam, Kelam-ı Kadim (Kur'an) benden alacaklı olsun!" dedi. Bu yemini işiten Sultan Mehmed'in gönlü hoş oldu; sonra Karamanoğlu'na ve oğluna hilat giydirdi; tablhane ve sancak verdi; tavla ile atlar, katarla katırlar, develer verdi. Karamanoğlu ordudan çıkıp, gider gitmez, Sultan Mehmed'in atlarının durduğu çayıra yetişince, at oğlanlarının ellerinde otlatıp durdukları beylik atları alarak "benim Osmanlı ile düşmanlığım kıyamete kadar bakidir." deyip gitti. Ve Karamanoğlu'nun beyleri Karamanoğlu'na "niçin böyle edersin? Hani yemininiz?" dediler. Bunun üzerine Karamanoğlu, "o vakit koynumda bir güvercin vardı. O can üzerine and içtim, sonra güvercini salıverdim (yemin) orada bozuldu" dedi."[333]

Kastamonu, Sinop ve çevrelerinde bir beylik kurmuş olan Candaroğulları'nın kurucusu Şemseddin Yaman Candar'dır. [334]

---

[330] Uzunçarşılı, s.53.
[331] Aşıkpaşazade, s.100.
[332] Yeni Rehber Ansiklopedisi, Cilt XI, İstanbul: İhlâs Yayınları, 1993, s.183.
[333] Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi,* Cilt II, (Haz. Mehmet Altay Köymen), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984, s. 61-62.
[334] Ali Sevim ve Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi,* TTK Yayınları, Ankara 1989, s.252.

İbn Battuta, Çandarlı başkentinde Sultan Şucauddin Süleyman Şah ile tanışmış ve bu devlet adamıyla sohbet etme imkânı bulmuştu. Seyyah, Sultanın sormuş olduğu sorulara tek tek cevap vermiş, Sultan da onun kendi ikametgâhına yakın bir yerde misafir edilmesini emretmiş, doru bir at, giysi, zahire gibi hediyeler de vermişti.[335]

Ayrıca İbn Battuta, Kayseri'de Eretna'nın karısı tarafından nasıl karşılandığını, burada Ahi Ali'nin zaviyesinde misafir edildiğini ve uğurlanırken çok kıymetli hediyelerin de kendisine verildiğini anlatmaktadır.[336]

Balıkesir ve Çanakkale taraflarında XIV. asrın başlarında kurulmuş Türk beyliği olan Karesioğulları[337] ile ilgili İbn Battuta konumuzla ilgili şu bilgiyi vermiştir: *"Bu beldenin hâkimi Demir Han adını taşıyan hayırsız biridir. Bu şehir babası tarafından kurulmuş* (Balıkesir)*, kendisi ise etrafına sadece birtakım kimseleri toplayabilmişti. Sözü edilen Sultan'ı gördüm. Bana ipekli bir elbise gönderdi."*[338]

Eski Lidya ve İyonya bölgesinde bir beylik kurmuş olan Aydınoğlu Mehmed Bey, Germiyan ordu kumandanı (subaşı) iken, Bizans İmparatorluğu'nun taht kavgaları sebebiyle zafiyete uğramasından istifade etmiş, Germiyan Hükümdarı Yakup Bey'in emriyle babası adına Adalar Denizinde fethettiği yerlerde bir beylik kurmuştur.[339] *"Şehrin emiri Aydınoğlu Sultan Mehmed Bey'in oğlu Ömer (Umur) Beğ olup, kalede oturmakta idi. İzmir'e vardığımız zaman babasının yanına gitmişti. Bizden beş gün sonra İzmir'e dönerek keremkârlığı eseri zaviyeye geldi ve bizi selamlayarak özür diledi. Daha sonra mükellef bir sofra ile beraber Nikola adında bir Rum cüceyi köle olarak gönderdiği gibi, kemhadan mamul iki kat elbise dahi verdi. Kemha, Bağdat, Tebriz, Nişabur ve Çin'de dokunan bir nevi ipekli kumaşa denir. Bu Beğ'in imamlığını yapan hocanın bana anlattığına göre, Ömer Beğ'in fazla cömertliği yüzünden bana ihsan ettiği köleden başka kölesi kalmamıştı. Adı geçen Beğ, Şeyh İzzeddin'e dahi takımlarıyla beraber üç at ile burada maşraba denilen ve içi parayla dolu büyük bir*

---

[335] Tahsin KOÇYİĞİT, "İbn Battuta'nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülahazalar", *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* IX (2009), Sayı: 4, s.61.

[336] Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar Eretna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Mutahharten ve Erzincan Emirliği II*, s.15.

[337] Yeni Rehber Ansiklopedisi, Cilt XI, İstanbul: İhlâs Yayınları, 1993, s.192.

[338] Muhammed et-Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi, Tuhfetü'n-Nuzzar Fi Garaibi'i-Emsar,* (Haz. Mümin Çevik), Cilt. I-II, Üçdal Neşriyat Yayınları, İstanbul 1983, s.211.

[339] Sevim, Yücel; s.267.

gümüş kab, bürümcek, mır'ız, kusey ve kemha kumaşlarından yapılmış elbiseler, cariye ve köleler gönderdi."[340]

Türkiye Selçuklu Sultanı III. Kılıç Arslan devrinde fethedilen Eğridir, Borlu, Yalvaç ve Antalya yörelerine Hamit Bey'e bağlı Türkmenler yerleştirilmiş ve Hamit Bey'in torunu Dündar Bey, 100 yıl sonra büyük babası Hamit Bey'in adıyla Hamitoğulları Beyliği'ni kurmuştur.[341] İbn Battuta, seyahatnamesinde Dündar Bey'in oğlu Ebu İshak Bey hakkında şunları anlatır: *"Eğridir Sultanı olan Dündar Beğ oğlu Ebu İshak Beğ, Bilad-Rum'un ileri gelen hükümdarlarından biridir. Ramazan ayını Ebu İshak Bey'in yanında geçirdik. Bu sıralarda Sultanın çocuklarından biri vefat etti. Cenaze defnolunduktan sonra Sultan ile talebeler üç gün müddetle sabah namazlarını müteakip, kabristanı ziyaret ettiler. İkinci gün ben de halk ile beraber törene katıldım. Sultan, benim yaya yürüdüğümü görünce, bir at göndererek özür diledi. Medreseye döndüğümüzde atı iade ettim. Sultan "Ben onu hediye olarak verdim, ödünç olarak değil" diyerek atı geri gönderdi. Ayrıca bir takım elbise ile para da ihsan etti."*[342]

Germiyan Beyliği'ne tabi olmuş bulunan Lâdik (veya Denizli) Beyleri, XIV. yüzyılın ilk yarısında Denizli dışında dört yüz kadar köye ve on bin askere sahip idiler.[343]

"Lâdik Sultanı, Bilad-ı Rum'un ileri gelen hükümdarlarından biri olan Yenenc Beğ'dir. Misafirlere tevazu göstermek, onlara tatlı dille konuşmak ve az da olsa hediyeler vermek bu ülke hükümdarlarınca âdettir. Akşam namazını bu hükümdarla birlikte eda ettik. Yemek hazırlattı. İftarı beraberce yaptıktan sonra yanından ayrıldık. Bize bir miktar para gönderdi. Sonra oğlu Murad Beğ, bizimle görüşmek istedi. Meyve mevsimi olduğundan, kendisi şehrin dışındaki bahçesinde bulunuyordu. O da babası gibi sayımızca at gönderdi." [344]

Önceleri Elbistan ve Maraş taraflarında yurt tutmuş olan Oğuzların Bozok koluna mensup bulunan Dulkadir Türkmenleri, 1339 yılında bazı siyasi olaylardan faydalanarak Maraş ve Elbistan taraflarında Memluklu devletine tabi olarak bir beylik

[340] Muhammet et-Tanci, s. 209-210.
[341] Sevim, Yücel; s,294.
[342] Muhammed et-Tanci, s.196-197.
[343] Sevim, Yücel, s.306.
[344] Muhammet et-Tanci, s.199.

kurmuşlar ve daha sonra sınırlarını genişleterek Malatya ve Harput'a kadar olan yörelere kadar hâkim olmuşlardır.[345]

Bir devletin ya da beyliğin diğerinden herhangi bir talebi söz konusu olduğunda, vergi ve hediyelerle bu talebi dile getirmesi doğal bir olgudur. Ayrıyeten yine bu talebleri dile getirirken daha etkili olacağı düşüncesiyle bayanların öne çıkarılması da zaman zaman başvurulan yöntemlerdendir:

"Dulkadirlilerin karışık durumunu fırsat bilen Karamanoğlu İbrahim Bey Kayseri'yi geri almak için Suriye birliklerinden yardım talep etti. Memluklar'a yardım talebinde bulunmak için şartlar müsait idi. Memluk Sultanına Kayseri'yi geri aldığı takdirde senelik 10.000 dinar vergi ile kıymetli hediyeler göndereceği vaadinde bulundu. Bu cazip teklif üzerine Sultan Barsbay Halep garnizonuna İbrahim Bey'e yardım edilmesi için emir verdi.(Nisan 1435).Bunu haber alan Nasreddin Mehmet Bey, Kayseri'nin kendi idaresinde kalması ve oğlunun salıverilmesi hususunda sultan Barsbay'ı ikna etmek için zevcesi Hatice Hatun'u Kahire'ye gönderdi. Hatice Hatun kocasının itaat teminatı olarak Kayseri'nin anahtarlarını sultana takdim ettiği gibi, şehrin senelik vergisinin de gönderileceğini vaad etti. Hesaptan uzak olmayan bir nezaketle Sultan Barsbay Hatice Hatun'un bütün isteklerini yerine getirdi."[346]

Dostluk münasebetlerinin kurulmasında ve evlilik münasebetlerinde de hediyeler çok önemliydi:

"Nasreddin Mehmet Bey, Osmanlılarla dostluk münasebeti kurma çabasında idi. Elçi teatisi ile başlayan dostluk münasebetini Çelebi Mehmed'in, Nasreddin Bey'in kızı ile evlenmesi takip etti. Nasreddin Bey, oğlu Süleyman'ı, Musa Çelebi'ye karşı yardım için Çelebi Mehmed'in yanına gönderdi. Süleyman, Ankara Ovasında kurulan ordugâha varınca Çelebi Mehmed'in veziri tarafından merasimle karşılandı. Osmanlı Padişahı tertip ettiği bir toplantı esnasında Dulkadirli Süleyman Bey'e işlemeli bir kemerle elbiselerinden birini ve altun kakılmış eyerli bir at hediye etti. Ayrıca otağında verdiği görkemli bir ziyafet sonunda ona altun ve gümüş tabaklar ikram etti. Süleyman Bey'in maiyetini teşkil eden Türkmenlerin ileri gelenlerine de ihsanlarda bulundu."[347]

---

[345] Sevim, Yücel, s.415.
[346] Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1989, s.49.
[347] Yinanç, s.41-42.

Sultan I. Alâeddin Keykubat'ın emri ile Hüsameddin Çoban 1227'de Suğdak limanına ulaşmış, Kırım ve çevresinin hâkimi Kıpçak Hanı ve onun hazırladığı çeşitli kavimlerden oluşan 10 bin kişilik bir ordu ile mücadele etmişti. Kıpçak Hanı'nın Hüsameddin Çoban'ın gücü karşısında cesareti kırılmıştı. Böylece Kıpçak Hanı, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yüksek hâkimiyetini tanıma yolunu tercih etti. Rus ketenleri ve kürklerinden, mücevherler ve 20 bin dinardan oluşan büyük bir hediye paketi hazırlatarak bu paketi elçisi ile birlikte hemen Çoban'ın karargâhına göndererek, kararını bildirmişti.[348]

Hüsameddin Çoban ise Suğdak şehrine girdikten ve bir çok düzenlemeler yaptıktan sonra bir gemi hazırlatmış ve bu gemi ile Alâeddin Keykubat'a esir, para, mücevher ve kıymetli kumaşlardan oluşan büyük bir hediye paketi göndermişti.[349]

3.8.AK KOYUNLULAR

Kara Osman Bey, Akkoyunlu Türkmen devletini kurmuş ve Kara Yölük diye meşhur olmuştur. Oğuzların Bayındır boyuna mensup olduklarından dolayı devletlerine Bayındıriyye Devleti denilmiştir. [350]

Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Bey, huzurunda bazı kimselerin güreş tutmasını istemiş, güreşçiler eşleştirildikten sonra bir tanesi kısa bir zaman önce ava çıktığını ve başıboş hayvanları öldürdüğünü bildirmiş, dolayısıyla çok yorgun olduğunu, bu güreşten af edilmesini Uzun Hasan'ın önünde diz çökerek söylemişti. Uzun Hasan Bey de bu davranışından ötürü hem dileğini kabul etmiş hem de kendisine bir at hediye etmişti.[351]

Akkoyunlu Devleti'nin münasebetlerinde Osmanlı Devleti ile anlaşmazlığa düştüğü ve mücadele içinde olduğu göze çarpmaktadır. Bu mücadelede Osmanlı Devleti'ne karşı bazı ittifaklar yapılmış ve bu ittifaklarda hediyeler önemli rol oynamışlardır.

Uzun Hasan, Osmanlı ordusunu bir keresinde yenilgiye uğrattığında kazandığı başarının etkisiyle Fatih'e elçi göndermiş ve çeşitli isteklerde bulunmuştu. Kayınpederine ait olan Trabzon'u, kızkardeşinin oğullarına ait Sinop'u ve kuzenleri olan Karamanoğulları'nın

---

[348] Salim Koca, "Anadolu Türk Beylikleri", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s.240.
[349] Koca, s.241.
[350] Uzunçarşılı, s.188.
[351] Kazım Paydaş, "Akkoyunlu Devlet Teşkilat'ı", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, (Doktora Tezi), s.154.

topraklarının geri verilmesini istemişti. Taleplerinin silah zoruyla yerine getirilmesini sağlayacak güçte olduğunu anlatmak için de Sultan Mehmed'e elçisiyle bir çuval darı göndererek, kendisiyle boy ölçüşmek istediği takdirde, askerlerinin sayısının çuvaldaki tanelerin sayısı kadar olması gerektiğini bildirmişti. Fatih ise buna cevap vermemiş, elçinin gözleri önünde darıları tavukların önüne attırmıştı.[352]

"Yabancı misafir ve elçilerin kabulü; çeşitli oyunlar ve eğlence için vesile olurdu. Her türlü sanat ve müzik erbabı toplantılara katılır, sohbetler edilir, kimi zaman dış politika ile ilgili önemli kararlar alınırdı. Örneğin; Akkoyunlu Uzun Hasan'ı ziyarete gelen Hind elçisinin karşılanması için mühim bir tören hazırlanmıştır. Saray görevlileri, sırmalı ipekli, yünlü ve çeşit çeşit elbiseler giymişlerdir. Devlet ricalinden kırk kişi sarayda yerlerini almış, sarayın giriş kısmında yüz kişi, girişlerin dışında yaklaşık iki yüz kişi, sarayın iki kapısının ardında elliye yakın adam ve dış sokakta yaklaşık yirmi kişi hep birlikte elçinin kabulü için hazırlanmıştır. Ortada dört bin süvari toplanmış, hepsi belirli bir tertip ve düzenle sıralanmışlardır. Hind elçileri hükümdarın karşısına oturmuşlardır. Hükümdar için getirilen hediyeler ve armağanlar hükümdarın huzurundan geçirildikten sonra hep beraber yemekler yenmiştir. Aynı şekilde iki Venedik elçisi A.Contarini ve J.Barbaros Uzun Hasan Bey'in huzuruna çıkıp saygı ve selamlaşmayı yerine getirmişler, sonra kendilerine bol miktarda yiyecek ve hediye sunulmuştur."[353]

Diğer devletlerin elçilerinin kabulleri ve hediye takdim etmeleri belirli bir düzen içinde yapıldığı gibi, törenler de düzenlenmektedir. Elçilerin kabul edilişleri, ağırlanmaları ve hediye takdim etmelerindeki düzene baktığımız zaman Türk-İslam devletlerinin hepsinde görmekte olduğumuz misafirperverliğin aynısını Akkoyunlularda da görmekteyiz. Ayrıca Akkoyunlu-Osmanlı mücadelesinde Fatih Sultan Mehmed ve Uzun Hasan ile ilgili verilen örneklere dayanarak, Akkoyunlular'ın devletlerinin çıkarı için bazı hediyelerin gönderilmiş ve elçilerin gidip gelmiş olduğunu, buna yönelik bir politika yürütüldüğünü; Akkoyunlular'ın Osmanlılar'a karşı bazı devletlerle ittifak yapma çabasında olduğunu anlamaktayız.

---

[352] Erhan Afyoncu, *Truva'nın İntikamı,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 87-88.

[353] Ayşe Atıcı Arayancan, "Karakoyunlu ve Akkoyunlularda Toy, Şenlik ve Eğlence Kültürüne Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* The Journal of International Social Research Cilt: 6 Sayı: 27 Volume: 6 Issue: 27 Yaz 2013 Summer 2013 www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581, s.121.

Uzun Hasan, 1472'de İtalya'ya Hacı Mehmed adında bir elçi göndermişti. Amacı Osmanlılarla daha müessir bir şekilde mücadele etmekti. Osmanlı Türklerine karşı Hıristiyan devletleriyle ittifak yapmak ve Venedik Cumhuriyetinden top ve topçu askeri elde etmek istiyordu. Venedik, bu arzuyu kabul etmiş, bu silahları Giosafat Barbaro ve Hacı Mehmed ile birlikte Akkoyunlular'a götürmeye memur etmişti.[354]

Bu konuda Josaphat Barbaro'nun naklettikleri şöyledir: *"Saygıdeğer Signioria ile Osmanlı Sultanı'nın 1471'de yaptığı savaşlar sırasında, barbarların arasında gezip dolaşmaya ve onlarla yaşamaya alışmış, tecrübe kazanmış ve yukarıda bahsettiğim Saygıdeğer'e hizmet etmeye razı olduğum için, beni o sıralarda İran Padişahı olan Hasan Bey'in sefiri ile yoldaş olarak İran'a gönderdiler. Hasan Bey'in sefiri Venedik Cumhuriyeti'ni Osmanlılarla savaşa devam etmeleri için teşvik etmek amacıyla gelmişti. Biz iki gemi ile yola koyulduk. Savaş mühimmatı ve askerlerle dolu iki büyük gemi de arkamızdan geliyordu. Bunları hediye ve armağanlardan ayrı olarak saygıdeğer Signioria bizim vasıtamızla Hasan Bey'e gönderiyordu. Bana Karaman ülkesine inmem için emir vermişlerdi. Bütün hediyeleri ve mühimmatı teslim etmem için Hasan Bey'in sınırlarına kadar gelmesi veya birilerini göndermesi imkân dâhilinde idi. Benim bütün bu mühimmatı ona teslim etmem gerekiyordu. Hediyeler birkaç top, bomba malzemeleri, tüfek, barut, gülle, kurşun ve 3000 duka değerinde muhtelif silahlardan ibaretti, Armağan ve hediyeler 3000 duka değerinde gümüş kaplar, 2500 duka değerinde sırmalı kumaşlar, 2000 duka değerinde kırmızı kumaşlar ve diğer yünlü kumaşlardan ibaretti."* [355]

Devletlerarasındaki ilişkilerde bayanların rolünün yadırganmaması gerektiği birçok örnekte mevcuttur. Elbette ki elçi olarak gönderilen bayanlar, yanlarında hediyelerini de götürüyorlardı. Hükümdarların da bayanlara daha nazik davrandıkları açıktı.

Fatih Sultan Mehmed, Trabzon seferine çıktığında Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan, annesi Sara Hatun'u kayınpederinin ülkesini kurtarmak için Osmanlı İmparatorluğu'na elçi olarak göndermişti. Sara Hatun maiyetiyle birlikte seferde olan Fatih'i Bulgar

---

[354] Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd,* (Çev. Tevfik Bıyıklıoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1948, s.48.

[355] Josaphat Barbaro, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat,* (Çev. Tufan Gündüz), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s.51-52.

Dağı'nda bulmuş, Osmanlı hükümdarı kendisine getirilen hediyeleri kabul etmiş, Sara Hatun'a anne diye hitap etmiş ve büyük saygı göstermişti.[356]

3.9.KARAKOYUNLULAR

Karakoyunlular, XIV. yüzyılın birinci yarısında Moğollar'a tabi olarak Musul bölgesinde kışlayıp, yazlarını da Erciş yöresinde geçirmişlerdir. Siyaset sahnesine çıkmaları da İlhanlı tahtı için yapılan mücadeleler sırasında olmuştur. Karakoyunlular'ın ilk beyi sayılan Bayram Hoca Sutaylılar Hükümdarı Akçasakal Hüseyin Bey'i 1351'de öldürerek bağımsızlığını kazanmış ve beyliğin başına geçmiş, Musul'u alarak buranın idaresini de kardeşi Birdi Hoca'ya vermişti.[357]

İsfahan hâkimi Ömer Şeyh oğlu Mirza Rüstem 1410 yılında Tebriz'e gelmiş, Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf Çağatay şehzadesine büyük bir misafirperverlik göstermişti. Onun şerefine birbiri arkasından ziyafetler verildi. Birkaç gün sonra, birlikte Meraga'ya geldiler ve Irak Türkmenleri'nin büyük beğlerinden Şehrizor Hâkimi Mehmed Saru, Gilan dolaylarına vardıklarında Kara-Yusuf'un katına gelip tabiiyetini bildirip, onun iltifatına mazhar oldu. Kara-Yusuf Mirza Rüstem'e Recep ayının sonlarında (Kasım), kıymetli atlar ve hilatler verip, maiyetine adamlar katarak onu İsfahan'a yolcu etti. Daha sonra da Tebriz'e döndü.[358]

Kara-Yusuf, 814 (1411) yılında bütün Azerbaycan ileri gelenleri ile Türkmen beğlerini Tebriz'de katına davet edip, oğullarından Pir-Budak'ı onların bulunduğu bir mecliste sultan ilan etti. Kara-Yusuf yapılan bu merasimde Pir-Budak'ı altından bir tahta oturtmuş, beline altın bir kemer kuşatmış ve başına tac giydirmişti. Bunun ardından birkaç gün devam eden büyük toylar verilmiş ve davetli bulunan ayan, ümera ve eşrafa kemerler kuşatılmış ve kıymetli hilatler giydirilmiştir. Bunlar da Pir-Budak'a karşılık olarak armağanlar takdim etmişlerdir. [359]

Kara Yusuf, 814 yılının sonlarını Aladağ'da geçirmişti. 815 (1412) yılı başlarında ise Muş sahrasına geldi. Padişahlığını ilan ettiği oğlu Pir-Budak için büyük bir toy verdi. Toyda yüz kısrak ve bin koyun kesildi. Azerbaycan emirleri ve Türkmen Beğleri toyda

---

[356] Afyoncu, s. 82.
[357] Aynur Çiftçi, "Karakoyunlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt XXIV, İstanbul 2001, s.434.
[358] Faruk Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan Şah'a kadar),* Cilt I, T.T.K. Yayınları, Ankara 1967, s.87.
[359] Sümer, s. 87-88.

bulunmaktaydı. Kara Yusuf, onlara kıymetli atlar ve altın işlemeli kürkler hediye etti. Bütün askerlere de ihsanlarda bulundu.[360]

Sultan olacak kişinin ilanında çevre hükümdar ve beğlerin çağrılması, onlara toylar verilmesi, kıymetli hediyelerin takdim edilmesi, misafirperverliklerinin cömertçe ortaya sunulduğunun bir göstergesidir.

Bazı durumlarda Karakoyunlular'da rüşvet karşılığında birtakım isteklerin yerine getirildiğini, bu isteklerin yerine getirilmediği durumlarda da Karakoyunlular'ın şiddete başvurarak mukabele edebildiklerini görmekteyiz:

"Muş yazısındaki toydan sonra Karakoyunlu Beği Bidlis'e gitti ve orada Emir Şems ud-din tarafından karşılandı. Buradan Mardin bölgesindeki Sa'ur kalesinin önüne gelerek askerlerinin bir kısmını bu kalenin muhasarasına bırakan Yusuf Bey, Mardin'e gitmiş, hazinesini şehrin hisarına koyduktan ve oranın muhafızlığını da Kara Bahadır'a verdikten sonra, Amid üzerine yürümüştür; ilk önce Amid ve Çermik ekinliklerini hasara uğratmış ve bunun üzerine Çermik halkı kendisinden aman taleb etmiştir. Kara Yusuf bin at verdikleri takdirde bunu kabul edeceğini bildirmiş, fakat Çermikliler'in taallul göstermelerinden dolayı kaleyi almış ve müdafilerin bir kısmını öldürmüştür."[361]

Karakoyunlu-Osmanlı ilişkilerinde düşmanca bir tavır yerine dostluk ilişkilerine dayanan bir münasebet tesis edilmişti:

"Karakoyunlu Beği İskender, Yıldırım Bayezid ile babası Kara Yusuf'tan itibaren Osmanlı-Karakoyunlu hanedanları arasında teessüs etmiş olan dostluk ve bizzat kendisinin de II. Murad'ın dostu olması sebebiyle Osmanlı sınırını geçip, Tokad'a geldi ve Kaz Ovası kışlağına indi. İskender ulak yollayıp II. Murad'dan kışı Tokad'da geçirmesine müsaade vermesini rica etmişti. II. Murad, Amasya Valisi Yürgüç Paşa'yı İskender'in layık olduğu surette konuklanmasını emretmiş ve ayrıca Karakoyunlu Beğine onbin altın ile sırmalı elbiseler, işlemeli silahlar ve altın eğerli atlar, köle ve cariyeler yollamıştır."[362]

Hediye, cömertlik, bağışlama, ihsan gibi kavramlara Karakoyunlu halkı da gerekli özeni göstermekte idi:

---

[360] Sümer, s. 89-90.
[361] Sümer, s. 90.
[362] Sümer, s. 137-138.

"Karakoyunlu halkı Hacca, Şii mollaların rehberliğinde giderler. Hacca gitmek isteyen biri bütün ilçe halkının davetli olduğu bir yemek verir. Bu yemekte molla muhakkak bulunur. Molla, Hacca giden ve yemeğe katılanlar için dua eder. Hacı adayının yemeğine katılanlar muhakkak hediye getirerek, dileklerinin gerçekleşmesi için kutsal mekânlarda hacı adayından dua etmesini isterler. Yolculuk günü ilçe halkının çoğunluğu hacca gidenleri ilçeden uğurlar. Hac dönüşü de hacı olan, yine ilçe halkının tamamına yemek verir. Gelenler yine hediyelerle gelirler. Hacı olan kimse gelenlere yakınlık derecesine göre hediyeler verir."[363]

3.10.TİMUR DEVLETİ

Timur tarafından kurulmuş, bu yüzden Timurlular şeklinde anılmıştır. Timurlular, merkezi Semerkant olan geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.[364]

Orta Asya ile Çin arasındaki kervan yolları hem İslam hem de Çin kaynaklarında tanıtılmasına rağmen, Çin kaynakları daha tafsilatlıdır. Burada Orta Asya'dan Çin'e giden elçilik heyetlerinden de bahsedilmektedir. Bunlardan biri de büyük bir ihtimalle Timur devrinin ilk elçilik heyetinin başkanı olan Mevlana Hafız idi. Elçiler, İmparator'a 15 at ve 2 deve takdim etti, 1392 senesinde bunlara top top kumaşlar da ilave edildi. Timur, 1394'te Çin'e 200 at yolladı. Bir defa da Timur'un gönderdiği atların miktarı 1000'i bulmuştu. Bu hediyelere karşılık olmak üzere Çinliler, kıymetli taşlar ve kâğıt para gönderiyorlardı.[365]

"Şirvanşah İbrahim, Timur ve Toktamış arasındaki rekabetten istifade etme siyasetine önem verdi; büyük hediyelerle Timur'un huzuruna gitmek için hazırlanmaya başladı. Bu sıralarda Karabağ'da olan Timur, Derbend'den geçip Kıpçak çölüne, Altınordu üzerine yürümeye hazırlanıyordu. Şeyh İbrahim, ilk önce Timur'un adına hutbe okuttu ve sikke kestirdi, daha sonra da büyük hediyelerle huzuruna çıktı. Çağatay Hanlarının âdetlerine göre, hükümdarlara dokuz çeşit hediye sunulurken yanında dokuz tane de köle hediye edilirdi. Emir İbrahim de bu geleneğe uyarak, Timur'un huzuruna dokuz hediyenin yanında sekiz köle ile geldi ve kölelerin sayısını dokuza tamamlamak için kendisi de onların arasına katıldı. Sunulan hediyeler dokuz tane, köleler ise sekiz tane

---

[363] Figen Balamir, "Karakoyunlu'da Sosyal ve Dini Hayat", Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2008, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s.124.
[364] İsmail Aka, "Timurlular", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41: İstanbul 2012. s.177.
[365] Wılhelm Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı*, (Çev. İsmail Aka), Kültür Bakanlığı Yayınları 1000 Temel Eser Serisi, Ankara 1990, s.62.

idi. Sebebi sorulduğunda o, zekice davranarak: "Dokuzuncu benim" dedi. Bu cevaba hayran olan Timur ona, "hayır, sen köle değil benim oğlum ve bu ülkedeki vekilim olacaksın" diyerek onu Şirvan Hâkimi olarak tanıyıp Kafkasya dağlarına kadar olan Şemahi ve Şirvan Eyaletinin valiliğine atadı. Böylece Emir İbrahim 1386 yılında Timur'a tabi oldu."[366]

Fakat bu 9 çeşit hediye uygulaması Timur Devleti'ne karşı Osmanlı Devleti tarafından farklı şekilde uygulanmıştır. Timur ile Bayezid arasındaki ilişkilerin olumsuzluğu, gelip giden elçilerin görüşmelerine ve getirdikleri hediyelere de yansımıştır.

Osmanlı Padişahları gönderdikleri hediyeler ile iyi bir siyasi ilişki kurmanın yanında bu iyi ilişkileri bozmak maksadıyla da hediyeler gönderiyorlardı. Gönderilen hediyeler bazen içtimaî mantık ve teşkilattan doğmuş olan mukaddes sayılara göre olmaktadır. Timurlular buna itibar etmişlerdir. Şirvan Hükümdarları itaatini göstermek maksadıyla Timur'a: 9 kılıç, 9 yay, 9 çadır, 9 ağır kumaş, 9 cins at ve 9 cariye olmak üzere hediyeler gönderiyorlardı. Sultan Bayezid Timurlulardaki bu ananeye hürmet etmemiş, Timur'a gönderdiği çeşitli hediyelerin ve atların sayısını hakaret maksadıyla 10'a çıkarmıştır.[367].

Timur bir keresinde Osmanlı Sultanı Bayezid Han'a bazı hediyeler ve bir elbise göndermiş, ancak Bayezid Han elçinin yüzüne bile bakmayıp, armağanlarına ilgi göstermemiş, iltifat etmemiştir.[368]

Hediyeler, devletlerin birbirlerine bağlılığını bildirmeleri sırasında da önemli yere sahiplerdi. Nitekim bu sırada gelen elçiler eli boş gelmemekte, bağlılıklarını bildirecekleri devlete bir takım hediyeler sunmaktaydılar.

Timur, Güneydoğu Anadolu'ya geldiğinde Musul, Mardin ve Diyarbekir'i fethettikten sonra, Van Gölü'nün kuzeyindeki Aladağ'a gelmiştir. Ahlat'ı da ele geçirmiş, Van şehrini ele geçirdiği sırada da Erzincan Emiri Mutahharten'in elçisi hediyelerle birlikte gelmiştir. Timur'un göndermiş olduğu mektuptaki isteklerin kabul edilmiş olduğunu ve Emir'in itaat ettiğini Timur'a bildirmiştir. [369]

---

[366] Kazım Paydaş, "Timurlu ve Türkmenlerin Şirvanşahlarla Olan Münasebetleri" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, s.117.
[367] Sakarya, s.50.
[368] Aşıkpaşazade, s.121.
[369] Göde Kemal, "Ankara Savaşına Kadar Osmanlı-Karamanlı Münasebetleri", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı 4, 1999, s.63-87.

İstanbul Meliki Emir Timur'a elçiler göndererek cizye vermeye hazır olduğunu bildirmiş, bunun yanında birçok hediyeler de göndermiştir. Emir Timur bunları kabul etmiş, elçilere hilat vermiş ve kendilerine ikramda bulunduktan sonra memleketlerine göndermişti. Bu sırada Yıldırım'ın kavim ve kabilesinden olan İsfendiyar isminde bir adam Sinop'tan Emir Timur'a gelmiş ve beraberinde bin tane at getirerek Emir'e peşkeş sunmuştur. Emir Timur ise kendisine tac, kemer, hilat ve altın bağışlamıştır.[370]

Emir Timur, Akşehir'e geldiği zaman Mısır'dan elçiler gelmiş; birçok mal, sayısız hazineler, türlü türlü inciler, altın eğerli arap atları, cevherler, misk, amber, Mısır kılıçları ve İskenderiye kumaşları getirmişlerdir.[371]

Atın hediye olarak verildiğini gördüğümüz devletlerden biri de Timur Devleti'dir. 1391 yılında Timur, Semerkant'tan Deşt-i Kıpçak'a doğru askerleriyle birlikte yol almıştı. Kışı Taşkent'te geçiren Timur, askerlerine cesaret vermek amacı ile silahlar ve rütbeler bağışlamıştı. Emirlere ve ileri gelenlere ise muhabbet göstermiş, bütün askerlere yüğrük atlar, sırmalı hilatler, dirhem ve dinarlar vermişti.[372]

Devletlerin uluslararası itibarı birçok örnekte görüldüğü üzere en önemli hususlardan bir tanesiydi. Bu itibarı koruyabilmek, devletin gücünü ve zenginliğini diğer devletlere gösterebilmek her devletin önem verdiği meselelerden biri olagelmiştir. Nitekim kendi çıkarlarını korumak isteyen bir devlet, kendisine karşı meydana gelebilecek herhangi bir ittifakı önlemek için de bazı tedbirler almaktaydı. Bu tedbirlerden bir tanesi de karşı ittifak meydana getirebilecek olan devletleri kontrol altında tutmaktı. Bu kontrolü de karşı tarafa iyi muamele ederek, ziyafetler vererek ve hediyeler takdim ederek sağlamaktaydılar.

"Toktamış Semerkand'a geldiği sırada Timur, Isık Göl yöresinde, Çu Irmağı boyunda, Koçkar mevkiinde (bugünkü Kırgızistan Cumhuriyeti) bulunuyordu. Akıllı ve ileriyi gören bir devlet adamı olan Timur, onu desteklemek gerektiğini takdir etmişti. Zira Ak Orda'nın kuvvetlenmesindeki tehlikeyi görüyordu. Hatta Ak Orda'nın güçlendikten sonra karışıklıklara son vererek bütün Deşt-i Kıpçak'a hâkim olabileceğini de anlamıştı. Ak Orda ile Altın Orda'nın birleşmesi ile ortaya çıkacak olan güçlü bir komşu devlet, Timur için tehlikeli de olabilirdi. Bu yüzden o, Deşt-i Kıpçak

[370]Nizamüddin Şami, *Zafername,* (Çev. Necati Lugal), TTK Yayınları, Ankara 1987, 2.Baskı, s.315.
[371]Şami, s.327.
[372] Şami, s.142.

meselelerinde söz sahibi olmaya çalışıyordu. Bu düşüncelerle Timur, Toktamış'ı mümkün olduğu kadar iyi karşılamalarını buyurmuş ve kendisi de Özkent'ten Semerkand'a yönelmiştir. Timur, Toktamış şerefine eğlenceler düzenleyip, kendisine ve adamlarına değerli armağanlar, altın, kumaş, at, katır, çadır, davul, bayrak ve asker vermişti."[373]

"Tekrit kalesinin zaptı sırasında kalenin varisi olan Emir Hasan küçük kardeşini göndererek kusurlarını itiraf ile aman istemiş; Timur kendisini taltif ile at ve hilat vererek: "Hemen dön git, Hasan'a söyle, hiç korkmadan gelsin ki lütuf ve inayetimize mazhar olsun" dedi, fakat Hasan bundan korktu ve gelmeye cesaret edemedi, muharebeye hazırlandı. Üçüncü gün Emir Hasan'ın anası huzura gelerek yeri öptü, atlar ve hediyeler getirdi ve Emir'e: "Hasan, Emirin bendeleriyle düşmanlık etmek benim haddim değildir; fakat emirin ismi ve lütuf ve atıfeti büyüktür; eğer bana aman verirse ben onun hükmü altına girerim." diyor dedi. Emir Timur da: "Senin hatırın için onun kanından vazgeçtim, git derhal onu dışarı çıkararak bana gönder, yoksa hisardakilerin hepsinin kanının günahı boynuna olur."buyurdular."[374] Barış sağlama veya aman dileme hususunda başvurulan yollardan bir tanesi de hediye takdimidir. Bu yol tercih edilirken daha etkili olması bakımından hediyelerin sunumu işlemi ve elçilik vazifesi için bayanların tercih edilebildiği örnekler de mevcuttur.

Şahruh ve Uluğ Bey zamanında Timurlular daha doğuda bulunan ülkelerle dostça ticari münasebetler kurmuşlardır. Timur'un ölümünden sonra Çin'e hemen sefer yapmaktan vazgeçilmiş, Timur zamanında alıkonulan Çin elçileri, Halil Sultan zamanında serbest bırakılmış ve 1407'de ülkelerine dönmüşlerdi. Onlarla birlikte Çin'e Halil Sultan'ın Hudaydad adlı elçisi de gitmiş, imparator için atlar, develer ve çeşitli armağanlar gönderilmişti.[375]

Timur Devletinden yabancı ülkelere giden elçiler ile gönderilen armağanların başında firuze gelmekteydi. 1434 yılında Kahire'ye giden elçi, 1000 tane; 1440 yılında giden 100 tane, 1444 yılında gidenler ise birçok hediyeler arasında firuze taşları da götürmüşlerdi. Çin'e 1422 yılında gönderilen elçilik heyeti Uluğ Bey adına Çin İmparatoruna ayaklarının dördü de beyaz olan kara bir at takdim etmişti. [376]

---

[373] İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s.9.
[374] Şami, s.173-174.
[375] Barthold, s.142.
[376] Aka, s.132.

3.11.SAFEVİ DEVLETİ

"XVI. yüzyıla girerken İran, ülkenin geleceğini olduğu kadar, doğuda Hindistan'dan batıda Fas'a kadar tüm İslam âlemini de köklü biçimde etkileyen gelişmelere sahne oldu. I. Şah İsmail Akkoyunlular'ın gücünü yenmede ve çeşitli küçük beylikleri kendi nüfuzu altına almada başarılı olarak, Safevi Hanedanlığı'nın temellerini attı." [377]

"Kurucusu Şah İsmail'in altıncı batında ceddi olan Şeyh Safiyüddin Ebu'l-feth İshak'ın (vefatı 1334) ismine izafetle "Safevi" tesmiye edilen hanedanın, Şeyh Safi'nin torunu Sultan Hoca Ali zamanında açıkça Şi'iliğe temayül ederek, İran, Irak, Suriye ve Anadolu'daki Bâtıni zümreler ve hususiyle Türkmen aşiretleri arasında taraftar toplamağa çalıştılar. Hoca Ali'nin torunu Cüneyd, Safevi tarikatını bir devlet dini haline getirdi."[378] *"Daha Şeyh Safi devrinden itibaren Erdebil Tekyesi'ni ziyaret edenler arasında Anadolu'dan gidenler nazar-ı dikkati çekiyordu. Osmanlı Hükümdarları dahi Erdebil Tekyesi'ne her yıl "çerağ akçesi" göndererek hürmetlerini ızhar ettiler."*[379]

"Safeviler'de bir bölgenin fethi, saray içi terfiler, şehzade sünnetleri, saray evlilikleri gibi vesilelerle hediyeler sunulmaktadır. Şah teb'asından birini ziyarete gittiğinde, bu 1ütuf karşılığında ev sahibinden bir şeyler takdim etmesi beklenmektedir. Pişkeş-nüvis de maliye dairesinde çalışan hediye kâtibi olarak her çeşit pişkeşin adedini ve kıymetini kaydetmektedir. İlgili kalem bu şekliyle XIX. asrın ikinci yansına kadar varlığını muhafaza etmiştir."[380]

Merv savaşından sonra Şah İsmail'in gönderdiği öncü birlik herhangi bir direnişe uğramadan Herat'ı ele geçirmiş; Şah, şehrin idaresine kendi emirlerinden birisini tayin etmişti. Komşu bölgelerin hâkimlerinden ise sadakat sözü alıp, kış mevsimini Herat'ta geçirdikten sonra 1511 yılının ilkbaharında ordusuyla birlikte Ceyhun ötesindeki yörelere doğru harekete geçti. Özbek Hanlığı'nın temsilcileri Şah'ın Maveraünnehir'e girmemesi ricası ile armağanlar gönderip ona itaat ettiklerini bildirdiler.[381] Bu tarzda hediye sunumları, güçlü olan taraftan aman dileme, hediyeler vasıtası ile bir nebze olsun karşı tarafı yumuşatma ve kararından vazgeçirme maksadı taşımaktaydı.

---

[377] Adel Allouche, *Osmanlı-Safevi İlişkileri Kökenleri ve Gelişimi*, (Çev. Ahmed Emin Dağ), Anka Yayınları, İstanbul 2001, s.39.
[378] Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri I, (1578-1590)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1962, s.1.
[379] Kütükoğlu, s. 2.
[380] Ahmet Nezihi Turan, "Bir Pişkeş Defteri İçin", *OTAM,* 13, Ankara 2002, s.61.
[381] Mehmet Alpargu, "Türkistan Hanlıkları", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt V, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s.234-235.

Şah İsmail, Özbek Hanı Şibek'e karşı, pek kat'i olmayan birkaç muharebeden sonra düşmanın önünden kaçar gibi görünmüş ve onu bir pusuya düşürmüştü Şibek Han, ihtiyatsızlığının cezası olarak hem kendi hayatını kaybetmiş hem de maiyetinden on bin kişinin hayatını kaybetmesine sebep olmuştu. Şah İsmail, düşmanın kafatasını en paha biçilmez taşlarla süsleyerek ömrünün geri kalan kısmında kâse makamında kullandı. Başının üzerindeki deriyi de baharat ile doldurup zafer nişanesi olarak Sultan Bayezid'a gönderdi.[382] Tufan Gündüz ise bu konu ile ilgili, Şah İsmail'in Şeybek Han'a karşı kazandığı zaferden sonra onun başını kestirerek II. Bayezid'e hediye olarak göndermesinin apaçık bir meydan okuma anlamına geldiğini[383] yazmaktadır.

Osmanlı ordusu çadırlarını kurduktan sonra bir İran elçisi gelip Yavuz'un üç mektubunun cevabını getirmişti. Ayrıca bir de Afyon dolu bir altın kutusu teslim etmişti. Bu rakip hükümdarlar, birçok Asya hükümdarlarında örnekleri görülmüş olan bir geleneğe uygun olarak, birbirlerine küçültücü sözler içeren mektuplar, imalı ve hoş olmayan hediyeleri getiren elçiler gönderiyorlardı.[384]

Gönderilen hediyeler barış sağlanması, iyi ilişkiler kurulması ve devamının sağlanması konusunda da büyük önem taşımaktaydı.

Tahmasb'ın Amasya'ya gönderdiği elçisi kabul edilmiş, elçi tarafından Şah'ın armağanları ve barış isteyen mektubu Kanuni'ye sunulmuştu. Safevi Şahı mektubunda iyi ilişkiler kurulmasını, barış yolunun taraflar için daima açık bulunmasını, İranlı hacılara Osmanlı topraklarından geçmesi için izin verilmesini istiyordu.[385]

1578-1639 yılları arasında İran ile Osmanlı arasında uzun bir savaş dönemi yaşanmış; Şah Abbas, ipek ihracatını yasaklayarak Osmanlı ekonomisine büyük zarar vermiş, Bursa'da iflaslar baş göstermişti. Osmanlı Devleti de karşı önlem alarak İran'ın şiddetle muhtaç olduğu kıymetli madenlerin ve bakırın İran'a ihracını yasaklamış, İran'da para buhranı kendini göstermişti. Osmanlıların Şirvan, Azerbaycan, Gürcistan'daki fütuhatını geri almış olan Abbas, bu yerler için yılda iki yüz yük ipek göndermek şartıyla barış teklif etmiş, Osmanlılar sonuçsuz kalan seferler yapmışlar, 1555 Amasya

[382] J. Von Hammer, Şah İsmail'in Devam Eden İstilaları ve Şiilik Fesadı, Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, Cilt II, İstanbul: Üçdal Neşriyat Yayınları, 1989, s.412.
[383] Tufan Gündüz, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014, s.109.
[384] Hammer, s. 399.
[385] İsmail Aka, "Selçuklu Sonrası Orta Doğu'da Türk Varlığı", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,2002. s.327.

Antlaşması esas olmak üzere ve yüz yük ipek gönderilmek şartıyla barışı kabule mecbur olmuşlardı.[386]

Devletlerarasında mevcut olan meselelerden bir tanesi de hanedandan bir kişinin diğer devlete sığınması, kaçması veya herhangi bir sebepten ötürü gitmesi hususudur. Bu konuda devletler, o kişiye çeşitli imkânlar sağlayarak, hediyeler takdim ederek kontrol altına alma ve kişiyi kullanma yoluna gitmiştir. Görülüyor ki hediye, devletlerin her meselesinde, her alanında yerini almış bir unsurdur.

1547-1548 yılında Sultan Süleyman Edirne'de gezinti ve avlanma ile vakit geçirirken, Şah Tahmasb'ın küçük kardeşi Elkas Mirza, Şah ile aykırı düştüğünden dolayı kalkıp İstanbul'a gelmişti. Kendisi Şirvan eyaleti valisi idi. Sultan Süleyman tarafından birkaç kese altın ve para ile daha birçok görülmedik eşya, altın ve gümüş kapların çeşidi, bohça bohça sırmalı kaftanlar, samur ve vaşak kürkler, her türden kadifeler, kumaşlar, çeşit çeşit çuha ve güzel elbiseler, her çeşit kumaş ve çuha dolu sandıklar, birkaç tayla arap atı, değerli taşlarla işlenmiş at koşumları, altın ve gümüş özengiler, altın işlemeli kılıçlar, altın kemerler ve daha birçok değerde yüksek eşya armağan edildi. [387]

Bir süre sonra Elkas Mirza da Cihan padişahına değerli taşlarla süslü cilt ve kılıflar içinde usta hattatlar tarafından yazılmış Mushaflar, güzel ciltli birkaç tefsir ve hadis kitabı, şeriat ve tarih kitapları, nakışlı ve yaldızlı nefis şehname ve şiir gibi padişahlara layık değerli kitaplar, mücevherlerle bezekli kılıçlar, hançerler, kalkanlar, başlıklar, elmas, yakut ve inci taşlı yüzükler, tabla tabla misk ve anber, yük yük kumari ve od ağacı, kese kese henüz toprağı üzerinde firuzeler, Bedehşan çuhaları, sırmalı ve sırça saçaklı perdeler, sırmalı ve yaldızlı örgüler, ipek halılar, görkemli zarif keçeler, pek çok şahane giysilik ve örtülü eşyalar takdim etmişti.[388]

Şehzade Selim ve Bayezid'in mücadelesinde Şehzade Bayezid Acem sınırına geçmişti. Bunu duyan Şah, Kazvin'e gelmiş ve şehzadenin yanına gelmesine müsaade etmişti. Şehzade Bayezid ve yanındakiler Şah'ın sarayına giderken ayakları dibine çiçekli kumaşlar döşettiler ve otuz tabak dolusu altın ve gümüş ile inci, firuze ve yakut danelerini şehzadenin omuzlarından aşağı serptiler. Baştanbaşa altın takımlarla donatılmış dokuz baş cins at hediye edildi. Şehzade de beş gün sonra Şah'ı kendi

[386] Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.182.
[387] Peçevi İbrahim Efendi I, s.192.
[388] Peçevi İbrahim Efendi, I, s.199.

konağına davet etti; baştanbaşa altın işlemeli takımlarla donatılmış tam elli baş at ve birkaç kese altın ve gümüş, taslar dolusu inci ve mücevher, süslü bir kılıç ile bir hançer, bin giysilik kadar kumaş bağışladı. Şah Tahmasb da bir şölen düzenlemiş, bu şölende üç yüz kese nakit para, birkaç katar at, birçok sırmalı kumaş ve on ikişer kat altın ve gümüş sofra takımı; ağalarına ve askerlerine de yollu yolunca ve halli halince çeşitli kaftan ve giyecek ihsan eylemişti.[389]

İlk bölümde İslamiyet'in kabulünden sonra hediye kavramının içerisine dinî motiflerin de eklendiğinden bahsetmiştik. Karşılaştığımız örneklerde daha çok Kur'an-ı Kerim'lerin hediyeler içerisinde yer bulduğunu görmekteyiz.

III. Murat kitaplara özel ilgi duyan padişahlardan biri olduğundan dolayı kendisine hediye edilenler arasında kitaplar da yer almaktaydı. İran Şahı I. Abbas'ın elçisi olan Haydar Mirza, 1589 yılında Şah'ın barış dileğini sunmaya gelmiş, özenle yazılmış ve ciltlenmiş Kur'an-ı Kerim'lerin yanısıra Şahname, Hamse-i Nizamî, Külliyât-ı Hâkânî, Yusuf ü Züleyhâ, Hafız Dîvânı, Mahzenü'l-esrâr, Rubaiyyat-i Hayyam ve Cemşid ü Hûrşid gibi İran klasikleri de getirmişti.[390]

1900 senesinde İran Şahı Muzaffereddin Osmanlı İmparatoru II. Abdülhamit'i ziyaret edip, altın bir çekmece içinde muhafaza edilen, üzerinde "La ilahe illallah, Muhammeden Resulullah" yazan bir Kur'an-ı Kerim hediye etmişti. Şah, sarayda iken musahip ağaların hizmetini çok beğendiği için Sultan da sarayın en genç ağalarından üç kişiyi Şah'a hediye etmişti. Mevlid Kandili'nde ise Sultan, Şah'ı tebrik etmiş; bundan son derece memnun kalan Şah, kendisinin avda iken vurmuş olduğu bir yaban koçunu hediye olarak Sultan'a göndermişti.[391]

---

[389] Peçevi İbrahim Efendi, I, s. 280.

[390] Hakan Anameriç, "Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi", *OTAM (Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi),* 2006, s. 53-78.

[391] Nigar Ayyıldız, *II. Abdülhamid Dönemi Saray Merasimleri*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2008, s.183-184.

BÖLÜM 4

4. İSLAMİYET SONRASI TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HEDİYELEŞME

(XVI. ve XXI. yüzyıllar)

4.1. OSMANLI DEVLETİNDE HEDİYE GELENEĞİ

"Bir devleti temsil etmek üzere başka bir devlet nezdinde devamlı veya geçici olarak görevlendirilen diplomatlara "elçi" denir. Türkler arasında bugün de söylenen "elçiye zeval olmaz" sözü, onların her ne suretle olursa olsun, emniyet içinde bulunduklarını göstermektedir." [392]

Osmanlı Devleti'nde bir hükümdarın tahta çıktığında, evlilik münasebetleriyle veya bir şehir fethedildiğinde her Türk devletinde âdet olduğu üzere çevre beylik ya da hükümdarlardan hediyeler gelmekteydi. Bu hediyelere örnekler vermeye başlarken devletin kurucusu olan Osman Bey'den başlamak ve konuya uygun olarak örneklerimizi vermek doğru olacaktır.

Karacahisar fethedildiğinde Sultan Alâeddin Selçuki'ye bu zafer haberi ulaşmış, Osman Gazi'ye tazim ve ikram ile birlikte, tabl, âlem, kemer, hançer ve altın işlemeli bir kılıç ile övgüye değer atlar gönderilmiştir.[393]

Siroz yakınlarında yüksek bir dağ üzerinde muteber sayılan bir kilisede birçok rahip ve keşiş oturmakta; astronomi ve felsefe gibi eski ilimler ile meşgul olmaktaydılar. Bu keşişler ve rahipler, Osmanlı Devleti'nin ortaya çıkışını ve kendi ülkeleri dâhil birçok memleketi ele geçireceğini sezdikleri için Osman Gazi'ye değerli hediyeler ile bir elçi göndermişler; kendilerinin, manastırlarının, kiliselerinin ve vakıf köylerinin korunması için ondan bir emanname istemişlerdi.[394]

---

[392] Ayyıldız, s. 187.

[393] Solakzade Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solak-zade Tarihi*, Cilt I, (Haz. Vahid Çabuk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s.15.

[394] Hasan Basri, "Türklerde Kut Kavramı ve Osmanlılar'ın Kutsiyet Elde Etme Çabaları", *Uluslar arası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 7, Eylül 2005, s.12.

Ayrıca Osman Bey'in 1299 tarihinde istiklalini, hakanlığını ilan eylediği esnada halk biat etmiş, bu bağlılık töreni Türk âdetlerine, Oğuz Han töresine göre olmuştur. Biat merasimine katılanlar Osman Bey'in önünde birer birer gelip diz çökmüşler, o da bunlara birer bardak kımız sunmuştur. [395]

Osmanlı'ya gelen hediyelerin ihtişamı ile ilgili Osmanlı Devleti'nin ilk Tarih yazarlarından Âşıkpaşazade şöyle bilgi vermektedir: "*Germiyanoğlu diye bahsettiğimiz, Yıldırım Han'a alıverdiği Sultan Hatun'dur. Düğünün tedariki eksiksiz görülüp her bir iş düzenli bir şekilde hazırlanıp başarıldı. Sonra etraftaki beylere davetçiler gönderildi. Ayrıca kendi vilayetlerinde olan Sancak Beylerini ve Evrenos Gazi'yi davet ettiler. Sonra düğüne başladılar. Etrafın beylerinden elçiler saçılarıyla gelmeye başladı. İyi atlar, katar katar develer ve görülmedik çeşit çeşit şaşılacak derecede birbirinden güzel hediyeler getirdiler. Sonra Evrenos Gazi'nin hediyeleri arz edildi. Önce yüz köle ve yüz cariye. Fakat on oğlanın elinde, içi filori dolu on gümüş tepsi ve diğer onunun elinde içi istevart dolu on altın tepsi ve sekseninin elinde gümüş maşrapalarla içinde şerbet dolu ibrikler bulunuyordu. Sözün kısası bu hizmetçilerin hiçbirinin eli boş değil idi. Gelen elçiler bu durumu görünce Evrenos Gazi'nin getirdiği hediyelere hayran kalıp: 'Bu hükümdarların sadece adamlarından biri böyle olursa…' diyerek parmak ısırdılar."*[396]

İstanbul fethedildiği zaman çevre hükümdarlardan çeşitli hediyeler ve tebriknameler gelmişti.[397] Bir yerin fethi sonucu tebrik amaçlı hediyeler gönderilmesi, Osmanlı Devleti'nde de sık sık karşılaşılan durumlardandı.

Osmanlı Devleti'nde taht kavgalarının sık sık yaşanabildiğinden ve bu durumun bazen uluslararası sorun haline geldiğinden haberdarız. Bu aşamalarda bile hediye devletlerarasında çok önemli bir işleve sahip olmuştur.

Sultan Cem, Roma'ya geldikten sonra Sultan II. Bayezid, Kasım 1490'da Koca Mustafa Paşa'yı elçi olarak göndermişti. Elçi, yanında yıllık 40.000 düka altını Cem'in ebediyen orada hapis tutulması için getirmişti. Öldürülmesi halinde ise 300 bin düka altın verilebileceği vaadinde bulunmuştu. Mustafa Paşa, Padişahın getirdiği mektubu ve hediyeleri takdim etmek ve Şehzade'yi mutlaka görmek istemiş fakat; Şehzade Cem

[395] Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, (Haz. Niyazi Ahmet Banoğlu), Tercüman Yayınları, İstanbul 1973, s. 145.
[396] Aşıkpaşazade, s.100-101.
[397] Solak-zade I. s.289.

hediyelere bakmamıştır. Sultan Cem bazen Roma sokaklarında fakirlere sadaka verirdi. Babası gibi geniş görüşlü bir dindardı ve din farkı gözetmezdi.[398]

Osmanlı Devleti'nde yapılan sünnet törenlerinin çok şaaşalı geçmekte olduğunu ve çevredeki hükümdarlar tarafından zenginliği ve çeşitliliği bakımından kayda değer hediyelerin gönderilmekte olduğunu görmekteyiz:

"Sultan Mustafa ve Sultan Bayezid'in sünnet şöleninde saçı ve armağan sunma merasimine uygun olarak cins cins, tür tür o kadar armağan dökülüp geldi ki, göğün yaşlı kâtibinin hesabını tutmaya gücü yetmez. Melek kılıklı köleler ve huri yüzlü cariyeler; altın ve gümüş kap kacak: Firenk, Macar ve Rum işi tepsiler, kadehler, kupalar, sürahiler; cins cins kürk; Bulgar Samuru, Rus ve Rum vaşağı ve nefis kumaşlar: Firenk işi, Herat işi, Yezd işi, Bursa işi, Şam işi, Kefe işi; ve her diyarın değerli ve az bulunur nesneleri olan başka armağanlar; ve sayılı atlar, tavşancıl gibi, tavuz sekişli, hoş gidişli rahvanlar armağan sunuldu."[399]

Kanuni Sultan Süleyman döneminde de çeşitli sebeplerden dolayı hediye sunulmaktaydı. Hükümdar, kendisine gelen zengin hediyeleri kabul etmekte ve kendisi de çeşitli hediyeler sunmaktaydı.

Meşhur Kaptan-ı Derya (Amiral) Barbaros Hayreddin Paşa, bir seferden dönüşte omuzlarında pastal çuha ile 200 esir ve omuzlarında bir kese akçe ile 200 gulam, ellerinde altın tepsiler içinde inci ve mercan tesbihler, gerdanlıklar, altın kadehler olan 200 cariyeyi Padişah Kanuni Sultan Süleyman'a sunmuştu.[400]

Sultan Süleyman Budin sahrasına geldiğinde Kral ile Kraliçenin oğulları olan bebeğe zengin armağanlar göndermişti. Bu armağanlar arasında koşumları mükemmel, altın zincirli üç at, altın kılıç ve topuz olmak üzere daha birçok eşya, sırma işlenmiş ve değeri yüksek üç kaftan; Kraliçe için ise kadın süs eşyalarından altın, inci ve türlü türlü gerdanlık ve yüzükler; ayrıca seferde beraber bulunan Şehzade Sultan Selim ve Sultan Bayezid tarafından da başka armağanlar yollanmıştı.[401]

---

[398] Münevver Okur Meriç, Cem Sultan Cemşid ü Hurşid-İnceleme Metin-, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997, s. 15-16.
[399] Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-feth,* Haz. Mertol Tulum, Kapı Yayınları, İstanbul 2013, s.110.
[400] Ali Seydi Bey, s. 210.
[401] Peçevi İbrahim Efendi I, s.167.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Sadrazamı Damat İbrahim Paşa, Mısır'dan dönüşünde Padişah'a 2.000.000 altın kıymetinde hediye, 100 köle ve birbirinden güzel kızlardan seçilen 100 cariye ile 63 küheylan hediye etmişti.[402]

Kanuni Sultan Süleyman, oğlu Şehzade Mustafa ile ilgili ölüm kararını verdiğinde bile karşılıklı hediyeleşme mevcut olmuştu. Şehzade'nin herhangi bir durumdan haberdar olmadığı ve şüphe duymadığı açıktır ki babasına hediyeler göndermiş ve kendisi de babasından gelen bu hediyeleri kabul etmiştir:

Kanuni Sultan Süleyman, 28 Ağustos 1553'te ordusuyla Üsküdar'dan hareket etmiş, ordu, 5 Ekim'de Konya Ereğlisi yakınındaki Aktepe denilen mevkide konaklamıştı. Padişahın yanında Şehzade Cihangir ve yolda orduya katılan Şehzade Selim bulunmaktaydı. Şehzade Mustafa'ya da orduya katılması talimatı verilmişti. O, babasının kendisiyle ilgili düşüncelerinden habersizdi, birlikleriyle babasının otağının iki mil uzağına otağını kurdu; babasına hediyeler gönderdi ve ondan gelen hediyeleri kabul etti. Padişahın yanından gelen devlet ileri gelenlerini de kabul ederek onlara hilat giydirdi.[403]

Hediye, Osmanlı Devleti'nde o kadar çok önem arz ediyordu ki, elçiler hediye getirmedikleri vakit sorun oluyordu: *"Erdel Voyvodası Yanoş Zapolya'nın adamı Laszky'nin, her zamanki hediyelerle gelmemesini affedemeyen İkinci Vezir Mustafa Paşa tarafından "Hediye getirmiyorsun, 'Efendinin dostluğu padişahımız için çok değersiz. Haracı getirmediğin sürece seninle işim olmaz. Hediyesiz geldiğine göre padişahımızı göremeyecek ve elini öpemeyeceksin' diye terslenmişti."*[404]

Karşı devletler Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmak istiyorlardı. Bu sebepten ötürü çeşitli vesilelerle zengin hediyeler gönderiliyordu:

"III. Murad tahta çıktığı zaman cülus haberi gönderilmemesine rağmen iyi ilişkiler kurmak isteyen İran Şahı I. Tahmasb cülus tebriği ve taziye için gönderdiği elçi Tokmak Han mesafenin uzaklığı ve iklim şartlarının uygun olmasını beklemesinden dolayı cülustan bir buçuk sene sonra 5 Safer 984 /4 Mayıs 1576 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Cülus tebriği için getirdiği hediyeler ve maiyetinden otuz kişi ile birlikte saraya giren Tokmak Han Divan-ı Hümayun'a girmiş, önce Şah'ın mektubunu ve hediyelerini daha

[402] Ali Seydi Bey, s. 210.
[403] Aykut Can, *Şehzade Mustafa ve Şehzade Bayezid Nasıl Öldürüldüler?,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014, s.44.
[404] Aykut Can, *Pargalı'nın Ölümü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013, s. 52.

sonra kendi hediyelerini takdim edip, cülus tebriği için vezirler ile birlikte Padişahın yanına çıkıp el öpmüştür. Bu hediyeler arasında; bir muhteşem çadır, çeşitli halılar, Horosan keçeleri, 18 Mushaf-ı Şerif, İran şairlerine ait murakka at, 10.000 tane balıkçıl teli, üç okka mumiya-i ma'deni ve panzehir, kıymetli taşlarla dolu çekmeceler, oklar, yaylar, kılıçlar olduğu kaydedilmektedir."[405] Yine III. Murad dönemine ait bir örnek şu şekildedir:

"İstanbul'a bir elçinin gönderilmesi takarrur ettikten sonra Osmanlı Padişahına, Vezir-i Azam'a ve bazı diğer Türk erkânına verilmesi lazım gelecek hediyelerin hazırlığına başlandı. Bu maksadla, o zamana göre mühim bir yekun tutan, 2000 sterlin harcanacaktı; bunun büyük bir kısmının Levant Company'ye yükletilmiş olduğu anlaşılıyor. Hediyelerin seçiminde Harborne'in tavsiyelerine göre hareket edilmiş olduğu muhakkaktır; bu hususta Fransız ve Venedik elçilerinin Osmanlı sarayına sundukları hediyelerin göz önünde tutulduğu görülüyor. III. Murad'ın saatlere karşı merakı bilindiğinden, çok iyi yapılmış güzel bir "çalar saat" gönderilecek hediyelerin başında geliyordu; nefis kumaşların ve bazı diğer İngiliz mamulatı eşyanın padişahı ve vezirlerini memnun edeceği bekleniyordu. Hediyeler hazırlandıktan sonra, sıra Harborne'nin yola çıkmasına geldi. Elizabeth tarafından III. Murad'a sunulmak üzere 15 Kasım 1582'de bir name hazırlandı; ayrıca Vezir-i Azam Siyavuş Paşa'ya, Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'ya da kraliçeden birer mektup yazıldı. Nihayet 14 Ocak 1583 tarihinde, Harborne "Susan" adlı bir gemiye binerek İngiltere'den ayrıldı."[406]

Yabancı elçi, huzura kabul sırasında hacmine göre beraberindeki hediyeleri de arz odasına getirtir veya hizmetkârlar tarafından odanın penceresi önünden hediyeler geçirilirdi. Bu hediyeler devirlere göre hayli değişik şeyler olmuştur. Bunlar cins atlar, ipek halılar, ağır kumaşlar, çeşitli mücevherler, altın kakmalı gümüşten sahanlar, siniler, leğen ve ibrikler, gümüş vazo ve kupalar, porselen takımlar, elmaslı hançerler, zümrütlü sorguçlar gibiydi. İran Şahı'ndan IV. Mehmed'e 1657'de birkaç katar deve, bir büyük fil ve kıymetli eşyalar gönderilmişti. Yine IV. Mehmed'e Rus elçisi vasıtasıyla 1198 samur, 20 kıymetli fok balığı dişi ve değerli hediyeler gelmişti. Gelen hediyeler sarayın

[405] Bekir Kütükoğlu, "Şah Tahmasb'ın III. Murad'a Cülus Tebriki", *Tarih Dergisi,* Cilt XI, İstanbul 1960.s.6-7.

[406] Akdes Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610),* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Enstitüsü Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1953, s.49-50; Fatma Ünyay Açıkgöz, "XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hediye ve Hediyeleşme (Padişahlara Sunulan Ve Padişahların Verdiği Hediyeler Üzerine Bir Araştırma)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, (Doktora Tezi)., s.188-189.

defterlerine geçirilirdi. Padişah da yabancı devletlere elçiler ve beraberlerinde hediyeler yollamıştır. IV. Mehmed tarafından 1653 senesinde Hind Padişahı Şahcihan'a güzel 20 cariye, zümrüt kabzalı bir hançer, kıymetli bir at eyer takımı gönderilmiş, elçiye de 6000 altın, bir kürk ile bir at verilmiştir.[407]

"Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren XVII. yüzyıla kadar devletler birbirleri nezdinde daimi elçi bulundurmamışlardı. Bir meselenin hâllini görüşmek, sulh ve muahede akdi veya devletlerarasındaki dostluk münasebetlerinin kuvvetlendirilmesi amacıyla hediye verilmesi, cülus, zaferi tebrik ve tebliğ için bir devlet ötekine ya bir sefir veya bir heyet göndermiştir. Bir yabancı elçinin beraberindekilerle Osmanlı Devleti'ni ziyaret etmeleri, sultanın iradesi ile gerçekleşmiştir. Elçinin gelişi için ilgili hükümdara sultan tarafından ferman şeklinde gönderilen belgede, elçinin beraberinde bulunan kişilerin tam sayısı, Osmanlı topraklarına ayak bastıkları andan itibaren ve İstanbul'daki ikamet edecekleri dönem boyunca faydalanabilecekleri haklar birer birer belirtilmiştir." [408]

XVII. yüzyılda Avusturya elçisi kalabalık bir heyetle İstanbul'a gelmiş ve kendisine günlük olarak şunlar takdim edilmiştir: 3 öküz, 1 dana, 10 koyun, 40 tavuk, 3 hindi, 10 kaz, 30 güvercin, 150 okka un, 10 okka sebze, 50 kilo arpa, 10 kantar saman, 3 araba ot, 110 okka kömür, 1 okka baharat. Ayrıca 150 kuruş harçlık da verilmiştir.[409]

Osmanlı Devleti'nde yapılan sünnet törenlerinin çok şaaşalı geçtiğini belirtmiştik. Bu törenlerin ne kadar gösterişli bir şekilde vuku bulduğuna bakılırsa, gerek devlet ricali arasında gerekse de yabancı devletler tarafından bu gösterişe ve zenginliğe yaraşır hediyelerin de takdim edileceği şüphesizdir.

1582'de yapılan düğüne dünyanın birçok yerinden hediyeler gelmiş, Şehzade ise babasına körpe ve son derece dilber bir cariye takdim etmişti. III. Murat bu hediyeden çok memnun kalmıştı.[410] Sünneti yapan Cerrah Mehmet Paşa, kesilen deri parçasını altın bir tepsi içinde III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan'a, sünnette kullandığı usturayı da yine altın bir tepsi içinde III. Mehmed'in babaannesi Nurbanu Sultan'a sunmuştur.

---

[407]Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1994, s.56.

[408]Ömer Düzbakar, "XV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Elçilik Geleneği Ve Elçi İaşelerinin Karşılanmasında Bursa'nın Yeri" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi- The Journal of International Social Research* Volume 2/6 Winter 2009, s.186. Ali Seydi Bey, s.139.

[409] Ali Seydi Bey, s.142.

[410]Ebru Baykal, "Osmanlı'da Törenler", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekim 2008, (Yüksek Lisans Tezi) ,s.98

Sultan Murat tarafından Cerrah Paşa'ya sünnet için 10 bin altın, Nurbanu Sultan tarafından ise 3 bin altın gönderilmiştir. Bohça gönderme âdeti de unutulmamış, değerli eşyalardan oluşan bohça da gönderilmiştir.[411]

"Vezir-i Azam Sinan Paşa, Padişah için gayet mükellef eyerler vurulmuş cins beş at ile şehzade için altınlar içinde ve incili gayişeler vurulmuş üç at ve ayrıca da muhteşem libaslar takdim etmiştir. Sinan Paşa'nın bu hediyelerine kırk bin altın kıymet takdir edilmiştir. İkinci Vezir Siyavuş Paşa'nın hediyeleri yirmi bin altın kıymetinde sekiz at ile sırmalı kumaşlardı. Üçüncü Vezir Hadım Mesih Paşa, ikisi mükemmel eyerlenmiş dört at ile otuz bin altın kıymetinde yüz elli kat elbise takdim etmiştir. Dördüncü Vezir Cerrah Mehmet Paşa'nın hediyeleri on beş bin altın kıymetinde atlardan, libaslardan, kölelerden ve gümüş oyuncaklardan ibaretti.

Lehistan elçisi Filipoveski, iki dok köpeğiyle altı yük samur kürk getirmiştir. Her yükte deri bulunuyordu ve her yükün değeri bin altın tahmin ediliyordu.

Transilvanya elçisi Ladislas çifte dipli yedi gümüş kupa ile sanatkârane işlenmiş yedi gümüş tepsi, iki gümüş leğen, ikisi altınlı dört avize takdim etmiştir.

Kırım ve Kıpçak Hanı Mehmed Giray Han onu samur, beşi zerdeva, beşi kakım onu da diğer kıymetli postlardan oluşan otuz yük kürk, sincap kürkleri, şahin, balaban, beş ayı balığı dişi, köle olarak yirmi Hristiyan delikanlısı, Çerkes ve Boğdanlı gulamlar, birçok cariye sunmuştur.

Alman elçisi kırk bin duka kıymetinde üç gerdanlık ile ayrıca beş parça elmas ile gayet güzel iki madalyon ile bir de yaban domuzu getirmiştir.

Fas ve Marakeş Sultanlarının da elçilerle takdim ettikleri hediyeler şunlardır: Sedef bir sandık içinde çok kıymetli bir tesbih, sırmalı iki seccade, dört ipek seccade, altın ve murassa eyer, balıkçıl kuşunun tüylerinden yapılmış kıymetli ve mücevherli bir sorguç, incili ve elmaslı üzengiler, top top ipekli ve sırmalı kumaşlar, altın üzerine tutturulmuş inciler, ayrıca dört bin altın takdim etmişlerdir."[412]

Müslüman devletlerden gelen elçiler diğerlerine nazaran daha sıcak karşılanmıştır. İran'dan gelen elçiler için ziyafetler düzenlenmiş ve barış zamanlarında padişah dışındaki devlet erkânı tarafından da kabul edilmiştir. 1591'de İran Şahı Abbas'ın

[411] Mehmet Arslan, "Şehzade Sultan Mehmed'in Sünnet Düğünü", Türkler Ansiklopedisi, Cilt 11, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s.875.
[412] Baykal, s. 98.

yeğeni Haydar Mirza'ya padişahın hazinesinden günlük harçlık verilmiş ve yemekleri de her gün saray mutfağından gönderilmiştir. Maiyetinin ve kendisinin her türlü ihtiyacı karşılanmış, bayramlarda da çeşitli hediyeler almışlardır.[413]

Recebin 23. günü (19.06.1653) Hind Padişahı Şah Cihan tarafından Seyyid Hacı Mehmed adlı elçi gönderilmiş; bir sorguç, bir kılıç ve bir hançer takdim etmiştir. Karşılığında ise Hind Padişahına yazılan cevap ile birlikte zümrüt kabzalı bir hançer ve 20 cariye, bir mükemmel at ve elçiye altı bin altın ve bir kürk ve bir mükemmel at verilmiştir.[414]

Müslüman ülkelere daha iyi bir karşılama olmasının dışında daha samimi bir ilişki kurulduğu da aşikârdır. Nitekim Müslüman ülkeler Osmanlı Devleti'ni bir koruyucu olarak görmüş ve yardım istemek için hediyeler takdim etmişlerdir.

Melibar veya Malabar, Batı Hindistan'ın güneyine doğru uzanan büyük bir ülkenin adı idi. Bu devletin hükümdarı Sultan Ali Raca, 1777'de Hacı Ali adındaki bir elçi ile Arapça bir name göndermişti. Sultan Ali bu namesinde, Mecusilerle muharebe ettiğini, parasal olarak sıkıntıda olduğunu bildiriyor ve İslamların halifesi olan Osmanlı Hükümdarı'ndan yüzbin altın istiyordu. Hediye olarak da iki fil göndermişti.[415]

"En basit anlamda bir başarının ya da bir gayeye ulaşmak amacıyla yapılan bir yardımın bir göstergesi ve bir ayrıcalığın ifadesi olan madalya ve nişanlar; Türklerde ve batı ülkelerinde farklı bir yol izleyerek gelişmiş, XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa Devletleri arasındaki siyasal ilişkilerin gelişmesine paralel olarak bu farklılıklar zamanla azalmış ve benzer şekilde madalya ve nişanlar verilmeye başlanmıştır. Genellikle nişanlar ve madalyalar bir yönetmeliğe göre verilirdi. III. Selim'in 1798 yılında İngiliz Amirali Nelson'a tevcih ettiği mücevherli çelenk, 1801 yılında İskenderiye savaşlarında üstün başarı gösteren Ahmet Kaptan'a tevcih ettiği üzeri elmaslı ortası ay şeklindeki nakışlı avize ve buna paralel olarak çıkardığı ilk Hilal Nişanı Osmanlı İmparatorluğu döneminde verilen nişanların başlangıcı olmuştur."[416] *"Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde nişan verme geleneği padişahlar*

[413] Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi,* Cilt II, (Haz. B. Sıtkı Baykal), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s.42.
[414] Naima Mustafa Efendi, *Tarih-i Naima,* (Haz. Mehmet İpşirli), Cilt III, TTK Yayınları, Ankara 2007, s.1483-1484.
[415] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 6, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.156.
[416] Yayına Hazırlayanlar: Cemaleddin Taşkıran ve Nasır Yüceer, Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Devleti, *Osmanlı Devleti'nde Madalya ve Nişanların Tarihçesi,* Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s.11.

arasında oldukça yaygınlaşmıştır. Bu amaçla hazineden büyük harcamalar yapılmıştır. Zaman içerisinde nişan verme uygulaması kötüye kullanılmaya başlanmış, (bazı padişahların horoz dövüşünde galip gelen horozu nişan ile onurlandırdığı söylenmektedir.) bunun üzerine 1848 yılında rastgele nişan verilmemesi kararlaştırılmıştır."[417]

Osmanlı Devleti'nde hediye olarak çadırlar da gönderilmiştir. Diplomatik olarak hediye edilmiş ve günümüze kadar ulaşmış tek çadır olması bakımından III. Selim'in Rusya'ya yolladığı bu çadır önem arz etmektedir:

"Osmanlı Sultanı III. Selim tarafından Rus Çariçesi II. Katerina'ya hediye edilen Osmanlı çadırı ilk kez görüntülendi. Osmanlı devletinin Kırım'ı almak için 19 Ağustos 1787'de Rusya'ya açtığı savaş sonunda imzalanan Yaş Anlaşması dolayısıyla Rusya'ya hediye edilen çadır, St. Petersburg'daki bir müzede korunuyordu. Dönemin Osmanlı Sefiri Mustafa Rasih Paşa tarafından, 1793'te St. Petersburg'da Çariçe II. Katerina'ya sunulan çadır, 220 yıl boyunca sapasağlam ayakta kalmayı başarmış. Ermitaj Müzesi'nden Galina Serkina, Çar ailesi üyelerinin çadırı daha çok askerî seferler, avlanmak ve bazen de piknik yapmak için kullandığını ifade etti. Serkina, "Bu çadır diplomatik olarak hediye edilen ve günümüze kadar ulaşan tek çadır" dedi. Serkina, çadırın duvarlarının 6 metre genişliğinde ve 2 metre yüksekliğinde olduğunu da sözlerine ekledi. Titizlikle korunduğu ve renginden hiçbir şey kaybetmediği gözden kaçmayan çadır direkleri, kurulamadığı için çadırın hemen yanı başında yerlere dizilmiş. Serkina, çadırın yakın bir zamanda fotoğraflanmak için yeni baştan kurulacağını ve o zaman çadırı tüm ihtişamıyla görmenin mümkün olacağını söyledi."[418] (bkz. foto 1)

Ayrıca değinmeden geçemeyeceğimizi düşündüğümüz bir konu da, Osmanlı Devleti'nin Peygamberimizin doğduğu, İslamiyet'in doğup yayıldığı topraklara verdikleri önemdir. Osmanlı Devleti Hicaz Bölgesine o denli önem vermiştir ki bu bölgeden bir şey talep etmemesi bir yana, bölgeye kendisi yardım etmiş, hediyeler göndermiş, hizmette kusur etmemiştir.

---

[417] Yayına Hazırlayanlar: Cemaleddin Taşkıran ve Nasır Yüceer, Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Devleti, Osmanlı Devleti'nde Madalya ve Nişanların Tarihçesi, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1999, s.13.

[418] www.aktuel.com.tr/Tarih/.../**osmanlinin-katerinaya-verdigi-cadir**-hl-ayak. 8 Şubat 2013.

"Kutsal makamlara, Mekke Emirine, Mekke ve Medine ileri gelenlerine hatta çöl Araplarına (Urban'a) gönderilen hediyeler, devlete her sene pahalıya mal olurdu. Bu, imparatorluk idare tarzının bir icabıydı. Osmanlı padişahları, Surre alayları ve büyük Harameyn vakıfları ile mukaddes beldeleri adetâ altına boğmuşlar ve bilhassa Revza-ı Mutahhara'yı mücevher hazinesine döndermişlerdir. Surre alayları, kutsal makamlara yalnız padişahın saray erkânının değil, müminlerden de her kim dilerse onların da armağanları iletilirdi."[419]

Daha önce padişahın Mekke şerifine hitaben yazdığı mektup padişahın huzurunda mühürlenir, Surre eminine verilirdi. Bu sırada hafızlar Kur'an-ı Kerim okurlardı. Daha sonra surreler develere yüklenirdi. Bunların önünde mahmil devesi giderdi. Bu deve padişahın hediyeleriyle mektubunu taşıyan deveydi. [420]

İran Şahı Muzaffereddin, Sultan II. Abdülhamid'i ziyarete gelmiş, kendisine bir Kur'an-ı Kerim hediye etmiş ve "Sizin gibi bir padişaha, bir Halife'ye ancak Kur'an-ı Kerim hediye edebilirim." demişti. Hediye ettiği Kur'an, altın bir çekmece içinde olup üzerinde "*La ilahe illallah Muhammedun Resulullah*" yazılıydı. II. Abdülhamid, bunu özel müzesindeki kütüphaneye koymuştu. [421]

"Memluk ile Osmanlı Devletinin arasındaki dostane ilişkiler, ikisinin Orta Doğu'daki hâkimiyet mücadelesi yüzünden çeşitli evrelerden geçerek Sultan Selim'in Mısır'ı ele geçirmesiyle son bulmuştu. Münasebetlerin iyi olduğu dönemlerde iki devlet birbirlerine hediyeler göndererek olumlu düşüncelerini ve niyetlerini ifade ederdi. Memluklu Devleti'nden daha genç olan Osmanlı Devleti'nin padişahları bazen de güçlerini ve prestijlerini artıran büyük zaferlerinin müjdesi haberlerini armağanlar eşliğinde gönderirlerdi, Niğbolu ile Varna zaferlerinde ve İstanbul'un fethinde yaptıkları gibi. Gönderilen hediyelerin arasında zırhlı ve atlı esirler, köleler, cariyeler, av kuşları, değerli kumaşlar, elbiseler, silahlar ve mücevherler bulunurdu. Memluk sultanları değerli armağanlar göndererek onları tebrik ederlerdi, mesela hilatlar, silahlar, zırhlar, at örtüleri, yular takımları, develer, atlar, filler, zebralar zürafalar, katırlar gibi. Bazen ihtiyaç olan şeyler, istek üzerine hediye olarak gönderilirdi.

---

[419] Münir Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s.112.
[420] Ali Seydi Bey, s.153-154.
[421] Osmanoğlu, s.57.

Örneğin Osmanlı padişahı, Memluk sultanından ilaç, Memluk sultanı ise Osmanlı padişahından silah için malzeme taleplerinde bulunmuştu."[422]

Hayvanların gönderilmesi hususuna Osmanlı Devleti'nde de sık sık rastlanmaktadır. Habeşistan İmparatoru Menelik, Sultan Abdülhamid'e küçük ayılar, devekuşları, maymunlar, zürafalar ve bir çift zebra hediye etmişti.[423]

"Hükümdarların, eski zamanlardan beri, zenginlik ve güçlerini sergilemek, eğlenmek veya merak gidermek için eşine az rastlanan yabanî hayvanlardan canlı koleksiyonlar oluşturdukları bilinmektedir. Yabanî hayvanlar, imparatorluğun içinden veya dışından padişahlara hediye olarak gönderildiği gibi, padişahlar da İstanbul'a yabanî hayvanlar ve çeşitli kuşlar getirtmişlerdi. Bunlar yalnızca güç simgesi ve eğlence unsuru olarak değil, aynı zamanda av malzemesi olarak saray bahçelerinde korunmuş ve yetiştirilmişlerdi. Özellikle XVI. yüzyıl ve sonrasında, sultanın gücünü göstermek için, Topkapı Sarayı□na gelen elçileri ve maiyetlerini kabul törenlerinde, At Meydanı'nda düzenlenen şehzâdelerin sünnet şenliklerinde yabanî hayvanlar sergilenmiş; hatta bu hayvanlar aynı maksatla bakıcıların eşliğinde İstanbul sokaklarında gezdirilmişti. XVI. yüzyıl içinde İstanbul'a gelen elçiler ve Avrupalı seyyahlar bunlarla ilgili gözlemlerini eserlerinde dile getirmişlerdir. Buna göre filler, misk kedileri, geyikler, karacalar, devekuşları, altın zincirlere bağlanmış arslanlar, kaplanlar, Sibirya parsları, leoparlar, gergedanlar, zürafalar en dikkati çeken hayvanlar olmuştur."[424]

Ancak yeri geldikçe bahsettiğimiz gibi, gönderilen hediyelerin hiç bir faydası ve kıymetinin olmadığı durumlar da mevcuttu:

"Bu yıl (1818), İran'dan ve biraz sonra da Mısır'dan İstanbul'a filler gönderildi. O zamanlar birtakım aşiretler topluluğu halinde olan ve Abbas Mirza eliyle idare edilen İran, sınırda Osmanlı Devleti'ne baş kaldıran kimselerle el altından iş birliği yapmasa bile, onları zaman zaman korumaktan geri durmuyordu. Bu durumdan haberdar olan ve gücendiğini belli eden Osmanlı Devleti'nin gönlünü almak istercesine İranlılar, İstanbul'a yeni sefirle beraberinde bir kocaman fil gönderdi. Bu fil, Et Meydanındaki fil damına götürüldü. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, İstanbul'a İran'dan bir fil gönderildiğini, bu hediyenin sarayı pek memnun ettiğini haber alır almaz bir büyük

---

[422] Samire Kortantamer, "Memluklerde Hediyeleşme", *Hediye Kitabı,* Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Kitabevi yayını, İstanbul 2007, s.29–30.
[423] Osmanoğlu, s. 125.
[424] Açıkgöz, s. 255.

Sudan fili ile iki küçük Bengal fili gönderdi. Bu filler, Üsküdar yakınında Öküz limanı adındaki iskelede büyük mavnalar birbirine bağlanarak üzerlerine keresteler döşenerek filler bin bir zahmetle İstanbul'a Vezir İskelesine geçirildi, oradan da Et meydanı'nda dikili taş karşısında İran filinin bulunduğu yere götürüldü. İstanbul halkına, yeni bir eğlence oldu. Her gün kadın-erkek bir sürü kalabalık çeşitli semtlerden fil seyrine gelirlerdi. O günlerde İstanbul'da birbirini kovalayan yangınlar çıktı. Bu yangınların, fillerin uğursuzluğu yüzünden olduğu rivayetleri dolaşmaya başladı. Haklı haksız birçok kimselerin şuraya buraya sürülüp durulduğu bu devirde, filler de Edirne'ye sürüldüler de dedikoduları kapandı."[425]

Kimi zaman savaşlarda kullanılmak üzere yapılan toplar bile hediye olarak gönderilebiliyordu. Sultan Abdülaziz, 1464'te Ali adlı bir top döküm ustasının yapmış olduğu topu, 1868'te İngiliz Kraliçesi Victoria'ya hediye etmişti.[426]

Hediyeler, devletlerarasındaki siyaseti belirlemede, dengelerin sağlanmasında ve çıkarları doğrultusunda karşı devleti hoş tutma gibi durumlarda önemli rol oynayan unsurlardan biriydi:

"Balkan Devletlerine karşı takip edilen siyasetin esası bunlar arasındaki rekabeti körüklemek, bu devletlerin anlaşmalarına imkân bırakmayacak meseleler çıkarmak idi. Bu hususta Sultan Hamid, en ziyade Karadağ Prensi Nikola'dan istifade etmişti. Prens Nikola İstanbul'a geldiği zaman kendisine fevkalade ikram edilmişti. Sultan Abdülhamid, prense Boyacıköyü'nde güzel bir yalı vermişti. Sultan Hamid prensin müzayaka zamanlarında da kendisine iki defa 20 bin altın hediye etmişti."[427]

"Sultan Abdülhamid, İstanbul'daki sefirlerin hatırlarını hoş etmeye ve icabında bunları minnettar bırakacak cömertlikler göstermeğe pek itina ederdi. İstanbul'daki İngiliz Sefiri Lord Döfren ve kerimesi Lady Döfren harem-i hümayunda iftara davet olundu. İftardan sonra Sultan Hamid sefirin kerimesine kıymettar bir pembe inci hediye etti. Bunun da sebebi şu idi: O vakit sefarethanelerle temasta bulunan Madam Plaskova isminde bir kadın bir gün İngiliz sefiri'nin kızı ile görüşürken Matmazel Döfren'in

---

[425] Ahmed Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt II, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s.301.
[426] Erhan Afyoncu, *Truva'nın İntikamı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s.16.
[427] Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, s.87.

pembe inciye pek meraklı olduğunu öğrenmiş, bunu da başka bir mecliste söylemiş, oradan da Hünkâr'ın kulağına gitmişti. Abdülhamid böyle jestleri pek severdi."[428]

Alman İmparatoru Wilhelm'in İstanbul'a ilk gelişi 1889 yılında olmuştu. Bu resmi ziyarette yüz kişilik bir şeref kıtası II. Abdülhamit'le birlikte Dolmabahçe rıhtımında İmparatoru karşılamış, mermer döşemeler üzerinde serili paha biçilmez İzmir halısı, Çin ve Japon vazoları, som gümüşten devasa biblolar, Osmanlı padişahlarının portreleri ilk gelişinde II. Wilhelm'i çok etkilemişti. Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede salonunda Kaiser'in geldiği akşam dört yüz kişilik akşam yemeği verilmiş, II. Wilhelm onuruna verilen yemekte her tarafa çiçekler yerleştirilmişti. Altın ve elmas zarflı fincanlarla kahveler içilmiş, daha sonra Kaiser, kendisi için yaptırılan Şale Köşkü'ne götürülmüştü. Köşkün bir salonunda atlas serili masalar üzerine armağanlar dizilmişti. Kaiser için monogramı elmasla işlenmiş büyük bir altın kutu, İmparatoriçe için, kocaman elmas ve yakut taşlar takılı bir broş; Kaiser'in maiyeti için Padişah'ın elmastan tuğrası işlenmiş enfiye kutuları, kravat iğneleri, altın çerçeveler, kırmızı, yeşil, mavi büyük şeritler hazırlanmıştı. [429]

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine gelindiğinde devletin zayıflamasına ve gücünü yitirmesine paralel olarak gönderilen hediyelerin de durma noktasına geldiği düşünülebilir. Elbette devletin eski gücünü muhafaza etmediği ve eskisi gibi hediyeler gönderilemediği açıktır fakat; hediye geleneğine verilen önem son zamanlarda dahi kendisini göstermiştir. Buna rağmen saray içindeki lükse bağlı olarak masrafların artmasına, saray kadınlarının israflarına paralel olarak bir takım sıkıntılar yaşanmıştır. Bu konuda Murat Bardakçı şöyle yazmaktadır: "*Ve gün oldu israf yüzünden değil hazinede, paşalarda bile beş para kalmadı. Mesela bir sur-ı humayun, yani düğün yahut sünnet sırasında vezirlerin hediye verme geleneği bile parasızlık yüzünden bozuldu. Sarraflarda da itibarları kalmamıştı, borç alamıyorlardı. Abdülmecit, hediye takdiminden affetti onları."*[430]

5 Haziran 1911 günü İstanbul'dan Selanik'e hareket etmiş olan Sultan Reşad'ın programı Selânik-Üsküp-Priştine-Kosova Sahrası-Selanik-Manastır-Selanik-İstanbul olarak hazırlanmıştı.[431] *"Sultan Reşad Selanik'de bulunduğu dönemde bazı kişi ve*

[428] Tahsin Paşa, s. 321.
[429] Ayyıldız, s.171.
[430] Murat Bardakçı, *Şahbaba,* İnkılâp Yayınları, İstanbul 2006, s.24.
[431] Mevlüt Çelebi, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, Akademi Kitabevi, İzmir 1999, s.23.

kuruluşlara yardımlarda bulunmuştur. Cuma namazından sonra okullara ve fakirlere beşer; medreselerle tekkelere üçer; belediye hastanesine 300; sanayi mektebine 200; Musevi Şefakat Kulübü'ne 75; Bulgar Kulübü'ne 50; Çınarlı Meşrutiyet Kulüb-ü Cemiyet-i Hayriyesi'ne 30 Osmanlı lirası yardımda bulundu. Bundan başka diyetlerini ödeyemedikleri için hapsedilmiş üç kişinin borçları da padişah tarafından ödendi ve serbest bırakıldılar. Padişah, Selanik'de bazı hediyeler de verdi: Sultan Reşad, Dâhiliye Nazırı Halil Bey'e birinci mecidi nişanı, Selanik Valisi ve mebuslarına ve Hadi Paşa'ya ve Erkan-ı Harbiye reislerine altın saat ve Rumeli Gazetesi başyazarı Yunus Nadi Bey'e yakut yüzük hediye etmiştir. Selanik Rum Cemiyyet-i Hayriye-i Nisvaniyesi tarafından Sultan Reşad'a el işlemeli bir yorgan hediye edildi."[432]

Hediyelerin takdimi hususunda rastgele bir sunum mevcut olmadığı aşağıdaki örnekten de açıkça anlaşılmaktadır, nitekim hediye sunumunda elçilere birçok sorular da sorulabilmektedir:

"Fas Hâkimi Muhammet tarafından Büyükelçi olarak İstanbul'a gönderilen Seyit Tahir'le maiyetinde ikinci elçi Muhammed Arabî, beraberlerinde birbirinden güzel şekilde eyerlenmiş altı tane emsalsiz mağrip atı ile altı zenci köle ve iki tane mühürlü sandık, bir de fağfur eşya ile dolu bir başka sandık getirmişlerdi. Elçiler, daha önce Tunus Beylerbeyi Ali Paşa eliyle gönderilen hediyelerin kabul olunmasından ve makbule geçmesinden cesaret alarak bunların gönderildiğini bildirdiler. Fas Hâkimi'nin bu yeni hediyelerle sadakat ve bağlılığını belirtmekten zevk duyduğunu ifade ettiler. Hâkim ayrıca dedesinden kalma tarihi bir kılıcı da kabzasının eskiliğine bakmadan, hatta bu halini makbul saydığı için değiştirmeden Padişah'a özel armağanı olarak sundular. Bu sunumdan sonra elçilerden bazı suallerin cevaplanması istendi:

1)Bu gönderilen hediyeler Padişahımızca kabul olunacaktır. Ancak; Hâkimin Nemçe Kralı'na da altı at gönderdiği altısının da mücevherli eğerlerle süslü olduğu haberini aldık. Bu, Nemçe Kralı'nı Osmanlı Padişahı'ndan üstün tutmak anlamına gelmesin.

2)Fas Hâkimi Sicilya Kralı ile de bir anlaşma yapmış diyorlar, doğru mudur?

3)Bu hediyeleri Padişah'a takdim etmekten başka vazifeniz var mı?"[433]

---

[432] Çelebi, s. 37-38.
[433] Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt I, s. 164-165.

Hediyelerin rüşvet amacıyla kullanıldığı durumlar Osmanlı Devleti'nde de mevcuttu. Ancak Osmanlı Devleti, bu tür yolların önüne geçmek için zaman içinde bazı tedbirler de almıştı.

Osmanlı Devletinde her çeşit kamu hizmetine girebilmek, çoğu zaman tayin yetkisi bulunanları türlü yollarla memnun etmekle mümkün olmaktaydı.[434] Kanuni Sultan Süleyman döneminde hizmet satımı kısmen az olmasına rağmen tayinler için *"cenab-ı padişahîye pişkeş çekilmesi"* kanun olmuştu. Mahmud Paşa adlı bir devlet adamı, Mısır valisi olabilmek için bu yolla pişkeşini vermiş, "vüzera ve vükelayı dahi doyurmuştu."[435]

"Hediye için tazyik yalnız padişahlar tarafından değil, valiler ve hatta daha küçük memurlar tarafından da vaki oluyor, iş tamamıyle rüşvet rengini alıyordu. Tanzimata kadar böyle gelen bu işe ondan sonra nihayet verilmek istenmiş, hediyeler biri memnu, diğeri gayr-ı memnu olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Memnu Hediyeler: mücevherler, altın ve gümüşten yapılma kıymetli eşya, çubuk takımı, kürk, şal, kumaş, gulam, cariye, at, beygir ve sair hayvanlar, hayme, zahirelerin envaı, kuru yemişler, odun, kömür.

Memnu Olmayan Hediyeler: üzüm, kavun, karpuz, yaş meyvalar, çiçek, gülbeşeker, o kabilden olan sair tatlılar, yoğurt, tereyağı, süt, kuzu, av, balık, tavuk, sair kuşlar."[436]

4.2.BABÜR DEVLETİ

"Zahirüddin Muhammed Bâbür (1483-1530), babası Ömer şeyh Mirza'nın ölümü üzerine, on iki yaşında, Fergana vilayetinin hükümdarı olur. O dönem, Mâverâünnehir sürekli taht kavgalarına sahne olmaktadır. Bâbür, bu saltanat mücadeleleri neticesinde, oldukça yıpranmış olarak, Mâverâünnehir'i terk etmek zorunda kalır. Önce Kâbil'e, oradan da Hindistan'a geçer ve Bâbürşahlar Devleti'ni kurar. Bâbür iyi bir devlet adamı ve komutan olmanın yanı sıra, üstün nitelikli sanatçı kimliğiyle de önemli eserler üretir. Bunlar içinde en önemlisi, hatırat ve günlük niteliği taşıyan mensur eseri Bâbürnâme'dir."[437]

---

[434] Mumcu, s.86.
[435] Mumcu, s. 89.
[436] Pakalın, s. 794-795.
[437] Hüseyin Baydemir, "Babürname'de Folklorik ve Etnografik Unsurlar", *Gazi Türkiyat*, Güz 2010, Sayı 7, s.108.

Babür'ün oğlu Hümayun dünyaya geldiği zaman pek çok ak akçe toplanmış; bey ve emirler, büyükler ve küçükler hediyeler getirmişlerdir.[438]

Doğumdan üç dört gün sonra çocuğa Hümayun adı verilmiş, doğum şöleni tertip edilmişti. Türk destanlarında da, hükümdarların veya beylerin genellikle ilk ve tek oğulları dünyaya geldiğinde ziyafet ve eğlenceler düzenlenip, büyük şölenler tertip edilirdi. Doğan çocuğa hediyeler götürülmesi Türk boyları arasında çok yaygın bir âdettir.[439]

Kâsân'da, Tabulgu adı verilen bir ağaçtan asa, kamçı sapı, kuş kafesi ve ok yapılıyor, bu ürünler, hediye olarak uzak yerlere götürülüyordu.[440]

Babür Devleti'nde düğünlerde, toylarda ve çeşitli merasimlerde çevre hükümdar ve beylerin davet edilerek şaaşalı törenler yapıldığı görülmektedir. Bu törenlerde karşılıklı hediyeler de takdim edilmiştir.

"Bâbür'e, Sultan Mahmud Mirza'nın büyük oğlu Sultan Mes'ud Mirza ile büyük kardeşi Sultan Ahmed Mirza'nın Ak Begim adlı ikinci kızının düğün hediyesi olarak altın ve gümüşten yapılmış bademler, fıstıklar gönderilir."[441] *"Haydar Mirza'nın düğününde, ne kadar hanende ve sazende varsa hepsi toplanır."*[442] *"Kasım Bey'in küçük oğlu Hamza, Halife'nin büyük kızıyla evleneceği zaman bin şahruhî ve bir de eğerli at hediye edilir."*[443] *"Bâbür, Hümayun'un bir oğlunun olmasının ve diğer oğlu Kâmran'ın evlenmesini kutlamak için on bin şahruhî hediye gönderir. Her iki şehzadeye giydiği elbiselerden ve taktığı kemerlerden gönderir. Doğum ve düğün hediyesi olarak ayrıca murassa kemerli bir hançer, murassa davetiyeler, sedefle işlenmiş bir sandalye, kendi giydiği kısa bir elbise, kuşak, Bâbürî hattının müfredatı ve bu yazı ile yazılmış olan kıt'alar gönderir."*[444]

"Bâbür'ün kaydettiği bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla küçük dayısı Ahmed Han, merasimlere büyük önem vermektedir. Bâbür, Ahmed Han'ı töreye dikkat etmeden karşılayınca Ahmed Han'ın bu duruma canı sıkılır. Mahmud Han'ın da kardeşi Ahmed

---

[438] Babür Şah, *Baburname,* (Haz. Reşit Rahmeti Arat), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 340.
[439] Baydemir, s.118.
[440] Baydemir, s. 110.
[441] Babür Şah, s.37; Baydemir, s.118-119.
[442] Babür Şah, s.54; Baydemir, s.118-119.
[443] Babür Şah, s.376; Baydemir, s.118-119.
[444] Babür Şah, s.574; Baydemir, s.118-119.

Han'ı karşılaması töreninden, bu tür törenlere çok önem verildiği anlaşılmaktadır: Mahmud Han Taşkent'ten üç dört yığaç mesafeye kadar çıkıp çadırlar kurdurur. Karşıdan gelen Ahmed Han iyice yaklaşınca Mahmud Han'ın sol tarafından, arkadan çevirerek gelip Han'ın önünde attan iner. Dokuz defa tazim ile eğilerek gelip ağabeyiyle görüşür. Dönerken de dokuz defa saygıyla eğilir. Hediye takdim ettiğinde de birçok defa saygıyla eğilir."[445]

Kızılbaş, Özbek ve Hinduların elçileri Babür'ün verdiği toyda hazır bulunmuşlar, Kızılbaş elçileri sağ tarafta ve belli bir mesafede kurulan otağa oturmuşlardı. Sol tarafta da Özbek elçileri oturmuştu. Bâbür, yeni yapılmış sekiz köşeli ve üzeri taze otla örtülü köşkün şimalinde oturuyordu. Bütün sultanlar, hanlar, emirler, yemekten önce altın, gümüş ve bakır akçe, kumaş ve diğer eşyadan hediyelerini takdim etmişler, hediyeler Bâbür'ün önüne serilen bir halı üzerinde toplanmıştı. Hediyeleşme sırasında azgın develeri, filleri ve koçları dövüştürmek için hemen karşıdaki adaya salmışlar, arkasından pehlivanlar güreşmişti. Bâbür de yemekten sonra önemli misafirlerinden bir kısmına hediyeler vermiş, bu merasimden sonra Hindistanlı hokkabaz ve cambazlar gösteri yapmışlardı.[446]

Yapılan savaşlar sonucunda elde edilen ganimetlerden de devlet içerisinde belirli bir hisse dağıtılmaktaydı. Çok kıymetli bir eşya ele geçirilmişse, başka devletlere hediye olarak gönderilebiliyordu.

Lodi ordusu ile yapılan meydan savaşında Lodi Sultanı İbrahim ölmüştü. Afgan kuvvetleri süratle Delhi gerisine doğru çekilmiş, Bâbür, düşmanın takibi işini Hümayun'a vermişti. Agra şehri ve kalesi de ele geçirilmiş, on sekiz yaşlarında olan Hümayun, Lodi devlet hazinesine de el koymuştu. Babür, Agra kalesine geldiğinde, ganimet taksimi yapmış; Kamran Mirza'ya on yedi lak, Humayun'a ise yetmiş lak altın vermişti. Bu durum Hümayun'un babası nezdinde daha itibarlı olduğunu göstermektedir. Agra hazinesinin dillere destan değerli bir elması da daha sonraları I. Tahmasb'a hediye edilmiştir.[447]

---

[445] Baydemir, s. 121.
[446] Babür Şah, s.566-568; Baydemir, s.129.
[447] Enver Konukçu, "Babürlüler, Hindastan'daki Temürlüler", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt V, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s.396.

4.3. TÜRKİSTAN HANLIKLARI

"İran'ın Horasan bölgesinden başlayarak Kuzey Afganistan dâhil Pamir ve Hindukuş-Kunlun (Karanlık) dağlarının kuzey eteklerinden Çin'in Tun-huang bölgesine kadar uzanan, oradan Mançurya'nın batısına ulaşan, Moğolistan'la birlikte Güney Sibirya'nın tamamını içine alan, batıda Ural Dağları ile Volga Irmağı'nın Hazar Denizi'ne ulaştığı noktaya kadar devam eden geniş bir alanı kaplar."[448]

"Türkistan Hanlıkları Osmanlı Devleti ile ilişkilerini artırmak, güçlendirmek ve yardım talep etmek amacıyla gönderdikleri elçilerle karşılıklı olarak hediye teatisinde bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti mesafenin uzaklığı ve kendi siyasi şartlarından dolayı doğrudan Türkistan Hanlıkları ile askerî ilişkiler kurmak ve Ruslara karşı onlara yardım etmek konusunda eksikliğini manevi olarak onların isteklerini yerine getirmek amacıyla çeşitli hediyelerle gönüllerini almak şeklinde sürdürmüştü."[449]

4.3.1.Buhara Hanlığı

XVI. asrın ilk yıllarında Özbeklerin parçalanması sonrasında bağımsızlığını ilân eden Buhâra Hanlığı, Türkistan'daki hanlıkların en eskisi ve en köklüsüdür. Özbeklerin devamı mahiyetinde olan Buhara Hanlığı, Zarafşân Irmagı'nın aşağı havzasındaki büyük vahada hüküm sürmüştür.[450]

Buhara Hanlığı'nın Osmanlı Devleti ile yakın ilişki içinde olduğu görülmektedir.

5 Aralık 1850 tarihli belgede Buhara elçisinin, Hariciye nazırına hediye edeceğini bildirdiği Kur'an-ı Kerim, kılıç ve Buhara kumaşlarının mukabelede bulunulmak üzere kabulü kayıt edilmiştir.[451] 18 Cemaziyelahir 1317 tarihli belgede askerî tesislere yardım için Buhara'dan gönderilen 3.000 ruble ile halı ve seccade gibi hediyelerin padişahı memnun ettiğine dair Buhara Gülkuşbeyi İbn-i Muhammed Abbas'a gönderilen tahrirat gönderilmiştir[452]. Buhara emirlerinden Abdülahad (1885-1910) Hacı Mirza Mehmed

---

[448] Ahmet Taşağıl, "Türkistan" Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 41, İstanbul 2012, s.556.
[449] Hava Selçuk, "Türklerde Hediyeleşme Geleneği ve Bu Bağlamda Osmanlı Devleti-Türkistan Hanlıkları Münasebetleri", Prof. Dr. Mustafa Keskin Armağanı, Türk Tarihi ve Kültürü Araştırmaları, (Ed. Prof. Dr. Remzi Kılıç), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, s.889-916.
[450] Abdulkadir Macit," Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeler Işığında XIX. Yüzyıl Osmanlı-Hokand Hanlığı Münasebetleri", Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2008, (Yüksek Lisans Tezi), s.23.
[451] Belgelerle Osmanlı-Türkistan İlişkileri(XVI-XX. Yüzyıllar), s.30; Selçuk, s.889-916.
[452] Belgelerle Osmanlı-Türkistan İlişkileri(XVI-XX. Yüzyıllar), s.33; Selçuk, s.889-916.

Şerif başkanlığında bir heyet ile bir hediye sandığı göndermiş, bunların İstanbul gümrüğünden muayenesiz geçişine izin verilmiştir.[453]

4.3.2.Harezm Hive Hanlığı

Harezm bölgesinde kurulan hanlık, XVIII. asırda Rus ve Batı Avrupa kaynaklarında 'Hîve Hanlığı' olarak da geçmektedir.[454]

"1816 tarihinde Soyun Bahadır Han'ın idaresindeki Hive kuvvetleri Kazaklara karşı sefer düzenlemişlerdir. 1817 yılında ise Hanlık, Teke kabileleriyle mücadele içerisindedir. 1818 yılında başlıca hedef Horasan bölgesinin fethidir. Bu amaçla Hive kuvvetleri üç kez Horasan'a sefer düzenlemiştir. Bunlardan ilki 18 Nisan 1818 tarihinde gerçekleştirilir. Rahim Han Hive'den beraberinde top ve cephanelik de getirir. Rahim Han'ın huzuruna gelen Akhal Tekelilerinden dört kişi ona hediyeler sundular. O da bu elçiler eşliğinde Teke şefine bir mektup göndermiştir."[455]

"4 Ağustos 1819 tarihinde Sumbar Serdar idaresindeki seçilmiş 150 Hive savaşçısı devlet aleyhinde çalışan Kürtler üzerine harekete geçer. Hive kuvvetleri Kürt bölgesine vardığı zaman Kürt şefleri Hive Hanı'na itaat etmeyi kabul edip, Han'a değerli cübbeler hediye ederek huzurunda etek öperler. Kürtlerin bu davranışları üzerine Rahim Han onları bağışlar."[456]

"Hive Hanı Muhammed Rahim Bahadır Han'ın 1813 yılının Ocak ayında ikinci oğlu Rahman Kulu Töre için düzenlemiş olduğu sünnet ziyafetinden sonra başlayan at yarışlarında, yarışa katılacak tüm atlar yaşlarına göre gruplara ayrılır ve belli bir noktada toplanırlar. Yarışı birincilikle bitiren atın sahibine Hive Hanı pek çok hediye vererek onu mükâfatlandırır. At yarışından sonra başlayan güreş müsabakalarında ise tüm rakiplerini tuşa getiren güreşçi yine Hanın mükâfatına layık olur. Bu tür yarışlar sünnet şöleni boyunca yaklaşık on gün devam ettiği gibi şölene katılan pek çok kişiye bu şekilde hediyeler dağıtılır."[457]

---

[453] Seyfettin Erşahin, "Osmanlı Devleti ve Türkistan Müslümanlarının Hac Seferleri (Çarlık Döneminden Günümüze)", *Diyanet İlmi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 1, Ocak-Şubat-Mart 1999, s.234.
[454] Macit, s.26.
[455] Gülay Karadağ, "Avrupalı Gezginlerin Seyahatnamalerine Göre XIX. Yüzyılda Batı Türkistan Hanlıkları" Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2006, (Yüksek Lisans Tezi), s.86.
[456] Karadağ, s.86.
[457] Karadağ, s.143.

III. Ahmed'in cülusunu tebrik için Bahadır Han Şadbaht, Farsça bir name ve hediye ile Rıza Bey adında bir elçi göndermiş; aynı zamanda Vezir-i Azam'a da mektub yollamıştır. Bahadır Şadbaht Han'ın hediyeleri arasında bir Kur-an'ı Kerim ile çeşitli kumaş topları, destarlık tülbent, kürk ve atlar vardı.[458]

4.3.3. Hokand Hanlığı

"Hokand Hanlığı, 1710-1876 yılları arasında baş şehri Hokand olarak Fergana bölgesinde hüküm süren Türkistan'daki üç hanlıktan (Buhara, Hive) birisidir. Bugün Özbekistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan ve kervan yollarının kesiştiği Fergana Vadisi'nin güneybatısında yer alan Hokand Hanlığı'nın tarihi XV. asrın ikinci yarısına kadar uzanmaktadır. Hokand Hanlığı, Fergana Vadisi'nde kurulması sebebiyle "Fergana Hanlığı" olarak da geçmektedir." [459]

"Elçilerin gönderilme sebepleri veya vazifeleri her ne olursa olsun daima gönderildikleri memleketlerin hükümdarına ve o memleketin ileri gelenlerine birtakım kıymetli hediyeleri de birlikte götürmelerinin bir âdet olduğu görülmektedir. Bu hususta gerek Hokand Hanlığı'nın gerekse de Osmanlı Devleti'nin, hiçbir fedakârlıktan çekinmediğini ve özellikle Osmanlı Devleti'nin daima servet ve cömertliğini övdürecek bir eli açıklıkla müstesna ve nadir hediyeler seçmekte ve yollamakta olduğunu da ifade etmeliyiz." [460]

"Osmanlı Devleti ile Hokand Hanlığı arasında özellikle XIX. asrın ilk çeyreği ile son çeyreği arasında gelişen münasebetlerde taraflar arasında mevzu olan bir konu da gelen elçilere yapılan yardımlardır. Osmanlı Devleti'ne gelen Hokand sefîrlerine yapılan yardımlar; ikamet, iaşe, barınak, atiyye, harcırah, taâmiyye, tâyinat, harçlık, nevale, yol masrafları gibi ihtiyaçlarının karşılanması şeklindedir. Özellikle Seyyid Muhammed Ömer Han döneminden (1809-1822) itibaren gönderilen elçilerle başlayan bu münasebet, Hokand'ın işgal edilme serüveni (1865) sonrasında da devam etmiştir. Osmanlı Devleti, sadece Hokand sefirlerini değil, İstanbul'a gelen tüm diğer hanlık ve

---

[458] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt VI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, s.148.

[459] Abdülkadir Macit, "Osmanlı Devleti ile Hokand Hanlığı Münasebetleri", *İlem Yıllık,* Yıl 4, Sayı 4, 2009, s.68.

[460] Macit, "Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeler Işığında XIX. Yüzyıl Osmanlı-Hokand Hanlığı Münasebetleri", s.144.

ülke sefirlerini de ağırlamak, onların ihtiyaçlarını karşılamak hususunda ziyadesiyle hassas olmuş ve bu konuda çok cömert davranmıştır."[461]

Hokand Hanlığı, kendisine tabi olmayan Kazak göçebeleri ve sınır sorununu çözmek için Rusya ile görüşmüş, Orenburg'dan 1827 veya 1828 'de hareket eden Rus elçisi, beraberinde getirmiş olduğu tüfek, tabanca, müzikli saat ve büyük aynalarla ile birlikte Muhammed Ali Han'ın huzuruna çıkmıştır. Hokand Hanı, elçinin gelmesinden memnun olmuş, aynı yıl Ruslarla bir sınır antlaşması imzalamıştır.[462]

4.3.4.Kaşgar Hanlığı

Doğu Türkistan'ın batısında kurulan Kâşgar Hanlığı'nın başkenti olan Kâşgar şehrinin tarihi, Han Hânedanı'na (M. Ö. 206-M. S. 220) kadar gitmektedir.[463]

"Yakûp Han, 1870'de Hindistan'daki İngilizlerle anlaştı ve onların ülkesindeki doğal zenginliklerinin kendileri tarafından işletilmesi şartını kabul ederek bir Kâşgar Devleti kurulması ve bu devletin Osmanlılar'a bağlanması konusunda mutabakata vardı. Aynı yıl İstanbul'a gelen Kâşgar elçisi Seyyid Yakûp Han Töre, büyük bir ilgiyle karşılandı ve Yakûp Han'a birinci rütbeden Nişan-i Osmani ile kılıç ve alem gönderildi. 1872'den itibaren Yakûp Han'ın hâkim oldugu Kâşgar'da ve diğer yerlerde hutbeler Padişah Abdulazîz (1861-1876) adına okundu; 1875'ten itibaren de Kâşgar Emirligi'nin babadan oğula geçmesi kabul edildi. Fakat bu girişimler, 1877'de Yakûp Han'ın beklenilmeyen ölümü üzerine Çinliler'in Kâşgar'ı istila etmesiyle yarım kaldı."[464]

4.4. AZERBAYCAN HANLIKLARI

XVII. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılın başlarında alt yapısı oluşmaya başlayan müstakil Azerbaycan hanlıkları, Nadir Şah'ın 1747'deki ölümü üzerine büyük ölçüde İran baskısından da kurtulmuş ve birer müstakil hanlık olarak teşekkül etmişlerdir. [465]

4.4.1.Bakü Hanlığı

XVIII. yüzyılın ortalarına doğru İran İmparatorluğu'nda yaşanan derin ekonomik ve politik çöküşten sonra, Azerbaycan topraklarında halk kurtuluş hareketleri ve 1740'lı

[461] Macit, "Osmanlı Devleti ile Hokand Hanlığı Münasebetleri", s.75.
[462] Erhan Yoska, "Muhammed Ali Han Dönemi (1822–1842) Hokand Hanlığı-Osmanlı Devleti İlişkileri" ,*History Studies,* Volume 3/3, 2011,s.399.
[463] Macit," Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeler Işığında XIX. Yüzyıl Osmanlı-Hokand Hanlığı Münasebetleri", s.28.
[464] Macit, s.30.
[465] Mehmet Ali Çakmak, "Azerbaycan'da Müstakil Hanlıklar Devrine Umumi Bir Bakış", Türkler Ansiklopedisi, Cilt VII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s.16.

yılların sonunda feodal ilişkiler yeni bir boyut kazanmış, bunun sonucu olarak da 20 kadar hanlık meydana gelmişti. Bu hanlıklardan biri de Bakü Hanlığı idi.[466]

"Yeni oluşmaya başlayan Bakû Hanlığı, doğal olarak ekonomide olduğu kadar askerî bakımdan da henüz pek kuvvetli değildi. Bu yüzden de Hanlığı, İran'ın işgalinden ve köleleştirme harekâtından korumak için Bakülü Mirza Muhammed Han, kendisinden daha güçlü bir devlet olan, komşusu Rusya'dan destek almayı kararlaştırdı. Bu amaçla da o, Rusya devletinin temsilcisi A. Çerkasski'ye saygı ve itibar gösterdi. Çerkasski Bakû Hanı'na iki vizon manto ve iki samur kürkü hediye etti."[467]

4.4.2.Karabağ Hanlığı

Azerbaycan'da Kür ve Aras ırmakları ile Gökçegöl arasında bulunan ve tarihte "Arran" olarak bilinen bu topraklar içindeki dağlık bölgeye de "Karabağ" denilmekte ve burada XVIII. yüzyılda kurulan Türk Hanlığı da aynı isimle anılmaktadır.[468]

"Feteli Han, Karabağ Hanlığı'nın ayrı ayrı bölgelerini tutarak onun başkenti Şuşa'yı kuşattı. Feteli Han Şuşa kalesine yaklaşırken Penah Han'dan hoşnut olmayan Talış, ileberdi ve başka bir sıra Karabağ bölgelerinin beyleri kendilerinin silahlı askerleriyle onlara katıldılar. Şehir nüfusunun kahramanlıkla direniş göstermesine rağmen, Feteli Han askerleri gittikçe kaleye yaklaşıyorlardı. Sonuçta Penah Ali Han gönülsüz şekilde de olsa uzlaşma yapmak zorunda kaldı. Ve aynı dönem kuralları uyarınca onun yönetimine girmek belirtisi gibi, oğlu İbrahim Halil Han'ı çok sayıda hizmetçi ve hediyelerle onun yanına rehin gönderdi."[469]

4.4.3.İrevan (Revan) Hanlığı

Revan Hanlığı, XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyılın başlarında diğer Azerbaycan Türk Hanlıklarına göre daha kuvvetli bir stratejik konuma sahipti. Bir Azerbaycan toprağı olan bu hanlığın arazisinde bugün Ermenistan Devleti kuruludur.[470]

---

[466] Merziye İskenderova," Bakû Hanlığı", Türkler Ansiklopedisi, Cilt VII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s.44.
[467] İskenderova, s.46-47.
[468] Osmanlı Belgelerinde Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri I, Ankara 1992, s.40.
[469] Gövher N. Memmedova, "Urmiye Hanlığı" Türkler Ansiklopedisi, Cilt VII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s.144.
[470] Saide Hacıeva, "İrevan (Revan) Türk Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri", Türkler Ansiklopedisi, Cilt VII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s.64.

"Genç Han'ın öldürülmesi üzerine Revan'ın Gürcülerin eline geçeceği tehlikesini önlemek için Osmanlı hükûmetî acil tedbirlere başvurdu. Türk hükûmetinin desteğiyle Türkiye ile müttefik ilişkileri olan Hoylu Ahmet Han, damadı Hüseynali Han'ın Genç oğlu Mehemmet Ağa'yı Revan tahtına çıkardı. Sultan, Revan'ın yeni hanıyla sıkı ilişkilerin oluşmasına özellikle dikkat ediyordu. Sultanın emriyle Revan hanına değerli hediyeler gönderildi."[471]

4.4.4.Guba Hanlığı

Guba, Kuzey Azerbaycan'da Bakü ile Derbent arasında yer alan bir şehrin adı olduğu gibi, 1747-1837 yılları arasında yaşamış bir Türk hanlığının da adıdır. [472]

"Feteli Han, kendisinin siyasi amaçlarını başarıyla gercekleştirebilmek için bir evlilik diplomasisi kullandı. 1766 yılında Feteli Han, Gubalı, Emir Hamze Karakaytak adlı birisine vadettiği pek enerjik kız kardeşi Hatice Bike'yi, Mirza Muhammed Han'ın iradesi zayıf oğlu Melik Muhamed'e vererek onunla yazılı bir sözleşme yaptı. "O, her zaman Guba Hanı Feteli Han'a olduğu kadar, onun Hanlığı'nın haleflerine de itaatte bulunacaktı". Böylece kız kardeşi Hatice Bike'yi Melik Muhammed'e vermek yoluyla Feteli Han, hükümlü ve kesin karakterli kız kardeşi Hatice Bike sayesinde Bakü Hanlığı'nın Guba Hanlığı'na bağımlılığını sağlamış oldu. O zamandan başlayarak Bakü hükümdarı Melik Muhammet Han'ın (1768-1784) iç işleri sırf Guba Hanı'nın isteği üzerine yürüyordu."[473]

4.4.5.Talış (Lenkeran) Hanlığı

XVIII. yüzyılın başlarında Azerbaycan'ın güneydoğusunda Talış Dağları, Hazar Denizi ve Muğan Çölü arasında yerleşen, Azerbaycan'da bağımsızlık kazanmış feodal devletlerden (hanlık) biri de Talış (Lenkeran) hanlığıydı.[474]

Lenkeran Hanlığı'nda bazı toprak yükümlülükleri vardı ve topraklar hediye edilebiliyordu: *"1. Divan-i devlet toprakları: o devirde Han ailesinin toprakları birleşerek Han toprakları olarak adlanıyordu. Bu topraklar Han, onun aile üyeleri ve*

---

[471] Hacıeva, s.69.
[472] Osmanlı Belgelerinde Azerbaycan Türk Hanlıkları, s.45.
[473] İskenderova, "Bakü Hanlığı", s.47.
[474] İrade Memmedova, "Talış (Lenkeran) Hanlığı", Türkler Ansiklopedisi, Cilt VII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.101.

akrabalarının zenginleşmesi için önemli kaynaktı. Han bazen divan topraklarını yakınlarına hediye edebiliyordu."[475]

4.5.ALTINORDA DEVLETİ'NİN YIKILMASINDAN SONRA KURULAN TÜRK HANLIKLARI

4.5.1.Astrahan Hanlığı

Astırhan yahud Hacıturhan şehri, İdil (Volga) Nehrinin Hazar Denizi'ne döküldüğü yerde bulunmaktadır. Küçük Muhammed Han'ın torunlarından Kasım Han, Altınordu'da merkezi kuvvetin zayıflaması ile 1466'da burada hanlık kurmuştur.[476]

"Derviş Ali Han, tahtında ancak Rusların muvafakatı ve müzahereti ile oturabilirdi. Ruslar İdil nehrine süratle asker gönderebildiklerinden, Astarhan şehri daima Rus baskı ve tehlikesine açıktı. Derviş Ali Han, Astarhan'a yeniden Han olurken Ruslara karşı birtakım ağır taahhütlere girmişti. Yılda kırk bin altın ödemek, üç bin yük balık vermek gibi şartlar bu taahhütlerin başında geliyordu."[477] Bunlar şüphesiz güçsüz olan devletin güçlü olana karşı yıllık olarak ödediği vergilerden başka birşey değildi. Ancak burada önemli olan sık sık görüldüğü üzere bu vergilerin çeşitli eşyalardan ya da o devletin ihtiyacı olan malzemelerden oluşması; "hediye" maiyyetini taşımasıydı.

4.5.2.Kasım Hanlığı

"Kâsım Hanlığı, Moskova Knezliği'nin bozkır sahasına doğru genişleyip, yayılmacı bir siyaset takip etmesini engellemek ve Rusları siyasi açıdan baskı altında tutmak amacıyla, 1445 yılında Kazan Hanı Uluğ Muhammed'in oğlu Kâsım Han tarafından kurulan ve 1681 yılına kadar varlığını sürdüren bir Türk-Tatar devletidir." [478]

Kasım Hanlığı'nın da diğer hanlıklar gibi Rusya ile münasebetlerinin daha sık olduğunu görmekteyiz:

"Uluğ Muhammed'in Kasım Hanlığı'nı kurdurmaktan maksadı, Rusya'yı sürekli denetim altında tutmak ve anlaşmaya göre kurmuş olduğu vassallık düzenini sürdürmekti. Böylece Kazan Hanları soyundan bir hükümdar idaresinde Moskova'yla Kazan arasında tampon bir siyasi teşekkül oluşturmak yoluyla Kazan Hanlığı'nın

[475] Memmedova, s. 104.
[476] Nevzat Kösoğlu, *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997, s. 199.
[477] Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1972, s.279.
[478] Serkan Acar, "Kasım Hanlığı'nda (1445-1681)'nda İdari Yapı ve Ekonomik Faaliyetler", s.120.

emniyeti sağlanmış olacaktı. Moskova'nın dışardan gelecek saldırılara karşı korunması da anlaşma hükümlerinde yer almaktaydı. Moskova, Kazan Hanlığı'na olduğu gibi bu hanlığa da sınırları içinde belirli imtiyazlar vermekle mükellefti. Bu imtiyazlar bütün yerel vergiler yanında Moskova'nın yıllık vergi vermesi gibi mali kazanımları da içermekteydi."[479]

"3 Aralık 1533 tarihinde Moskova Büyük Knezi III. Vasiliy ölmüştü. Bu sırada oğlu ve yasal halefi olan IV. İvan henüz küçük yaşta olduğu için, devletin idaresi III. Vasiliy'in eşi Elena ile Boyarların eline geçmişti. Rusya'da siyasi açıdan karışıklıkların yaşandığı bu dönemde, Kâsım Hanlığı'na çabucak bir han tayin edilmesi uygun görülmüştü. 1535 yılında özgürlüğüne kavuşan Şah Ali, bu durumu fırsat bilerek Rusya'ya hizmet etmesi için kendisine bir şans daha verilmesini rica etti. Eşi Fatıma ile beraber Moskova'ya gelen Şah Ali, ihtişamlı bir törenle karşılandı ve saray ricali nezdinde büyük saygı gördü. Genç Büyük Knez IV. İvan, Şah Ali'nin söylevini dinledikten sonra onu selamladı ve kendisine ikamet edebileceği bir yer tahsis edilmesini buyurdu. Ayrıca ona bir kürk hediye edip, Moskova'da kalacağı saraya gönderilmesini emretti."[480]

4.5.3.Kırım Hanlığı

Kırım, yüzyıllardan beri Türk boylarının oturdukları bir bölge olup, Altınordu'nun dağılmaya yüz tutması ile Çuçi neslinden Timurtaş Beğ, Kırım'da adına para bastırarak hanlığını ilan etmiştir.[481]

Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti nezdinde ayrı bir önemi vardı ve özel muameleye tabi tutulmakta idi. Kırım Hanları da Osmanlı sultanlarına sadakatlerini arz ediyor; vergilerini ve hediyelerini göndererek Osmanlı sultanlarını memnun ediyorlardı. Kırım hanlarının ziyaretleri sırasında ise Osmanlı Devleti'ne yaraşır ve Hanlığa özel törenler düzenleniyor, karşılama ve teşrifat kurallarına dikkat ediliyordu.

"1478'de Menli Giray, Osmanlı Hakanı'nın fermanı ile berat, menşur, kılıç ve sancak verilerek Kırım Hanı olarak gönderilir. Bu tarihten itibaren Kırım Hanları İstanbul'dan tayin edilir. Menli Giray Han, II. Bayezid zamanındaki 1484 Boğdan seferine elli bin kişilik kuvveti ile katılır. Bundan böyle, Osmanlı'nın Avrupa ve Asya'daki bütün

[479]Abdullah Gündoğdu, "Kasım Hanlığı ve Sayın Bulat (Simeon Begbulatoviç) Han", *Modern Türklük Araştırmaları Merkezi*, Cilt II, Sayı 3, Eylül 2005, s.23.
[480] Serkan Acar, "Kasım Hanlığı (1445-1681)" *Ege Üniversitesi SBE,* İzmir (Yüksek Lisans Tezi), 2007,s.73-75.
[481] Kösoğlu, s.195.

seferlerine Kırım atlılarının belirli törenler yapılarak katılması kanun olur. Kırım Hanları ve beğlerine tımarlar ve ayrıca devlet hazinesinden tahsisatlar verilir."[482]

"Kırım Hanı tahta çıkarken kendisine hükümdarlık alameti olarak berat, sancak, iki tuğ, Osmanlı Hakanı'na mahsus hilatlerden iki hilat, altın düğmeli kırmızı kadifeye dikilmiş bir kapaniçe, kalpak üzerine iki mücevher top sorguç, kılıç, tirkeş, hançer ve maiyetindeki mirzalara kırk kadar hilat ve Han'a donanmış iki at gönderilir. Kırım Şeyhülislam'ı, Han'a kılıç kuşatır ve eline bir Kur'an verip: 'Padişahım, Kitabullah'ın hükmünden hariç bir şey etme!' diye ihtar eder."[483]

"Kırım Hanları, İstanbul'a gelip gittiklerinde pek görkemli törenler yapılır ve Osmanlı Hakanı üç adım öne çıkarak Han'ı karşılar."[484] *"Eğer merkeze gelen Kırım Hanı yeni tayin edilmişse huzura kabul olunup arz ağaları tarafından kanun üzere başına, hanlara mahsus iki tarafı iki mücevherli top sorguçla müzeyyen yeşil çuhadan dikilmiş samur kalpak ve darü's-saade ağası tarafından arkasına dokuz adet altın düğmeli ve sırma çaprastlı kırmızı kadifeye kaplı samur kapaniçe giydirilip, silahdar ağa tarafından da beline mücevherli kılıç ve incili tirkeş, ok ve yay takılırdı. Yeni Han, Padişah huzurundan çıktıktan sonra altına divan günlerine mahsus eğerli ve abayi ile müzeyyen altın zincirli at çekilir ve maiyyetine de hilatler ihsan olunur ve bunlardan başka Han'a bir sandık içinde otuz bin kuruş veyahut beş bin ile on beş bin arasında altın verilirdi."*[485]

"Mehmet Gerey Han ile Sahib Gerey Han, 1521'de Moskova'ya açtıkları sefer sonunda Knez Vasiliy III.'ü her yıl vergi "tış" ödemeye mecbur etmişlerdi. Bunu müteakip Moskova'nın Kırım Hanları'na "tış" göndermeleri bir kaide halini almış ve Çar Deli Petro'ya kadar devam ettirilmiştir. Bu "tış" çoğu zaman kıymetli kürklerden ibaret oluyordu."[486]

"Devlet Giray'ın 1577'de ölümünden sonra Kırım'da taht mücadelesi başladı. 1588 tarihinde tahtı ele geçirmeyi başaran ve "Bora" unvanı ile tanınan II. Gazi Giray Han, ülkede birlik ve beraberliği tesis ederek, Osmanlı'ya sadakatini arz etti. Daha sonra da rakibi Murat Giray'a yardım eden Moskova hâkimi Çar Feodor üzerine yürüdü. Fakat

---

[482] Kösoğlu, s.196.
[483] Kösoğlu, s.196.
[484] Kösoğlu, s.196.
[485] İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Cilt III, Ankara: T.T.K. Yayınları, 1977. s.31.
[486] Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1972, s.230-231.

Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile yaptığı savaşa katılmak için harbi bırakıp Ruslarla anlaşma yapmak zorunda kaldı (1592). Anlaşmaya göre Çar, on bin ruble vergi ve belirli hediyeler göndermeyi kabul etti."[487]

4.5.4. Sibir Hanlığı

Sibirya, Asya'da Türkler'in bir kısmının yaşadığı coğrafyanın genel adı olup; batıda; Ural Dağları'na, doğuda; Okyanusya, kuzeyde Buz Denizi'ne, güneyde; Kazakistan, Moğolistan ve Çin'e kadar uzanmaktadır. XVIII. yüzyılın sonlarında Altın Ordu Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Sibir Hanlığı, burada kurulan ilk devlettir.[488]

"Sibir Tatarlarının Hanı Küçüm Han'ın Ruslar'a karşı mağlup olması Sibirya Türklerini derinden etkilemiştir. Ostyak (Mansi) ve Vogul (Hanti) beyleri ve birçok Tatar kabilesi mirzaları zengin hediyeler vererek Yermak'ı kutlamış, Rus hâkimiyetini kabul etmiştir."[489] *"Yermak, Küçüm Han'dan iktidarı aldığına dair rapor ile birlikte hediyelerini Moskova'ya Ataman İvan Koltso ile göndermiştir."*[490]

4.6.TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ

"İnsanların tarih içinde eriştiği en ideal ve mükemmel yönetim biçimi Cumhuriyet ve Demokrasidir. Halkın, kendi geleceği hakkında bizzat kendisinin söz sahibi olmasıdır. Yeni Türkiye Devleti insicamsız (uyumsuz) çeşitli soy ve sosyolojik zümrelerden meydana gelmiş Osmanlı Devleti'nin enkazı üzerinde yükselmiş çağdaş bir devlettir ve 'Misak-ı Milli' sınırları içinde onun tek ve meşru varisi olmuştur."[491]

1 Mart 1914'te Balkan Savaşı'ndaki ve Sofya'daki başarılı hizmetleri nedeniyle yarbaylığa yükseltilen Mustafa Kemal; 11 Mart 1914'te Fransız Hükümeti tarafından şövalye rütbesinde Legion d'honneur (Lejyon Donör) Nişanı'yla ödüllendirilmişti.[492] (bkz. foto 2)

Conkbayırı'ndaki muharebe ise idare yerinde harekâtı izlerken, düşman mermilerinin saçtığı bir misket Mustafa Kemal'in tam kalbinin üzerine isabet etmişti. Cebindeki

---

[487]Türkiye Gazetesi Yeni Rehber Ansiklopedisi, Cilt XII, İstanbul: İhlâs Yayınları. İstanbul 1993, s.18.
[488]Emine Uslu, "Sibir Hanlığı'nın Kuruluşu, Gelişimi ve Yıkılışı", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2011, (Yüksek Lisans Tezi) s.42.
[489]Uslu, s.78.
[490]Uslu, s.79.
[491]Ayhan Öztürk, Ahmet Nedim Kilci, Hikmet Zeki Kapçı, Mustafa Keskin ve Özgür Yıldız; Atatürk *İlkeleri ve İnkılâp Tarihi,* Arka Oda Yayınları, Kayseri 2009, s.238.
[492]Nusret Baycan, *Atatürk'ün nişan ve madalyaları,* Genelkurmay Basımevi, Ankara 1986, s.3.

saatin parçalanması hayatını kurtarmıştı. Bu saati Mareşal Liman Von Sanders'e vermiş, o da aile asalet armasını taşıyan kendi saatini ona hediye etmiştir. [493]

"Mustafa Kemal Paşa, savaş alanlarında gösterdiği başarısını barış ve siyasette de göstermiş, Milli Mücadele yıllarında Türkiye'nin çeşitli yerlerini işgal eden devletlerle dahi diyalog yollarını aramış ve sorunların barışçı yollarla çözümlenmesi için yoğun çaba harcamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın bu barışçı çabaları, Milli Mücadele'nin kazanılması ve yeni Türk Devleti'nin kurulmasından sonra daha belirgin şekilde ortaya çıkacaktır. Zamanın bütün devlet başkanlarıyla temasa geçen Atatürk, onların bazılarını Türkiye'ye davet etmiş, onları en samimi şekilde karşılamış ve çeşitli hediyeler sunmuştur. Diğerleriyle de mektuplaşmak ve hediye göndermek suretiyle sıcak ilişkiler kurmaya, dünya barışına katkıda bulunmaya çalışmıştır."[494]

Milli Mücadele'nin kazanılması aşamasında bazı devletlerin Türkiye'ye yardımları dikkate şayandır. Bu devletlerden birisi de Hindistan'dır:

"Hintli Müslümanların Türk Milli Mücadele hareketine duydukları sıcak ve yakın ilginin boyutlarını tespit edebilmek için Türkiye'ye yapmış oldukları yardımların miktarını bilmek gereklidir."[495] *"Hintli Müslümanlar arasında, Türkiye'ye yardım maksadıyla, toplanan yardımlar, "Hint Hilafet Komitesi" aracılığı ile doğrudan doğruya, kendi ifadeleriyle "İslam'ın Kılıcı" olan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilmiş bulunmaktadır."*[496] Bu yardımların miktarı ile ilgili detaylı bütün bilgiler, dipnotta adı geçen eserde yer almaktadır. Türk Milli Mücadelesine verilen bu destek ve yapılan yardımların maddi boyutu yanında elbette ki manevi yönü çok daha mühimdir.

Afganistan da Türklerin yanında yer almış, başarılarına kendi başarıları gibi sevinmiş ve onları örnek almış bir devlettir. Afgan Kralı'nın gönderdiği nişan ve hediyelere karşılık Mustafa Kemal de saygının ve devletlerarası hukukun bir gereği olarak gereğini yapmıştır.

---

[493] Baycan, s.4.
[494] Mehmet Okur, "Atatürk Tarafından Yabancı Devlet Başkanlarına Verilen Hediyeler*", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı: 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s.79-88;s.80.
[495] Mustafa Keskin, *Hindistan Müslümanları'nın Milli Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919- 1923),* Erciyes Üniversitesi Basımevi, Kayseri 1991, s. 87.
[496] Keskin, s.88.

"Afgan Kralı Amanullah Han Milli Mücadele boyunca Türk Milletinin yanında olmuş, Türk ordusunun başarılarını alkışlamış, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Türk komutanlarına çeşitli nişanlar göndermiştir."[497]

"Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa da Afganistan'ın bağımsızlık yıldönümünde, bu samimi dostluğun bir göstergesi olarak Ocak 1926'da gümüş çerçeve içerisinde bir resmini Amanullah Han'a göndermiştir."[498]

"Ayrıca Türkiye devleti, kardeş Afganistan'a öğretmen, subay ve doktor gibi teknik uzmanlar göndermiş ve Afgan gençlerinin Türk üniversitelerinde eğitim görmesini sağlamıştır. Yine Türkiye 17 Kasım 1926 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Afgan ordusunun güçlenmesine katkıda bulunmak için iki bin İngiliz tüfeği, tam teçhizatlı dört makineli tüfek ve beş yüz bin fişek hediye olarak göndermiştir."[499].

"Afgan Kralı Amanullah Han'ın Mayıs 1928'de Türkiye'ye yaptığı ziyarette ise kendilerine, ipekten bir muhafaza örtüsü içinde ipekten yapılmış eski usul hesap işi işlemeli bir elbise ile on iki parçadan ibaret olan örtüleri yine ipekten yapılmış ve hesap işlemeli çay takımı, İstanbul'un manzaralarını gösteren bir albüm, Ankara için hazırlanmış yaldızlı bir albüm, Osmanlıca harflerle süslenmiş kıymetli bir seccade, bir kılıç ve bir at hediye edilmiştir."[500]

Cumhuriyet dönemi'nde Türkiye-Irak ilişkileri başlangıçta soğuktu. Bunun sebepleri "Musul sorunu" ve İngiltere'nin Irak üzerindeki mandaterliğiydi. Dolayısıyla Atatürk, Irak'a karşı mesafeli bir tutum izliyordu. Irak Kralı Faysal, Türkiye'yi ziyaret etmek istemiş; Atatürk ise Türkiye'nin Bağdat elçisi vasıtasıyla Kral Faysal'ın ziyaretinin teşvik edilmemesini istemişti.[501] 6-8 Temmuz 1931'de ise Irak Kralı Faysal Türkiye'yi ziyaret etmiş, bu ziyaret sonucunda bir dostluk havası esmiş; Kral Faysal ve maiyetine resimler hediye edilmiştir.[502]

Mustafa Kemal Paşa, ABD Başkanı Roosevelt'e Türk posta pullarından ve Türk kadınlar birliğine ait pullardan bir seri göndermişti.[503]

---

[497]Okur, s.80.
[498]Bilal N.Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları 1,* TTK Yayınları, Ankara 1993, s.18; Okur, s.81.
[499]Okur, s.81.
[500]Okur, s.81.
[501]Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları II*, TTK Yayınları, Ankara 2001, s.248;Okur, s.84.
[502]Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları II,* s.271;Okur, s.84.
[503]Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları I*, s.242-243;Okur, s.88.

1926 yılında İtalya Ana Kraliçesi Marguerita ölmüş, bunun üzerine Atatürk, başsağlığı dilemek amacıyla Kral Victor Emanuel'e bir mesaj göndermiştir. Atatürk ikinci kez Cumhurbaşkanı seçildiğinde ise İtalyan Kralı da bir kutlama telgrafı göndermiştir. Atatürk, 1928 senesinde özel sigarasından bir miktarını Kral Emanuel'e hediye olarak yollamış, daha sonra da İtalyan Kralı ve ailesine karşı yakın ilgisini sürdürmüştür. 1929'da İtalyan Veliahtı Prens Humbert nişanlandığında Atatürk tarafından Kral ve Kraliçe kutlanmış; ertesi yıl Veliaht evlendiğinde yeni evlilere bir Hereke halısı hediye edilmiştir.[504]

Avrupa Devletlerinin korkulu rüyası olan Adolf Hitler, Mustafa Kemal Atatürk'e saygı duymakta ve değer vermekteydi. Atatürk de Adolf Hitler'e imzalı bir resmini göndermişti.[505]

"Kemal Paşa, Şah Rıza Pehlevi'nin taç giyme törenine bir heyet göndermiş ve Şah'a kıymetli taşlarla süslenmiş bir kılıç hediye etmiştir. Şah Rıza Pehlevi, bu hediyeden çok memnun olmuş ve duygularını şöyle ifade etmiştir: "Bu, yalnız bir dost yadigârı değil, bir kardeş yadigârıdır, nezdimde mevkii büyüktür. Gazi Hazretleri'nin bu hediyeyi bana bu dört zabit ile gönderdiğine ne derece memnun olduğumu ifade edemem, bunları gördükçe insanın sinesi iftihar ve ümit ile doluyor. "Türkiye ziyareti sırasında Türk halkı ve Atatürk tarafından sıcak bir şekilde karşılanan Şah Rıza Pehlevi'ye çeşitli hediyeler verilmiştir. Bu hediyelerden en önemlisi Kayseri Fabrikası'nda üretilen uçaktı. Bundan başka Rıza Şah'ın ziyaret hatırası olarak darphanede 150 adet madalya bastırılmıştı."[506]

Görüldüğü üzere Mustafa Kemal Atatürk tarafından birçok devlete hediyeler gönderilmiş ve karşılığında hediyeler alınmıştır. Bu durum devletlerarasında saygının ve siyasi ilişkilerin dengede tutulduğunun bir göstergesiydi. Mustafa Kemal Atatürk'e hediye edilmiş olan birtakım eşyalar bugün müzayedelerde satışa sunulmaktadır:

"Dünyaca ünlü Christie's müzayede evinin Londra şubesinde, bugün yapılan "Antik Silahlar Müzayedesi'nde", dönemin Arjantin Cumhurbaşkanı Marcelo Torcuato de Alvear'ın (1868-1942), Atatürk'e hediye etmek üzere hazırlattığı tabanca da satışa sunuldu. Çeşitli dönemlere ait toplam 244 silahın satıldığı müzayedede, Türkiye

[504]Okur, s.86.
[505]Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları 1,* s. 167; Okur, s.85-86.
[506]Okur, s.83.

Cumhuriyeti'nin kuruluşunu kutlamak amacıyla, Atatürk'e hediye edilmek üzere üretilen tabancanın 20 ile 25 bin sterline alıcı bulması bekleniyordu. Döneminin önemli siyasi liderlerine hediye ettiği silahlarla bilinen Alvear'ın Atatürk'e verilmek üzere hazırlattığı "Browning" marka tabancanın üzerinde, altın harflerle "General Mustafa Kemal" yazıyor."[507] (bkz. foto 3)

Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra da hediyeleşme geleneği gerek devlet içerisinde gerek devletlerarasında devam etmiştir.

Adnan Menderes Erzurum şeker fabrikasının açılış konuşmasını yaptıktan sonra fabrikanın açılışı yapılmış ve açılış hatırası olarak da misafirlere bir torba şeker hediye edilmiştir.[508]

Ayrıca Adnan Menderes'e gönderilen hediyeler hususundaki bazı gazete haberleri de şu şekildedir:

"Merhum Başbakan Adnan Menderes'in eşi Berin Menderes'in Eski Yugoslavya'nın efsanevi lideri Yosip Broz Tito'ya, gönderdiği mektup ortaya çıktı. Mektupta Berin Menderes'in, darbe yapanların el koyduğu hediyelik eşyaları geri alabilmek için Tito'dan kendilerine takdim ettiği hediyeliklerin hangisinin "devlet", hangisinin "kişisel" düzeyde olduğunu sorduğu öğrenildi. Berin Menderes'in mektubunun ardından 10 Ocak 1962 yılında eski Yugoslavya Cumhurbaşkanlığı Protokol Müdürü Dalibor Soldntiç tarafından kaleme alınan cevapta ise şu ifadeler yer alıyor:[509]

"Devlet Başkanı Tito'nun 1954 yılındaki Türkiye ziyareti sırasında Sayın Menderes ve eşine 1 adet altın sigara tabakası, 1 adet altın yüzük şahıslarına hediye olarak verildi. Aynı ziyarette yaralı arkadaşını taşıyan asker heykeli ise devlet düzeyinde Sayın Menderes'e takdim edilmiştir. Yine Sayın Menderes'in 1955 yılında Yugoslavya'yı ziyaretinde takdim edilen 'özgürlük' adlı heykel de hükümet düzeyinde hediye edilmiştir."[510]

"Devrin Başbakanı Menderes, beraberinde Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüşdü Erdelhun olmak üzere 27 Mayıs 1960 darbesinden kısa bir müddet önce Amerika'ya gitmişti. Başkan Eisenhover'in emrine

---

[507] www.milliyet.com.tr/**ataturk**-icin-uretilen...da-**satildi**/.../default.htm 26.09.2012.
[508] Firdes Temizgüney, "Erzurum Şeker Fabrikasının Açılışı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 43,* Erzurum 2010, s.339.
[509] www.sabah.com.tr/.../berin-menderesin-titoya-gonderdigi-mektup-ortaya. 31.07.2013.
[510] www.sabah.com.tr/.../berin-menderesin-titoya-gonderdigi-mektup-ortaya. 31.07.2013.

tahsis ettiği hususi bir askeri uçakla Amerika Birleşik Devletleri içinde bir geziye çıkar, Texas'ın Dallas kentinde bir mağazalar zincirinin sahipleri, Türkiye Başbakanının şerefine bir defile düzenlerler. Defile sonrasında üç hostes kız ellerinde gümüş tepsilerle gelirler. Bunları Başbakan'ın önündeki sehpaya bırakırlar. Bu tepsilerde şeffaf bir kutu içerisinde M. N. (Marcus ve Niemann) işaretli, şık kravat iğneleri ve kol düğmeleri vardı. Kutuların sayısı heyetdekilerin sayısı kadardı. Demokrat Parti Milletvekillerinden birisi önündeki kutuya doğru hamle eder, Başbakan Menderes kendisine gözleriyle "Sakın dokunma!" işareti yapar. Bu durumu herkes faretmiştir, hiç kimse hediye kutularına el sürmez. Dönüş yolunda Başbakan'a "Adamlar birer küçük hediye hazırlamışlar ama siz bir göz işaretiyle "dokunmayın" ikazında bulundunuz. Niçin?" diye sorulduğunda : "Doğru görmüşsünüz, keşke bu armağan kutularının her birinin 200-250 dolar değerinde olduğunu da tahmin edebilseydiniz. Ellerimizde bedavadan edinilmiş birer kutu ile buradan ayrılmak bize yakışır mıydı? Unutmayınız, her pahalı hediyenin arkasında bir amaç yatar ve karşılığı bir gün mutlaka ödetilir." der. Yassıada Muhakemeleri sırasında Celal Bayar'dan hediye tazı'nın hesabı da sorulmuştu."[511]

Afganistan Kralı tarafından Celal Bayar'a hediye edilen Afgan Tazısı cinsi bir köpeğe, bir süre devlet çiftliğinde bakılmıştır. Celal Bayar bu köpeği daha sonra Atatürk Orman Çiftliği hayvanat bahçesine 20.000 liraya sattırıp, bu parayla da bir köyde çeşme yaptırmıştır.[512]

Temsili şehir anahtarları da hediye olarak sunulmaktadır. *"Artık globalleşen ve köy haline dönüşen dünyada kaleler kalmadı. Mevcut kaleler turizm amaçlı olarak kullanılmakta. Kaleler ortaçağın şehirleri iken gelişen dünya ile şehirler kale sınırlarını aşarak genişlediler ve nüfusları hızla artmaya başladı. Artık savunma savaşlarını, meydan savaşlarını yapılmadığı dünya temsili şehir anahtarların bir dostluk nişanesi olarak hediye olarak sunulması geleneğine başlandı. Özellikle kendi ülkelerinde ticaret yapan ve ülkelerinin kalkınmasında rol oynayan devletlerin liderlerine bu tür altın veya gümüş anahtarlar verilmeye başladı. Kalemizin yani şehrimizin kapıları size açıktır,*

[511] www.**oncevatan.com.tr/devlet-adamina-ve-yakinlarina-hediye-3-makale** 19.02.2005
[512] www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=277328 14.10.2013.

istediğiniz zaman gelebilir, misafirimiz olabilirsiniz anlamında yeni dünyanın güzel bir geleneği olarak uygulanmaktadır."[513]

"Şikago'daki temaslarının ardından San Francisco'ya geçen Cumhurbaşkanı Gül, şehirde faaliyet gösteren Türk sivil toplum dernekleri temsilcilerini kabul etti. Temasları çerçevesinde Belediye Başkanı Lee'nin onuruna verdiği resepsiyona da katılan Cumhurbaşkanı Gül'e, San Francisco'ya gelen ilk Türk Cumhurbaşkanı olmasından dolayı şehrin sembolik anahtarı takdim edildi."[514]

"Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Prag'daki Belediye Meclisi'ni ziyaret etti. Çek Cumhuriyeti'nin başkentinde, Prag'ın eski şehrindeki tarihi Belediye Meclisi'ni ziyaret eden Cumhurbaşkanı Gül'e, Prag Belediye Başkanı Pavel Bem tarafından şehrin altın anahtarı hediye edildi".[515]

Bazen maddi nesnelerden hariç, hislerin dile getirilmesi adına manevi kıymeti büyük olan hediyeler de verilmiştir:

"Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli, Türkmenistan'de yeni bir soyadına kavuştu. Bahçeli'ye "Türkmen" soyadı verildi. İlk tören Bahçeli ve Türkmenbaşı'nın Özgürlük Anıtı'na çelenk koymaları ile başladı. Türkmenistan'ın Maslahat Toplantısı'nda ilk kez konuşma hakkı verilen Bahçeli, "Biz bir millet, iki devletiz" diye seslenirken, Türkmenbaşı da Bahçeli'yi "Türkmen" soyadını verdi. Türkmenbaşı ve Bahçeli'yi, Türkmen kızları yollarına güller serperek ve "Ömrün uzak olsun, Türkmenbaşımız" diyerek karşıladılar. Türkmenbaşı, Bahçeli'yi "Devlet gardaşım, ata yurduna hoşgeldin" diyerek, öptü. Bahçeli ise, "hoşbulduk" dedi. Bahçeli, kendisine sunulan ve halkların birleştirici ve bereketli olmalarını sembolize eden ekmekten yedi".[516]

Kimi zaman da hediyeler barışın tesis edilmesi için, karşı tarafa bir mesaj vermek için veya dinler arasında hoşgörüyü hâkim kılma adına bir adım atılması için kullanılmıştır:

"Dört gün sonra ABD'ye gidecek olan Başbakan Ecevit, Bush'a İslam dünyasının bugüne kadar yarattığı en güzel ve en büyük Kur'an'ının tıpkıbasımı"nı hediye edecek. Başbakan Bülent Ecevit dört gün sonra Amerika'ya uçuyor. Dört bakan, altı milletvekili,

[513] Hava Selçuk, "Türk Kültüründe Kale (Kale Anahtarından Temsili Şehir Anahtarına Uzanan Bir Gelenek Üzerine)", Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Prof. Dr. Kemal Göde Armağan Sayısı, 2013, s. 293-314.
[514] www.tccb.gov.tr/haberler/170/83067/cumhurbaskani-gule-san-francisconun-anahtari-verildi.html 22.05.2012.
[515] www.nethabercilik.com/haber/gule-pragin-anahtari-verildi.htm 29 Nisan 2009.
[516] http://arsiv.sabah.com.tr/2001/02/19/p07.html 19.02.2001.

100 işadamı ve 35 gazeteciyle birlikte Başkent Washington'a gidecek olan Ecevit, ABD Başkanı George W. Bush'a anlamlı bir hediye götürüyor: Orijinali Topkapı Sarayı'nda bulunan 418 yıllık bir Kur'an-ı Kerim'in tıpkıbasımı. Bülent Ecevit, Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'ı da beraberinde götürerek, "dinlerarası hoşgörü ve barış" mesajını daha güçlü bir şekilde vermek istiyor. Ecevit, ABD Başkanı'na bu önemli eserle birlikte bir de gümüş tabak hediye edecek. Kültür Bakanı İstemihan Talay Kur'an-ı Kerim hediye etmenin çok güçlü bir mesaj içerdiğine dikkat çekti ve Afganistan'da yürütülen savaşın dinlerle ilgisi olmadığı halde varmış gibi gösterilmeye çalışıldığını söyledi. Bu hediyenin yanlış değerlendirmeleri önleyecek, barışı ve dinlerarası hoşgörüyü vurgulayacak önemli bir sembol olduğunu da sözlerine ekledi. Talay şöyle konuştu:

"Bu Kur'an-ı Kerim geçen yıl bakanlığımız tarafından tıpkıbasımı yapılarak sınırlı sayıda çoğaltılmıştı. Bu hediye böyle kritik bir dönemde anlamlı olacak. Bu terörün arkasında çağdışı bir yönetimi ifade eden Taliban zihniyeti ve onları destekleyen bazı Ortadoğu kaynaklı örgütlerin varlığı, terörle-İslam dini arasında bağlantı kurmak gibi yanlış değerlendirmelere neden oldu. Oysa İslam dini terörü değil, barışı emreder. Sayın Başbakan'ın mesajı budur. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye, Amerika'da İslam dininin barışçı özelliğini ortaya koyacak."[517]dedi.

Hediyeler çoğu zaman maliyetine göre de ayrı anlamlar taşımakta, veriliş amaçları ve kime ne hediye verileceği hesap edilerek verilmektedir:

"Türkiye'nin ABD'li devlet adamları ve ailelerine sunduğu en pahalı hediyeyi First Lady olduğu dönemde Hillary Clinton ve kızı Chelsea aldı. Ecevit, Clinton ve kızına 4.175 dolar değerinde çanta, tepsi, kolye, kilim ve kitaplardan oluşan bir hediye paketi sundu. Devletlerarası ilişkilerde karşılıklı verilen hediyelerin aynı zamanda mesaj da taşıdığı bir kez daha belli oldu. Habertürk, Resmi Gazete'nin ABD karşılığı kabul edilen Federal Register'da Amerikalı devlet adamları, bürokratlar ve ailelerine Türk mevkidaşları tarafından verilen hediyeleri taradı. Hediyelerin en son açıklandığı 2009'dan geriye doğru 10 yıllık incelemede tek dini içerikli ve mesaj taşıyan hediyelerin George Bush'a verildiği anlaşıldı. Bülent Ecevit, Başbakanlığı döneminde Bush'a 16 Ocak 2002'de Beyaz Saray'da Kuran, Mesnevi ve taş

[517] **arsiv.sabah.com.tr/2002/01/10/p02.html 10.01.2002**

vazo hediye etti. 11 Eylül saldırıları sonrasına denk düşen o günlerde ABD'nin Afganistan'ı işgali ve Irak Savaşı'nın hazırlıkları devam ediyordu. Hediyelerin değeri 1.110 dolardı. Bush, 2004'te Türkiye'yi ziyaret ettiğinde dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu'ndan namaz tespihi ve üzerinde Nisa Suresi 58. ayetten alınan Arapça "Adaletle hükmet" gümüş yazılı levha aldı. Söz konusu dönemde Türkiye'den en pahalı hediyeyi ise ABD Başkanı Bill Clinton'un eşi olduğu dönemde Hillary Clinton ve kızı Chelsea aldı. Ecevit, 4.175 dolar değerinde çanta, tepsi, kolye, kilim ve kitaplardan oluşan bir hediye paketi sundu. Ecevit'i 2 vali izledi. Dönemin İstanbul ve İzmir valileri Erol Çakır ile Kemal Önal, ABD Başkanı Bill Clinton'a 2.550 dolarlık gümüş kahve cezvesiyle 3.500 dolarlık ipek Hereke halısı hediye ettiler. 2009'da Başbakan Erdoğan, Barack Obama 2.150 dolarlık altın vazo hediye etti. Cumhurbaşkanı Gül de Obama'ya 1.550 dolarlık kol düğmeleri ve mavi gümüş renkli cam vazo verdi. 10 yıllık dönemde askerlerden gelen hediyeler Amerikan kayıtlarına göre İlker Başbuğ ve Yaşar Büyükanıt'a ait. Başbuğ, hem 1. Ordu Komutanı hem de Genelkurmay Başkanı olduğu dönemde ABD Genelkurmay Başkanı Mullen'e altın kaplama köstekli saat, vazo, yazı takımı verdi. Büyükanıt da yazı takımı hediye etti. İki komutanın 2008 ve 2009'da verdiği hediyelerin toplamı 2.485 dolar tutuyor."[518] (bkz. foto 4)

Karşılıklı olarak hediyeleşme devletlerin itibarını korumakta, kişisel olarak sunulan hediyelerse karşılıklı nezaketin ve saygının bir ifadesi olmaktadır:

"İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth ve eşi Edinburgh Dükü Prens Philip, İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği'nde düzenlenen doğum günü resepsiyonuna katıldı. Resepsiyonun ardından Kraliçe ve eşi Türkiye'den ayrıldı. Kraliçe'nin Türkiye ziyareti vesilesiyle doğum günü resepsiyonu erken düzenlendi. Resepsiyon dolayısıyla, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile eşi Emine Erdoğan, Kraliçe II. Elizabeth ve eşi Prens Philip'le büyükelçilik ikametgâhında bir araya geldi. Başbakan Erdoğan ve eşi Emine Erdoğan, Kraliçe Elizabeth'e özel tasarım bir yüzük hediye etti ve Sevan Bıçakçı'nın özel tasarımı olan "Cennet Bahçesi" adlı yüzüğün anlamı hakkında Kraliçe'ye bilgi verdi. Yüzük, şu anlama geliyor: "Yüzüğün merkezinde yer alan topazın içine oyulmuş çiçekler farklı renkleriyle kültürleri simgeliyor. Dünya onların çeşitliliğinde çok daha güzel görünüyor. Tüm çiçekler bir arada görülüyor. "Kraliçe, daha sonra yüzüğü parmağına takarak denedi. Bu arada Başbakan Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan da Kraliçe'nin eşi

[518] ekonomi.haberturk.com › Para › Makro Ekonomi 14.03.2013.

Edinburgh Dükü Prens Philip'e kehribar tespih ve lüle taşından pipo hediye etti."[519] (bkz. foto 5)

At takdim edilmesi ilk Türk devletlerinden beri karşılaşılan bir durum olmakla beraber, günümüze bakıldığı zaman da aynı kültürün devam ettiğine ve atın hediye olarak takdimine ne kadar önem verildiğine şahit olmaktayız:

"Kültür Köyü'ne gelirken yollarına güller dökülen Erdoğan ayrıca Pencap Eyaleti Başbakanı Şahbaz Şerif'le birlikte faytona bindi. Lahor'daki Kültür Köyü'nde at gösterisi izleyen Başbakan Erdoğan'a sürpriz yapıldı ve kendisine sertifikalı at hediye edildi. Erdoğan, Pencap Eyaleti Başbakanı Şahbaz Şerif'le birlikte at gösterisini izlemeye faytonla gitti. Erdoğan, at üstündeki sürücülerin ellerindeki mızrakla yerdeki hedefleri mızraklarına geçirmeleri şeklinde geleneksel oyunu izledi. Şahbaz Şerif oyunun ardından Erdoğan'a "Last Orlant" isimli 10 yaşında bir at hediye etti. Burada açıklamalarda bulunan Erdoğan, Şahbaz Şerif'e teşekkür ederek, atın sertifikasının kendilerine verildiğini, atın babasının Polonyalı annesinin de Pakistanlı olduğunu söyledi. Kendisine hediye edilen atı bir süre seven Erdoğan daha sonra Pakistan Başbakanı Navaz Şerif'le görüşmek üzere Kültür Köyü'nden ayrıldı."[520]

"Türkmenistan'da temaslarda bulunan Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e Devlet Başkanı Gurbanguli Berdimuhamedov tarafından 'Arkadaş' isimli Ahelteke atı hediye edildi. Türkmen mevkidaşı Berdimuhamedov'un bu hediyesinden memnun kalan Cumhurbaşkanı Gül atın asil bir hayvan olduğunu ve kendisine verilen en değerli hediye olduğunu söyledi. Türkmen Devlet Başkanı Berdimuhamedov da Türkmen-Türk dostluğuna vurgu yaparak, ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesi için çaba göstereceklerini ifade etti. Türkmen atlarına düşkünülüğü ile bilinen Türkmen lider, Cumhurbaşkanı Gül'e hediye ettiği atın ayağını açtı. Bu at ile yarış pistine çıkarak bir turattı. Daha sonra liderler at üzerindeki gösterileri izledi."[521] (bkz. foto 6)

Dinî anlam taşıyan hediyelerin takdimine günümüzde de devam edilmektedir: *"Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Orta Avrupa ziyareti çerçevesinde Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de Macaristan başbakanı Vıctor Orban ile görüştü. Görüşmeden*

---

[519] www.**cnnturk.com/2008/turkiye/05/16/kralice**.**dogum**...0/**index**.**html** 16.05.2008.

[520] www.**iha.com.tr/**haber-**erdogana**-**pakistanda**-**at**-**hediye**-**edildi**-**yollarina**-**g** 23.12. 2013.

[521] www.aksam.com.tr/.../**cumhurbaskani**-**gule**...**hediye**-**edildi/**haber-211387 31.05.2013.

sonra Müslüman Macarlarla da biraraya gelen Başbakan Erdoğan'a Macarca Kur'an-ı Kerim meali hediye edildi."[522]

Hediyelerin rüşvet sayılabileceği miktarda çok olduğu zamanlarda yasalarla sınırlama koyan devletler de mevcuttur:

"Devrin Başbakanı Merhum Turgut Özal, Başbakan olarak yaptığı ilk Amerika gezisinde Başkan Bush'a hediye edilmek üzere beraberinde bir Hereke Halısı götürür, Yardımcılar Halı'yı Başkan Bush'a verilmek üzere Beyaz Saray yetkililerine teslim ederler. Bir gün sonra, Türk Heyetinin kaldığı Otel'e Beyaz Saray görevlileri gelirler. Hediye edilen Halıyı Türk heyetine iade ederler. Ekinde bir mektup vardır. "Hediyeniz için teşekkür ederiz. Fakat Başkanımız Bush yasalar gereği bu hediyeyi kabul edemez. Piyasa araştırması yaptırdık. Halının değeri 500 Dolar. Ülkemizde yasalar ise 250 doları aşan hediyeyi rüşvet sayıyor."[523]

Türkiye Cumhuriyeti'nde ise böyle bir sınırlamaya rastlamamakla birlikte, bu konu üzerinde hassasiyet gösteren, bu konuya önem veren liderler de vardır:

"6. Cumhurbaşkanı, emekli Amiral Fahri Korutürk ve ailesi de mütevâzî bir hayat sürmüşler hiç bir suretle hediye kabul etmemişlerdir. Emel Korutürk Hanımefendi, bir Turistik bölgeler gezisi sırasında Kuşadası'na da uğrar, burada bulunan Turistik eşya satan bir dükkânda bir vazo beğenir, fiyatını sorar, söylenen fiyatın fazlalığı karşısında "çok pahalı, en iyisi ben daha ucuzunu bakayım." der. Bunun üzerine mağaza sahibi, "fiyatı önemli değil, buyurun, vazo bizim hediyemiz olsun." demek tedbirsizliğinde bulunur. Hanımefendi, hışımla "siz benim neyim oluyorsunuz da ne hakla ve ne sıfatla bana hediye vermeye kalkıyorsunuz." diye şiddetle tersler ve anında reddeder."[524]

"Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, görev yaptığı süre içinde kendisine verilen bin 243 adet hediyeyi Çankaya Köşkü envanterine 'demirbaş' olarak kaydettirdi. Sezer'in Köşk'e bırakıp gittiği hediyeler arasında dört adet Kuran-ı Kerim'in yanısıra kendi portresinin yer aldığı tablolarda bulunuyor. Cumhurbaşkanı Sezer'ın Köşke bıraktığı hediyeler arasında halılar, kilimler, tablolar çoğunlukta bulunuyor. Sezer ayrıca, kendisine hediye edilen özel yapım tüm tüfek, tabanca, kılıç, kama, balta ve mızrakı da

---

[522] www.dunyabulteni.net/haber/246030/basbakana-**macarca**-**kuran**-meali 06.02.2013.
[523] www.**oncevatan.com.tr/devlet-adamina-ve-yakinlarina-hediye-3-makale** 19.02.2005.
[524] www.**oncevatan.com.tr/devlet-adamina-ve-yakinlarina-hediye-3-makale** 19.02.2005.

Köşk'te bıraktı. Cumhurbaşkanı Sezer'in Çankaya'da Köşk'te bırakıp gittiği hediyeler ve adetleri şöyle:

- Halı (30)

- Kilim (13)

- Tablo (55)

- Kur'an-ı Kerim (4)

- Kalem takımı (4)

- Tüfek-tabanca(4)

- Kılıç, kama, balta ve mızrak (24)

- Saat (4)

- Madalyon (7)

- Nişan-berat (4)

- Heykel (23)

- Süs eşyası gümüş, porselen ve mermer (86)

- Süs eşyası cam, bakır, toprak, tahta (83)

- Maket (11)

- Tabak (16)

- Gümüş tepsi (5)

- Vazo (22)

- Kutu (15)

- Çay-kahve, çatal-bıçak takımı(15)

- Çanta (1)

- Takı eşyası (9)

- Mask (2)

- Ev eşyası

- Sandalye (2),

- Sehba (1),

- Şifonyer (1)

- Şehir anahtarı (1)

- Müzik aleti (1)

- Plaket, flama, bayrak rozet (77)

- Kitap, kaset, albüm, belge ve broşür (179)

- Kumaş menşeli hediyeler kaftan, yerel giysiler, masa örtüsü (50)

- Madeni hatıra paralar (27)

- Resim, fotoğraf, portre (71)

- 23 Nisan ve 19 Mayıs gibi önemli günler ve GAP yarışması nedeniyle yapılan öğrenci kabullerinde öğrenciler ile il ziyaretlerinde verilen hediyeler (396)

Öte yandan, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Kemal Nehrozoğlu da kendisine verilen 7 adet hediyeyi de demirbaş listesine kaydettirdi. Nehrozoğlu'nun bıraktığı hediyeler arasında kalem seti, gümüş biblo, gümüş tabak ve Litvanya haritası bulunuyor."[525]

Bunun dışında devlet içerisinde de karşılıklı hediyeler takdim edilmektedir:

"Genelkurmay Başkanı Org. Necdet Özel Afyonkarahisar'da 25 askerin şehit olduğu mühimmat deposunda incelemelerde bulunmak üzere Şehit Uzman Çavuş Mete Saraç Kışlası'na geldi. Valiliği de ziyaret eden Org. Özel'e burada çeşitli hediyeler sunulması dikkat çekti. Hediyelerle ilgili açıklama yapan Vali Balkanlıoğlu 'Tepkilere anlam veremiyorum. Acımız tarifsiz ancak hayat da devam ediyor' dedi."[526] (bkz. foto 7)

Tüm bu örneklerin dışında ülkemizde 14.05.2014 tarihinde Soma'da meydana gelen maden faciasını unutmamak adına, bu faciadan sonra devletin vatandaşa bir teselli hediyesi olarak kabul ettiğimiz ve konumuzla ilgili olarak gazetelerde çıkan bir haberi paylaşarak tezimize son verelim:

"Faciadan kurtulan madenciye umre hediyesi:

Şanlıurfa Müftüsü İhsan Açık, Soma'daki maden faciasında yaralanan ve bindirildiği ambulansta "Çizmemi çıkarayım mı? Sedye kirlenmesin" diyerek kamuoyunun dikkatini

[525] www.haberturk.com/gundem/.../33392-bin-243-**hediyeyi**-**koske**-birakiy 23.08.2007.
[526] www.**hurriyet.com.tr/gundem/21406521**.**asp** 08.09.2012.

çeken maden işçisi Murat Yalçın'ı umreye götürmek için Soma İlçe Müftülüğü ile irtibata geçtiklerini söyledi.

Müftü Açık, Soma Müftülüğü aracılığıyla Yalçın'a ulaştıklarını belirtti. Murat Yalçın'ın umre davetini duyunca çok sevindiğini söyleyen Müftü İhsan Açık, şöyle konuştu:

"Soma'da meydana gelen faciada hayatını kaybeden tüm kardeşlerimize Allahtan rahmet diliyorum. Soma'da olan olaylar nedeniyle tüm ülke olarak çok üzülüyoruz. Kurtulan kardeşlerimizin fedakârlıkları ve sözleri bizleri çok etkiliyor. Ambulansa bindirildiği sırada 'çizmemi çıkarayım mı? Sedye kirlenmesin' diyen maden işçisi Murat Yalçın'ın sözleri bizleri çok etkiledi. Olanları izledikten sonra Soma Müftülüğü ile irtibata geçtim ve Yalçın'ın numarasını bulduk. Yalçın'a, uygun bulursan seni Şanlıurfalı kardeşlerimizle birlikte umreye götürelim dedik. Çok sevindi ve çok mutlu oldu. Davetimizi kabul etmesi de bizleri çok sevindirdi. Murat Yalçın'ın bugün kaydını yapacağız ve 14- 15 Haziran tarihlerinde Şanlıurfa kafilesiyle umreye gidecek."[527] (bkz. foto 8)

[527] www.ntvmsnbc.com/id/25516254/

SONUÇ

Geçmişi insanlık tarihi kadar eski olan "hediye" hem İslamiyet'ten sonra Türk toplumunun sosyal ilişkilerinin devamında, hem de Türk devletlerinin siyasal sistemini meydana getiren yapı içerisinde değişmeyen bir kural, vazgeçilmez bir unsur olmuştur.

Kültürlerin var oluşunda ve devamında önemli bir parçayı oluşturan "hediye" kavramı, devletlerarası ilişkilerde diplomasinin temel taşlarından bir tanesi olduğu gibi; elçilerin herhangi bir sebepten dolayı gidip-gelişlerinde ise esas meseleyi oluşturan mevzunun çok önemli bir payı olagelmiştir.

İlk Türk devletleri yabancı devletlerle olan ilişkilerinde daha çok yardım karşılığında hediyeler almışlar; yabancı devletler ise çıkarlarına hizmet edecek her türlü mevzuda Türk devletlerine şölenler düzenleyip hediyeler göndermişlerdir. Kimi zaman savaşlarda Türk devletlerinden yararlanmak için göz boyamak amaçlı hediyeler gönderen yabancı devletler, Türk devletlerine karşı çıkar amaçlı bir politika izlemişlerdir. Türk devletlerini zayıflatmak, kontrolleri altında tutmak amacıyla hediyeyi kullanmışlar; kimi zaman bu yüzden ekonomik olarak zayıflasalar bile Türk devletlerine karşı yürüttükleri bu kurnaz politikalardan vazgeçmemişlerdir. Bu kurnaz politikayı yürüten devletler ağırlıklı olarak Çin ve Bizans İmparatorlukları'dır. Bunların dışında çıkar amaçlı ittifaklar da yapılmış, bu esnada da hediyeler sunulmuştur. Yıllık olarak Türk devletlerine gönderilen "vergi"ler ise yabancı devletler tarafından "hediye" olarak telaffuz edilmiştir. Bunun sebebi de yabancı devletlerin Türk devletlerine vergi göndermeyi sindiremiyor olmalarıdır.

Bunların dışında ilk Türk devletleri karşılıklı ticarete dayanan bir sistem üzerine de hediyeler takdim etmişlerdir. Örneğin Çin'den ipek alınıp, karşılığında at takdim edilmiştir. O bölgede az bulunan ya da hiç olmayan ürünler karşılıklı olarak ihtiyaç sonucunda hediye olarak sunulmuştur. Türk devletlerinin yabancı devletlere yaptıkları yardımlar sonucunda aldıkları hediyeler ise bu yardımların bir mükâfatı niteliğinde ve teşekkür maiyetindedir. Ayrıca karşılıklı olarak kız takdim edilmesini ve gönderilen çeyizleri de hediye olarak adlandırmaktayız.

İslamiyet'ten sonra kurulan Türk devletlerinin kendi aralarında da yoğun bir şekilde diplomasi trafiği vardır. Özellikle dinsel motifleri içeren hediyeler karşılıklı olarak takdim edilmiştir. Abbasi Halifelerine karşı takdim edilen hediyelerde ise şunu gördük ki; Halifelik makamına karşı saygıda kusur edilmemiş, Halifelerin onayını almak Müslüman-Türk devletleri için çok önemli olmuş, gönderilen elçiler vasıtasıyla zengin hediyeler de takdim edilmiştir.

Türk-İslam devletlerinde hediye karşılıklı olarak güç gösterisi yapmak amaçlı da kullanılmıştır. Devletler, birbirlerinden daha güçlü ve zengin olduklarını ispatlamak amacıyla hediyeler göndermişler, bunun için en zengin ve en güzel hediyeleri özenle hazırlamışlardır.

Rüşvet amaçlı kullanılan hediyelerde devletlerin amaçları genellikle bir kuşatmanın kaldırılması, af dileme, bir esirin salınması, makam ve mevki elde etme gibi sebepler olmuştur.

Hediyeler kötü amaçlarla da kullanılmış; küçük düşürme, hakir görme, daha güçlü olduğunu ispat etme ve tehdit etme gibi amaçlarla da kullanılmıştır.

Tüm bunların dışınsa barış tesis etme amaçlı hediyeler de yoğunlukta olduğu gibi, yardım taleb edildiğinde de hediyeler takdim edilmiştir. Karşı devletten çekinildiği durumlarda da hoş tutmak amaçlı hediyeler gönderilmiştir.

Hun Devleti'nden günümüze kadar olan Türk devletlerinin hediyelerine baktığımız zaman ise günün koşullarına göre hediyelerin çeşitlilik gösterdiğini, bulundukları coğrafyaya göre o bölgeye özgü ürünlerin gönderilmiş olduğunu görmekteyiz.

İlk Türk devletleriyle İslamiyeti kabul eden Türk devletlerinde hediyelerin takdim edilme sebepleri birbirinden çok da farklı değildir. Ayrıca Türk-İslam sentezinin ortaya çıkarmış olduğu zenginlik ve Türk-İslam devletlerinin sayısının fazla olması, devletlerarasındaki diplomasiyi de hızlandırmıştır.

Hem ilk Türk devletleri hem de İslamiyet'in kabulünden sonraki Türk devletleri toy, şölen, doğum, yeni hükümdarı tebrik etmek, ölüm dolayısıyla taziye dileklerini iletmek, af dilemek, barış tesis etmek, ilişkileri hoş tutmak, devletlerarasında ittifak tesis etmek, evlilikler sonucu kız alıp vermek ve çeyiz göndermek, daha güçlü olduğunu ispat etmek gibi amaçlarla hediyeler takdim etmişlerdir. Hediye takdim edilmesinde çoğu zaman devletlerin çıkarlarının göz önünde tutulduğu da bir gerçektir.

Günümüzde ise sunulan hediyelerin de bir anlam ifade etmesine ve bir mesaj taşımasına dikkat edilmektedir. Mazlum milletlerin yanında olduğu mesajını vermek, İslam dininin terörden değil, barıştan yana olduğunu ifade etmek amacıyla günümüzde karşı devletlere Kur'an takdim etmekteyiz. İslamın kabulünden sonra dinî motifler içeren birçok hediyenin sunulduğunu biliyoruz. Günümüzde bu geleneğin hâlâ devam etmesi Türklerin, kurdukları devletler ve coğrafyaları farklı olsa bile temelinde aynı kültürü ve inancı barındırdıklarını gösterir.

Örneğin, ilk Türk devletlerinden itibaren hediye olarak at takdim edilmektedir. Günümüzde de devletlerin karşılıklı olarak at takdim etme geleneği devam etmekte, özellikle Türk devletleri karşılıklı olarak bu geleneğe daha fazla hassasiyet göstermektedir. Bunu da Türk devletlerinin eski çağlardan beri at'lara verdikleri öneme ve onları hayatlarının her alanında bulundurmuş olmalarına bağlayabiliriz.

Türk kültürü içerisinde ise hediye geleneği özel günlerde, düğünlerde, bayramlarda gerek halk içerisinde gerek devlet erkânı arasında hem bir gelenek hem de bir zorunluluk haline gelmiştir. Halk içerisinde hediye takdim edilmesinin temel amacı karşı tarafı mutlu etmek, bazen özür dilemek, özel günlerinde tebrik etmek gibi çeşitli vesilelerden oluşmaktadır. Devlet ricali arasında ise hediyeleşmek, çoğu zaman belirli kuralla göre gerçekleşen bir sisteme göre işlemektedir. Özellikle zenginliğin bir göstergesi olan sünnetlerde, düğünlerde çok şaşaalı törenler düzenlenmiş ve hediye sunulması bu törenlerin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur.

Tüm bunlardan çıkan sonuca göre hediyenin, devletlerarasındaki diplomatik faaliyetlerde olumsuzluklara neden olduğu durumlar mevcut olsa da, Türk devlet geleneğinde ilk zamanlardan günümüze kadar devletlerarası ilişkilerde anlaşmaların uygulanmasında, ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde, barış sağlanmasında etkili olduğu gerçekleri kadar, devletletlerarasındaki ilişkilerin yürütülmesinde de bağlayıcı bir unsur olmuştur.

İNDEKS

A

ABD, ii, 139, 140
Afyon, 84, 104, 125, 156, 158
Ahmet Necdet Sezer, 143
Ak Koyunlu, 94
Alâeddin Keykubad, 77, 85, 86
albüm, 135, 145
altın, 11, 12, 16, 18, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 35, 36, 42, 52, 54, 56, 60, 64, 67, 70, 72, 75, 76, 78, 79, 81, 85, 86, 87, 88, 89, 98, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 130, 132, 137, 139, 141
armağan, 5, 6, 8, 29, 45, 51, 66, 84, 105, 134
Astırhan, 130
Asya, 17, 21, 31, 32, 39, 43, 51, 61, 99, 104, 131, 133, 163
at, 10, 11, 15, 18, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 43, 49, 50, 57, 59, 64, 69, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 109, 111, 112, 113, 116, 120, 121, 122, 125, 132, 135, 142
At, 23, 24, 29, 76, 125, 156
Atatürk, 109, 133, 134, 135, 136, 137, 174
Attila, 23, 25, 36, 37, 38, 39, 153, 155, 160, 170
Avar, 51, 52, 53, 59
Avrupa, 25, 30, 36, 37, 38, 53, 114, 125, 131, 136, 142, 153

B

Bahaeddin Ögel, 10, 11, 23, 24, 33, 44, 51
bahşiş, 5, 72
Bakû, 128
Bakü Hanlığı, 128, 129
Balkan, 38, 51, 118, 133
Barbaros Hayreddin Paşa, 27, 28
bayrak, 69, 102, 145
Bayram, 22, 38, 68, 97, 164, 168, 170
berat, 131, 132, 144
Bilge Kağan, 43, 45, 49, 50
Bizans, 51, 52, 53, 54, 59, 60, 62, 76, 79, 80, 81, 84, 87, 88, 89, 91, 154, 164

C

cariye, 66, 92, 100, 108, 109, 110, 112, 113, 121
cizye, 101
Cumhurbaşkanı, 135, 136, 139, 141, 142, 143
cülus, 15, 78, 110, 112

Ç

çadır, 29, 36, 54, 100, 102, 111, 115
Çankaya Köşkü, 143
Çanta, 144
Çelebi Sultan Mehmed, 21
çeyiz, 30, 90
Çin, 24, 32, 33, 34, 35, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 55, 56, 57, 58, 61, 62, 70, 91, 99, 102, 124, 133

D

deve, 27, 33, 49, 70, 75, 83, 85, 89, 99, 111, 116
deve kuşu, 70
Dobruca, 52
Dolmabahçe, 119

E

Ebussuud, 27
elçi, 25, 28, 33, 38, 39, 46, 49, 50, 51, 56, 57, 58, 62, 69, 70, 74, 75, 76, 81, 90, 94, 96, 102, 104, 107, 108, 110, 112, 114, 120, 126
elçilik, 28, 30, 70, 99, 102
Elizabeth, 111, 141
Emine Erdoğan, 141
Eretna, 89, 91

F

Fas, 103, 113, 120
Feteli Han, 128, 129
fil, 30, 52, 67, 70, 111, 114, 117
flama, 43, 145

G

Gazali, 28
Gazne, 66, 67, 70, 71
Gazneli, 16, 66, 69, 70, 71
GAZNELİLER, 67
gelenek, iv, 5, 6, 7, 8, 15, 16, 24, 68
Genelkurmay Başkanı, 141, 145
Gök Tanrı, 22
Göktürk, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 56, 57, 161
görenek, 6
Guba Hanlığı, 129
Gümüş tepsi, 144

H

Hakan, 54, 55, 57, 65, 106, 164
Halife, 9, 15, 58, 69, 72, 73, 76, 82, 85, 86, 116, 122, 154
haraç, 42
harçlık, 13, 14, 112, 126
Harem, 16, 17, 154
Harezm, 74, 75, 125
Hârezm Hanlığı, 125
Harezmşahlar, 74, 75, 158, 162, 170
Hârizm, 125
hars, 7
Hazar, 39, 50, 53, 54, 55, 58, 124, 129, 130
hediye, iv, v, 1, 2, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 53, 56, 57, 59, 61, 62, 64, 66, 67, 68, 70, 71, 75, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 87, 88, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 110, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 125, 126, 128, 130, 131, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 147
Heykel, 144
hil'at, 77, 78, 79, 82, 84, 101, 102, 132
Hillary Clinton, 140
Hokand, 124, 126, 127
Horasan, 69, 70, 83, 124, 125
Horosan, 58, 68, 82, 111
Hun, 22, 23, 25, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 51, 153, 155, 160, 165, 168
hükümdar, 10, 26, 37, 44, 55, 58, 69, 72, 130

I

ıduk, 22
II. Abdülhamit, 106, 119

İ

İbn Fazlan, 20, 21, 58, 59
İbrahim Paşa, 110
İhşidiler, 16, 71, 73, 74, 170
ikram, 19, 25, 27, 37, 61, 75, 80, 93, 107, 118
inanç, 13, 21
ipek, 21, 32, 33, 41, 44, 45, 47, 57, 58, 61, 76, 104, 105, 111, 113, 141
İrevan, 128, 129, 169
İSLAMİYET, 31, 64
İstanbul, 5, 6, 7, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 33, 36, 37, 38, 39, 42, 44, 45, 51, 52, 53, 58, 59, 60, 65, 66, 69, 71, 72, 74, 77, 79, 80, 81, 85, 87, 88, 90, 91, 95, 96, 97, 99, 101, 103, 104, 105, 106, 108, 110, 111, 112, 116, 117, 118, 119, 120, 124, 125, 126, 127, 130, 131, 132, 133, 135, 141, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 167, 168, 169, 170, 171

K

Kafkaslar, 51, 53
kaftan, 28, 33, 83, 106, 109, 145
Kanuni Sultan Süleyman, 31, 110, 121
Kaptan-ı Derya, 109
Karabağ, 99, 128
Karahanlı, 26, 64, 66, 67, 70, 83
Karahanlılar, 66

KARAHANLILAR, 64
Karakoyunlular, 97, 169
Kâsgar, 127
Kâsım, 130, 131
Kaşgar Hanlığı, 127
Kılıç, 84, 86, 87, 88, 92, 144, 156
Kırgızlar, 22, 61, 62
Kırım, 59, 113, 115, 131, 132
Kilim, 144
Kitap, 13, 53, 145, 157, 158
Konya, 26, 27, 46, 86, 90, 99, 110
köle, 30, 34, 35, 66, 75, 85, 91, 98, 99, 108, 110, 113, 120
Kuba, 129
Kumaş, 28, 145
Kur'an-ı Kerim, 18, 25, 106, 116, 140, 143, 144
kurban, 9, 15, 22, 23, 24, 25
Kurum Han, 23
kutsal, 22, 24, 66, 99, 116
Kültür, 6, 7, 9, 12, 20, 22, 25, 27, 29, 33, 44, 47, 57, 64, 71, 82, 85, 88, 89, 90, 99, 105, 107, 109, 114, 118, 122, 140, 142

M

Madalyon, 144
Maket, 144
Malazgirt, 79
Manas, 9, 22
Mask, 144
Maveraünnehir, 103
Medine, 116
mehir, 20
Mekke, 13, 69, 116
Melikşah, 26, 70, 82, 87
Memluk, 93, 116
Menderes, 87, 137
Mete, 32, 33, 34, 145
Mirza, 97, 105, 106, 114, 117, 121, 122, 123, 124, 128, 129
Moğol, 46, 77, 89
Moğollar, 75, 97
Mo-tun, 32
Muhammed, 19, 66, 69, 72, 73, 85, 91, 92, 120, 121, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 157, 159, 168
Mustafa Kemal Paşa, 134, 135
Musul, 79, 82, 85, 97, 100, 135
mükâfat, 6, 65
Müzik aleti, 145

N

Necdet Özel, 145
Nevruz, 16, 68
Nişan, 144
Nizamülmülk, 69, 83

O

Oğuz Han, 108
Oğuzlar, 20
Ok Meydanı, 17
Osmanlı, 6, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 27, 28, 29, 30, 31, 84, 90, 93, 94, 96, 98, 100, 103, 104, 106, 107, 108, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133
Osmanlı İmparatorluğu, 114, 153, 157

Ö

Ötüken, 7, 12, 23, 24, 26, 38, 58, 77, 79, 81, 87, 130
Özbekistan, 15, 126

P

padişah, 29, 113, 120, 132
Padişah Abdulazîz, 127
Pakistan, 142
papağan, 71
Peçenekler, 59, 60, 61, 166
Pencap Eyaleti, 142
Peygamber, 19
Plaket, 145
portre, 145
prenses, 38, 42, 44, 49, 53

R

Recep Tayyip Erdoğan, 141, 142
Resim, 145
Revan, 128

Roma, 38, 39, 54, 108
rozet, 145
Rum, 66, 75, 76, 85, 88, 91, 92, 120
rüşvet, 45, 83, 121, 143

S

Saat, 144
Saçı, 22
Safevi Devleti, 103
sancak, 42, 58, 79, 90, 131, 132
Saray-ı Hümayun, 29
Sehba, 145
Selçuklu, 15, 26, 71, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 90, 92, 94, 104
Sibirya, 39, 124, 133
Solak-zade, 19, 20, 107, 108
Soma, 145, 146
Sultan Abdülhamit, 29
Sultan Alparslan, 15, 82
Sultan Süleyman, 12, 18, 27, 105, 109, 163
Sünnet, 113, 125, 169
sürpriz, 142

Ş

Şah, 27, 75, 79, 81, 85, 88, 91, 97, 103, 104, 105, 110, 111, 122, 127, 131, 136, 155, 157, 162, 167, 169
Şehir anahtarı, 145
Şehzade, 18, 28, 105, 108, 110, 112, 113, 155, 169
Şeyh, 18, 91, 96, 97, 99, 103
Şeyhülislam, 27, 29, 30, 154
Şifonyer, 145
Şirvan, 100, 104, 105
şölen, 106

T

tac, 69, 97, 101
Takı eşyası, 144
Talış, 128, 129
tavus kuşu, 71
Tebriz, 91, 97
Timur, 99, 100, 101, 102
Tolunoğlu, 71
Tolunoğulları, 71, 72, 170
Töles, 61
Töre, 125, 127
Tuğrul Bey, 81, 82
Tu-man, 32
Turgut Özal, 143
Turistik, 143
Türgişler, v, 57, 58, 161
Türk, i, ii, iii, iv, v, 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 79, 81, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 94, 96, 103, 104, 107, 108, 111, 114, 122, 123, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 139, 140, 142, 143, 147, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171
Türk kültürü, 7
TÜRKİSTAN HANLIKLARI, 124
Türkmen, 29, 80, 94, 97, 103, 139, 142

U

Uluğ, 28, 65, 99, 102, 130
Uygur, 46, 47, 48, 49, 50, 61, 64, 65, 154, 157, 158, 162, 169
Uygurlar, v, 24, 46, 47, 48, 49

V

vergi, 27, 33, 34, 39, 48, 52, 53, 93, 131, 132, 133
Volga, 31, 53, 58, 124, 130

Y

Yüzük, 141

Z

Zhi Zhi, 35

KAYNAKÇA

KITAPLAR VE TEZLER

Acar, Serkan, *Kasım Hanlığı (1445-1681)* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007 (Yüksek Lisans Tezi).

Açıkgöz, Ünyay, Fatma, *"XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hediye ve Hediyeleşme (Padişahlara Sunulan ve Padişahların Verdiği Hediyeler Üzerine Bir Araştırma)",* Ankara 2012 (Doktora Tezi).

Afyoncu, Erhan, *Truva'nın İntikamı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

Ahmed bin Mahmud, *Selçuk-name II*, (Haz. Erdoğan Merçil), Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık Basın Yayın Sanayii ve Ticaret A.Ş. İstanbul 1977.

Ahmed Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt II, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.

Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt I, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.

Ahmetbeyoğlu, Ali, *Attila'nın Sarayında Bir Romalı (Grek Seyyahı Priskos'a Göre Avrupa Hunları),* (Çev. Ali Ahmetbeyoğlu), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014.

Ahmetbeyoğlu, Ali, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, TTK Yayınları, Ankara 2001.

Aka, İsmail, *Timur ve Devleti*, TTK Yayınları, Ankara 1991.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı'da Harem*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

Akgündüz, Murat, "Padişah ile Şeyhülislam Arasındaki Hediyeleşmeler", Hediye Kitabı, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Kitabevi Yayını, İstanbul 2007.

Aksoy, Yahya, *Si-An'dan Tiran'a İpek Yolu Tarihi*, Kripto Kitaplar Yayınları, Ankara 2009.

Alâeddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihan Güşa***,** (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1998.

Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız,* (Haz. Niyazi Ahmet Banoğlu), Tercüman Yayınları, İstanbul 1973.

Allouche, Adel, *Osmanlı-Safevi İlişkileri Kökenleri ve Gelişimi*, (Çev. Ahmed Emin Dağ), Anka Yayınları, İstanbul 2001.

Alpman, Cemal, *Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi*, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Eğitim Genel Müdürlüğü Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.

Alptekin, Erkin, *Uygur Türkleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1978.

Altay, Halife, *Anayurt'tan Anadolu'ya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Dünyası Eserleri Serisi, Ankara 1981.

Anat, Yakup; Almaz, Ahmet, *Karahanlılar Tarihi,* Oku Yayınları, İstanbul 2003.

Arslan, Mehmet, "Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri ve Bu konuda yazılan eserler: Sûrnâmeler", Yeni Türkiye Yayınları, Cilt IX, Ankara 1999.

Âşık paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman*, (Haz. Kemal Yavuz, M.A. Yekta Saraç), Gök kubbe Yayınları, İstanbul 2010.

Atalar, Münir, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Ayönü, Yusuf, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", Hediye Kitabı**,** Editörler: Emine Gürsoy Naskali- Aylin Koç, Kitabevi Yayını, İstanbul 2007.

Ayyildiz, Nigar, *II.Abdülhamid Dönemi Saray Merasimleri*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2008.

Aziz B. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Babür Şah, *Baburname,* (Haz. Reşit Rahmeti Arat), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

Balaban, Ayhan, *İskit Hun ve Göktürklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006 (Yüksek Lisans Tezi).

Balamir, Figen, *Karakoyunlu'da Sosyal ve Dini Hayat*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008 (Yüksek Lisans Tezi).

Balta, Fider, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Siyasal Kültür Unsurları*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2006 (Yüksek Lisans Tezi).

Barbaro, Josaphat, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat,* (Çev. Tufan Gündüz), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.

Bardakçi, Murat, *Şahbaba,* İnkılâp Yayınları, İstanbul 2006.

Barthold, Wılhelm, *Uluğ Bey ve Zamanı*, (Çev. İsmail Aka), Kültür Bakanlığı Yayınları 1000 Temel Eser Serisi, Ankara 1990.

Baştav, Şerif, Büyük *Hun Kağanı Attila*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Baycan, Nusret, *Atatürk'ün nişan ve madalyaları,* Genelkurmay Basımevi, Ankara 1986.

Baykal, Ebru, *Osmanlı'da Törenler,* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekim 2008 (Yüksek Lisans Tezi).

Baykara, Tuncer, I.*Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit,* T.T.K. Yayınları, Ankara 1997.

Belgelerle Osmanlı-Türkistan İlişkileri (XVI-XX. Yüzyıllar).

Can, Aykut, Pargalı'nın *Ölümü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013.

Can, Aykut, *Şehzade Mustafa ve Şehzade Bayezid Nasıl Öldürüldüler?,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014.

Çandarlioğlu, Gülçin, *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2003.

Çandarlıoğlu, Gülçin, *Orta Asya'da Timuriler, Çin'de Ming Münasebetleri, Ch'en Ch'eng Elçilik Raporu,* Mimar Sinan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1995.

Çay, Abdülhaluk M, *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1991.

Çay, Abdülhaluk*, II.Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

Çeçen, Anıl, *Türk Devletleri*, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul 1986.

Çelebi, Mevlüt, Sultan *Reşad'ın Rumeli Seyahati*, Akademi Kitabevi, İzmir 1999.

Doğan, Orhan*, Bozkır Kavimlerinin Kültür ve Mitolojilerinde At,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006 (Yüksek Lisans Tezi).

Ebu'l- Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Türk*, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009.

Eflaki, Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri,* Cilt I, (Çev. Tahsin Yazıcı), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973.

Engin, Vahdettin, *Pazarlık*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, 1000 Temel Eser Serisi, İstanbul 1971.

Ergin, Muharrem, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1986.

Erginer, Gürbüz, *Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1977.

Erim, Deniz, *Türkiye Selçuklularında Spor ve Eğlence Hayatı,* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2007 (Yüksek Lisans Tezi).

Eröz, Mehmet, *Türkiye□de Alevîlik ve Bektâşîlik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1977.

Gelibolulu Mustafa Ali, *Meva'idü'n-Nefais fi Kava'idi'l-Mecalis,* XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Gelenek-Görenekler ve Sosyal Hayat, (Çev. Cemil Yener), Hünkâr Kitabevi, İstanbul 1975.

Genç, Reşat, Karahanlı *Devlet Teşkilatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, TTK.Yayınları.

Gerlach, S., *Türkiye Günlüğü*, Cilt I, (Çev. Türkis Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

Girgin, Kemal, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1994.

Gökalp, Ziya, Türkçülüğün *Esasları*, (Haz. Mehmet Kaplan), Milli Eğitim Basımevi, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, İstanbul 1976.

Gökbel, Ahmet, *Kıpçak Türkleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000.

Gömeç, Saadettin, *Kök Türk Tarihi,* Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

Gömeç, Saadettin, *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

Gumilev, L.N, *Eski Türkler*, Selenge Yayınları, İstanbul 2007.

Gumilev, Lev Nikolayeviç, *Hazar Çevresinde Bin Yıl,* (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2002.

Gumilev, Lev Nikolayeviç, *Hunlar,* Selenge Yayınları, İstanbul 2005.

Gündüz, Tufan, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014.

Güngör, Erol, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997.

Gürbüz, Meryem, *Harizmşahlar'da Devlet Teşkilatı*, *Ekonomik ve Kültürel Hayat*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005 (Doktora Tezi).

Hinz, Walther, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd,* (Çev. Tevfik Bıyıklıoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1948.

İbn Bibi (El-Hüseyin b. Muhammed b. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi*), El-Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-umuri'l-Ala'iye (Selçukname),* Cilt I, (Çev. Mürsel Öztürk), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

İbn Fazlan*, İbn Fazlan Seyahatnamesi Tercümesi*, (Haz. Ramazan Şeşen), Bedir Yayınevi, İstanbul 1975.

İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, 1300-1600***,** (Çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

İsmail, Zeyneş, *Kazak Türkleri,* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

İzgi, Özkan, *Çin Elçisi Wang Yen-te'nin Uygur Seyahatnamesi*, TTK Yayınları, Ankara 1989.

İzgi, Özkan, *Kutluk Bilge Kül Kağan-Böğü Kağan ve Uygurlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

İzgi, Özkan, *Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre),* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987.

Kafesoğlu, İbrahim, *Bulgarların Kökeni,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1985.

Kafesoğlu, İbrahim, *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1984.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010.

Kara, Yıldıray, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2010.

Karadağ, Gülay*, Avrupalı Gezginlerin Seyahatnamalerine Göre XIX. Yüzyılda Batı Türkistan Hanlıkları,* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2006 (Yüksek Lisans Tezi).

Kerimüddin Mahmud-i Aksarayi, *Müsameretü'i Ahbar,* (Çev. Mürsel Öztürk), TTK Yayınları, Ankara 2000.

Keskin, Mustafa, *Hindistan Müslümanlarının Milli Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919- 1923),* Erciyes Üniversitesi Basımevi, Kayseri 1991.

Koestler, Arthur, *Onüçüncü Kabile (Hazar İmparatorluğu Ve Mirası),* (Çev. Belkıs Çorakçı), Say Kitap Pazarlama, İstanbul 1984.

Kortantamer, Samire, "Memluklerde Hediyeleşme", Hediye Kitabı, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Kitabevi yayını, İstanbul 2007.

Kösoğlu, Nevzat, *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997.

Köymen, Mehmet Altay, *Alparslan ve Zamanı II,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1983.

Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi,* T.T.K.Yayınları, Cilt II, Ankara 1984.

Kurat, Akdes Nimet, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1972.

Kurat, Akdes Nimet, *Peçenek Tarihi,* İstanbul Devlet Basımevi, İstanbul 1937.

Kurat, Akdes Nimet, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610),* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Enstitüsü Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1953.

Kütükoğlu, Bekir, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri I (1578-1590)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1962.

Kuzgun, Şaban, *Hazar ve Karay Türkleri*, Alıç Matbaacılık Tic. San. A.Ş..Ankara 1993.

Macit, Abdulkadir, Başbakanlık *Osmanlı Arşiv Belgeler Işığında XIX. Yüzyıl Osmanlı-Hokand Hanlığı Münasebetleri,* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008 (Yüksek Lisans Tezi).

Manas Destanı, (Çev. Abdülkadir İnan), Tarih Dizisi, MEB Yayınları, İstanbul 1992.

Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi,* Cilt II, (Haz. Mehmet Altay Köymen), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984,

Memiş, Ekrem, *Eski Çağ'da Türkler*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2002.

Merçil, Erdoğan, Gazneliler Devleti Tarihi, TTK Yayınları, Ankara 1989.

Merçil, Erdoğan, *Selçuklular'da Hükümdarlık Alametleri*, TTK Yayınları, Ankara 2007.

Mesudi, *Muruc Ez-Zeheb (Altın Bozkırlar*), (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2004.

Mevdudi, *Selçuklular Tarihi I*, (Çev. Ali Genceli), Hilal Yayınları, Ankara 1971.

Muhammed b. Ali B. Süleyman er-Ravendi, *Rahat-üs Sudur ve Ayet-üs-Sürur,* Cilt II, (Çev. Ahmed Ateş), TTK Yayınları, Ankara 1960.

Muhammed et-Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi, Tuhfetü'n-Nuzzar Fi Garaibi'i-Emsar,* (Haz. Mümin Çevik), Cilt I-II, Üçdal Neşriyat Yayınları, İstanbul 1983.

Mumcu, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Rüşvet (Özellikle Adli Rüşvet),* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1969.

Naima Mustafa Efendi, *Tarih-i Naima*, (Haz. Mehmet İpşirli), Cilt III, TTK Yayınları, Ankara 2007.

Neagoe, Manole, *Bozkırın Üç Atlısı, Attila- Cengiz Han-Timur*, (Türkçesi: Müstecip Ülküsar), Çatı Kitapları, İstanbul 2011.

Necef, Ekber Nadir, *Karahanlılar,* Selenge Yayınları, İstanbul 2005.

Nemeth, Gyula, *Attila ve Hunları*, (Trcm. Şerif Baştav), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.

Nizamülmülk, *Siyasetname,* (Türkçesi: Nurettin Bayburtlugil), Dergâh Yayınları, İstanbul 1987.

Ögel, Bahaeddin, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Ögel, Bahaeddin, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-1988.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Okur, Münevver, *Cem Sultan Cemşid ü Hurşid -İnceleme Metin-*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.

Orkun, Hüseyin Namık, *Eski Türk Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1986.

Osmanlı Belgelerinde Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri I, Ankara 1992.

Osmanoğlu, Ayşe, *Babam Sultan Abdülhamid(Hatıralarım)*, Selçuk Yayınları, Ankara 1986.

Özbilgen, Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı (Adab-ı Osmaniyye),* İz Yayıncılık, İstanbul

Öztuna, Yılmaz, *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1989.

Öztürk, Ayhan, Ahmet Nedim Kilci, Hikmet Zeki Kapçı, Mustafa Keskin ve Özgür Yıldız, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Arka Oda Yayınları, Kayseri 2009.

Pakalin, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt I-III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

Paydaş, Kazım, *Akkoyunlu Devlet Teşkilatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003 (Doktora Tezi).

Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi,* (Haz. Bekir Sıtkı Baykal) Cilt II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1000 Temel Eser Dizisi, Ankara 1982.

Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi,* (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Cilt I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Sakarya, Candan Işıl, *Türk Kültüründe Hediyeleşme Geleneği ve Hediyeler*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006 (Yüksek Lisans Tezi).

Salman, Hüseyin, "Göktürk ve Türgiş Devletlerinin Çin ile Hediyeleşmesi", Hediye Kitabı, (Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç), Kitabevi Yayını, İstanbul 2007.

Salman, Hüseyin, *Türgişler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Şami, Nizamüddin, *Zafername,* (Çev. Necati Lugal), TTK Yayınları, Ankara 1987.

Şencan, Yusuf Cem, İslamiyet *Öncesi Türk Devlet Geleneği,* İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2007 (Yüksek Lisans Tezi).

Şenesen, Refiye Okuşluk, "Mendil", Hediye Kitabı, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Kitabevi Yayını, İstanbul 2007.

Sevim, Ali ve Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi,* TTK Yayınları, Ankara 1989.

Şimşir,Bilal N., *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* Cilt II, TTK Yayınları, Ankara 2001.

Şimşir, Bilal N., *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* Cilt I, TTK Yayınları,Ankara 1993.

Solakzade Mehmed Hemdemi Çelebi*, Solak-zade Tarihi I*, (Haz.Vahid Çabuk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

Spuler, Bertold, *İran Moğolları,* (Çev. Cemal Köprülü), TTK Yayınları, Ankara 1957.

Sümer, Faruk, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan Şah'a kadar),* Cilt I, T.T.K. Yayınları, Ankara 1967.

Sümer, Faruk, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK Basımevi, TTK Yayınları, Ankara 1990.

Tağağıl, Ahmet, *Çin kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları*, TTK Yayınları, Ankara 2004.

Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990.

Taneri, Aydın, *Harezmşahlar,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

Tanyu, Hikmet, *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul,1986.

Taşağıl, Ahmet, *Göktürkler III*, TTK Yayınları, Ankara 2004.

Taşağil, Ahmet, *Göktürkler*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1995.

Togan, Zeki Velidi, *Oğuz Destanı,* Enderun Yayınları, İstanbul 1982.

Tokuda, Hisaji, *Uygur-Çin ticari ilişkilerinin gelişimi (8.ve 9.yüzyıllarda),* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010 (Doktora Tezi).

Turan, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri* Tarihi, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2009.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* Ötüken Yayınları, İstanbul 2005.

Turan, Osman*, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 1979.

Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-feth*, (Haz. Mertol Tulum), Kapı Yayınları, İstanbul 2013.

Turut, Eyüp, *Arapça ve Farsça Kaynaklardan Türkçeye Çevrilmiş Eserlerde Selçuklu Kültür Tarihi*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2003 (Yüksek Lisans Tezi).

Uslu, Emine, *Sibir Hanlığı'nın Kuruluşu, Gelişimi ve Yıkılışı,* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2011 (Yüksek Lisans Tezi).

Uyumaz, Emine, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Uzunçarşili, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri Ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri,* TTK yayınları, Ankara 1984.

Vehbi, *Surname Sultan Ahmed'in Düğün Kitabı*, (Haz. Mertal Tulum), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2007.

Yargi, Mehmet Ali , "Mehir", Hediye Kitabı, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Kitabevi Yayını, İstanbul 2007.

Yayına Hazırlayanlar: Cemaleddin Taşkıran ve Nasır Yüceer, Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Devleti, *Osmanlı Devleti'nde Madalya ve Nişanların Tarihçesi,* Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

Yayla, Yasemin, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Yapı (1520-1566),* Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2001 (Yüksek Lisans Tezi).

Yazici, Nesimi*, İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.

Yer, Hicret, *Orta Asya Türk Kavimlerinde Devlet-Halk İlişkileri (En Eski Çağlardan İslamiyetin Kabülüne Kadar), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Konya 1996 (Yüksek Lisans Tezi).

Yildirim, Celal, *Kur-an-ı Kerim Meal ve Tefsiri,* Tercüman Yayınları, İstanbul 1982.

Yildizdağ, Cengiz*, VII-X. Yüzyıllarda İpek Yolu Ticaretinin Türk Tarihine Etkileri*, İstanbul 2005 (Yüksek Lisans Tezi).

Yilmaz, Seda, "Özbek Tekkeleri", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007, (Yüksek Lisans Tezi).

Yinanç, Refet, *Dulkadir Beyliği*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1989.

Yücel, Yaşar, *XIII.-XV.yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları Candar-oğulları Beylikleri*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1980.

Yücel, Yaşar, Anadolu *Beylikleri Hakkında Araştırmalar, Eretna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmet ve Devleti, Mutahharten ve Erzincan Emirliği II,* TTK Yayınları, Ankara 1989.

Yücel, Yaşar, *Kadı Burhaneddin*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig II*, (Tercüme: Reşit Rahmeti Arat), TTK Yayınları, Ankara 1959.

Makaleler

Acar, Serkan, Kasım Hanlığı'nda (1445-1681)'nda İdari Yapı ve Ekonomik Faaliyetler, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Araştırmaları Dergisi,* Cilt 27, Sayı 43, s.119-130.

Ahmetbeyoğlu, Ali, "Kubrat Han ve Büyük Bulgar Devleti'nin Kuruluşu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 13, 2007 s.35-42.

Akdoğan, Bayram, "Türk Din Musikisi Tarihine Bir Bakış", *AÜİFD* XLIX (2008), Sayı I, s. 151-190.

Anameric, Hakan, "Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi", *OTAM (Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi),* 2006, s. 53-78.

Arayancan, Ayşe Atıcı, "Karakoyunlu ve Akkoyunlularda Toy, Şenlik ve Eğlence Kültürüne Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt VI, Sayı 27, Yaz 2013, s.119-126.

Arik, Durmuş, "Kırgızlar'da Kurban Fenomeni", *AÜİFD* XLVI (2005), Sayı I, s.157-175.

Aydemir, Âdem, "Ötüken ve Ötüken Adı Üzerine", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 187, Ağustos 2010, s.197-222.

Ayönü, Yusuf, "Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* s.53-69.

Basri, Hasan, "Türklerde Kut Kavramı ve Osmanlılar'ın Kutsiyet Elde Etme Çabaları", *Uluslar arası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 7, Eylül 2005, s.1-14.

Baydemir, Hüseyin, "Babürname'de Folklorik ve Etnografik Unsurlar", *Gazi Türkiyat*, Güz 2010, Sayı 7, s.107-134.

Baykuzu, Tilla Deniz, "IV ve V. Yüzyıllarda Çindeki Birkaç Hun Hükümdar Kurganı ve Türbesi Hakkında", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt/Volume 20, Sayı/Number 2, Aralık/ December 2005, 1-15.

Baykuzu, Tilla Deniz, "Çin Topraklarındaki Bazı Türk Soylularının Kurganları (7-8.yy)", *Tarih İncelemeri Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, Temmuz 2006, s.1-18.

Baykuzu, Tilla Deniz, "Güney Hunları ve Hun Flütünden On Sekiz Şarkı", *bilig Bahar,* 2005 Sayı 33, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, s.101-118.

Çelik, Züriye, "Anadolu Halkının Tahta Çıkacak Türkiye Selçuklu Hükümdarlarını Karşılama Törenleri (İbn-i Bibi Evreninde)", *History Studies Internatıonal Journal of History*, Volume 3/3 2011, s.85-95.

Çerçi, Faris, "Hunlar'da Sosyal, Siyasi Hayat ve Devlet-Halk İlişkileri", The Politic And Social Lıfe In Khuns And The Relatıons Between State And Publıc, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt V, Sayı 1, 2003,s.59-98.

Çetin, Zaripova, Çulpan, "Tatar Halk Destanlarında Hediye Çeşitleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* s.183-193.

Çetin, Firdevs, "XVI. Asır Alman Seyyahlarına Göre Osmanlı Toplumu (Müslüman Davranış ve Törenleri ile Dini Mekânlar)", *Vakıflar Dergisi*, Aralık 2010, Sayı 34, s.19-33.

Dingenç, Emine, "Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği: Yeni Yılda Hediyeleşme", *Turkish Studies, Internatıonal Periodical Fort pense he Languages*, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/8, Fall 2009, s. 1055-1073.

Düzbakar, Ömer, "XV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Elçilik Geleneği Ve Elçi İaşelerinin Karşılanmasında Bursa'nın Yeri" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/6 Kış 2009, s.182-194.

Eğilmez, Savaş, "Babürname'de Yer Alan Törenler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü* 2011, s.237-254.

Erşahin, Seyfettin, "Osmanlı Devleti ve Türkistan Müslümanlarının Hac Seferleri (Çarlık Döneminden Günümüze)", *Diyanet İlmi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 1, Ocak-Şubat-Mart 1999, s.231-248.

Ersan, Mehmet, "Türkiye Selçuklularında Hediye ve Hediyeleşme-I" *Tarih İncelemeleri Dergisi,* Sayı 14, 1999, s.65-77.

Göde, Kemal, "Ankara Savaşına Kadar Osmanlı-Karamanlı Münasebetleri", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S.4, (1999), s.63-86.

Gömeç, Saadettin, "Türk Tarihinde Peçenekler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 53, 1, 2013, 251-266.

Gömeç, Sadettin, "Şamanizm ve Eski Türk Dini", *PAÜ. Eğitim Fak. Dergisi,* 1998, Sayı:4, s.38-50.

Gündoğdu, Abdullah, Kasım Hanlığı ve Sayın Bulat (Simeon Begbulatoviç) Han, *Modern Türklük Araştırmaları Merkezi,* Cilt II, Sayı 3, Eylül 2005, s.21-30.

Hacigökmen, Mehmet Ali, "Türkiye Selçuklu Sultanlarının Kitabelerde Geçen Bazı Ünvanları ve Bunların Selçuklu Siyasetine Yansımaları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s.173-190.

İnan, Kenan, "Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:14, Yıl:2003/1, s.71-84.

Karatay, Osman, "Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı: Balkanlarda Tutunma ve Pekişme", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* Cilt X, Sayı 2, 2010 s.1-18.

Koca, Salim, Tarihte TürkTürklük ve Türk Kültürü (Seçilmiş Makaleler), Genelkurmay Atase Başkanlığı, *2006*, s.1-23.

Koçyiğit, Tahsin, "İbn Battuta'nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülahazalar", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* IX (2009), sayı: 4, s.53-73.

Kolbaşi, Ahmet, "Irak ve Horosan Selçukluları Adlı Eserde Selçuklu Kültür Ve Medeniyeti Hakkında Verilen Bilgilerin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Deneme", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 13, 2002, s.205-224.

Kurat, Akdes Nimet, "Avarlar", Yayına Hazırlayan: Serkan Acar, *Tarih İncelemeri Degisi,* Cilt 26, Sayı 1, Temmuz 2011, s. 81-110.

Kütükoğlu, Bekir, "Şah Tahmasb'ın III. Murad'a Cülus Tebriki", *Tarih Dergisi,* Cilt XI, İstanbul 1960, s.1-24.

Macit, Abdülkadir, "Osmanlı Devleti ile Hokand Hanlığı Münasebetleri", *İlem Yıllık,* Yıl 4, Sayı 4, 2009, s.67-81.

Mandaloğlu, Mehmet, "Eski Türklerde Sanayi, Ticaret ve Maliyenin Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 2013, Cilt II, Sayı 2, s.129-150.

Merçil, Erdoğan, "Selçuklularda Zengin Emirler", *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXVIII / 1, 2013, s. 193- 207.

Okur, Mehmet, "Atatürk Tarafından Yabancı Devlet Başkanlarına Verilen Hediyeler*", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı: 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s.79-88.

Öncül, Kürşat, "Manas Destanında Sihirsel Düşünüş Sistemi", *Internatıonal Periodical For The Languages*, Literature and History of Turkish or Turkıc, V. 4/3, Spring 2009, s.1690-1696.

Özdemir, Nebi, "Türk Hediyeleşme Geleneği ve Medya", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, The Journal Of Internatıonal Social Research, Volume ¼, Summer 2008, s.467-480.

Öztürk, Levent, "İbn Yahya el-Veşşa (ö.325/937)'ya Göre Abbasi Toplumunda Hediyelerin Gizli Dili", *İstem,* Yıl: 6, Sayı: 12, 2008, s.9-15.

Öztürk, Necdet, "Türk Kültüründe Terzilik", "Osmanlı Kroniklerinde Terziliğe Dair İlk Kayıtlar (Kuruluştan 1502'ye kadar)", *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2/2, Temmuz 2009, s.58-63.

Paydaş, Kazım, "Bilge Bir Hükümdar Gazneli Sultan İbrahim Bin Mesud (450-492/1059-1099)", *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science Doi number*: http://dx.doi.org/10,9761/JASSS1572 Volume 6 Issue 5, p. 455-475, May 2013, s.455-475.

Paydaş, Kazım, "Timurlu ve Türkmenlerin Şirvanşahlarla Olan Münasebetleri", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, s. 113-140.

Piyadeoğlu, Cihan, "Gazneliler ve Büyük Selçuklular'da Bayramlar ve Bayram Kutlamaları", *Turkish Studies, İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 5/4 Fall 2010, s.1412-1420.

Selçuk Hava, "Türklerde Hediyeleşme Geleneği Ve Bu Bağlamda Osmanli Devleti-Türkistan Hanliklari Münasebetleri", Prof.Dr. Mustafa KESKİN Armağanı, Türk Tarihi ve Kültürü Araştırmaları, Prof.Dr. Remzu KILIÇ, Ed., İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, s.889-916.

Selçuk, Hava, "Türk Kültüründe Kale (Kale Anahtarından Temsili Şehir Anahtarına Uzanan Bir Gelenek Üzerine), Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Prof. Dr. Kemal Göde Armağan Sayısı, 2013, s.293-314.

Temizgüney, Firdes, "Erzurum Şeker Fabrikasının Açılışı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2010, s. 329-343.

Tezcan, Mahmut, "Folklorik ve Antropolojik Yönleriyle Hediye Geleneği ve Türk Kültüründeki Yeri**"**, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi Yayını,* Cilt XXII, Sayı 1, Ankara 1989, s. 29-36.

Turan, Ahmet Nezihi, "Bir Pişkeş Defteri İçin", *OTAM 13*, Ankara 2002, s.59-74.

Türker, Nurcan, "He Qın Politikası Çerçevesinde Hun-Çin İlişkileri ve Wang Zhao Jun", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* Journal of the Human and Social Science Researches, 2013, Cilt II, Sayı: 2, s.215-229.

Türkoğlu, İsmail, *Kazan Hanlığı*, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XXV, Ankara 2002.

Yoska, Erhan, "Muhammed Ali Han Dönemi (1822–1842) Hokand Hanlığı-Osmanlı Devleti İlişkileri", *History Studies,* Volume 3/3, 2011,s.395-408.

Ansiklopedi Kaynakları

Ağırakça, Ahmet, "Humareveyh b. Ahmed b. Tolun", Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XVIII, İstanbul 1998.

Aka, İsmail, "Selçuklu Sonrası Orta Doğu'da Türk Varlığı", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt IV, Ankara 2002.

Aka, İsmail, "Timurlular", Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 41, İstanbul 2012.

Alpargu, Mehmet, "Türkistan Hanlıkları", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt V, Ankara 2002.

Arslan, Mehmet, "Şehzade Sultan Mehmed'in Sünnet Düğünü", Türkler Ansiklopedisi**,** Yeni Türkiye Yayınları, Cilt XI, Ankara 2002.

Aslanapa, Oktay, "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Kültür ve Sanat", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt VI, Ankara 2002.

Bardakoğlu, Ali, "Hediye", Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XVII, İstanbul 1998.

Çakmak, Mehmet Ali, "Azerbaycan'da Müstakil Hanlıklar Devrine Umumi Bir Bakış", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt VII, Ankara 2002.

Çandarlioğlu, Gülçin, "Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt II, Ankara 2002.

Çiftçi, Aynur, "Karakoyunlular", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XXIV, İstanbul 2001.

Erdem, İlhan, "Doğu Anadolu Türk Devletleri", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt IV, Ankara 2002.

Hacieva, Saide, "İrevan (Revan) Türk Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri", Türkler Ansiklopedisi, Cilt VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Hammer, J. Von, "Şah İsmail'in Devam Eden İstilaları ve Şiilik Fesadı" *Osmanlı Tarihi*, Üçdal Neşriyat Yayınları, Cilt II, İstanbul 1989.

Hersak, Emıl, "Avarlar: Etnik Yaratılış Tarihlerine Bir Bakış", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt II, Ankara 2002.

İbnü'l Esir, El-kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, (Çev. Abdülkerim Özaydın), Bahar Yayınları, Cilt IX, İstanbul 1987.

İskenderova, Merziye, Bakû Hanlığı, Türkler Ansiklopedisi, Cilt VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Koca, Salim, "Anadolu Türk Beylikleri", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt IV, Ankara 2002.

Koca, Salim, "Eski Türklerde Bayram ve Festivaller" Türkler III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Konukçu, Enver, "Babürlüler, Hindastan'daki Temürlüler", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt V, Ankara 2002.

Memmedova, Gövher N., Urmiye Hanlığı, Türkler Ansiklopedisi, Cilt VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Memmedova, İrade Memmedova, "Talış (Lenkeran) Hanlığı", Türkler Ansiklopedisi, Cilt VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Merçil, Erdoğan, "Gazneliler", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt III, Ankara 2002.

Özaydin, Abdülkerim, "Harezmşahlar", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt III, Ankara 2002.

Özcan, Hanifi, "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Düşünce", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt III, Ankara 2002.

Özkuyumcu, Nadir, "İhşidiler", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt III, Ankara 2002.

Özkuyumcu, Nadir, "Tolunoğulları", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt III, Ankara 2002.

Öztuna, Yılmaz, "Volga Bulgar Hanlığı" Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, Ötüken Yayınevi, Cilt I, İstanbul 1977.

Öztuna, Yılmaz, "Attila", Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, Ötüken Yayınevi, Cilt I, İstanbul 1977.

Pala, İskender, "Hac Yollarında Meş'ale-i Karban Gibi", Diyanet Aylık Dergi, Ocak 2005.

Taşağıl, Ahmet, "Türkistan" Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 41, İstanbul 2012.

Türkiye Gazetesi Yeni Rehber Ansiklopedisi, İhlas Yayınları Cilt XII, İstanbul 1993.

Türkiye Gazetesi Yeni Rehber Ansiklopedisi, İhlas Yayınları, Cilt IX, İstanbul 1993.

Türkiye Gazetesi, Yeni Rehber Ansiklopedisi, İhlas Yayınları, Cilt XI, İstanbul 1993.

Uzunçarşili, İ. Hakkı, Büyük Osmanlı Tarihi, T.T.K. Yayınları, Cilt III, Ankara 1977.

Uzunçarşili, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt VI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul.

Yildiz, Hakkı Dursun, "Ahmed b. Tolun", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt II, İstanbul 1989.

Yücel, Mualla Uydu, "Hazar Hakanlığı", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt II, Ankara 2002.

İnternet kaynakları

www.dunyabulteni.net/haber/246030/basbakana-**macarca-kuran**-meali 6 Şubat 2013.

ahmettasagil.files.wordpress.com/2010/10/toles.pdf

www.aksam.com.tr/.../**cumhurbaskani-gule**...**hediye-edildi/**haber-211387 31.05.2013.

arsiv.sabah.com.tr/2002/01/10/p02.html. 10.01.2002.

www.ntvmsnbc.com/id/25516254/

www.**hurriyet.com.tr/gundem/21406521.asp 08.09.2012.**

www.hurriyet.com.tr/gundem/8960092.asp 16.05.2008

www.**iha.com.tr/**haber-**erdogana-pakistanda-at-hediye-edildi-yollarina-g** 23 Aralık 2013.

www.milliyet.com.tr/**ataturk**-icin-uretilen...da-**satildi/**.../default.htm 26 Eylül 2012

http://arsiv.sabah.com.tr/2001/02/19/p07.html 19.02.2001.

www.**oncevatan.com.tr/devlet-adamina-ve-yakinlarina-hediye-3-makale** 19.02.2005

www.aktuel.com.tr/Tarih/.../**osmanlinin-katerinaya-verdigi-cadir**-hl-ayak.

www.sabah.com.tr/.../berin-menderesin-titoya-gonderdigi-mektup-ortaya. 31.07.2013

www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=277328 14.10.2013.

www.haberturk.com/gundem/.../33392-bin-243-**hediyeyi-koske**-birakiy 23.08.2007.

www.**cnnturk.com/2008/turkiye/05/16/kralice.dogum**...0/**index.html** 16.05.2008.

www.nethabercilik.com/haber/gule-pragin-anahtari-verildi.htm 29 Nisan 2009.

www.tccb.gov.tr/haberler/170/83067/cumhurbaskani-gule-san-francisconun-anahtari-verildi.html 22.05.2012.

Posta Gazetesi, 4 Temmuz 2014.

EKLER

Foto 1.

Kaynak: www.aktuel.com.tr/Tarih/.../**osmanlinin-katerinaya-verdigi-cadir**-hl-ayak. 8 Şubat 2013.

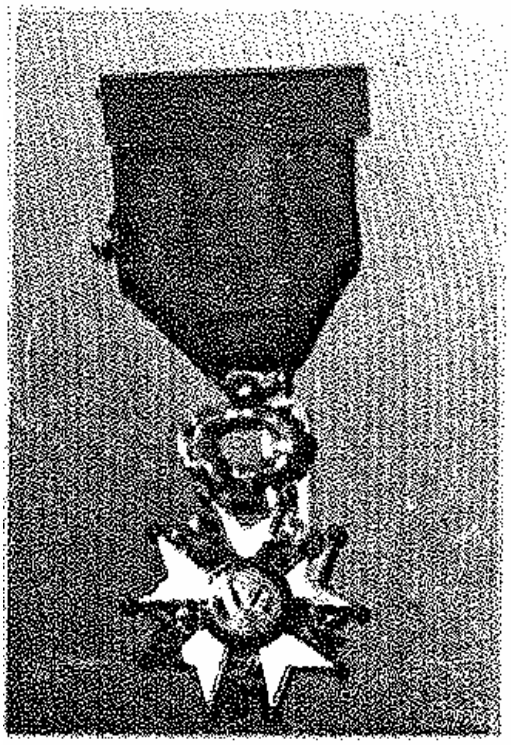

Foto 2.

Kaynak: Nusret Baycan, Atatürk'ün nişan ve madalyaları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1986, s.191.

Foto 3.

Kaynak: www.milliyet.com.tr/**ataturk**-icin-uretilen...da-**satildi**/.../default.htm 26.09.2012.

En pahalı ilk 10 hediye

	HEDİYE	VEREN	ALAN	TARİH	DEĞER ($)
1	Saten çanta, kolye, ipek şal, tepsi, kâse	Bülent Ecevit	H. Clinton ve kızı	28.11.99	4.175
2	İpek Hereke halı	İzmir Valisi Kemal Önal	B. Clinton	16.11.99	3.500
3	Gümüş cezve	İst. Valisi Erol Çakır	B. Clinton	17.11.99	2.550
4	Gümüş ayna, fırça, pudralık ve hatıra para	C.Başkanı Demirel	H. Clinton ve kızı	15.11.99	2.275
5	Altın yapraklı gümüş kâse, ipek şal	C.Başkanı Demirel	B. Clinton	24.04.99	2.150
5	Altın vazo	Başbakan Erdoğan	B. Obama	07.12.09	2.150
6	İpek kilim	Başbakan Erdoğan	G. Bush	02.10.06	1.800
7	Kol düğmeleri, mavi gümüş cam vazo	Cumhurbaşkanı Gül	B. Obama	06.04.09	1.550
8	Tabak	Dışişleri Bak. Babacan	D. Cheney	12.06.08	1.190
9	Altın hilal ve yıldızlı vazo	Başbakan Erdoğan	B. Obama	28.12.09	1.100
10	Masa örtü takımı	Emine Erdoğan	Laura Bush	02.10.06	1.030

Foto 4

Kaynak: ekonomi.haberturk.com › Para › Makro Ekonomi 14.03.2013.

Foto 5.

Kaynak: www.hurriyet.com.tr/gundem/8960092.asp 16.05.2008.

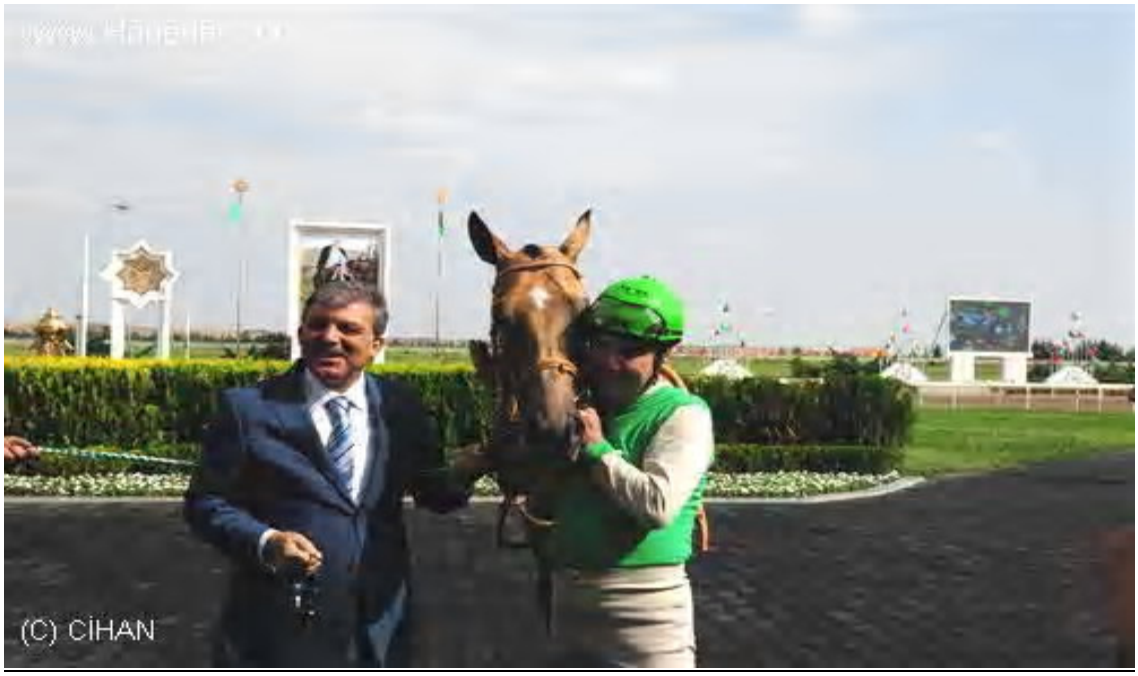

Foto 6.

Kaynak: www.aksam.com.tr/.../**cumhurbaskani-gule**...**hediye-edildi**/haber-211387 31.05.2013.

Foto 7.

Kaynak: www.**hurriyet.com.tr/gundem/21406521.asp** **08.09.2012.**

Foto 8.

Kaynak : www.ntvmsnbc.com/id/25516254/

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı,Soyadı :Aybüke GÜZAY

Uyruğu: Türkiye (T.C.)

Doğum Yeri ve Tarihi:İzmir/21.07.1986

Medeni Durumu: Bekâr

Tel:05071863789

Adresi: Uğur Mumcu Mahallesi 1311 Sokak No:11 Belediye Evleri Menemen/İZMİR

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Erciyes Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü	2014
Tezsiz Y.Lisans	Gazi Üniversitesi Eğitim Bil.Enst.	2010
Lisans	Erciyes Ünv. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	2008
Lise	Menemen Anadolu Lisesi, İZMİR	2004

İŞ DENEYİMLERİ

3 yıl süreyle İZMİR/Menemen'de çeşitli Ortaokullarda Ücretli Sosyal Bilgiler Öğretmenliği deneyimi vardır.

YABANCI DİL

Almanca